

เมื่อสนามหลวงเป็นสนามของหลวง: การศึกษาพื้นที่สนามหลวง
หลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553

โดย

นางสาวอรริกา ธาดาเกตุโกศล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สาขาวิชาการวิจัยทางสังคม
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2560
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมื่อสนามหลวงเป็นสนามของหลวง: การศึกษาพื้นที่สนามหลวง
หลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553

โดย

นางสาวอันธิกา ธาดาเกตุโกศล

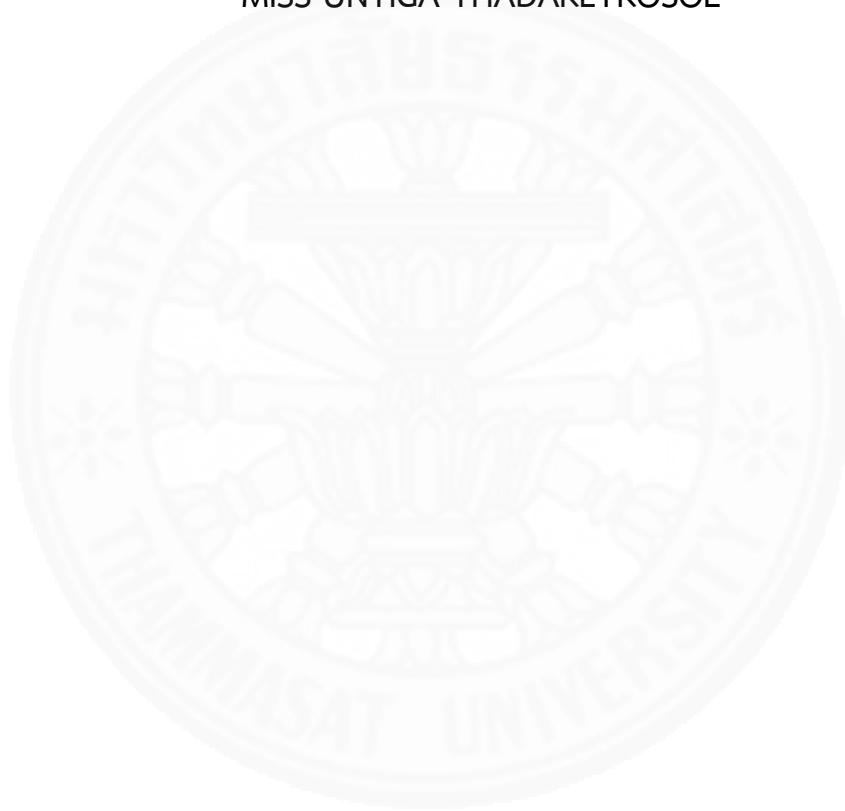

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สาขาวิชาการวิจัยทางสังคม
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2560
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

WHEN SANAM LUANG BECOMES THE ROYAL PARK: A STUDY OF
SANAM LUANG AFTER 2010 RENOVATION

BY

MISS UNTIGA THADAKETKOSOL

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS IN SOCIAL RESEARCH
FACULTY OF SOCIOLOGY AND ANTHROPOLOGY
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2017
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

วิทยานิพนธ์

ของ

นางสาวอันธิกา ธาดาเกตุโกศล

เรื่อง

เมื่อสนามหลวงเป็นสนามของหลวง: การศึกษาพื้นที่สนามหลวงหลังการปฏิวัติค่น พ.ศ.2553

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหานิติศาสตร์ สาขาวิชาการวิจัยทางสังคม

เมื่อ วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2561

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

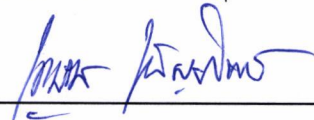
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จันทน์ เจริญศรี)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

(อาจารย์ ดร.ทรงสิริ พุทธงษ์ชัย)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษม เพ็ญภินันท์)

คณบดี

(รองศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ อุณโณ)

หัวข้อวิทยานิพนธ์

เมื่อสนามหลวงเป็นสนามของหลวง: การศึกษาพื้นที่

สนามหลวงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553

ชื่อผู้เขียน

นางสาวอันธิกา ธาดาเกตุโกศล

ชื่อปริญญา

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต

สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย

สาขาวิชาการวิจัยทางสังคม

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

อาจารย์ ดร.ทรงสิริ พุทธงษ์ชัย

ปีการศึกษา

2560

บทคัดย่อ

การศึกษา “เมื่อสนามหลวงเป็นสนามของหลวง: การศึกษาพื้นที่สนามหลวงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553” นี้ มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาผลของการปฏิวัติสนามหลวงภายใต้โครงการปฏิวัติสภาพแวดล้อมและปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล ซึ่งทำให้สนามหลวงถูกเปลี่ยนสถานภาพจากการเป็นพื้นที่สาธารณะกลายเป็นพื้นที่ของรัฐที่มีต่อผู้ใช้พื้นที่สนามหลวง ซึ่งเดิมสนามหลวงถูกใช้ทำกิจกรรมมากมายจากคนหลายชนชั้น กลับถูก “ผู้มีอำนาจรัฐ” ตัดสินแล้วว่าสนามหลวงแล้วไม่เป็นระเบียบ ไม่ปลอดภัย และไม่สวยงามอย่างที่ควรจะเป็น จึงทำการฟื้นฟูด้วยการปฏิวัติ นอกจากนี้ สนามหลวงได้กลายเป็นพื้นที่เผด็จการที่มีปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด อันเป็นสูตรสำเร็จของรัฐในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เป็นสากลในสังคมสมัยใหม่

วิทยานิพนธ์นี้ ให้ความสำคัญกับวงศาวิทยาของอำนาจและความรู้ แนวคิด Surveillance และ Panopticon อันเป็นแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Micheal Foucault) ที่ชี้ชวนให้เห็นถึงปฏิบัติการของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แฝงฝังอยู่ใต้ความรู้ที่ถูกนิยามว่าเป็นความจริง ซึ่งถูกผลิตโดยสถาบันที่พยายามสร้างความชอบธรรมกับการใช้อำนาจ โดยในกรณีของพื้นที่สนามหลวง การปฏิวัติครั้งที่ 4 โดยกรุงเทพมหานคร ทำให้สนามหลวงค่อยๆ เปลี่ยนผ่านจากการเป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดให้กับคนทุกชนชั้นเข้ามาแสวงประโยชน์จากการใช้พื้นที่ สู่การเป็นพื้นที่ปิดที่ไม่ใช่แค่การปิดรั้วแล้วห้ามผู้คนใช้สนามหลวงหลังเวลาปิดทำการ แต่การปฏิวัติครั้งนี้ ทำให้สนามหลวงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553 มาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ และมาตรการในการจัดการต่างๆ รวมถึงการให้สนามหลวงเป็นสถานที่รองรับการจัดงานพระราชพิธี รัฐพิธีเป็นสำคัญ และ

อนุญาตให้ใช้ทำกิจกรรมบางประเภทเท่านั้น ทำให้คนบางกลุ่มและกิจกรรมบางอย่างจะสามารถปรากฏอยู่ในพื้นที่สนามหลวงได้เท่าที่ได้รับอนุญาต ยังผลให้สนามหลวงสิ้นสภาพความเป็นสาธารณะลงไปในท้ายที่สุด

แต่อย่างไรดี ความจริงที่ว่า สนามหลวงเป็นแหล่งรวมอาชญากรรม เป็นพื้นที่ไม่ปลอดภัย ที่ถูกสร้างขึ้น ได้ถูกส่งต่อไปยังผู้ใช้สนามหลวงจำนวนหนึ่ง แล้วชุดความคิดดังกล่าวได้สร้างความชอบธรรมให้ผู้คนเห็นชอบกับการใช้อำนาจทางปกครองของกรุงเทพมหานครในการเปลี่ยนแปลงสนามหลวงใหม่นี้ และยินดีที่จะแลกเปลี่ยนความเป็นส่วนตัวกับการถูกจ้องมองด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด รวมถึงยินยอมที่จะปฏิบัติตัวอย่างมีระเบียบเพื่อไม่ให้ถูกลงโทษ

คำสำคัญ: การปรับภูมิทัศน์, สนามหลวง, พื้นที่สาธารณะ, กล้องโทรทัศน์วงจรปิด

Thesis Title	WHEN SANAM LUANG BECOMES THE ROYAL PARK: A STUDY OF SANAM LUANG AFTER 2010 RENOVATION
Author	Miss Untiga Thadaketkosol
Degree	Master of Arts
Major Field/Faculty/University	Social Research Faculty of Sociology and Anthropology Thammasat University
Thesis Advisor	Songsiri Putthongchai, Ph.D.
Academic Years	2017

ABSTRACT

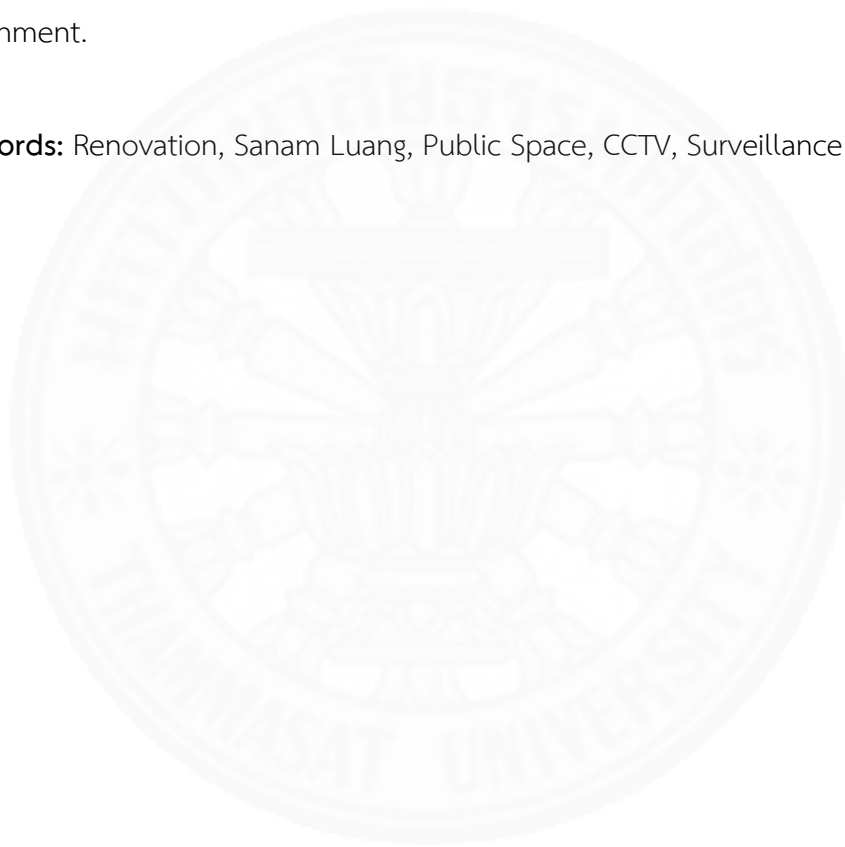
The research entitled “When Sanam Luang Becomes the Royal Park: A Study of Sanam Luang after 2010 Renovation” is aimed to study effects of the 2010 renovation as part of transformation from a public to state place. In the past, Sanam Luang was venue for different classes of people’s activities. However, by judgement of authorities, it has been at times transformed due to its infame as being a messy, dirty and dangerous place. Renovation in 2010 has been part of that in which eventually technology has been used to tighten control over the area. CCTV, in particular, has been brought to exalt surveillance measures as claimed to be effective to deal with modern social problems.

Conceptual framework of this thesis is revolved around Foucault’s “genealogy of power and knowledge” and “surveillance and Panopticon”. It primarily addresses relationship between power and truth management on the surveillance manipulated by the authorities. After the renovation in 2010, Sanam Luang has gradually been transformed. Its physical change coupled with surveillance measures has eliminated its public usage and reserved it for royal and state ceremonies. The state has total control to give permission and define usage conditions to particular

groups. Therefore, the 2010 renovation and the afterward surveillance measures have terminated Sanam Luang's status as public area.

Moreover, the knowledge that Sanam Luang is venue of crime, which is full of dangers, has been passed to numbers of its users. Such image has justified Bangkok Metropolitan Administration (BMA)'s power to control the area. People have agreed to trade their privacy with security even though they have had to be monitored through CCTV. They have also committed to follow the BMA's regulations to avoid punishment.

Keywords: Renovation, Sanam Luang, Public Space, CCTV, Surveillance

กิตติกรรมประกาศ

คำสารภาพของ คน ท อ ด เ ว ล า . . .

“หลักสูตรสาขาการวิจัยทางสังคมใช้เวลาเรียน 7 ปี ถ้าเป็นหลักสูตรเดิมที่เป็นสาขาสังคมวิทยา จะมีเวลาแค่ 4 ปี” ข้อความแรกๆ ที่ผู้ศึกษาได้ยินเมื่อเริ่มสมัครเข้าเรียนปริญญาโทในสาขาวิชานี้ ท่ามกลางความเสียใจที่ไม่ใช่สาขาสังคมวิทยาเหมือนปีการศึกษา ก่อน ผู้ศึกษากลับประเมินตนเองว่า เวลา 4 ปีก็น่าจะเพียงพอสำหรับการเรียนปริญญาโท เหมือนๆกับที่เค้าเรียนกันในหลักสูตรสังคมวิทยา แต่พอเอาเข้าจริง ผู้ศึกษากลับท้อเวลา ซะลำใจ และเหตุผลอื่นๆ ทั้งที่ระบุได้และไม่ควรระบุ ทำให้เวลา 7 ปี เกือบไม่พอ

สำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะสำเร็จลุล่วงไปไม่ได้ถ้าขาด อาจารย์ ดร.ทรงสิริ พุทธชัย อาจารย์ที่ปรึกษาที่เมตตาและกรุณาผู้ศึกษามาโดยตลอด ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จันทน์ เจริญศรี ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ “อช.” ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษม เพ็ญภินันท์ ผู้เป็นทุกอย่างให้กับลูกศิษย์คนนี้ “อ.ป๊อ” ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพล ใจจริง “อ.บ.” ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จันทน์โรจนกิจ และ อ.ดิวิ จุฬารัตน์ ผดุงชีวิต ที่คอยให้คำแนะนำและเป็นที่กำลังใจให้พิทตลอดมา ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณค่ะ

และอีกกลุ่มหนึ่งผู้ศึกษาขอขอบพระคุณอย่างสูง คือ “ผู้ให้ข้อมูล” ป้ายอ ป้าหมอนหวาน ต้อล พี่ซัซ ลุงนะ พี่รอง พี่วิทย์ ป้าโชน ลุงสัก พี่แสง ป้านวล ลุงป้อ น้องอ้ม พี่อัน ป้าไม้ ยายพลอย และพี่กาญ ที่ไม่ใช่แค่ข้อมูลที่ได้มาเพื่อเป็นประโยชน์ในงานศึกษานี้ แต่ประสบการณ์ชีวิตของพวกเขาที่บอกเล่าให้กับผู้ศึกษานั้น เต็มไปด้วยแง่คิดที่เป็นประโยชน์ยิ่งกับการดำเนินชีวิตของผู้ศึกษาต่อไปนับจากนี้

ต่อมา ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณพี่น้อง พี่วิชัย และหนึ่ง ที่มีพระคุณยิ่งในการเรียนปริญญาโทของผู้ศึกษา คอยให้คำปรึกษา คำแนะนำ กำลังใจ ชี้ทางต่างๆ และกระตุ้นผู้ศึกษาด้วยหลากหลายวิธี จนผู้ศึกษามีวันนี้ได้ และผู้ศึกษาขอขอบคุณ เพื่อน - พี่ - น้อง ร่วมคณะ ที่คอยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ร่วมทุกข์ร่วมสุข ลุด - ดิง - รั้ง กันอย่างเต็มที่เพื่อให้มีวันนี้ ขอขอบคุณ หญิง พี่โอ น้องเกม พี่เอ้อย น้องโหน่ง บิง พี่หมอก พี่ปุ๋ย พี่หมี พี่ชล อัฐ พี่ปิก พี่เอ พี่เหรียญ พี่กร พี่มวญ น้องโก๊ะ อาจารย์ปาร์ค ขอขอบคุณ

และอีกกลุ่มหนึ่ง ผู้ที่เป็นเสมือนครอบครัวอีกครอบครัวหนึ่งของผู้ศึกษา ขอขอบคุณ พ่อ(พี่เปียร์) พี่โจ แอม นู พี่เอก พี่เรต พี่بوب “ชื่อกลุ่มไรดี” ชมพู่ แดงโม พี่เติ้ล “ตะมุตะมิ” แม่แมว แม่นิล แม่มิก บูนู จ๊ะโอ๋ อิง “เม้าส์มอย” “ผลิตส์อ่า” “วิเคราะห์ฯ” “สนข.” พี่แวว พี่ตึก

และ พี่ๆ เพื่อนๆ น้องๆ ที่สำนักนายกรัฐมนตรี และพี่ๆ ที่รัฐสภา ตลอดจนเพื่อนๆ ทุกชั้นเรียนของผู้ศึกษา ขอบคุณเจ้แซร์ ฟลุค เจ้ต่าย เบิร์ด เค ต้นหอม เกม หนู ฮันน่า ฝ้าย เอ้ย และเพื่อนๆ ทุกคน

และที่สำคัญที่สุด ผู้ศึกษาขอขอบคุณทุกคนในครอบครัวของผู้ศึกษาที่เป็นส่วนหนึ่งของความสำเร็จก้าวสำคัญนี้ ขอบคุณทุกคนที่อดทนกล้ำกลืนกับ “ความดื้อ” “ความขวางโลก” และ “ความปากร้าย” ของผู้ศึกษา ขอบคุณแม่ที่ใจแข็งปล่อยให้ลูกได้เดินในทางที่ลูกเลือก ขอบคุณพ่อที่เข้าข้างลูกเสมอและคอยเลี้ยงดู บู่ไบร์ท บราวน์ ที่เป็นลูกรักของผู้ศึกษาทั้งสามตัว เลี้ยงไป บ่นไปตามสไตล์พ่อ ขอบคุณพี่เกดที่คอยสนับสนุนน้องทุกอย่าง ขอบคุณญาติ พี่ น้องทุกคน และขอบใจเจ้าลูกสมุนทั้งสามตัว บู่ไบร์ท บราวน์ ที่คอยเคียงข้างผู้ศึกษาเสมอ

ท้ายที่สุด ผู้ศึกษาขอขอบคุณตนเองที่ก้าวข้ามทุกอุปสรรค ทุกคำปรามาสที่เคย “ตราหน้า” ผู้ศึกษาไว้ ทำให้ผู้ศึกษามีโอกาสได้เขียนงานมาถึงหน้านี้ เพื่อประกาศชัยชนะเหนือคำสบประมาทเหล่านั้น ด้านหนึ่ง ผู้ศึกษาต้องยอมรับว่า ระยะเวลา 7 ปี เป็นช่วงเวลาที่ผู้ศึกษากักขังตนเองกับการเรียนปริญญาโทมาจนเกินไป อีกด้านหนึ่ง นั่นเป็นเพราะผู้ศึกษายอมปล่อยเวลาให้เดินไปตามหน้าที่ของมัน แต่ไม่ละเลยเรื่องราวระหว่างทางที่เข้ามา และไม่ปล่อยโอกาสให้หลุดลอย จึงเป็นการแลกเปลี่ยนช่วงหนึ่งของชีวิตที่ผู้ศึกษาไม่สามารถประเมินค่ากับเวลาได้

สุดท้ายนี้ ผู้ศึกษาขอมอบปริญญานี้ให้กับพ่อและแม่ ผู้เป็นที่รักและเคารพยิ่ง

นางสาวอันธิกา ธาดาเกตุโกศล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญภาพ	(9)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 การทบทวนวรรณกรรม	2
บทที่ 2 พื้นที่ศึกษากับสนามวิจัย	34
2.1 พื้นที่การศึกษา	34
2.2 สนามหลวงในความทรงจำของผู้ศึกษา	43
2.3 การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล	46
2.4 ผู้ถูกศึกษาและวิถีที่พวกเขาสัมพันธ์กับสนามหลวง	46
2.6 แนวคำถามในการสัมภาษณ์	58
บทที่ 3 การเปลี่ยนผ่านของสนามหลวง	59
บทที่ 4 เมื่อสนามหลวงกลายเป็นสนามของหลวง	75

4.1 เมื่อหลวงทวงคืนพื้นที่	75
4.2 เทคโนโลยีใหม่กับการกระชับอำนาจเก่า	88
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา	109
รายการอ้างอิง	118
ประวัติผู้เขียน	124

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 ปฏิบัติการ “กวาดต้อน” ผู้ใช้สนามหลวงให้ออกจากพื้นที่สนามหลวงในเวลาปิดทำการ	37
2.2 ปฏิบัติการ “กวาดต้อน” ผู้ใช้สนามหลวงให้ออกจากพื้นที่สนามหลวงในเวลาปิดทำการ	38
2.3 ประกาศการใช้พื้นที่ท้องสนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป	39
2.4 กล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่ท้องสนามหลวง	42

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สนามหลวง ลานโล่งกว้างที่มีมาเมื่อแรกสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ผืนนี้ ที่ผ่านมามีแต่ละยุคแต่ละสมัยมีความสลับเปลี่ยน ไม่เคยเป็นสนามหลวงที่หยุดนิ่ง มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา และไม่ได้มีความเป็นสาธารณะมาตั้งแต่แรก โดยความเป็น “พื้นที่สาธารณะ” เริ่มซ้อนทับกับ “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” จากการที่สนามหลวงเริ่มมีบทบาทด้านการเมืองและเศรษฐกิจเพิ่มเข้ามา และที่ใช้รองรับสาธารณชน แต่ด้วย “ความเป็นสนามหลวง” บ่อยครั้งที่พื้นที่สนามหลวงนี้ถูกเลือกใช้ในหลายบทบาท และด้วย “ความเป็นสนามหลวง” อีกเช่นกันที่ทำให้รัฐพยายามดึงสนามหลวงให้ออกจากห่างจากการเป็นพื้นที่สาธารณะ และกลับเข้าสู่การเป็นพื้นที่ของหลวง

คำว่า “ปรับภูมิทัศน์” ถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายกับโครงการพัฒนาพื้นที่สาธารณะหลายๆแห่ง โดยนัยยะของการจัดการกับพื้นที่ลักษณะนี้ มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพ การให้ความหมายต่อพื้นที่ และแนวทางปฏิบัติในการใช้พื้นที่ รวมถึงเปลี่ยนแปลงไปยังคนที่มาใช้พื้นที่ และเมื่อการปรับภูมิทัศน์แล้วเสร็จ มักตามมาด้วยมาตรการจัดการพื้นที่ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งสนามหลวงเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ถูกพัฒนาฟื้นฟูให้สวยงามภายใต้โครงการ “ปรับภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมและปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล” อันนำมาสู่ปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สนามหลวงด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด

ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จึงนำมาสู่คำถามในการวิจัยว่า การปรับภูมิทัศน์สนามหลวงภายใต้โครงการปรับภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อม และปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล รัฐมีการใช้อำนาจลักษณะอย่างไร ซึ่งกระทบต่อผู้ใช้พื้นที่สาธารณะอย่างไร และเนื่องจากการปรับภูมิทัศน์ในสมัยที่มีเทคโนโลยีใหม่ๆ ในการ “ดูแล” สถานที่เข้ามา การใช้เทคโนโลยีมีความสัมพันธ์กับอำนาจ เหล่านี้มีผลต่อผู้ใช้สนามหลวงอย่างไร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของการใช้อำนาจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงสนามหลวง และผลกระทบของการปรับภูมิทัศน์สนามหลวง พ.ศ.2553 ภายใต้โครงการปรับภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมและปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล และมาตรการต่างๆ ตลอดจนเทคโนโลยีที่ถูกนำมาใช้ว่ามีผลกระทบต่อสาธารณชนผู้ใช้สนามหลวงอย่างไร ทั้งนี้ เนื่องจากการปรับภูมิทัศน์ครั้งนี้ เห็นได้ชัดว่ามีกระบวนการกำหนดคุณสมบัติของผู้ใช้พื้นที่ผ่านรูปแบบของกิจกรรมที่ไม่สามารถกระทำได้ และคุณสมบัตินั้น ทำ

ให้มีกลุ่มคนที่สามารถใช้สนามหลวงโดยเป็นไปตามเกณฑ์ กับอีกกลุ่มคือ ผู้ที่มีอาชีพขัดกับการจัดระเบียบใหม่ ดังนั้น ผู้ใช้สนามหลวงในงานศึกษานี้จึงประกอบด้วยคน 2 กลุ่มคือ 1.ผู้ใช้สนามหลวงที่เคยใช้สนามหลวงก่อนปฏิวัติ พ.ศ.2553 และยังสามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์ 2.ผู้ใช้สนามหลวงที่เคยใช้สนามหลวงก่อนปฏิวัติ พ.ศ.2553 แต่มีอาชีพที่ขัดกับการจัดระเบียบใหม่

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาคาดว่างานศึกษานี้จะเป็น “กระจก” ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่เกิดขึ้นกับสนามหลวงจากการปฏิวัติ พ.ศ.2553 อันนำมาซึ่งการกวาดต้อน “คนสนามหลวง” ออกจากพื้นที่ การปิดพื้นที่อย่างถาวร และการสอดส่องดูแลพื้นที่ด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด

1.2 การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาเรื่อง “เมื่อสนามหลวงเป็นสนามของหลวง: การศึกษาพื้นที่สนามหลวงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553” ผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องใน 4 ประเด็นหลัก คือ 1) วงศาวิทยาของอำนาจและความรู้ 2) การสอดส่องดูแล และปฏิบัติการจ้องมอง 3) การปรากฏขึ้นของปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด และ 4) การรับรู้เกี่ยวกับกล้องโทรทัศน์วงจรปิดของสาธารณะ (Public) ดังนี้

1.2.1 วงศาวิทยาของอำนาจและความรู้

ความสนใจหลักของฟูโกต์วนเวียนอยู่กับ *ความรู้* นั้นถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไร และถูกใช้งานในสังคมอย่างไร *อำนาจและวาทกรรม* นั้นเชื่อมโยงกับความรู้อย่างไร (ออสบอร์น, 1999/2554, น.126-127) ซึ่งฟูโกต์มองว่า ความรู้เป็นวาทกรรมที่มีอำนาจในการควบคุมผู้ที่ยอมรับวาทกรรมนั้นๆ ส่งผลให้ผู้คนเหล่านั้น เป็น “ร่างกายใต้บังคับ” (Docile Body) (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555, น.49-50) และความรู้ต่างๆ ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่มีสถาบันสนับสนุนอยู่ ซึ่งสถาบันจะทำให้ความคิดทั้งหลายถูกนิยามว่าเป็นความจริงด้วยปฏิบัติการของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการนิยามความหมาย (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555, น.57-60) และในทัศนะของฟูโกต์ นอกจากมนุษย์จะเป็นผลผลิตของเทคโนโลยีและอำนาจของวาทกรรมแล้ว มนุษย์ยังเป็นเครื่องมือของวาทกรรมในการสร้างตัวตนของมนุษย์ โดยเมื่อมนุษย์ยอมรับอำนาจของวาทกรรมนั้นๆ แล้ว จะนำกฎเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ ที่วาทกรรมนั้นๆ สร้างขึ้นไปสอดส่องตรวจตราและกำหนดมนุษย์ด้วยตนเอง

ให้มีแบบแผนของเรือนร่าง พฤติกรรมและอยู่ภายใต้กรอบที่ว่าทรมอนญาติ อีกทั้งมนุษย์ยังกระทำต่อผู้อื่นราวกับผู้อยู่ใต้บังคับของตน (Hoy, 1986, อ้างถึงใน ธงชัย วินิจจะกุล, 2558, น.137-138)

ประวัติศาสตร์แบบสาแหรก หรือวงศ์วิทยา (Genealogy) เป็นวิธีวิทยาที่ฟูโกต์นำมาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์ในอดีตได้ลดทอนความหลากหลายลงด้วยวิธีการอ้างว่าสามารถเข้าถึงวิถีจากอดีต ในแง่ของการพูดถึงสรรพสิ่งต่างๆ นั้น แต่ในทัศนะของฟูโกต์ สิ่งนี้คือการเปิดข้อให้ความรู้อื่นอยู่ในปริณิณผลของความไม่น่าเชื่อถือ เสมือนการแย่งชิงพื้นที่ของความจริง โดยที่ฝ่ายชนะจะได้ครอบครองพื้นที่ที่ใช้ในการอธิบายเหตุการณ์นั้น ซึ่งความรู้ที่เชื่อว่าถูกต้องนั้นเป็นผลผลิตของอำนาจเท่านั้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555, น.170-174) โดยวิธีวิทยานี้จะช่วยให้เห็นถึงความรู้เกี่ยวกับอดีตที่มีร่องรอยของการปะทะ ชัดแย้ง ต่อสู้กัน ซึ่งสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นภายใต้การปะทะประสานที่ไม่มีใครอ้างความรุ่งโรจน์ได้ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555, น.159) และเปิดโปงปฏิบัติการ กลไก และพิธีกรรมของอำนาจ ณ จุดย่อยๆ เหล่านี้ที่มากกระทำต่อร่างกายของแต่ละคน เพื่อให้ร่างกายทำหน้าที่บางอย่าง ประกอบพิธีกรรมต่างๆ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555, น.173) ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแหรกจึงพูดถึงความหลากหลายของเหตุการณ์ องค์ประกอบ ปัจจัยต่างๆ ที่ถูกลดคุณค่า ถูกลดความสำคัญ และถูกบดบังไม่ให้ถูกอธิบาย (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555, น.162)

อย่างไรก็ดี ในการต่อสู้กับความรู้และความจริงรูปแบบต่างๆ นั้น ฟูโกต์นำเอาวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแหรกมาเป็นวิธีวิทยาในการสร้างข้อถกเถียงทางทฤษฎีเพื่อแสดงให้เห็นว่า แต่ละยุคสมัยนั้น มีความพยายามที่จะช่วงชิงการสถาปนาความจริง เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับชุดความรู้ของตน ซึ่งชุดความรู้ที่ชนะ ก็จะได้รับ การสถาปนาและถูกใช้อ้างหลักความเป็นสากลได้ ซึ่งการรื้อค้นเพื่อแสดงถึงการก่อตัวขึ้นมาของความรู้และความจริง ประวัติศาสตร์ของการต่อสู้แย่งชิงนั้นๆ จะก่อให้เกิดความเข้าใจความจริงใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความไม่ต่อเนื่องกัน และวิธีวิทยาแบบวงศ์วิทยาจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ที่ช่วยให้ผู้คนเข้าใจว่า เรื่องปกติธรรมดา เป็นกลไกหนึ่งของอำนาจที่สำคัญในสังคมสมัยใหม่ ในการควบคุมร่างกายในระดับชีวิตประจำวัน (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555, น.86-88)

เมื่อย้อนกลับมาที่สนามหลวง จึงนำมาสู่ข้อสงสัยว่า พื้นที่สนามหลวงมีความพยายามในการช่วงชิงความหมายระหว่างการเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กับพื้นที่สาธารณะอย่างไร และภายใต้ความชัดเจนของเรื่องราวต่างๆ ของสนามหลวง ในด้านของสาธารณชนมีการรับรู้ความรู้ชุดอื่นๆ หรือไม่ อย่างไร

1.2.2 การสอดส่องดูแล และปฏิบัติการจ้องมอง

คำว่า Surveillance หมายถึงการสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะกับสายลับ หรืออาชญากรต้องสงสัย เดิมเป็นคำในภาษาละตินว่า Vigilare หมายถึง Keep watch และใช้ทับศัพท์มาจากภาษาฝรั่งเศสในคำว่า Sur- คือ Over และ Veiller คือ Watch มาเป็น Surveillance ซึ่งหมายถึง Watch over หรือการสอดส่องดูแล ตรวจสอบ สอดแนม (Oxforddictionaries, n.d.)

วินสตันอายุสามสิบเก้าและมีแผลจากเส้นเลือดขอดเหนือข้อเท้าขวาเดินเชื่องช้า ขึ้นบันได เขาหยุดพักระหว่างทางหลายครั้ง เหนือขานบันไดแต่ละชั้นซึ่งอยู่ตรงข้ามลิฟต์ ไปสเตอร์ที่มีใบหน้ามึนหมองจะจับตามองจากผนัง นี่เป็นหนึ่งในรูปภาพที่จิตใจประดิษฐ์เพื่อให้ดวงตานั้นมองตามคุณทุกอย่างก้าว ได้รูปปรากฏข้อความ ‘พีเบ็มกำลังจับตาดูคุณ’...โทรภาพนี้เป็นทั้งเครื่องรับและเครื่องส่งพร้อมกันในตัว ไม่ว่าวินสตันทำเสียงอะไรที่ดังกว่าเสียงกระซิบแผ่วที่สุด ก็จะถูกดักได้ทั้งหมด ยิ่งกว่านั้นตราใบใดที่เขาอยู่ในขอบข่ายการมองเห็นของแผ่นโลหะนี้ ภาพและเสียงของเขาก็จะถูกถ่ายทอดโดยไม่มีทางรู้เลยว่าใครจับตาดูอยู่หรือไม่ ตำรวจความคิดใช้ระบบใด หรือจับตาดูใครสักคนบ่อยแค่ไหนเป็นเพียงเรื่องการคาดเดาเป็นที่เข้าใจด้วยซ้ำว่าพวกเขาเฝ้ามองทุกคนทุกขณะ

(ออร์เวลล์, 1949/2557, น.47-49)

ตัวอย่างข้างต้นคือ หนึ่งในสิ่งที่วินสตันซึ่งเป็นตัวละครเอกในหนังสือเรื่อง หนึ่ง-เก้า-แปด-สี่ ต้องเผชิญ จากจินตนาการของ George Orwell นี้ สะท้อนให้เห็นอย่างน่าสนใจว่า การจับตามองและความรู้สึกถูกจ้องมองที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลนั้น มิใช่แค่ปฏิกริยาที่เกิดขึ้นระหว่างคนกับคน แต่มันขยายไปยังความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งประดิษฐ์บางอย่างที่ทำงานคล้ายดวงตาพร้อมกันนั้น “โทรภาพ (Telescreen)” ในความหมายของ Orwell ยังเป็นเสมือนกับดักที่คอยดักจับพฤติกรรมมนุษย์ในขอบข่ายสายตาที่โทรภาพจะมองเห็น โดยผู้ที่ถูกจ้องมองด้วยโทรภาพนั้น มิอาจรู้ได้ว่ามีใครดูอยู่หรือไม่ และหลายครั้งที่เข้าใจไปเองว่ามีเจ้าหน้าที่คอยจ้องมองอยู่ ราวกับเป็นกลไกทางอำนาจที่ทำงานสอดรับกันภายในตัวเองอย่างอัตโนมัติ ซึ่งทำการควบคุมให้ปัจเจกบุคคลแสดงพฤติกรรมให้อยู่ในร่องในรอยอันจะนำไปสู่สังคมที่มีระเบียบวินัย

วินัย (Discipline) ที่ Michel Foucault (1975) กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง Discipline and Punish: The Birth of the Prison นั้น เป็นสิ่งที่สร้างปัจเจกบุคคล โดยวินัยเป็นเทคนิคเฉพาะของอำนาจที่ทำให้ปัจเจกบุคคลเป็นทั้งวัตถุ (objects) และเครื่องมือ ซึ่งวินัยนี้ไม่ใช่แค่

การควบคุมบังคับให้ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงกระบวนการฝึกฝนของปัจเจกบุคคลที่ลงรายละเอียดในด้านทักษะ ความรู้ ความคิด และพฤติกรรม ผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ

ฟูโกต์กล่าวว่า ในตอนต้นของศตวรรษที่ 17 Walhausen กล่าวถึง “วินัยที่เข้มงวด” (Strict discipline) เป็นศิลปะของการฝึกที่ถูกต้อง หน้าที่หลักของอำนาจทางวินัย (Disciplinary Power) คือการฝึก (Train) มากกว่าการคัดเลือกและการจัดเก็บ ซึ่งการฝึกดังกล่าวจะไม่ใช้การฝึกแบบเดียวกันทั้งหมด แต่วิธีการของการฝึกนั้นๆ จะต้องผ่านการวิเคราะห์แยกแยะความแตกต่างของแต่ละหน่วย (Foucault, 1975/1984, p.170)

ข้อเสนอที่สำคัญของฟูโกต์คือเทคนิคการสร้างวินัย กล่าวคือวินัยที่เริ่มใช้กับอาชญากรได้กลายเป็นตัวแบบของพื้นที่ควบคุมอื่น เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล โรงงาน และวินัยก็แพร่หลายในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งฟูโกต์กล่าวว่า เราใช้ชีวิตใน “หมู่เกาะทัณฑ์ขัง” (carceral archipelago) (กัตติง, 2005/2558, น.131-135) การฝึกวินัยของฟูโกต์ไม่ใช่แค่การควบคุมร่างกายโดยตรง แต่เป็นการควบคุมแบบแยกกระบวนการออกเป็นขั้นตอนที่ระบุลำดับก่อนหลัง ซึ่งเป็นการจัดการระดับจุลภาค (micro-management) ที่ไม่ใช่แค่การทำให้สิ่งที่ต้องการเท่านั้น แต่ต้องทำด้วยวิธีการที่ต้องการให้ทำด้วย ซึ่งฟูโกต์เสนอว่าความสำเร็จของอำนาจทางวินัย (Disciplinary Power) สามารถเกิดขึ้นโดยเทคนิค 3 อย่างนี้ คือ การสังเกต (Hierarchical Observation) การตัดสินเชิงบรรทัดฐาน (Normalizing Judgement) และการทดสอบ (The examination) ซึ่งการทดสอบเป็นการผสมผสานสองเทคนิคข้างต้น (Foucault, 1975/1984, p.170) รายละเอียดดังนี้

1) การสังเกต (Hierarchical Observation) คือ กลไกการบังคับโดยใช้วิธีการสังเกต สิ่งนี้ทำให้เกิดความเป็นไปได้ที่จะมองเห็นผลของอำนาจ และในทางกลับกันวิธีของการบังคับแบบนี้ยังทำให้การใช้อำนาจถูกมองเห็นได้อย่างชัดเจน (Foucault, 1975/1984, p.170-171) ฟูโกต์พยายามชี้ให้เห็นว่า สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้างมากมายเต็มไปด้วยกลไกของการสอดส่องดูแล (surveillance) ซึ่งแม้ว่าเครื่องมือนี้จะมีความก้าวหน้าของการทำให้มองเห็น (objectification) ที่เข้าไปดำเนินการกับปัจเจกบุคคล ให้ปัจเจกบุคคลเกิดการรับรู้และเปลี่ยนพวกเขาเหล่านั้นให้เป็นร่างที่เชื่อเชื่อ (docile body) ผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ โดยปราศจากการบังคับหรือใช้ความรุนแรง

ฟูโกต์เริ่มต้นอธิบายว่า ในยุคคลาสสิก เราเห็นการก่อสร้างหอคอยที่ทำหน้าที่ในการสังเกตการณ์ สถาปัตยกรรมเหล่านี้ถือเป็นรูปธรรมทางอำนาจอย่างหนึ่ง แม้ว่าจะเป็นเพียงเทคโนโลยีรองที่ไม่ค่อยถูกกล่าวถึงในประวัติศาสตร์ของวิทยาศาสตร์เมื่อเทียบกับเทคโนโลยีการสังเกตสำคัญๆ อย่างกล้องจุลทรรศน์, เลนส์, และแสง แต่ดวงตาที่ไม่ถูกมองเห็นนี้เป็นเทคนิคของการ

ทำให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจ อย่างไรก็ตาม อำนาจทางวินัยไม่ใช่สิ่งประดิษฐ์ใหม่ทางเทคนิคของศตวรรษที่ 18 แต่การขยายตัวที่คลุมเครือนี้ มีความสำคัญกับกลไกของอำนาจที่มาพร้อมกับวิธีสอดส่องดูแล ดังปรากฏเป็นรูปธรรมจากการถูกใช้ผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ โดยฟูโกต์ชี้ให้เห็นผ่านค่ายทหาร โรงพยาบาล โรงเรียน และโรงงานดังนี้

สำหรับค่ายทหาร ฟูโกต์กล่าวถึงการจัดตำแหน่งของสิ่งต่างๆ ให้เห็นได้ชัด มีการกำหนดจำนวนเตียงและการจัดวางให้สอดคล้องกับทางเข้า การจัดแถว และลำดับตำแหน่งไว้อย่างชัดเจน ภายใต้เครือข่ายการจ้องมองของคนใดคนหนึ่ง โดยในสนามจะต้องจัดให้เป็น 5 แถว แถวแรกห่างจากแถวที่ 2 16 ฟุต และแถวอื่นๆ ห่างออกมา 8 ฟุต ส่วนแถวสุดท้ายจะต้องห่างจากคลังอาวุธ 8 ฟุต ขณะที่คลังอาวุธจะห่างจากเตียงของเจ้าหน้าที่ (Junior officer) 10 ฟุต และต้องตั้งตรงข้ามกับเสาเตียงแรก ส่วนถนนของสำนักงานจะต้องกว้าง 51 ฟุต โดยที่เตียงทั้งหมดแต่ละเตียงจะต้องห่างกัน 2 ฟุต และเตียงของข้าราชการชั้นผู้น้อยจะต้องตั้งอยู่ตรงข้ามกับสำนักงาน เสาเตียงด้านหลังจะต้องตั้งห่างจากเตียงทหารอันสุดท้าย 8 ฟุต และประตูทางเข้าจะต้องตั้งอยู่ตรงข้ามเตียงของนายทหาร (กัปตัน) ซึ่งเตียงของนายทหารจะอยู่ตรงข้ามถนนของสำนักงาน โดยมีประตูทางเข้าอยู่ตรงข้ามสำนักงาน การวางผังดังกล่าวทำให้เกิดศูนย์กลางของอำนาจ โดยค่ายทหารที่สมบูรณ์แบบอำนาจทั้งหมดจะถูกใช้ผ่านการสังเกตเพียงเท่านั้น และแต่ละการจ้องมองจะร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการใช้อำนาจ (Foucault, 1975/1984, p.171-172)

เช่นเดียวกันกับโรงพยาบาลที่มีการจัดการทางการแพทย์แบบใหม่ด้วยวิธีการสอดส่องดูแลผู้ป่วยให้เห็นได้อย่างชัดเจนและทั่วถึง โดยมีการจัดตำแหน่งเตียงผู้ป่วยให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกและแบ่งแยกผู้ป่วยด้วยความระมัดระวังเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรค

สอดคล้องกับโรงเรียนที่พบว่ามีกรอบแบบตึกให้เป็นเครื่องมือในการสังเกตเช่นกัน โดยห้องเรียนจะถูกจัดสรรตามระเบียบในลักษณะเหมือนเป็นห้องชุด นักเรียน 10 คนจะมีเจ้าหน้าที่ 1 คนดูแล และนักเรียนจะถูกกักอยู่ในห้องของพวกเขาตลอดคืน ส่วนหน้าต่างจะต้องอยู่ที่ผนังทางเดินของแต่ละห้อง ด้วยความสูงระดับอกที่ห่างจากเพดาน 1-2 ฟุต และในห้องอาหารจะมีเวทีขนาดเล็ก เพื่อให้ผู้ตรวจสอบสามารถเห็นโต๊ะทั้งหมดของนักเรียนระหว่างมื้ออาหารได้ รวมถึงส้วมจะถูกติดตั้งด้วยประตูครึ่งบาน เพื่อให้ผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลสามารถมองเห็นศีรษะและขาของนักเรียนขณะที่กำลังล้างหน้าล้างมือที่ขนาดสูงพอที่คนข้างในที่อยู่ข้างกันจะไม่เห็นคนอื่น

สำหรับโรงงาน มีการจัดตั้งการสอดส่องดูแลประเภทใหม่ที่ไม่ใช่แค่ระบอบการปกครองของโรงงาน นอกเหนือไปจากการมีผู้ตรวจการที่มอบหมายให้ปฏิบัติตามระเบียบแล้ว ยังมีการกำกับดูแลอย่างเข้มข้น ต่อเนื่อง และคำนึงถึงสิ่งที่มีส่วนสำคัญต่อกระบวนการผลิต ไม่ว่าจะเป็น

กิจกรรม ทักษะ วิธีการจัดการคนงาน ความรวดเร็ว ความกระตือรือร้น และพฤติกรรมของคนงาน รวมถึงการควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างโดยนาฬิกา (Foucault, 1975/1984, p.174)

นอกจากนี้ ในการสอนของครูนั้น ทำให้เห็นว่าหน้าที่ของครู มีอีก 2 บทบาท นอกจากบทบาทของการสอนคือ บทบาทที่เกี่ยวกับงานพัสดุ เช่น การแจกจ่ายน้ำหมึก กระดาษ และ บทบาทที่เกี่ยวข้องกับการสอดส่องดูแล คือ การเป็นผู้สังเกตการณ์ที่ทำหน้าที่จับตาดูว่าใครลุกออกจากที่นั่ง ใครคุยกัน ใครไม่ทำตัวให้ถูกต้องต่อหน้าสาธารณะ การเป็นผู้คอยตักเตือนเมื่อมีใครคุยกัน ร้องเพลงขณะเรียน ใครไม่จด ใครเล่น และการเป็นผู้สอนเท่านั้นที่ทำให้ครูมีบทบาทการสอน โดยในการสอนหนังสือก็ถูกกำหนดไว้ว่า ต้องสอนสองต่อสองด้วยโทนเสียงที่ต่ำ และไม่ก่อกวนรบกวนมา เกือบทุกหน้าที่ของการสอดส่องดูแลถูกทำซ้ำด้วยบทบาทการสอน ผู้ช่วยครูต้องสอนการจับปากกา แนะนำการใช้มือของนักเรียน พร้อมแก้ไขข้อผิดพลาด และเวลาเดียวกันก็ทำเครื่องหมายกับเด็กนักเรียนที่มีปัญหา ส่วนผู้ช่วยครูคนอื่นๆ ก็มีภาระงานเดียวกันในห้องอ่านหนังสือ พร้อมกับการเป็นผู้ตรวจการที่คอยกำกับดูแลเจ้าหน้าที่คนอื่นๆ

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า เทคนิคของการสร้างอำนาจทางวินัยด้วยการสังเกตนั้น จะทำงานด้วยการใช้ความสามารถในการมองเห็น ควบคู่ไปกับการทำให้ถูกมองเห็นได้ โดยเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นในพื้นที่หนึ่งๆ ซึ่งปฏิบัติการผ่านปัจเจกบุคคลไปยังปัจเจกบุคคล รวมถึงปฏิบัติการผ่านการออกแบบสถาปัตยกรรม และการจัดวางสิ่งของ อุปกรณ์ต่างๆ ให้อยู่ในตำแหน่งแห่งที่ที่ทุกอย่างและทุกคนถูกทำให้มองเห็นได้ การสังเกตนี้ เป็นการกระทำที่ยังผลให้เกิดคนมองและคนถูกมอง แล้วทั้งสองสถานะนี้ได้เข้ามามีกำหนดบทบาท ซึ่งตามมาด้วยหน้าที่ที่จะบอกกับผู้มีส่วนนั้นๆ ถึงข้อปฏิบัติที่มากำหนดรายละเอียดว่าต้องกระทำ และอะไรเป็นสิ่งที่ทำได้ อะไรทำไม่ได้ แม้ว่าในพื้นที่หนึ่งๆ ปัจเจกบุคคลอาจจะเป็นได้ทั้งคนมองและคนถูกมองในเวลาเดียวกัน แต่บทบาทและหน้าที่นั้นๆ ของแต่ละปัจเจกบุคคลจะกลับเข้ามามีกำหนดสิ่งที่สามารถกระทำได้ในแต่ละพื้นที่ และกำหนดสถานะว่าใครคือคนถูกมองและใครคือคนที่อยู่ในฐานะผู้คุมซึ่งคอยทำหน้าที่ในการจ้องมองและที่สำคัญ มันคือกลไกที่เข้ามาควบคุมพฤติกรรม

ดังนั้น เมื่อมองมาที่สนามหลวงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2533 ทำให้พบว่า พื้นที่ท้องสนามหลวงภายหลังการปฏิวัติ มีการติดตั้ง จัดวาง สิ่งใหม่ในพื้นที่ที่สามารถมองเห็นในทางกายภาพ กล่าวคือ การติดตั้งรั้วโปร่งสีเขียว แม้ว่ารั้วจะสามารถกันขอบเขตอย่างชัดเจนในแนวตั้งที่ทำให้ผู้ใช้สนามหลวงสามารถเดินผ่านเข้าออกตามช่องทางที่กำหนดไว้เท่านั้น แต่ยังคงไว้ซึ่งความสามารถในการมองเห็น ผู้ที่อยู่ภายในรั้วสามารถมองลอดออกมาได้ ขณะที่ผู้อยู่นอกรั้วก็สามารถมองเข้าไปในพื้นที่ได้เช่นกัน และในส่วนของการจัดวางเก้าอี้ตามทางเดินบริเวณพื้นที่ข้างของสนามหลวง ก็ถูกวางไว้ให้สามารถเดินผ่านได้ นั่งได้ ซึ่งคนที่นั่งอยู่ที่เก้าอี้มานั่งนั้นจะสามารถ

มองเห็นพื้นที่รอบสนามหลวงได้ ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง แต่มุมมองจะไม่เปิดกว้างให้สามารถมองเห็นได้ 360 องศา เนื่องจากมีต้นไม้คั่นอยู่ การมองในระดับเดียวกันทางด้านข้างจึงสามารถมองเห็นได้แค่เก้าอี้ในล๊อคเดียวกัน ต่อมาคือการจัดวางตำแหน่งของเสาไฟส่องสว่าง สนามหลวงหลังการปรับปรุงทัศนียภาพ มีการติดตั้งไฟส่องสว่าง 3 ระดับด้วยกัน คือ ระดับความสูง 4 เมตร 8 เมตร และ 12 เมตร (จุฬพล สำเภาพล, 2555, น. 102) ทำให้พื้นที่ของสนามหลวงสว่างไสวรอบทิศทาง แม้จะมีเงาอยู่บ้าง แต่ไม่เป็นอุปสรรคในการมองเห็นและการถูกมองเห็น

สำหรับการติดตั้งเสาที่ติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิด จะเห็นได้ว่า เสาติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดถูกติดตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่แจ้งโดยรอบ และบางต้นถูกติดตั้งใกล้กับเสาไฟส่องสว่าง ทำให้เห็นการมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดได้อย่างชัดเจน และมีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในความสูงระดับ 2 เมตร และ 8 เมตร (จุฬพล สำเภาพล, 2555, น.102) แต่ไม่มีการติดตั้งกล้องในลักษณะอำพรางหรือซ่อนไม่ให้ผู้ใช้พื้นที่สนามหลวงมองเห็นได้โดยง่าย อีกทั้ง ยังมีการสร้างซุ้มสังเกตการณ์ขนาดใหญ่ 1 ซุ้มและขนาดเล็ก 5 ซุ้ม โดยซุ้มขนาดใหญ่ ถูกติดตั้งอยู่ในบริเวณทางเข้าฝั่งสนามหลวงตรงข้ามมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และซุ้มเล็กทั้ง 5 ซุ้ม ถูกติดตั้งอยู่ในบริเวณตรงข้ามเกาะกลางถนนที่จะข้ามไปยังพระแม่ธรณีบีบมวยผม ตรงข้ามศาลฎีกา ตรงข้ามศาลหลักเมือง ตรงข้ามพระบรมมหาราชวัง และตรงข้ามวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แม้ว่าพื้นที่ของซุ้มจะต่างระดับจากพื้นที่ของสนามหลวงไม่มากนัก แต่ซุ้มนี้ ก็เอื้อให้ใช้ในการเป็นจุดสูงชมสำหรับเจ้าหน้าที่ได้

นอกจากนี้ การวางกำลังเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยให้ประจำตามจุดต่างๆ ตลอด 24 ชั่วโมง โดยผู้คุมสนามหลวงเหล่านี้ ในเวลาทำการจะทำหน้าที่ในการสังเกตและเฝ้าระวังผู้ใช้พื้นที่สนามหลวงไม่ให้ทำผิดกฎระเบียบ คอยอำนวยความสะดวก ให้ความช่วยเหลือกับประชาชนผู้ใช้พื้นที่ และทำหน้าที่กวาดต้อนผู้คนให้ออกจากพื้นที่สนามหลวงเมื่อถึงเวลาปิดทำการ รวมถึงทำหน้าที่เฝ้าพื้นที่สนามหลวงไม่ให้มีผู้บุกรุกในเวลาปิดทำการ

ดังนั้นจึงนำมาสู่คำถามว่า ท่ามกลางปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สนามหลวงด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้ถึงการถูกจ้องมองด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดหรือไม่อย่างไร

2) การตัดสินเชิงบรรทัดฐาน (Normalizing judgement) คือ ศิลปะของการลงโทษในระบบการปกครองแบบอำนาจทางวินัย ที่ไม่มุ่งเป้าไปที่การไถ่โทษ หรือการกตัญญู แต่เทคนิคนี้จะทำการเปรียบเทียบการกระทำทั้งหมดของหนึ่งสนาม และทำการจัดระเบียบและสร้างร่องรอยให้กับข้อจำกัดที่จะมากำหนดความแตกต่างของความผิดปกติ ซึ่งการลงโทษนี้จะเข้าไปกำกับดูแลในทุกๆ จุด และทุกๆ กรณีในสถาบันทางวินัย โดยทำการเปรียบเทียบ วิเคราะห์ความแตกต่าง กำหนด

ช่วงชั้น ด้วยการทำให้มันเหมือนกัน แล้วทำการคัดแยกออก (Exclude) หรือที่เรียกว่า “สภาวะปกติ (normalizes)” (Foucault, 1975/1984, p.183) ทั้งนี้ อำนาจลักษณะนี้จะปรากฏผ่านวินัยต่างๆ ซึ่งความเป็นเนื้อเดียวกันของบรรทัดฐานอันเป็นผลมาจากการวัดนั้น ด้านหนึ่งมันทำงานโดยการรวมกันบนพื้นที่ของความเป็นปกติ และอีกด้านหนึ่งมันได้แสดงให้เห็นความแตกต่างกันของแต่ละปัจเจกบุคคล โดยทำการคัดแยก จัดประเภทผู้คนที่ไม่อยู่ในเกณฑ์ปกติ แล้วผลักดันให้ไปอยู่ในความไม่ปกติ

ฟูโกต์ชี้ให้เห็นว่าการสร้างบรรทัดฐานของวิจาร์ณญาณนี้มีการดำเนินการ 5 ประการด้วยกัน ดังนี้

2.1) วินัยเป็น “การลงโทษพื้นฐาน (infra-penalty)” (Foucault, 1975/1984, pp.177-178) ซึ่งพบว่าโรงงาน โรงเรียน และกองทัพ ตกอยู่ภายใต้การลงโทษระดับจุลภาค (micro-penalty) เช่นกัน กล่าวคือ ด้านเวลา คือ เรื่องของความล่าช้า การขาด การหยุดชะงักของงาน ด้านกิจกรรม คือ เรื่องของความไม่ตั้งใจ การไม่เอาใจใส่ การขาดความกระตือรือร้น ด้านพฤติกรรม คือ เรื่องของความไม่สุภาพ ความไม่เชื่อฟัง ด้านการพูด คือ เรื่องของการพูดไร้สาระ อวดดี ด้านร่างกาย คือ เรื่องของทัศนคติที่ “ไม่ถูกต้อง” ท่าทางที่ผิดปกติ การขาดความสะอาด และด้านเพศวิถี (Sexuality) คือ เรื่องของความสกปรก การปนเปื้อน การอนาจาร ความไม่เหมาะสม โดยวิธีการลงโทษ ถูกนำมาใช้ตามขั้นตอนอย่างละเอียด จากการลงโทษทางร่างกายเบาๆ สู่อการลดทอนย่อยๆ และความละเอียดเพียงเล็กน้อย ซึ่งการลงโทษทำงานเป็นองค์ประกอบที่เด่นชัดของเครื่องมือทางวินัยที่แต่ละปัจเจกบุคคลรู้ว่าตนเองสามารถถูกลงโทษ และการลงโทษก็มีอยู่อย่างแพร่หลาย และด้วยคำว่า “การลงโทษ (punishment)” จึงต้องเข้าใจว่า ทุกสิ่งทุกอย่างสามารถทำให้เกิดความรู้สึกถึงความผิดที่พวกเขากระทำ และสร้างความน่าอายให้พวกเขา

2.2) วินัยนำมาซึ่งวิธีที่เฉพาะเจาะจงในการลงโทษ (Foucault, 1975/1984, pp.178-179) กล่าวคือ ความผิดของทหาร คือ การที่เขาไม่อยู่ในระดับที่กำหนด ส่วนความผิดของนักเรียนไม่ใช่การละเมิดเล็กน้อย แต่เป็นเรื่องของการที่ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ ฟูโกต์ยกตัวอย่างกฎระเบียบสำหรับทหารราบ Prussian ที่สั่งว่า ทหารที่ไม่ได้เรียนรู้การจัดการปืนไรเฟิลของเขาอย่างถูกต้อง ควรได้รับการปฏิบัติด้วยความรุนแรงที่สุด ในทำนองเดียวกันเมื่อนักเรียนจำคำสอนของวันก่อนหน้าไม่ได้ เขาจะถูกบังคับให้เรียนรู้มันเพื่อไม่ให้ผิดพลาดโดยการทำซ้ำๆ ในวันต่อมา ซึ่งไม่ว่าเขาจะถูกบังคับโดยได้ยินว่า ยืนหรือคุกเข่า เขาต้องร่วมมือ และเขาจะเกิดการสำนึกผิด

2.3) การลงโทษทางวินัยใช้การแก้ไขเป็นหลัก แต่จะใช้การปฏิบัติให้มากขึ้น ผูกซ้ำหลายๆ ครั้ง ซึ่งสิ่งนี้คือ กลไกของการฝึก (the mechanics of a training) (Foucault, 1975/1984, pp.179-180) โดยตรงที่มีการใช้การลงโทษ ฟูโกต์ยกตัวอย่างกฎข้อบังคับปี 1766 สำหรับทหารราบ

ที่แสดงความละเลยนั่น จะถูกลดลำดับลง แต่พวกเขาจะสามารถขึ้นไปสู่ระดับเดิมได้เมื่อได้รับการฝึกใหม่และการสอบใหม่ ขณะที่ Jean-Baptiste de La Salle กล่าวไว้ว่า จากการสำนึกผิดทั้งหมด การกำหนดโทษเป็นสิ่งที่ชั่วร้ายที่สุดสำหรับครู และเป็นประโยชน์มากที่สุดสำหรับพ่อแม่ ผู้ปกครอง พวกเขาทำให้มันเป็นไปได้ที่ความผิดทั้งหมดมาจากเด็ก ซึ่งหมายถึงความก้าวหน้าของพวกเขาจะต้องทำโดยการแก้ไขข้อบกพร่อง ตัวอย่างเช่น คนที่ยังเขียนหนังสือไม่ได้ ให้เขียนได้ โดยหลักแล้ว การลงโทษทางวินัยคือภาระผูกพันที่ผูกมัดตัวเอง

2.4) การลงโทษเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของระบบที่ซ้อนกันของระบบการลงโทษ และระบบที่อยู่ในกระบวนการการฝึกอบรมและการปรับปรุงแก้ไข (Foucault, 1975/1984, pp.180-181) กล่าวคือ ครูต้องพยายามให้รางวัลและหลีกเลี่ยงการใช้การลงโทษกับนักเรียน และคนที่ชี้แจงต้องได้รับการสนับสนุนให้มากขึ้นด้วยความปรารถนาที่จะได้รับรางวัลในลักษณะเดียวกับคนที่ขยันมากกว่าความกลัวที่จะถูกลงโทษ

2.5) การจัดอันดับมีบทบาทที่ซ้อนกันคือ ทำเครื่องหมายของช่องว่าง ช่วงชั้นของคุณภาพ ทักษะและความถนัด รวมถึงการลงโทษและรางวัล (Foucault, 1975/1984, pp.181-182) พูโกต์ยกตัวอย่างโรงเรียนทหาร (Ecole Militaire) ว่าได้มีการจัดทำการจำแนกประเภท 'กิตติมศักดิ์' ที่ซับซ้อนขึ้น โดยชั้นหนึ่ง คือ ดีมาก จะเป็นธนูเงิน ซึ่งพวกเขามีความสุขกับการได้รับการยกย่องให้เป็น “ทหารอย่างบริสุทธิ์ (Purely military troops)” ดังนั้นพวกเขาจึงมีสิทธิพิเศษจะได้รับการลงโทษทางทหาร คือการจับกุมและต้องระวางโทษจำคุกกรณีร้ายแรง ชั้นที่สองคือ ดี จะเป็นธนูผ้าไหมสีแดงและเงิน พวกเขาอาจถูกจับกุมและประณามคุก รวมถึงกรงขังและคุกเข้า ชั้นเรียนของ médiocres มีสิทธิที่จะมีขนสีแดง หากต้องโทษก่อนหน้านี้ ซึ่งถ้าจำเป็นก็ต้องใช้การสวมผ้ากระสอบ ชั้นสุดท้าย คือ ไม่ดี โดยจะถูกทำเครื่องหมายอินทรีบนขนสัตว์สีน้ำตาล นักเรียนของชั้นนี้จะต้องได้รับการลงโทษทั้งหมดที่ใช้ในโรงเรียน และอาจถูกคุมขังเดี่ยวในห้องใต้ดิน ซึ่งการถูกกล่าวหาครั้งนี้เป็นช่วงเวลาแห่งการอภัยที่นำอภัยที่ถูกจัดทำขึ้นเป็นพิเศษเพื่อให้ผู้ที่อยู่ในกลุ่มนี้ถูกแยกออกจากคนอื่น ๆ และต้องสวมเสื้อผ้ากระสอบ

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า เทคนิคของการสร้างอำนาจทางวินัยด้วยการสร้างบรรทัดฐานของวิจารณ์ญาณนั้น เป็นกระบวนการที่เต็มไปด้วยการกลั่นกรองพิจารณาเพื่อนำมาสู่การกำหนดให้มีบรรทัดฐานเกิดขึ้น ซึ่งบรรทัดฐานนี้ จะเข้ามาทำงานโดยการวิเคราะห์ แยกแยะด้านหนึ่งมันตัดสินให้ผู้คนรวมอยู่ในบรรทัดฐานเดียวกัน อีกด้านหนึ่ง บรรทัดฐานเดียวกันนี้ จะแยกเอาคนที่แตกต่างออกไปเป็นกลุ่มอื่น โดยที่ทุกการตัดสินจะมาพร้อมกับการลงโทษ

ดังนั้นจึงนำมาสู่คำถามว่า กล้องโทรทัศน์วงจรปิดมีผลต่อการคัดแยกผู้ใช้สนามหลวงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553 หรือไม่ อย่างไร และกล้องโทรทัศน์วงจรปิดใน

สนามหลวงทำให้การคัดแยกดังกล่าวมีประสิทธิภาพหรือไม่ อย่างไร รวมถึงกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงมีผลต่อการจัดระเบียบของผู้ใช้สนามหลวงหรือไม่ อย่างไร

3) การทดสอบ (The Examination) คือเทคนิคทางวินัยที่รวมเอาเทคนิคต่างๆ ของการสังเกตและการสร้างบรรทัดฐานของวิจารณ์ญาณเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งฟูโกต์มองว่า เป็นศูนย์กลางของกระบวนการสร้างปัจเจกบุคคลที่เป็นผลและวัตถุของอำนาจ ขณะเดียวกันก็เป็นผลและวัตถุของความรู้เช่นกัน (Foucault, 1975/1984, p.184) ฟูโกต์อธิบายผ่านวิวัฒนาการการตรวจเยี่ยมคนไข้ของหมอและการสอบในโรงเรียนอย่างนี้ว่า ในตอนท้ายของศตวรรษที่ 18 การจัดระเบียบของโรงพยาบาลได้ใช้เทคนิคการทดสอบ โดยพิธีกรรมของการเยี่ยมคนไข้เป็นรูปแบบที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด กล่าวคือ ในศตวรรษที่ 17 ปี 1661 แพทย์ของโรงพยาบาล hôtel-dieu แห่งกรุงปารีสได้รับเรียกให้ไปเยี่ยมเยียนทุกวัน และในปี 1687 ผู้มีอาการป่วยคาดว่าจะได้รับการตรวจในช่วงบ่าย ต่อมาในศตวรรษที่ 18 มีการกำหนดเวลาการเยี่ยมและระยะเวลา พวกเขาใช้หมอหมุนเวียนเพื่อรับประกันได้ว่าจะมีหมอมาตรวจเยี่ยมทุกวัน ในที่สุดเมื่อปี 1771 (Foucault, 1975/1984, p.185) มีการแต่งตั้งแพทย์ประจำตัวขึ้น ซึ่งให้บริการทั้งในตอนกลางคืนและกลางวัน ในทำนองเดียวกัน โรงเรียนกลายเป็นสถาบันของการทดสอบอย่างต่อเนื่องทั้งการวัดและการตัดสิน (Foucault, 1975/1984, p.186) โดยการทดสอบช่วยให้ครูถ่ายทอดความรู้ของเขาไปยังนักเรียนและการแลกเปลี่ยนความรู้อย่างต่อเนื่อง และเป็นการรับประกันการเคลื่อนไหวของความรู้จากครูไปยังนักเรียนที่ซึ่งสงวนไว้สำหรับครู ดังจะเห็นได้จากครูของโรงเรียนคริสเตียนต้องการให้นักเรียนของพวกเขาเข้ารับการทดสอบทุกวันใน 1 สัปดาห์ กล่าวคือ ในตอนแรกสำหรับการสะกดคำ สองคือเลขคณิต ในวันที่สามสำหรับการถามตอบในตอนเช้าและเขียนด้วยลายมือในตอนบ่าย ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการทดสอบทุกเดือน หรือตั้งแต่ 1775 เป็นต้นมา ที่ Ecole des Ponts et Chaussees มีการทดสอบ 16 ครั้งต่อปี คือ การทดสอบเลข 3 ครั้ง สถาปัตยกรรม 3 ครั้ง วาดภาพ 3 ครั้ง การเขียน 2 ครั้ง การตัดสิน 1 ครั้ง รูปแบบ 1 ครั้ง การสำรวจ 1 ครั้ง การจัดอันดับ 1 ครั้ง และการสำรวจเชิงปริมาณ 1 ครั้ง

ฟูโกต์ชี้ให้เห็นว่า การทดสอบอธิบายกลไกทั้งหมดที่เชื่อมโยงกับการสร้างความรู้บางประเภทซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการใช้อำนาจ (Foucault, 1975/1984, pp.187-192) ดังนี้

3.1) การทดสอบเปลี่ยนการมองเห็นสู่การใช้อำนาจ กล่าวคือ แต่เดิมอำนาจคือสิ่งที่เห็น สิ่งที่ถูกแสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ ในทางกลับกัน อำนาจทางวินัยถูกใช้ผ่านการมองไม่เห็น และกำหนดให้ผู้นั้นเป็นเรื่องของการถูกมองเห็น ซึ่งการมองเห็นของพวกเขาทำให้มั่นใจได้ว่าการถือครองอำนาจที่ใช้อยู่เหนือพวกเขา โดยการได้เห็นอย่างต่อเนื่อง จะรักษาปัจเจกบุคคลที่มีวินัยครอบงำไว้ และในพื้นที่ของการครอบงำนี้ อำนาจทางวินัยแสดงออกถึงศักยภาพโดยการจัดวัตถุ และการ

ทดสอบเป็นพิธีกรรมของการทำให้เห็น (objectification) ทั้งนี้ ผู้ที่ถูกครอบงำ (Subject) จะถูกนำเสนอเป็นวัตถุ (object) ของการสังเกต ซึ่งเป็นอำนาจที่ประจักษ์โดยการจ้องมองเท่านั้น

3.2) การทดสอบแสดงให้เห็นการทำให้เป็นปัจเจกบุคคล (individuality) ไปยังสนามของเอกสาร กล่าวคือ การทดสอบวางปัจเจกบุคคลลงในสนามของการสอดส่องดูแล และยังตั้งพวกเขาให้อยู่ในเครือข่ายของการเขียน ซึ่งประกอบพวกเขาด้วยเอกสารจำนวนมากโดยการจับภาพและแก้ไข ดังนั้นขั้นตอนการทดสอบจึงมาพร้อมกับระบบการบันทึกและการสะสมเอกสาร

3.3) การทดสอบทำให้ปัจเจกบุคคลเป็น “กรณี” กล่าวคือ ปัจเจกบุคคลถูกอธิบายตัดสิน วัด เปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ ในบุคลิกลักษณะของเขา และเป็นบุคคลที่จะต้องได้รับการฝึกอบรม แก้ไข จัดกลุ่ม การยกเว้น และอื่นๆ

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า เทคนิคของการสร้างอำนาจทางวินัยด้วยการทดสอบนั้น เป็นการรวมเอาเทคนิคทั้งหมดของการสังเกตและการสร้างบรรทัดฐานของวิจารณ์ญาณที่มาพร้อมกับการบันทึกและทำให้ปัจเจกบุคคลกลายเป็นกรณี

หากพิจารณาสนามหลวงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553 พบว่า มีการสังเกตการใช้พื้นที่สนามหลวงก่อนการปฏิวัติของผู้คน และท่ามกลางการจำแนกผู้ใช้สนามหลวงให้เป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงกับการปิดสนามหลวงเพื่อปฏิวัติกับกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการปฏิวัติ จะเห็นกระบวนการของรัฐที่กระทำอย่างต่อเนื่องกับกลุ่มคนเหล่านี้ กล่าวคือ ในขั้นตอนภายหลังการปฏิวัติ กรุงเทพมหานครได้มีการสำรวจผู้ใช้พื้นที่สาธารณะ กลุ่มคนไร้บ้านและคนเร่ร่อนที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่สนามหลวงที่กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ เช่น สะพานกรุงธน วงเวียน ๑๑ กรกฏา และหัวลำโพง (จุฬพล สำเภาพล, 2555, น.86) โดยทำการขึ้นทะเบียนผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะที่เคยอาศัยอยู่ในสนามหลวงกว่า 300 คน ซึ่งการขึ้นทะเบียนดังกล่าว ได้นำมาสู่การพาเข้าพักในสถานที่ที่กรุงเทพมหานครจัดเตรียมไว้ให้ นอกจากนี้ในกลุ่มของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่ต้องออกจากพื้นที่สนามหลวงอันเนื่องมาจากปฏิวัติ ทางกรุงเทพมหานครก็ได้เปิดรับให้มาลงทะเบียนผู้ค้า และดำเนินการจัดแผงให้ขายในพื้นที่ตรอกสาเกและริมคลองคูเมืองเดิมเช่นกัน

ต่อมาฟูโกต์ได้มีการกล่าวถึงคำสั่งที่มีการเผยแพร่ในตอนปลายของศตวรรษที่ 17 เรื่องมาตรการที่ต้องดำเนินการเมื่อมีโรคระบาด กล่าวคือ ต้องมีการแบ่งพื้นที่ โดยการปิดล้อมเมือง ห้ามคนออกจากเมือง และต้องถูกควบคุมโดยเจ้าหน้าที่ ทุกคนจะถูกสั่งให้อยู่ในบ้าน ประตูจะถูกล็อกจากข้างนอกโดยเจ้าหน้าที่ และจะเก็บรักษาทุกแง่วางจนกว่าจะสิ้นสุดการกักกัน แต่ละคนจะซ่อมแซมบ้านของเขาเอง แต่ถ้าเขาย้ายออกไป เขาต้องเสี่ยงที่จะติดเชืหรือถูกลงโทษ (Foucault, 1975/1984, p.195)

ฟูโกต์กล่าวถึงการตรวจสอบที่มีอย่างต่อเนื่องและการจ้องมองที่มีอยู่ในทุกที่ว่า มีการใช้คนและสิ่งของต่างๆ เป็นหนึ่งในเครื่องมือของการสังเกต (Foucault, 1975/1984, pp.195-198) กล่าวคือ มีการกำหนดหน้าที่ให้กับเจ้าหน้าที่ โดยกองกำลังทหารจำนวนมากได้รับคำสั่งให้สังเกตความไร้ระเบียบทั้งหมด การโจรกรรม และการกระชก ส่วนที่ประตูเมืองแต่ละแห่งจะมีจุดเสาสังเกตการณ์ และที่ท้ายถนนจะมียามรักษาการณ์ถนน นอกจากนี้ในทุกวัน เจ้าหน้าที่จะไปตรวจเยี่ยมพื้นที่ที่เขารับผิดชอบ โดยการสอบถามผู้คุมพื้นที่ (syndics) ถึงการดำเนินงานของพวกเขาว่าผู้อยู่อาศัยมีคำติชมอะไรบ้าง พร้อมกับสังเกตการกระทำของพวกเขา ขณะที่ผู้คุมพื้นที่ (syndics) จะไปยังถนนที่เขารับผิดชอบ และเรียกชื่อผู้อยู่อาศัยแต่ละคนให้ปรากฏที่หน้าต่าง ซึ่งวิธีการนี้จะทำให้ผู้คุมพื้นที่ (syndics) ค้นพบความเป็นอยู่ของผู้อาศัยได้อย่างง่ายดาย ซึ่งในส่วนของผู้อยู่อาศัยนั้น จะต้องอยู่ในกรงของเขา และอยู่ที่หน้าต่างเพื่อตอบชื่อและแสดงตัวเมื่อถูกถาม โดยการสอดส่องดูแล (Surveillance) นี้จะขึ้นอยู่กับระบบจดทะเบียนถาวร กล่าวคือ ในมีระบบทะเบียนจะมีการบันทึกชื่ออายุ เพศของทุกคน และส่งสำเนาไปยังหัวหน้าที่ดูแลพื้นที่ และศาลากลางจังหวัดเพื่อให้ผู้คุมพื้นที่ (syndics) สามารถตรวจสอบรายชื่อประจำวัน ซึ่งในการตรวจสอบผู้คนตามรายชื่อระหว่างเข้ารับการตรวจเยี่ยมนั้น การตาย, การเจ็บป่วย, ข้อร้องเรียน, และความผิดปกติจะถูกบันทึกลงในเอกสาร ซึ่ง 5-6 วันหลังจากการเริ่มกักกัน กระบวนการทำความสะอาดบ้านที่ละหลังจะเริ่มขึ้น ผู้ที่อาศัยอยู่จะต้องออกไป โดยเฟอร์นิเจอร์และสิ่งของต่างๆ จะถูกยกขึ้นจากพื้น เท้าหอมเทรอบๆ ห้องแล้วปิดบ้านไว้ จากนั้น 4 ชั่วโมงต่อมาประชาชนถึงจะได้รับอนุญาตให้เข้าไปในบ้านของตนอีกครั้ง ดังนั้นการปิดล้อม การแบ่งพื้นที่ และการสังเกตจากทุกจุดนี้ ทำให้ปัจเจกบุคคลถูกแทรกกลงในสถานที่ และจะสอดส่องดูแลแม้กระทั่งการเคลื่อนไหวที่น้อยที่สุด เหตุการณ์ทั้งหมดจะถูกบันทึก ฟูโกต์กล่าวว่าทั้งหมดนี้ถือได้ว่าเป็นรูปแบบที่มีขนาดกะทัดรัดของกลไกทางวินัย ซึ่งอำนาจถูกใช้โดยไม่มีการแบ่งและถูกใช้ตามรูปแบบของลำดับชั้นอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ฟูโกต์กล่าวถึงโรคเรื้อรังว่า ผู้เป็นโรคเรื้อรังก่อให้เกิดพิธีกรรมของการยกเว้น (rituals of exclusion) (Foucault, 1975/1984, p.198) ซึ่งให้ขอบเขตของรูปแบบการคุมขังที่ดี แล้วโรคระบาดก็ทำให้เกิดวินัยเพิ่มมากขึ้น แทนที่จะแบ่งออกเป็นสองส่วนระหว่างคนกลุ่มหนึ่งกับอีกกลุ่มหนึ่ง มันกลับเรียกร่องการแบ่งแยกที่หลากหลาย กระบวนการทำให้เป็นปัจเจกบุคคล (individualizing) ที่เพิ่มความรุนแรงและการแบ่งแยกทางอำนาจ คนเป็นโรคเรื้อรังติดอยู่ในปฏิบัติการของการปฏิเสธ การเนรเทศ และการกักขัง ถูกตัดการติดต่อระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ขณะที่เมืองที่มีโรคระบาดจะถูกสำรวจด้วยลำดับชั้น ถูกสอดส่องดูแล ถูกการสังเกต และถูกบันทึก เมืองจึงถูกตรึงโดยการทำงานของอำนาจอย่างกว้างขวาง

ฟูโกต์กล่าวถึง Panopticon ที่ออกแบบโดย Bentham ว่า Panopticon เป็นอาคารรูปวงแหวน มีหอคอยที่เจาะเป็นหน้าต่างกว้างๆ เปิดออกสู่ด้านในของวงแหวนตั้งอยู่ตรงกลาง โดยอาคารรอบวงแหวนจะแบ่งออกเป็นห้องๆ ภายในห้องจะมีหน้าต่าง 2 บาน บานหนึ่งจะอยู่ภายในตรงข้ามกับหน้าต่างของหอคอย อีกบานหนึ่งจะอยู่ด้านนอกให้แสงสว่างจากด้านนอกส่องผ่านมายังด้านใน (Foucault, 1975/1984, p.200) ซึ่งฟูโกต์มองว่า Bentham ได้วางหลักการของการถูกมองเห็นและไม่สามารถพิสูจน์ได้ กล่าวคือ Panopticon เป็นเครื่องมือสำหรับการแยกแยะการมองเห็นและการถูกมองเห็น โดยด้านในของวงแหวนสามารถมองเห็นทั้งหมดและปราศจากการมองเห็นคนในหอคอย ขณะที่ด้านหนึ่งถูกมองเห็นทุกอย่างอย่างโดยปราศจากการมองเห็น ซึ่งเป็นอำนาจที่มีหลักการไม่มาก คือการกระจายการทำงานร่วมกันบางอย่างของร่างกาย พื้นที่ และการจ้องมอง ในการจัดการกลไกภายในที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์กับปัจเจกบุคคล Panopticon จึงเป็นเครื่องจักรขนาดใหญ่ ซึ่งเมื่อใดที่ถูกนำไปใช้จะก่อให้เกิดผลของอำนาจที่เป็นเนื้อเดียวกัน (Foucault, 1975/1984, p.202) นอกจากการสังเกตแล้ว Panopticon ยังเป็นห้องทดลองของเครื่องจักรเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เพื่อฝึกหรือแก้ไขปัจเจกบุคคล โดยทดลองใช้การลงโทษที่แตกต่างกันให้สอดคล้องกับลักษณะของพวกเขา และเพื่อหาสิ่งที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด และ Panopticon ได้ให้เครื่องมือสำหรับการกำกับดูแลกลไกของตนเอง ดังนั้นกลไกของการสังเกตนี้ ทำให้เกิดประสิทธิภาพและความสามารถในการเจาะลึกลงไปถึงพฤติกรรมของคน ซึ่งมันเป็นอำนาจที่สูงขึ้นและเป็นการค้นพบวัตถุใหม่ๆ ของความรู้เกี่ยวกับการใช้อำนาจ

ในการประยุกต์ใช้หลักการนี้ทำให้เกิดการใช้อำนาจที่สมบูรณ์แบบ ช่วยลดจำนวนผู้ใช้อำนาจแต่เพิ่มจำนวนผู้ถูกใช้อำนาจ การทำงานโดยธรรมชาติและไม่มีเสียงรบกวนประหนึ่งไม่มีการแทรกแซงใดๆ นั้นมันกลับแทรกแซงอยู่ทุกขณะ มันไม่มีเครื่องมือทางกายภาพใดๆ นอกจากสถาปัตยกรรมและรูปทรงเรขาคณิต แต่ทำงานโดยตรงกับปัจเจกบุคคล ซึ่งก่อให้เกิด “อำนาจของจิตใจเหนือจิตใจ” (power of mind over mind) (Foucault, 1975/1984, p.206) เป็นกลไกที่ทำงานอย่างต่อเนื่องโดยอัตโนมัติ จึงเป็นวิธีการที่ได้มาซึ่งอำนาจในปริมาณที่ไม่เคยมีมาก่อน และเป็นเครื่องมือใหม่ของการปกครองที่มีความแข็งแกร่ง ยิ่งใหญ่ อันจะสามารถมอบให้สถาบันใดๆ ใช้ก็ได้อีกด้วย

Panopticon นี้ได้รับการจัดการอย่างละเอียดเพื่อผู้สังเกตสามารถสังเกตเห็นได้อย่างรวดเร็ว และปัจเจกบุคคลทั้งหลายยังสามารถสังเกตผู้สังเกต ดังนั้น เครื่องจักรการมองเห็นที่กลายเป็นอาคารโปร่งใสนี้ มีการใช้อำนาจที่อาจได้รับการกำกับดูแลโดยสังคมโดยรวม และแผน Panoptic นี้ ไม่เคยสูญเสียคุณสมบัติใดๆ มันถูกกำหนดให้กระจายไปทั่วร่างกายทางสังคม (Social Body) (Foucault, 1975/1984, p.207) และหากเทียบกับโรคระบาดที่นำมาซึ่งความตาย อำนาจ

กลับเป็นความตายที่คุกคามไปตลอดกาล โดยมีจุดมุ่งหมายในการเสริมสร้างการบังคับทางสังคมให้เพิ่มการผลิต พัฒนาเศรษฐกิจ กระจายการศึกษา และยกระดับศีลธรรมสาธารณะ (Public morality) (Foucault, 1975/1984, p.208)

เมื่อพิจารณารายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า พื้นที่สนามหลวงได้ถูกทำให้เป็นพื้นที่ควบคุม ซึ่งเต็มไปด้วยอำนาจทางวินัย ทั้งยังมีการลงโทษผู้ใช้สนามหลวง จากการที่ถูกกำหนดให้ “ใคร” และ “กิจกรรม” ไດ สามารถอยู่ในพื้นที่ได้ รวมถึงการที่มีการกำหนดหลักเกณฑ์ปฏิบัติต่างๆ ในแง่นี้ จึงชี้ให้เห็นว่า มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมระหว่างผู้ใช้สนามหลวงกับเจ้าหน้าที่ผู้คุมกฎ และภายในกลุ่มผู้ใช้สนามหลวงด้วยกันเองอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้น น่าสนใจว่าภายใต้สังคมสมัยใหม่ กระบวนการการปิดพื้นที่สนามหลวง พื้นที่ที่ครั้งหนึ่งเคยอยู่ในสถานะเป็น “พื้นที่สาธารณะเกือบเปิด” ประหนึ่งการปิดกั้นพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาโรคระบาด และการวางเครือข่ายกลไกของปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่ราวกับคุกกที่ตั้งอยู่กลางใจเมืองเช่นนี้ น่าจะคิดได้ว่า ผู้คนในสังคมกำลังอยู่กับอะไร เราได้ถูกคุกคามจนกลายเป็นมนุษย์ที่เชื่อเชื่อง และยินดีกับเทคโนโลยีทางอำนาจสมัยใหม่นี้แล้ว ใช่หรือไม่ ดังนั้นคำถามสำหรับกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงคือ กล้องโทรทัศน์วงจรปิดกระทำการต่อผู้ใช้สนามหลวงเหมือน Panopticon หรือไม่ อย่างไร

1.2.3 การปรากฏขึ้นของปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด

กล้องโทรทัศน์วงจรปิดได้ถูกประดิษฐ์ขึ้นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อปี 1942 โดย Walter Bruch วิศวกรชาวเยอรมัน เพื่อใช้ในการรับชมเหตุการณ์การปล่อยขีปนาวุธ V-2 rocket และระบบดังกล่าวก็ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จน 25 ปีต่อมา กล้องโทรทัศน์วงจรปิดได้ถูกติดตั้งในพื้นที่สาธารณะเป็นครั้งแรก เพื่อใช้ควบคุมอาชญากรรมให้กับย่านเศรษฐกิจในเมือง King's Lynn, Norfolk ประเทศอังกฤษ ในปี 1967 และเมือง Olean, New York สหรัฐอเมริกา ในอีกหนึ่งปีต่อมา (1968) (Wikipedia, n.d.)

หากดูจากตัวเลขประมาณการการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดทั่วโลกเมื่อปี 2559 พบว่า สูงถึง 350 ล้านตัว (SDM, 2016) ซึ่งหนึ่งในจำนวนนี้จากการศึกษาอย่างละเอียดเมื่อปี 2556 ของสมาคมอุตสาหกรรมการรักษาความปลอดภัยของอังกฤษ (BSIA) ระบุว่า ประเทศอังกฤษมีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจำนวน 4 - 5.9 ล้านตัว นั่นหมายความว่า โดยเฉลี่ยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดหนึ่งตัวรองรับสำหรับประชากร 14 คน (Barrett, 2013) และประชากรหนึ่งคนจะถูกถ่ายภาพด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดมากถึง 30 ตัวต่อวัน (Temperton, 2015) จึงเป็นที่มาของการขนานนามให้ประเทศอังกฤษเป็นประเทศที่มีเครือข่ายปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจร

ปิดที่ใหญ่ที่สุดในโลกอีกด้วย แต่กระนั้น การศึกษานี้เป็นการตรวจนับกล้องโทรทัศน์วงจรปิดทุกตัว ทั้งที่อยู่ในหรือนอกอาคาร กล้องที่มีการบันทึกแบบ Real time กล้องที่มีเจ้าหน้าที่เฝ้าสังเกตการณ์ และกล้องที่บันทึกโดยอัตโนมัติ ซึ่งหากพิจารณาเจ้าของหรือหน่วยงานที่ดูแลกล้องโทรทัศน์วงจรปิดเหล่านั้น พบว่า ภาครัฐมีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดร้อยละ 1.2 ถึง 1.7 และเกือบทั้งหมดเป็นกล้องโทรทัศน์วงจรปิดของภาคเอกชนที่รัฐไม่สามารถเข้าถึงได้ เว้นแต่กรณีเกิดเหตุร้าย (จิตรรา วาริช, 2558)

อย่างไรก็ดี ปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในประเทศอังกฤษได้นำมาใช้เพื่อสอดส่องพื้นที่ชุมชนในการป้องกันเหตุที่อาจเกิดขึ้น และประสานงานกับตำรวจในท้องที่ โดยให้ผู้ใช้พื้นที่สาธารณะมองไปที่หน้ากล้องโทรทัศน์วงจรปิดเพื่อขอความช่วยเหลือในสถานการณ์ฉุกเฉิน และใช้เพื่อบันทึกเหตุการณ์ไว้เป็นหลักฐานในการสืบสวน รวมถึงสอดส่องผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ ได้มีการติดตั้งระบบลงไปในกลุ่มโทรทัศน์วงจรปิดจำนวน 4 ระบบ คือ 1) ระบบ Manual Identification of Offenders คือระบบที่ทำการเชื่อมโยงภาพไปยังสถานีตำรวจและผู้ดูแลกล้องโทรทัศน์วงจรปิด โดยที่ตำรวจจะทำหน้าที่ถ่ายภาพเพื่อประกอบรูปคดี ซึ่งระบบนี้ถูกติดตั้งกับกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ติดอยู่ในเมือง Accrington 2) ระบบ Automatic Face Recognition คือ ระบบปฏิบัติการในการจำแนกใบหน้ามาใช้เพื่อประกอบการพิจารณาในการเฝ้าระวังและจับกุมผู้กระทำความผิดซ้ำ ซึ่งระบบนี้จะต้องอาศัยฐานข้อมูลจากภาพถ่ายผู้กระทำความผิดในการประเมินผล โดยระบบนี้ได้มาใช้นำร่องกับกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในเมือง Newham ตั้งแต่ปี 1998 3) ระบบ ANPR คือ ระบบอ่านแผ่นป้ายทะเบียนรถยนต์ โดยจะทำการเชื่อมต่อกับฐานข้อมูลเพื่อใช้ในการสกัดกั้นการโจรกรรมรถยนต์ ซึ่งระบบนี้ถูกติดตั้งในเมือง Northampton และ 4) ระบบ Tracking and Identifying Suspect Behavior คือระบบการติดตามบุคคลหรือสิ่งของต้องสงสัย โดยระบบจะแจ้งเตือนไปยังผู้ดูแลกล้องโทรทัศน์วงจรปิดให้ทราบในทันที นอกจากนี้ รัฐบาลอังกฤษได้ตั้งคณะกรรมการเพื่อทบทวนงานวิจัยเรื่องการประเมินผลกล้องโทรทัศน์วงจรปิด จำนวน 24 งานวิจัย โดยสรุปว่า กล้องโทรทัศน์วงจรปิดไม่มีผลต่ออาชญากรรมรุนแรง และแม้ว่ากล้องโทรทัศน์วงจรปิดจะสามารถป้องกันอาชญากรรมได้ แต่อาชญากรรมอาจจะย้ายไปเกิดกับพื้นที่อื่นๆ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ พื้นที่ และเป้าหมายของอาชญากรรม ดังนั้นในแง่นี้จะเห็นได้ว่า การใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดเพื่อจ้องมองพื้นที่สาธารณะในประเทศอังกฤษมีการวางระบบแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ โดยขึ้นอยู่กับผู้กำหนดนโยบายแต่ละเมือง และมีการเลือกติดตั้งระบบโปรแกรมพิเศษตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการใช้งาน อีกทั้งยังไม่สามารถยืนยันได้ว่าปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดสามารถยับยั้งหรือลดการเกิดเหตุอาชญากรรมได้จริง (Parliament Office of Science and Technology, 2002 อ้างถึงใน อุนิษา เลิศโตมรสกุล และคณะ, 2553 น.28-29)

สำหรับประเทศไทย ปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดมีมาแล้ว 25 ปี เริ่มติดตั้งครั้งแรกเมื่อปี 2536 โดยกองบังคับการตำรวจจราจรกลาง จำนวน 16 ตัว และติดตั้งเพิ่มเติมอีก 44 ตัวใน 3 ปีต่อมา (2539) เพื่อแก้ไขปัญหาการจราจรในเขตกรุงเทพมหานคร แต่หลังจากเกิดเหตุการณ์วางระเบิด 9 จุดในกรุงเทพมหานคร เมื่อคืนของวันที่ 31 ธันวาคม 2549 กรุงเทพมหานครจึงได้กำหนดนโยบายรักษาความปลอดภัยที่ให้ความสำคัญกับการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดให้จ้องมองพื้นที่สาธารณะเพื่อแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในโครงการ “กรุงเทพเมืองปลอดภัยทางไกลอาชญากรรม” โดยมีเป้าหมายที่จะติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจำนวน 20,000 ตัวให้แล้วเสร็จภายในปี 2555 (จอมเดช ตริเมฆ, 2556, น.94) ดังนั้นจะเห็นการเลื่อนไหลของวัตถุประสงค์หลักการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะของหน่วยงานภาครัฐที่เริ่มจากการแก้ไขปัญหาจราจร และตามมาด้วยการปราบปรามอาชญากรรม โดยมีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบคือ กรุงเทพมหานคร และกองบังคับการตำรวจจราจร (บก.จร.)

ทุกวันนี้ผู้คนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร จะโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว ต่างถูกจับภาพอยู่ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ด้วยเครือข่ายกล้องโทรทัศน์วงจรปิดกว่า 53,249 ตัว (นิติพันธุ์ สุขอรุณ, 2560)

สำหรับงานจราจร กล้องโทรทัศน์วงจรปิดถูกนำไปใช้ 2 ด้านหลักๆด้วยกัน คือ 1.รายงานสภาพการจราจร กล่าวคือ ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงและเลือกรับชมภาพจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ณ จุดต่างๆ จำนวนกว่า 241 ตัว ผ่านแอปพลิเคชัน BMA Traffic บนโทรศัพท์มือถือ โดยสำนักการจราจรและขนส่ง (สจส.) กรุงเทพมหานคร นอกจากนี้สื่อโทรทัศน์หลายช่อง อาทิ ช่อง 3 ช่อง TNN24 มีการนำเสนอภาพจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดของ บก.จร. มาใช้ในการรายงานสภาพการจราจรในช่วงเวลาอ่อนเร่งด่วนและช่วงเวลาเร่งด่วน เพื่อช่วยให้ผู้ชมที่เป็นผู้ใช้รถใช้ถนนสามารถวางแผนการเดินทางได้ และ 2.บังคับใช้กฎหมายและกวดขันวินัยจราจร อาทิ การฝ่าไฟแดง พื้นที่กวดขันวินัยจราจรบนทางด่วน ซึ่งภาพที่ได้จากการกระทำผิดกฎจราจรจะถูกบันทึกและออกมาเป็นใบสั่งที่ใช้เป็นหลักฐานในการดำเนินคดีเปรียบเทียบกับผู้ที่ฝ่าฝืน ทั้งนี้ปัจจุบันกองบังคับการตำรวจจราจรได้มีการติดตั้งระบบตรวจจับรถฝ่าฝืนช่องเดินรถในเขตห้ามหรือกล้องเลนเซนซ์ เพื่อดำเนินการตรวจจับผู้กระทำความผิดอีกด้วย (โพสต์ทูเดย์, 2560)

สำหรับงานป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม กล้องโทรทัศน์วงจรปิดถูกนำไปใช้ในงานด้านการรักษาความปลอดภัยสถานที่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ส่วนตัว พื้นที่สาธารณะ และพื้นที่สาธารณะ อาทิ บริเวณรั้ว ประตูบ้าน ทางเข้า - ออก ภายในอาคารสำนักงาน ภายนอกอาคารสำนักงาน จุดเสี่ยง ลานจอดรถ สีแยก สะพานลอย และสวนสาธารณะ ทั้งนี้ การใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สาธารณะได้เข้ามาช่วยในการตรวจตราความเคลื่อนไหว ฝ้าสังเกตการณ์ ป้องกันการบุกรุก ซึ่งช่วยลดภาระการเดินตรวจตราพื้นที่ของเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย และช่วยปรับปรุง

ระบบความปลอดภัยสาธารณะ รวมถึงยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นพยานวัตถุบอกเล่าเหตุการณ์ โดยในกระบวนการพิจารณาคดีชั้นตำรวจ อัยการ ศาล ภาพจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดถือเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังได้ (อุนิษา เลิศโตมนสกุล, 2553, น.111-112) ทั้งยังช่วยติดตามจับกุมผู้ต้องสงสัยก่อเหตุอาชญากรรมอีกด้วย (LI, A., 2017) ดังจะเห็นได้จากเหตุวางระเบิดที่แยกราชประสงค์ บริเวณศาลท้าวมหาพรหม เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2558 และบริเวณใกล้ท่าเรือสาทร เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2558 ที่กล้องโทรทัศน์วงจรปิดได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการสืบคดีและลำดับเหตุการณ์ จนนำไปสู่การจับกุมผู้ก่อเหตุได้ในที่สุด

นอกเหนือจากนี้ กลับพบว่าในปัจจุบันมีความพยายามของหน่วยงานรัฐในการใช้กล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ติดตั้งในพื้นที่สาธารณะด้วยวัตถุประสงค์อื่น คือ การตรวจสอบพฤติการณ์ และระบุตัวผู้กระทำความผิด ซึ่งไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหาจราจรหรือการก่อเหตุอาชญากรรม ดังจะเห็นได้จากกรณีการประชุมของกลุ่มคนอยากเลือกตั้งที่หน้ากองบัญชาการกองทัพบก เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561 โดยพลตำรวจโท ชาญเทพ เสสะเวช ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ระบุถึงกรณีนี้ว่า มีการรวบรวมพยานหลักฐาน โดยเฉพาะภาพจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อตรวจสอบพฤติการณ์ผู้ชุมนุมว่าเข้าข่ายผิดกฎหมายข้อใดบ้าง (สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง 7, 2561) ซึ่งในแง่นี้จะเห็นได้ว่า แม้ว่าการชุมนุมทางการเมืองไม่ใช่การก่อเหตุอาชญากรรม หน่วยงานรัฐกลับอาศัยการทำงานของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ทำหน้าที่จับภาพและบันทึกทุกเหตุการณ์ที่เลนส์กล้องมองเห็นไปใช้ในการดำเนินคดีกับผู้ชุมนุมที่สาธารณะ

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า ปัจจุบันการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะโดยหน่วยงานรัฐดำเนินไปด้วย 3 วัตถุประสงค์คือ งานจราจร งานป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม และงานด้านการตรวจสอบพฤติการณ์และบุคคลที่กระทำความผิดที่ไม่ใช่อาชญากรรม ซึ่งท้ายที่สุดวัตถุประสงค์ทั้งสามประการนี้ ต่างนำไปสู่การจับกุมผู้กระทำความผิดและดำเนินคดีทางกฎหมาย

อย่างไรก็ดี ในลำดับขั้นของผู้มีอำนาจในการเสนอนโยบายเกี่ยวกับการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะด้วยตนเอง พบว่า มีการตั้งประเด็นถึงการใช้กล้องโทรทัศน์วงจรปิดในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม เพื่อที่จะนำเสนอวิธีการในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมให้ประสบผลสำเร็จ ในงานสัมมนาระดมสมองเรื่อง “โทรทัศน์วงจรปิด (CCTV) ช่วยลดอาชญากรรมได้อย่างไร” ซึ่งจัดโดยคณะกรรมการวิชาการวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การสื่อสาร และโทรคมนาคม วุฒิสภา เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2553 เป็นที่น่าสนใจว่ารายงานจากงานดังกล่าวมีข้อเสนอให้ภาครัฐควรติดตั้งในจุดที่สามารถหลบสายตาได้ เนื่องจากคนร้ายจะไม่สามารถทราบได้ว่า ณ จุดนั้น มีกล้องวงจรปิดหรือไม่ (คณะกรรมการวิชาการวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การสื่อสาร และโทรคมนาคม วุฒิสภา, 2553, น.4) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แนวทางของการป้องกันอาชญากรรมใน

มุมมองของผู้มีอำนาจในการเสนอนโยบายด้านหนึ่งคือการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่ที่ผู้คนสามารถมองเห็นได้ ขณะที่อีกด้านหนึ่งกลับมีการเสนอแนวทางให้การติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะควรอยู่ในมุมที่ผู้ถูกมองเห็นไม่สามารถมองเห็นกล้องวงจรปิด

นอกจากนี้ ในรายงานฉบับเดียวกันกลับพบว่า มีการคำนึงถึงการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลตามกฎหมาย ในเรื่องของการเปิดเผยข้อมูลหรือการนำข้อมูลไปใช้ (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เทคโนโลยี การสื่อสาร และโทรคมนาคม วุฒิสภา, 2553, น.4) ในแง่นี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้มีอำนาจในการเสนอนโยบายเกี่ยวกับการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สาธารณะ ในฐานะของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ มีการคำนึงถึงประเด็นสิทธิส่วนบุคคลในการถูกบันทึกภาพด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดและการเปิดเผยภาพที่ได้จากกล้องโทรทัศน์วงจรปิด แต่ประเด็นดังกล่าวกลับเป็นเพียงสิ่งที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเพื่อชี้ให้เห็นถึงทัศนคติถึงความสำคัญของความปลอดภัยสาธารณะที่ประชาชนทุกคนต้องให้ความสำคัญมากกว่าสิทธิส่วนบุคคล

ในการนี้ หากพิจารณาประเด็นของสิทธิในความเป็นส่วนตัว (Right of Privacy) จะพบว่า ประเทศไทยได้บัญญัติให้มีการคุ้มครองสิทธินี้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับ นับตั้งแต่ พ.ศ.2540 (มาตรา 34) เป็นต้นมา จนถึงฉบับปัจจุบัน คือ พ.ศ.2560 (มาตรา 32) ที่มีการระบุให้สิทธิในการเป็นอยู่ส่วนตัวได้รับความคุ้มครอง โดยยกเว้นในกรณีที่เป็นประโยชน์สาธารณะ ดังนั้นแง่นี้จะเห็นได้ว่า การให้น้ำหนักของสิทธิในความเป็นส่วนตัวจะถูกแลกเปลี่ยนเมื่อเป็นประโยชน์สาธารณะ

ย้อนมาในประเด็นสถานที่ที่ใช้ติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ทางคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ได้เคยให้ความเห็นชี้แจงเกี่ยวกับสถานที่ในการติดตั้ง โดยจำแนกออกเป็น 4 ประเภท (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2553) คือ (1) การติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในบริเวณพื้นที่สาธารณะทั่วไป หรือ สาธารณสถาน ตามกฎหมายอาญา เช่น ถนน ตรอก ซอย หรือสถานที่สาธารณะอื่นๆ ซึ่งไม่มีลักษณะเป็นพื้นที่สงวนหรือปกปิด ที่เป็นประโยชน์ด้านความปลอดภัยของสังคม ความสงบเรียบร้อยของประชาชน การสัญจร และการจราจร สามารถติดตั้งและแพร่หลายข้อความหรือภาพเหตุการณ์ทั่วไปที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนได้ ไม่เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน (2) การติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในบริเวณสถานที่ ซึ่งไม่มีลักษณะเป็นที่สาธารณะทั่วไป เช่น สถานที่ราชการส่วนที่ให้บริการประชาชน ห้างสรรพสินค้า ธนาคาร สถานประกอบธุรกิจของเอกชน เป็นต้น สถานที่ประเภทนี้มีบริเวณหรือขอบเขตที่ชัดเจน และยินยอมให้ประชาชนทั่วไปที่ประสงค์จะใช้บริการสามารถเข้าออกได้เฉพาะช่วงเวลาที่เปิดทำการ ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับสาธารณชนผู้เข้าไปใช้บริการในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งต้องการความปลอดภัยและความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่นเดียวกับพื้นที่ตาม (1) แต่มีเงื่อนไขว่าต้องปิดประกาศหรือแจ้งเตือนให้ผู้เข้าไปใช้บริการ

ได้ทราบล่วงหน้าว่าบริเวณพื้นที่ใดมีกล้อง CCTV ติดตั้งไว้ และห้ามติดตั้งเฉพาะพื้นที่บางส่วนที่ต้อง สงวนหรือปกปิด (3) การติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในบริเวณสถานที่ซึ่งมีลักษณะเฉพาะหรือ ลักษณะพิเศษ เช่น ห้องประชุมของหน่วยงานราชการ ห้องควบคุมผู้ต้องขัง ซึ่งโดยสภาพปกติสถานที่ เช่นนี้ไม่เกี่ยวข้องกับสาธารณชนทั่วไป หรือกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่เฉพาะของผู้มีหน้าที่ ผู้ได้รับอนุญาต หรือมีกฎหมายบัญญัติให้เข้าไปได้นั้น การติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดและการแพร่หลายข้อความ หรือภาพของบุคคลที่อยู่ในสถานที่ลักษณะนี้ ต้องเป็นกรณีที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะเท่านั้น ซึ่ง ต้องพิจารณาแต่ละกรณีๆไป โดยมีเงื่อนไขว่าต้องแจ้งให้บุคคลเหล่านั้นได้ทราบล่วงหน้าว่า บริเวณใด มีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดติดตั้งไว้ และต้องมีกลไกที่มีประสิทธิภาพในการควบคุมมิให้ภาพหรือข้อความ จากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดนั้นถูกนำไปเผยแพร่ออกสู่สาธารณชน รวมทั้งต้องกำหนดหน่วยงานและ บุคคลผู้รับผิดชอบไว้อย่างชัดเจนโดยเปิดเผยด้วย (4) การติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในบริเวณที่ เป็นพื้นที่ส่วนตัว ตามหลักเรื่องสิทธิความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคล ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิ ทางการเมือง ข้อ 10 และข้อ 17 เว้นแต่จะเข้าหลักเกณฑ์ตามกฎหมายและเงื่อนไขต่างๆ โดยครบถ้วน ตามที่กล่าวไว้ในข้อ (3) ดังนั้น จากข้อพิจารณาดังกล่าว คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ชี้ให้เห็นว่า ในการติดตั้งและใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ประเด็นสำคัญที่ควรนำมาเป็นเงื่อนไข ประกอบการพิจารณา คือ วัตถุประสงค์ของการติดตั้งและการเผยแพร่ภาพหรือข้อความจาก กล้องโทรทัศน์วงจรปิดต้องเพื่อประโยชน์ต่อสาธารณะ อีกทั้ง สถานที่ในการติดตั้ง จำเป็นต้องคำนึงถึง ความเป็นสาธารณะ โดยไม่มีการกล่าวถึงการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในลักษณะช่องอำพราง ใดๆก็ตาม หากพิจารณาตามความเห็นของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ จะเห็นได้ว่า สนามหลวงภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553 อยู่ในหลักเกณฑ์ของการเป็นสถานที่ซึ่งไม่มีลักษณะ เป็นที่สาธารณะทั่วไป โดยเป็นสถานที่ที่มีรั้วที่บ่งบอกขอบเขตที่ชัดเจน แต่ยินยอมให้สาธารณชน หรือ ประชาชนทั่วไปที่ประสงค์จะใช้บริการสามารถเข้าออกได้เฉพาะช่วงเวลาที่เปิดทำการ

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีความพยายามในการบูรณาการเชื่อมโยงโครงข่ายกล้อง โทรทัศน์วงจรปิดทั่วประเทศ จำนวนกว่า 300,000 ตัว ทั้งภาครัฐและเอกชน 74 จังหวัด ยกเว้น 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ข่าวสด, 2561) ภายใต้การทำงานของคณะกรรมการบริหารการบูรณาการ แผนและระบบกล้องโทรทัศน์วงจรปิด โดยมี พล.อ.ประวิตร วงษ์สุวรรณ รองนายกรัฐมนตรี เป็น ประธาน ตามคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 196/2559 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อตรวจสอบการใช้งาน ระบบกล้องโทรทัศน์วงจรปิด (CCTV) ทั่วประเทศ เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2559 ทั้งนี้ จากคำให้

สัมภาษณ์เมื่อ 12 มกราคม 2561 ของ พล.ท.คงชีพ ตันตระวาณิชย์ โฆษกกระทรวงกลาโหม กล่าว
 ภายหลังการประชุมคณะกรรมการฯ ว่า

รัฐบาลตั้งใจที่จะเชื่อมโยงกล้องวงจรปิดทั่วประเทศ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อใช้
 ประโยชน์ร่วมกัน โดยเฉพาะพื้นที่สาธารณะที่จะมีการบริหารจัดการอย่างเป็น
 ระบบ ให้มีมาตรการในการดูแลความปลอดภัยของประชาชนมากขึ้น และสร้าง
 ความเป็นธรรมให้กับประชาชน จากหลักฐานของกล้อง รวมถึงลดคดีอาชญากรรม
 และติดตามผู้ก่อเหตุได้โดยเร็ว เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในระบบยุติธรรมและลด
 กำลังพล...นอกจากนั้น จะนำมาตรการทางภาษีมาใช้ในการดึงภาคเอกชนนำกล้อง
 ซีซีทีวีมาติดตั้งเพิ่มเติม ซึ่งดีก็จะจัดทำรายละเอียดเพื่อเสนอคณะรัฐมนตรีต่อไป
 พร้อมเร่งรัดให้กระทรวงมหาดไทยสำรวจกล้องซีซีทีวีที่มีอยู่ ดำเนินการให้ใช้ได้
 และติดตั้งให้เพียงพอโดยเฉพาะ 27 จังหวัดชายแดน ซึ่งมีช่องผ่านชายแดนต่างๆ
 เบื้องต้นมีการรายงานมาแล้ว 10 จังหวัด โดยจะเร่งรัดให้อีก 17 จังหวัดที่เหลือ
 รายงานเข้ามาให้เร็วขึ้น หากเลยเพิกเฉย ปล่อยให้กล้องวงจรปิดในความ
 รับผิดชอบเสีย ตั้งใจให้เสีย หรือส่อทุจริตการปฏิบัติหน้าที่จะมีบทลงโทษ
 นอกจากนี้จะพัฒนาซอฟต์แวร์เพื่อเชื่อมโยงทั้งระบบดิจิทัลและอนาล็อก ซึ่ง
 พัฒนาได้แล้ว โดยในระยะที่ 1 ปี 2561-2562 จะนำร่องในจังหวัด 4 จังหวัดที่มี
 ความพร้อม ประกอบด้วย กทม. ภูเก็ต เชียงใหม่ และนครสวรรค์ เพื่อเป็นต้นแบบ
 และจะขยายไปในอีก 15 จังหวัด ส่วนระยะที่ 2 จะเชื่อมโยงระบบในอีก 55
 จังหวัด ที่ยังต้องเตรียมความพร้อมในระบบโครงสร้างพื้นฐานก่อน

(ข่าวสด, 2561)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ผู้กำหนดนโยบายระดับประเทศให้ความสำคัญกับการใช้งาน
 กล้องโทรทัศน์วงจรปิดอย่างมาก และในอนาคตเป็นที่คาดการณ์ได้ว่า การใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจร
 ปิดในที่สาธารณะของประเทศไทยจะกลายเป็นหนึ่งในโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต้องนำมาใช้ในการ
 จ้องมองพื้นที่ อีกทั้งความพยายามที่จะสร้างเครือข่ายปฏิบัติการจ้องมองด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด
 ระดับประเทศนี้ ไม่ได้มีอาณาเขตแค่กล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่เป็นของภาครัฐเท่านั้น แต่ยังได้ขยายไป
 ยังกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ครอบครองและดูแลโดยภาคเอกชน โดยมีการเสนอมาตรการทางภาษีเพื่อ
 จูงใจให้ภาคเอกชนให้ความร่วมมือ และประการสำคัญคือ รัฐนำเหตุผลเรื่องการดูแลความปลอดภัย

ของประชาชน เพื่อขอให้ภาคเอกชนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องยินยอมให้รัฐเข้าถึงภาพจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดของตนเพื่อความปลอดภัยสาธารณะ (public safety)

อย่างไรก็ตาม ใช่ว่าการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สาธารณะจะเป็นเรื่องที่ใช้พื้นที่สาธารณะที่ถูกบันทึกภาพด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดทุกคนให้การต้อนรับและยินดี ในต่างประเทศ มีการต่อต้านปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในรูปแบบต่างๆ ดังจะเห็นได้จากที่มีการรวมตัวกันเคลื่อนไหวบนถนนของกลุ่มผู้ไม่เห็นด้วยภายใต้แคมเปญ “STOP Watching! : Rally AGAINST Mass Surveillance” เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2556 ในรัฐวอชิงตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยกลุ่มดังกล่าวเรียกร้องให้รัฐหยุดสอดแนม หยุดปฏิบัติการจ้องมองในประเด็นการถูกละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัว (Privacy) และมีการต่อต้านคัดค้านบนโลกออนไลน์ในรูปแบบของเว็บไซต์อย่าง stopwatchingus.com และเครือข่ายสังคมออนไลน์ Youtube ในช่องของ EFForg และ Stop Watching Us นอกจากนี้ การใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดเพื่อจ้องมองพื้นที่สาธารณะยังคงเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงเรื่องประสิทธิภาพในการป้องกันอาชญากรรมของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดว่าเป็นเพียงมายาคติที่ไม่สามารถทำได้จริง และยังถูกตั้งคำถามถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สาธารณะ เมื่อปฏิบัติการดังกล่าวไม่สามารถติดตามจับกุมคนร้ายหรือหยุดการเกิดอาชญากรรมลงได้ (Barrett, M., 2013) รวมถึงมีการเรียกร้องว่าถูกควบคุมพฤติกรรมโดยรัฐด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจนมากเกินไปจนส่งผลกระทบต่อเสรีภาพในการดำเนินชีวิตประจำวัน อีกทั้งปฏิบัติการดังกล่าวยังถูกตั้งข้อสังเกตถึงความสามารถในการปกป้องไม่ให้ระบบปฏิบัติการถูกเข้าถึงได้โดยกลุ่มผู้ไม่หวังดี (Hack-able) (IFSEC Global, 2014) ตลอดจนประเด็นการตอบแทนที่ไม่คุ้มค่าจากการลงทุนไปอย่างมหาศาลกับกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งประเด็นดังกล่าวยังคงถูกถกเถียงกันอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากกรณีล่าสุดที่รัฐบาลสิงคโปร์กำลังจะดำเนินการโครงการ Lamppost-as-a-Platform (LaaP) ซึ่งอยู่ภายใต้แผนปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย Smart Nation ที่จะติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดไว้บนเสาไฟฟ้า 110,000 ต้นทั่วเกาะ พร้อมติดตั้งโปรแกรมตรวจจับใบหน้าเพื่อติดตามและวิเคราะห์ความเคลื่อนไหวของผู้คน รวมถึงป้องกันการก่อการร้าย โดยโครงการนี้ถูกวิจารณ์ในประเด็นสิทธิความเป็นส่วนตัว (privacy) ซึ่งตัวแทนของ GovTech ได้ให้คำยืนยันว่า ะระมัดระวังไม่ให้มีการละเมิดเรื่องดังกล่าว ขณะที่นายกรัฐมนตรี ลี เซียน ลุง ของสิงคโปร์ ได้กล่าวว่า รัฐบาลมีความจำเป็นที่จะต้องเก็บข้อมูลความเคลื่อนไหวในที่สาธารณะ เพื่อจะแก้ปัญหาได้ทันทั่วทั้งหากมีการจลาจลหรือเหตุจำเป็น แต่ยืนยันว่าจะเคารพถึงสิทธิความเป็นส่วนตัวของชาวสิงคโปร์ทุกคน (The matter, 2561)

ทว่าประเทศไทย แม้จะมีกระแสข่าวการทุจริตในการติดตั้งกล่องโทรทัศน์วงจรปิดของกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ปี 2550 จนนำมาสู่การเสนอญัตติด่วน เรื่อง ขอให้สภาผู้แทนราษฎรตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาตรวจสอบข้อเท็จจริงการติดตั้งกล่องโทรทัศน์วงจรปิด โดย นายสถาพร มณีรัตน์ และนายสุรสาธิต ผาสุข เป็นผู้เสนอ เมื่อปี 2555 ทั้งมีการยืนยันแล้วว่า การติดตั้งกล่องโทรทัศน์วงจรปิดของกรุงเทพมหานครมีการติดตั้งกล่องพราง (กล่องหลอก Dummy) และอุปกรณ์หุ้มกล่อง (Housing) จริง (สำนักกรรมการ 2, 2555, น.9-10) นอกจากนี้ บ่อยครั้งที่หน่วยงานรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีต่างๆ มักกล่าวซ้ำๆ เมื่อมีการเรียกร้องให้เปิดเผยภาพจากกล่องโทรทัศน์วงจรปิด รวมถึงกรณีที่มีการดำเนินคดีมีความล่าช้าว่า “ใช้การได้ แต่ไม่สามารถเปิดให้ดูได้ ใช้การไม่ได้ หรือ ไม่มีให้ใช้การ เนื่องจากอยู่ระหว่างการซ่อมแซมหรือจัดซื้อ” ดังจะเห็นได้จากกรณีการถอดหมุดคณะราษฎร ตามรายงานข่าวพบว่า ไม่มีภาพที่ได้จากกล่องโทรทัศน์วงจรปิด เนื่องจากอยู่ระหว่างการซ่อมแซม หรือในกรณีเหตุการณ์ระเบิดที่หน้าโรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2560 พบว่ากล่องโทรทัศน์วงจรปิดในบริเวณดังกล่าว มีคุณภาพต่ำ ไม่สามารถใช้งานได้ (พงศ์พิพัฒน์ บัญชานนท์, 2560) แต่ยังไม่พบการต่อต้านปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล่องโทรทัศน์วงจรปิดในรูปแบบของการเคลื่อนไหวขบวนแสดงไม่เห็นด้วยของมวลชน รวมถึงการเรียกร้องว่าถูกคุกคาม ถูกกลั่นแกล้งสิทธิความเป็นส่วนตัวอย่างชัดเจน แต่พบว่าการเรียกร้องบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ของเพจเฟซบุ๊กชื่อ “กล่องวงจรเปิด” รณรงค์ให้ผู้ติดตามเพจตระหนักและร่วมกันสอดส่องสำรวจกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ไม่พร้อมใช้งาน และเรียกร้องให้เปิดเผยภาพจากกล่องโทรทัศน์วงจรปิดที่อยู่ละแวกจุดเกิดเหตุต่างๆ ที่สังคมให้ความสนใจ อีกทั้งยังมีการเผยแพร่เนื้อหา ข่าวสาร สะท้อนข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น การขยายพื้นที่ของปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล่องโทรทัศน์วงจรปิดในประเทศไทย รวมถึงแสดงทัศนะความไม่เชื่อมั่นต่อประสิทธิภาพ การใช้งานได้จริง ลักษณะการใช้งานของกล่องโทรทัศน์วงจรปิด ซึ่งเพจดังกล่าวก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2557 อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเหตุการณ์ระเบิดสองจุดข้างสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลเก่ากับหน้าธนาคารออมสิน บริเวณถนนราชดำเนิน เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2560 และเหตุการณ์ระเบิดหน้าโรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2560 และต่อเนื่องด้วยเหตุการณ์ระเบิดในโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2560 พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีได้สั่งการให้มีการปรับปรุงระบบกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ขณะที่ พล.ต.ท.อำนาจ นิยมะโน รองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ระบุ ได้สั่งการให้เพิ่มจำนวนกล้องโทรทัศน์วงจรปิดให้ครอบคลุมบริเวณท้องสนามหลวง และขยายพื้นที่การติดตั้งกล่องไปอีก 2-3 กิโลเมตร (วอยซ์ทีวี, รายการโทรทัศน์ Tonight Thailand, 2560) ในขั้นนี้จะเห็นได้ว่า ท่ามกลางกระแสด้านลบของการใช้งานกล่องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สาธารณะโดยหน่วยงานรัฐที่ได้เกิดการตั้งคำถามถึงประสิทธิภาพ

การทำงานของกล้องโทรทรรศน์วงจรรปิด อีกทั้งยังนำมาสู่ความไม่เชื่อมั่นต่อปฏิบัติการดังกล่าว เนื่องจากมีการใช้งานกล้องดัมมี่จริง แต่กระนั้นกลับพบว่า “ผู้มีอำนาจ” ในการตัดสินใจในภาครัฐ ยังคงมีความต้องการที่จะใช้งานกล้องโทรทรรศน์วงจรรปิดเพื่อจ้องมองพื้นที่สาธารณะเพิ่มเติมจากเครือข่ายเดิมที่มีอยู่ รวมถึงความพยายามที่จะบูรณาการปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่ด้วยกล้องโทรทรรศน์วงจรรปิดของแต่ละพื้นที่ แต่ละหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนทั่วประเทศเข้าไว้ด้วยกันเป็นเครือข่ายเดียวกันทั้งประเทศ

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด จะเห็นได้ว่ากล้องโทรทรรศน์วงจรรปิดเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะซึ่งหลายประเทศทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย นำมาใช้เป็น “พิมพ์เขียว” อย่างเปิดเผย โดยมักหยิบยก “ประโยชน์สาธารณะ” และ “ความปลอดภัยสาธารณะ” เป็นเหตุผลหลักในการขอความร่วมมือจากภาคเอกชน เพื่อวางเครือข่ายปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทรรศน์วงจรรปิด โดยกระบวนการนี้ทำให้การปิดกั้นและลดทอนความสำคัญของสิทธิในความเป็นส่วนตัวและคุณค่าของความเป็นพื้นที่สาธารณะมีความชอบธรรมผ่านตัวบทกฎหมาย ซึ่งหากย้อนกลับมาที่พื้นที่ท่องเที่ยวสนามหลวงภายหลังการปฏิวัติตามโครงการปฏิวัติทัศน์ สภาพแวดล้อม และปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑลที่มีเสถียรภาพกล้องโทรทรรศน์วงจรรปิดจำนวนกว่า 16 ต้น บริเวณพื้นที่ซึ่งโดยรอบสนามหลวง เมื่อคำนวณคร่าวๆ กล้องโทรทรรศน์วงจรรปิดจำนวน 42 ตัวกับพื้นที่ทั้งหมดของสนามหลวง จะพบว่า กล้องโทรทรรศน์วงจรรปิด 1 ตัวรองรับพื้นที่ประมาณ 706 ตารางวา หรือที่ดินเกือบ 2 ไร่ และหากพิจารณาร่วมกับตำแหน่งที่ตั้งของเสาและมุมมองที่คาดว่ากล้องโทรทรรศน์วงจรรปิดจะสามารถจับภาพได้แล้วนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า เครือข่ายของปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่ด้วยกล้องโทรทรรศน์วงจรรปิดนี้ไม่น่าจะสามารถมองเห็นสนามหลวงได้อย่างครอบคลุม และน่าจะมีจุดบอดจำนวนมากที่กล้องโทรทรรศน์วงจรรปิดไม่สามารถมองเห็น ดังนั้นวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการมีกล้องโทรทรรศน์วงจรรปิดโดยรอบสนามหลวง จึงไม่น่าจะใช้ความสามารถในการจับภาพของกล้องโทรทรรศน์วงจรรปิด เมื่อเป็นเช่นนั้น ประเด็นคือ หากอำนาจของกล้องโทรทรรศน์วงจรรปิดในสนามหลวงไม่ได้อยู่ที่การทำงาน ประสิทธิภาพ และประสิทธิผลที่ได้เป็นไปได้หรือไม่ที่ปฏิบัติการทางอำนาจด้วยกล้องโทรทรรศน์วงจรรปิดสำเร็จแล้ว เพียงแค่การมีกล้องโทรทรรศน์วงจรรปิดอยู่ในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการติดตั้งกล้องโทรทรรศน์วงจรรปิด แน่แน่นอนว่าผู้ใช้สนามหลวงไม่ใช่ผู้กำหนดนโยบาย จึงอยู่ในสถานะของผู้ที่ถูกกล้องโทรทรรศน์วงจรรปิดบันทึกภาพเมื่อเข้าใช้พื้นที่สนามหลวง อีกทั้ง ในการนี้ การปฏิวัติทัศน์สนามหลวงภายใต้โครงการปฏิวัติทัศน์สภาพแวดล้อม และปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล มาตรการต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่เคยใช้พื้นที่สนามหลวงก่อนการปฏิวัติทัศน์ถูกกระบวนการคัดเลือกและปรับปรุงปรับเปลี่ยนออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ผู้ที่สามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์ และผู้ที่มีอาชีพขัด

กับการจัดระเบียบใหม่ ประเด็นดังที่กล่าวมาทั้งหมดจึงนำมาสู่คำถามว่า การปรับภูมิทัศน์สนามหลวง ภายใต้โครงการปรับภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมและปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล มีผลอย่างไรกับผู้ที่สามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์ และผู้ที่มีอาชีพขัดกับการจัดระเบียบใหม่ ภายหลังการปรับภูมิทัศน์ครั้งนี้

1.2.4 การรับรู้เกี่ยวกับกล้องโทรทัศน์วงจรปิดของสาธารณะ (Public)

การใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะได้ถูกตั้งคำถามถึงประโยชน์และการทำงานของมัน ด้านหนึ่ง มีงานศึกษาเพื่อจัดประเภทให้กับระบบกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ถูกติดตั้งในแต่ละพื้นที่ โดยในงานศึกษาเรื่อง Zurich Main Railway Station: A Typology of Public CCTV Systems Christoph Müller และ Daniel Boos (2004) ได้ทำการศึกษาระบบของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ติดตั้งอยู่ในสถานีรถไฟหลักซูริค ซึ่งเป็นสถานีรถไฟที่ใหญ่ที่สุดของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และถูกใช้โดยคน 3 กลุ่มหลักๆ คือ ผู้โดยสารรถไฟ ลูกค้าแหล่งช้อปปิ้งของสถานี และบุคคลที่ต้องการใช้บริการสถานี รวมถึงศึกษามูลเหตุจูงใจอันนำไปสู่การติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ในมิติของการทำงานและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้โดยสารและลูกค้า โดย Christoph Müller และ Daniel Boos จัดให้สถานีรถไฟหลักซูริคเป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-public) ที่ไม่ได้เป็นทั้งพื้นที่สาธารณะ (public) และที่ส่วนบุคคล (private) แต่มีการติดตั้งระบบสอดส่องดูแลและควบคุมด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของสถานีเป็นของบริษัท The Swiss Federal Railway Company (SBB, CFF) และมีพื้นที่บางส่วนถูกใช้เป็นพื้นที่การค้า (Shop-Ville) ตั้งแต่ปี 1970 ซึ่งหน่วยงานรัฐไม่สามารถเข้าถึงระบบกล้องโทรทัศน์วงจรปิดของร้านค้าที่อยู่ในพื้นที่ได้

Christoph Müller และ Daniel Boos พิจารณาประเภทของของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดโดยใช้ 10 คำถาม ดังต่อไปนี้เป็นเกณฑ์

- กล้องดัมมี่ หรือ กล้องจริง?
- โฟกัสที่พื้นที่ส่วนตัวหรือพื้นที่สาธารณะ?
- ใช้สำหรับการป้องปรามหรือแทรกแซงก้าวก้าว?
- มองเห็นได้หรือซ่อนเอาไว้?
- มีการบันทึกหรือไม่?
- เป็นการสังเกตการณ์แบบ real-time หรือไม่?
- เป็นกล้องเดี่ยว (Single) หรือกล้องแบบเครือข่าย (Network)?
- โฟกัสที่บุคคลหรือกลุ่มคนโดยรวม?

- มีการติดตั้งระบบวิเคราะห์หรือไม่? อาทิ ระบบคัดกรองคน (filter)
- มีการนำข้อมูลที่ได้จากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจับคู่ความสอดคล้องกับฐานข้อมูล

เดิมที่มีอยู่แล้ว (data base) หรือไม่?

ซึ่ง Christoph Müller และ Daniel Boos พบว่าระบบกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่อยู่ในสถานีรถไฟหลักซุริคถูกใช้งาน 4 ประเภท ดังนี้

1. Access control เพื่อควบคุมทางเข้า-ออก กล่าวคือ เป็นการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดเพื่อควบคุมการเข้า-ออก โดยผู้ใช้พื้นที่จะตรวจสอบตนเองว่าได้รับอนุญาตให้เข้าพื้นที่นั้นหรือไม่ แม้ว่ากล้องโทรทัศน์วงจรปิดจะไม่ใช่วิธีเดียวที่จะควบคุมการเข้า-ออก และยังมีอีกหลายวิธีที่ใช้ในการควบคุม เช่น กุญแจ, ตัว, บัตร ขณะเดียวกันกล้องโทรทัศน์วงจรปิดก็มีได้มีอำนาจในการห้ามการเข้า-ออกโดยตัวมันเอง แต่ทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกตการณ์ ผู้คนในการตัดสินใจอนุญาตการเข้าถึงพื้นที่และ/หรือทำหน้าที่เชิงสัญลักษณ์ในการคัดกรองการเข้าถึงพื้นที่นั้นด้วยตนเอง

2. Conduct control การควบคุมความประพฤติเพื่อเตือนให้ผู้ใช้พื้นที่ทำตามกฎระเบียบ กล่าวคือ หลักการสำคัญในการทำงานของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดคือ การที่กล้องโทรทัศน์วงจรปิดไม่สามารถเลือกบันทึกภาพได้ ดังนั้นมันจึงบันทึกทุกคน ทุกเหตุการณ์ที่มองเห็นโดยไม่เลือกปฏิบัติ ไม่เลือกโพกัส จึงอาจกล่าวได้ว่า กล้องโทรทัศน์วงจรปิดเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่ทำให้คนรู้สึกถึงความปลอดภัยและทำให้เกิดความตระหนักรู้กับผู้ที่ถูกจ้องมองให้ประพฤติตามความคาดหวังของสังคม โดยคนที่จะไปทำอันตรายคนอื่นจะรู้สึกว่าคุณมอง ถูกจับตาอยู่ ขณะที่ผู้ใช้พื้นที่เมื่อพบเห็นกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจะปฏิบัติตัวไม่ให้เป็นเหยื่อและระมัดระวังตัวมากขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดพื้นที่ที่ให้ความรู้สึกที่เป็นมิตรและไม่เป็นอันตราย อย่างไรก็ตาม กล้องโทรทัศน์วงจรปิดไม่ใช่สิ่งเดียวที่ทำให้ควบคุมพื้นที่ได้สำเร็จ การออกแบบสถาปัตยกรรม การใช้แสงสว่าง และการใช้วัสดุที่ดูเป็นมิตร รวมถึงการใช้สัญลักษณ์อื่นๆ และป้ายก็มีผลด้วยเช่นกัน นอกจากนี้การทำงานของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดยังขึ้นอยู่กับสมมติฐานที่ผู้คนที่ต้องเชื่อว่าเป็นกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ติดตั้งอยู่ในพื้นที่และกำลังทำงานอยู่ไม่ใช่กล้องดัมมี่ และได้รับการมอนิเตอร์จากเจ้าหน้าที่อยู่ตลอดเวลา โดยเมื่อเกิดเหตุเจ้าหน้าที่สามารถช่วยเหลือได้ หรืออย่างน้อยที่สุดกล้องโทรทัศน์วงจรปิดดังกล่าวสามารถบันทึกภาพเอาไว้ได้ และภาพนั้นจะถูกใช้เป็นหลักฐานในการสืบสวน

3. Registering evidence เพื่อเป็นหลักฐานเมื่อมีผู้ฝ่าฝืนประเภท 1 และ 2 กล่าวคือ ในกรณีที่คนฝ่าฝืนกฎหรือก่อเหตุอาชญากรรม ภาพที่ได้จากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจะถูกใช้เป็นหลักฐานและถูกนำไปสู่การลงโทษ หรือในกรณีที่กล้องไม่ได้บันทึกภาพ แต่มีคนมอนิเตอร์อยู่ คนๆ นั้นก็จะสามารถเป็นพยานบุคคลได้ นอกจากนี้แม้ว่ากล้องโทรทัศน์วงจรปิดจำนวนมากถูกใช้ในการ

เก็บภาพเพื่อเป็นหลักฐาน ไม่ได้มีการดูภาพต่อเนื่องแบบ Real-time แต่โดยส่วนใหญ่แล้วการใช้กล้องโทรทัศน์วงจรปิดเพื่อเก็บหลักฐานจะพุ่งเป้าไปยังการโจรกรรม การทำลายทรัพย์สิน การทำร้ายร่างกาย หรือการฆาตกรรม และการทำให้กลัว (terror) ซึ่งเหล่านี้ทำให้กล้องโทรทัศน์วงจรปิดกลายเป็นเครื่องมือในการเก็บหลักฐานและอาจทำให้คนกลุ่มเหล่านี้เปลี่ยนพฤติกรรมเมื่อรู้ว่าพฤติกรรมของตนกำลังถูกบันทึกอยู่

4. Flow control and the planning of deployment เพื่อควบคุมทิศทางและวางแผนโยกย้ายกำลังคนเมื่อเกิดสถานการณ์ฉุกเฉิน วิธีการนี้เป็นวิธีการที่เก่าแก่ที่สุดในการใช้ Video Surveillance ในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งนำมาใช้ในงานควบคุมการจราจรตั้งแต่ยุค 1950 โดยเฉพาะในอุโมงค์ กล่าวคือ เมื่อมีสถานการณ์ที่ไม่สามารถควบคุมได้หรือสถานการณ์ฉุกเฉิน กล้องโทรทัศน์วงจรปิดจะใช้เพื่อการวางแผนคลี่คลายสถานการณ์เมื่อมีสิ่งผิดปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนชั้นใต้ดินของสถานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มองเห็นได้ยาก และมีมุมมองเห็นที่ค่อนข้างจำกัด อาทิ เมื่อเกิดไฟไหม้ กล้องโทรทัศน์วงจรปิดจะช่วยให้ทราบว่าบริเวณจุดใดควรจะเปิดหรือปิดอย่างไร เพื่อใช้ส่งการคนที่เข้ามาช่วยและคนอื่นๆ หรือกรณีของการก่อการร้าย การข่มขู่ การต่อสู้ ตลอดจนใช้สอดส่องความไม่ปกติที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งการมอนิเตอร์ด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดอาจไม่ใช่ว่าการแทรกแซงในทุกครั้ง แต่อาจใช้ในการวางแผนเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดขึ้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า กล้องโทรทัศน์วงจรปิดส่วนใหญ่ถูกใช้ในเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งครอบคลุมในประเภท 1 (access control) และ 2 (conduct control) แต่บางประเภทมีลักษณะเพิ่มเติมเมื่อมีการบันทึกภาพในประเภท 3 (collecting evidence) หรือเมื่อกล้องโทรทัศน์วงจรปิดถูกใช้เป็น ‘remote eyes’ ของประเภท 4 (planning intervention) สะท้อนให้เห็นว่ากล้องโทรทัศน์วงจรปิดถูกใช้ในเชิงสัญลักษณ์ ขณะเดียวกันก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสอดส่องเสมือนดวงตา

เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงนำมาสู่ข้อสงสัยที่ว่าผู้ใช้พื้นที่สนามหลวงมีการตั้งคำถามต่อกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ติดตั้งในสนามหลวง อาทิ กล้องจริง มุมที่กล้องมองเห็น ประโยชน์ของกล้องฯ หรือไม่ อย่างไร และผู้ใช้สนามหลวงมีการตรวจสอบหรือตระหนักในคุณสมบัติของตนเองเพื่ออนุญาตตนเองเมื่อต้องเข้าพื้นที่สนามหลวงภายใต้ปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดหรือไม่ อย่างไร ตลอดจนกล้องโทรทัศน์วงจรปิดทำให้ผู้ใช้สนามหลวงมีการควบคุมพฤติกรรมตนเองให้เป็นไปตามกฎระเบียบหรือไม่ อย่างไร นอกจากนี้ผู้ใช้สนามหลวงคาดหวังต่อการทำงานของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในกรณีที่เกิดเหตุไม่คาดคิดหรือไม่ อย่างไร

ต่อมาในงานศึกษาเรื่อง Controlling CCTV in Public Spaces: Is Privacy the (Only) Issue? Reflections on Norwegian and Danish observations Ann Rudinow

Saetnan, Heidi Mork Lomell และ Carsten Wiecek (2004) พยายามชี้ให้เห็นประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดนอกเหนือไปจากความเป็นส่วนตัว (privacy) ด้วยการอภิปรายว่าอะไรคือค่านิยมที่เป็นผลผลิตจากพื้นที่สาธารณะสำหรับสังคมและพลเมือง โดยงานศึกษานี้เป็น Observation study ที่ทำการเก็บข้อมูลจากห้องควบคุมกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจำนวนสี่ห้องในประเทศนอร์เวย์และเดนมาร์ก

ข้อเสนอหนึ่งที่น่าสนใจของงานศึกษานี้คือ Video Surveillance มีทั้งผลิตผลเชิงบวกและเชิงลบต่อผู้ใช้พื้นที่สาธารณะ โดยในประเด็นผลกระทบที่มีต่อความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Social cohesion) นั้น กล้องโทรทัศน์วงจรปิดสามารถกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในวงกว้างและการมีปฏิสัมพันธ์กันในที่สาธารณะจากการเป็นเครื่องมือที่เข้ามาเพิ่มความรู้สึกปลอดภัยให้กับประชาชนผู้มาใช้พื้นที่ สอดคล้องกับการถูกใช้เป็นสถานที่พบปะซึ่งเป็นบทบาทสำคัญหนึ่งของพื้นที่สาธารณะ แต่ขณะเดียวกันปฏิบัติการดังกล่าวอาจส่งผลในทางตรงกันข้าม โดยการกีดกันการใช้พื้นที่ของกลุ่มประชาชนที่มาจากชุมชนแออัด (Ghetto) กล้องโทรทัศน์วงจรปิดจึงเข้ามาขัดขวางปฏิสัมพันธ์ทางสังคม นอกจากนี้ แม้ว่าปฏิบัติการดังกล่าวจะช่วยให้พื้นที่นั้นปลอดภัยมากขึ้น แต่การมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดกลับเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงถึงการเป็นพื้นที่ไม่ปลอดภัย จึงทำให้ผู้ใช้พื้นที่สาธารณะตั้งคำถามเรื่องความปลอดภัยของพื้นที่และความจำเป็นที่จะต้องมีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิด

ข้อเสนอดังกล่าวจึงนำมาสู่ข้อสงสัยว่า ปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดมีผลต่อการใช้เป็นสถานที่พบปะซึ่งเป็นบทบาทสำคัญหนึ่งของพื้นที่สาธารณะหรือไม่ อย่างไร อีกทั้งปฏิบัติการดังกล่าวทำให้ผู้ใช้สนามหลวงตั้งคำถามต่อความปลอดภัยในพื้นที่สนามหลวงหรือไม่ อย่างไร

สอดคล้องกับงานศึกษาเรื่อง Policy Mutations, Compliance Myths, and Redeployable Special Event Public Camera Surveillance in Canada Sean P. Hier และ Kevin Walby (2014) ได้ทำการศึกษาการทำงานของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ (Redeployable system) ของเมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา ว่าถูกออกแบบและดำเนินการอย่างไร

Sean P. Hier และ Kevin Walby ใช้วิธีการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างกับผู้กำหนดนโยบาย (policymakers) ด้วยการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการในเดือนธันวาคม 2553 และสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานล่วงหน้าก่อนที่จะมีการจัดกิจกรรมพิเศษขึ้น รวมถึงเข้าสังเกตการณ์ภายในห้องควบคุมเป็นเวลา 3 วัน โดย Sean P. Hier และ Kevin Walby เลือกศึกษาเหตุการณ์พิเศษที่มีการติดตั้ง

กล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ (Redeployable System) เพื่อรับมือกับความกังวลต่อสถานการณ์ด้านความปลอดภัยสาธารณะในเหตุการณ์พิเศษ 2 กิจกรรมด้วยกันคือ เทศกาลฤดูร้อนประจำปี (seven-day summer festival) ซึ่งจัดขึ้นในเดือนสิงหาคม 2554 และงานเทศกาลกีฬาของเมืองแวนคูเวอร์ (family-friendly sporting festival) ซึ่งจัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน 2554 ด้วยคำถามเกี่ยวกับคู่ค้า (partners) ค่าใช้จ่าย การให้คำปรึกษาด้านความเป็นส่วนตัว การสื่อสารกับหน่วยงานของจังหวัด และการออกแบบระบบ

Sean P. Hier และ Kevin Walby (2014, pp.150-152) ชี้ให้เห็นประเด็นปฏิบัติการทางอำนาจที่แฝงฝังอยู่ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งการแพร่กระจายของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะได้ครอบครองตำแหน่งเชิงสัญลักษณ์ในการอภิปรายเกี่ยวกับการสอดส่องดูแล (surveillance) และสังคม อันเป็นวาทกรรมของนโยบายเกี่ยวกับการตระหนักรู้สถานการณ์ (situational awareness) พร้อมกับการยึดหลักการที่ระบุไว้ในกรอบนโยบายด้านความเป็นส่วนตัวของคณะกรรมการด้านความเป็นความส่วนตัวระดับจังหวัด (the provincial privacy commissioner's) เกี่ยวกับการเฝ้าระวังสาธารณะ (public surveillance) โดยวิเคราะห์ถึงความเข้าใจเกี่ยวกับการตระหนักรู้สถานการณ์ (situational awareness) ในการออกแบบนโยบายและกระบวนการในการกำหนดนโยบาย รวมถึงการดำเนินการที่แตกต่างกันในฐานะผู้กำหนดนโยบาย ซึ่งผู้กำหนดนโยบายท้องถิ่นเป็นผู้ที่นำเข้านโยบายเกี่ยวกับความปลอดภัยสาธารณะ (public safety) อย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้งชี้ให้เห็นถึงการกลายพันธุ์ของความเชื่อที่มีผลผลิตเป็นนโยบายและมีกระบวนการของการทำให้ถูกต้องตามกฎหมาย โดยการตระหนักรู้ถึงสถานการณ์จะบ่งบอกถึงการรับรู้ถึงองค์ประกอบเชิงพื้นที่และเวลาในสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทั้งยังมีการตีความแบบพลวัตซึ่งมีการให้ความหมายของสถานการณ์ในอดีตที่มีอยู่ในปัจจุบันรวมถึงในอนาคต (Stanton et al., 2001 as cited in Sean P. Hier and Kevin Walby, 2014, pp.156-157) ซึ่งการตระหนักรู้สถานการณ์มักถูกกล่าวถึงเกี่ยวกับการจัดการฝูงชนในเหตุการณ์พิเศษและการปฏิบัติการรับมือกับเหตุฉุกเฉิน จึงกลายเป็นเหตุผลที่น่าสนใจในการอ้างถึงความปลอดภัยสาธารณะและการจัดการฝูงชน ทั้งนี้ Sean P. Hier และ Kevin Walby ได้หยิบยกงานศึกษาของ Gill และ Loveday ที่แสดงให้เห็นว่า การใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะระบบ Redeployable เป็นเพียงความเชื่อ กล่าวคือ งานศึกษาของ Gill และ Loveday (2003) มุ่งเน้นไปที่อิทธิพลของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะในสหราชอาณาจักรต่อการยับยั้งการตัดสินใจที่จะกระทำการของนักโทษชาย 77 ราย พบว่า มีเพียงร้อยละ 2.59 ของผู้ตอบแบบสอบถามเท่านั้น ที่ระบุว่า กล้องโทรทัศน์วงจรปิดมีผลต่อการยับยั้งการกระทำที่ผิดกฎหมาย

Sean P. Hier และ Kevin Walby พบว่า มีการวางแผนให้กล้องโทรทัศน์วงจรปิดในงานเทศกาลฤดูร้อนประจำปีมีภารกิจหลักในการคัดกรองผู้เข้ามาในถนนที่มีการแสดงดอกไม้ไฟ และถูกระบุให้ใช้งานด้านความปลอดภัยสาธารณะในหลายเรื่อง ได้แก่ การหาทางเดินสำหรับรถพยาบาล และการสำรวจสัญญาณที่เป็นความเสี่ยงด้านความปลอดภัยของประชาชน ขณะทำงานเทศกาลกีฬา นอกจากการดำเนินการตรวจสอบความปลอดภัยสาธารณะเหมือนกับงานแรกแล้ว พบว่ามีการตรวจสอบการส่งสัญญาณมือ และท่าทีของผู้ร่วมงานที่แสดงความสนใจไปยังสิ่งอื่นที่ต่างจากสิ่งที่ผู้ร่วมงานคนอื่นกำลังสนใจ หรือผู้ที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว โดยสอดส่องติดตามและกำหนดกลุ่มคนที่คาดว่าจะก่อเหตุเป็นกลุ่มเป้าหมาย แต่อย่างไรก็ตาม การกำหนดเป้าหมายนี้ กลับไม่ได้ถูกรายงานไปยังเจ้าหน้าที่ภาคสนาม นอกจากนี้ ข้อค้นพบหนึ่งที่น่าสนใจ Sean P. Hier และ Kevin Walby ชี้ให้เห็นว่า มีความพยายามที่จะล้มล้างการป้องกันข้อมูลส่วนบุคคลอย่างต่อเนื่อง และมีกระบวนการทำให้นโยบายมีความถูกต้องตามกฎหมายในสายตาของผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีข้อบ่งชี้ที่เป็นกลไก ซึ่งมีการเปลี่ยนรูปให้เห็นอย่างเด่นชัด 3 ลักษณะในการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะ คือ 1) การบันทึกและจัดเก็บภาพจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิด 2) การติดตั้งอุปกรณ์สอดส่องดูแล 3) การตรวจสอบ

ดังนั้น เมื่อมองย้อนกลับมาที่ปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สนามหลวงด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ในด้านของผู้ใช้สนามหลวงมีการตระหนักรู้สถานการณ์ที่ถูกกำหนดให้ทำตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ ซึ่งถูกออกแบบโดยผู้กำหนดนโยบายและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และตระหนักรู้ถึงการถูกจ้องมองด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดหรือไม่ อย่างไร รวมถึงมีความเชื่อเรื่องความปลอดภัยสาธารณะและการแลกเปลี่ยนความเป็นส่วนตัวหรือไม่ อย่างไร

ขณะที่ในงานศึกษาเรื่อง Video Surveillance and Everyday Life: Assessment of Closed-Circuit Television and the Cartography of Socio-Spatial Imaginations (Nils Zurawski, 2007) ได้ทำการศึกษามุมมองของคนในเมือง Hamburg ประเทศเยอรมัน ระหว่างปี 2003 - 2006 โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างจาก 2 เขตที่มีสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน Zurawski เลือกผู้ที่อาศัยในเขต Boberg เพื่อเป็นตัวแทนจากคนชนบท และเลือกผู้ที่อาศัยในเขต St.Georg เป็นตัวแทนของคนในเมือง จำนวนทั้งหมด 41 คน ผลการศึกษาพบว่า การอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมต่างกันทำให้จินตนาการทางสังคมเชิงพื้นที่ต่างกัน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับทัศนคติที่มีต่อกล้องโทรทัศน์วงจรปิดและความต้องการให้มีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สาธารณะ โดยคนในเมือง Boberg รู้สึกว่าพื้นที่สาธารณะในเขตที่ตนอาศัยอยู่ไม่ปลอดภัยและพวกเขาต้องการให้มีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ขณะที่อัตราการเกิดอาชญากรรมในพื้นที่ไม่ส่งผลต่อความรู้สึก

ปลอดภัยของคนในเมือง St.Georg เนื่องจากพวกเขารู้สึกว่าไม่ต้องการการควบคุมที่มากขึ้น แต่ต้องการที่จะออกจากความกดดันและความรู้สึกแปลกแยกที่ถูกสร้างขึ้นจากการมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิด

ดังนั้นจึงนำไปสู่ประเด็นสงสัยคือ จินตนาการทางสังคมที่มีให้กับพื้นที่ส่งผลต่อความรู้สึกปลอดภัยของผู้ใช้สนามหลวงหรือไม่ อย่างไร ซึ่งหากจินตนาการต่อพื้นที่ที่มีผลต่อความรู้สึกปลอดภัยแล้วนั้น ความรู้สึกดังกล่าวมีผลต่อความต้องการให้มีปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดหรือไม่ อย่างไร และผู้ใช้สนามหลวงรู้สึกกดดันหรือแปลกแยกเมื่อต้องอยู่ภายใต้ปฏิบัติการดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร

นอกจากนี้ ในงานศึกษาเรื่อง CCTV Surveillance and the Civic Conversation: A Study in Public Sociology Dann Lett, Sean P. Hier และ Kevin Walby (2010) เริ่มต้นด้วยการอธิบายถึงประเด็นทางสังคมวิทยาสาธารณะที่กำลังถกเถียงกันในสาขาสังคมศาสตร์ว่า นักสังคมวิทยาสามารถเข้าสู่การสื่อสารสาธารณะ (civic conversation) อย่างเป็นรูปธรรมในกระบวนการวิจัยได้อย่างไร โดยศึกษาการวางแผนปฏิบัติการจ้องมองด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในชุมชนต่างๆ ที่หลากหลายว่า ชุมชนมีการวางแผนและตอบสนองต่อปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่ด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดอย่างไร รวมถึงการรับรู้และประสบการณ์ของประชาชนเกี่ยวกับการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในเมือง Kelowna ประเทศแคนาดา ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม (focus group) พร้อมกับการสังเกตการณ์ในห้องควบคุมกับผู้แทนระบบและผู้จัดการโครงการ ทั้งยังทำการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลกับประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในเมืองซึ่งไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดทิศทางของปัญหาทางสังคม

Dann Lett, Sean P. Hier และ Kevin Walby (2010, pp.437-442) พยายามชี้ให้เห็นในประเด็นการสื่อสารสาธารณะเกี่ยวกับการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะ โดยใช้สังคมวิทยาสาธารณะในการวิเคราะห์ถึงการผลิตและการสื่อสารความรู้ทางสังคมวิทยากับประชาชน ผ่านการศึกษาการรับรู้และประสบการณ์ของประชาชนที่ได้รับผลจากปฏิบัติการจ้องมองด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในเมือง Kelowna ประเทศแคนาดา โดยการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม (focus group) กับผู้ที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์และบ้านพักคนชราในเมือง Kelowna เนื่องจากคนสองกลุ่มนี้ กลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มที่ถูกมองว่าเป็นปัญหา หรือกลุ่มประชากรชั่วคราว (transient population) ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคนที่ไม่มีพียงประสงค์หลายกลุ่ม อาทิ คนไร้บ้าน และผู้พักพิงในสถานสงเคราะห์ และกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่มักถูกระบุว่าเป็นผู้รับประโยชน์ที่การใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะจะทำให้คนกลุ่มนี้รู้สึกปลอดภัย ด้วยคำถามทั่วไปเกี่ยวกับ

ปฏิบัติการจ้องมองด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด และการรับรู้ความปลอดภัยสาธารณะ (public safety) และปัญหาอื่นๆ ในเมือง Kelowna ทั้งนี้ ระหว่างการสัมภาษณ์ผู้ศึกษาได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับระบบเฝ้าติดตาม (monitoring system) ในเมือง Kelowna และข้อมูลที่เป็นผลการศึกษาจากประเทศที่มีการตระหนักว่ากล้องโทรทัศน์วงจรปิดมีประสิทธิภาพในการลดอาชญากรรม เพื่อสังเกตว่ามีผลอย่างไรกับผู้ให้ข้อมูล

Dann Lett, Sean P. Hier และ Kevin Walby (2010, pp.449-456) พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งสองกลุ่มมีความเข้าใจที่หลากหลายเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะ และมีการสร้างบริบทของการรับรู้ความรู้สึกส่วนตัวเฉพาะกลุ่ม โดยผู้ที่พักพิงในสถานสงเคราะห์ตระหนักเรื่องความปลอดภัยน้อยมาก ข้อค้นพบหนึ่งที่น่าสนใจคือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์กับผู้สูงอายุมีความกังวลในสถานการณ์ในชีวิตที่ต่างกัน และมีการรับรู้ประเด็นต่างๆ เช่น ความปลอดภัย โดยพบว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์มีความกังวลกับตำรวจมากกว่า ขณะที่ผู้สูงอายุมีความกังวลเรื่องความปลอดภัยอย่างชัดเจน

สำหรับประเด็นความตระหนักเกี่ยวกับกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ผู้ให้ข้อมูลเกือบทุกคนรู้ว่ามียุทธศาสตร์วงจรปิดอยู่ในเมือง Kelowna แต่มีเพียงผู้สูงอายุ 2 คน ซึ่งเป็นอดีตตำรวจมาที่เกษียณอายุจาก Royal Canadian Mounted Police (RCMP) ที่รู้ว่ามียุทธศาสตร์วงจรปิดติดตั้งอยู่ 2 จุด อีกทั้ง ผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถแยกแยะระหว่างการติดตามบนถนน (street monitoring) กับระบบการจ้องมองด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด (video surveillance systems) ในร้านค้า ธนาคาร และที่จอดรถ อีกทั้งพบว่า ผู้ให้ข้อมูลได้วาดภาพเกี่ยวกับปฏิบัติการจ้องมองด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในเมือง Kelowna ผ่านการเรียนรู้จากหนังสือพิมพ์ และสื่ออื่นๆ

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ คือ คุณลักษณะด้านความปลอดภัยสาธารณะ (public safety) ที่ถูกหยิบยกมาเป็นเหตุผลในการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะ คือ กล้องโทรทัศน์วงจรปิดช่วยยับยั้งอาชญากรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการตอบสนองงานด้านการสืบสวนอาชญากรรม พบว่า ทั้งสองกลุ่มเห็นว่า กล้องโทรทัศน์วงจรปิดมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยในการรับรู้ถึงความปลอดภัยในเมือง แต่ผู้ที่อาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์คนหนึ่งกล่าวว่า รู้สึกปลอดภัยมากขึ้นบนท้องถนน ขณะที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่รู้สึกรังเกียจ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เหตุผลหลักที่ผู้กำหนดนโยบายนำมาใช้เพื่อสร้างปฏิบัติการจ้องมองในที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด รวมถึงผู้มีอำนาจในการตัดสินใจคือ ความปลอดภัยสาธารณะ โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่อาศัยในสถานสงเคราะห์ ถูกกล่าวหาว่าเป็นบุคคลที่ต้องเฝ้าจับตา และกลุ่มผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในบ้านพักคนชรา เป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะ

ผลการศึกษาจึงนำมาสู่ข้อสงสัยที่ว่า ผู้ใช้สนามหลวงมีความกังวลในสถานการณ์ของชีวิตอย่างไร และมีการตระหนักรู้เกี่ยวกับกล้องโทรทัศน์วงจรปิด โดยรับรู้ถึงการมีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่หรือไม่ อย่างไร และสามารถระบุจุดที่มีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดได้หรือไม่ รวมถึงกล้องโทรทัศน์วงจรปิดสามารถสร้างความรู้สึกปลอดภัยให้กับผู้ใช้สนามหลวงได้หรือไม่ อย่างไร นอกจากนี้ งานศึกษาชิ้นนี้ได้ชี้ชวนให้ตั้งคำถามถึงผู้ได้รับประโยชน์และผู้ที่ได้รับผลกระทบที่แท้จริงจากการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สาธารณะ

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จึงนำมาสู่การตั้งปมประเด็นปัญหาที่ว่าพื้นที่สนามหลวงหลังการปฏิรูปที่ดิน พ.ศ.2553 และการเป็นหนึ่งในสนามที่มีปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ผู้ใช้พื้นที่สนามหลวงในงานศึกษานี้ ที่แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ 1.ผู้ใช้สนามหลวงที่เคยใช้สนามหลวงก่อนปฏิรูปที่ดิน พ.ศ.2553 และยังคงสามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์ 2.ผู้ใช้สนามหลวงที่เคยใช้สนามหลวงก่อนปฏิรูปที่ดิน พ.ศ.2553 แต่มีอาชีพขัดกับการจัดระเบียบใหม่นั้น รับรู้ถึงกระบวนการการถูกคัดเลือกของตนเองอย่างไร รับรู้การถูกจ้องมองด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดภายในพื้นที่สนามหลวงหรือไม่ อย่างไร และผู้ใช้สนามหลวงมีความตระหนักถึงบรรทัดฐานของการใช้พื้นที่สนามหลวงหรือไม่ อย่างไร รวมถึงผู้ใช้พื้นที่สนามหลวงมีวิธีการในการแสดงออกอย่างไรไม่ให้ “สอปก” บรรทัดฐานดังกล่าวเพื่อให้ได้รับการจัดประเภทว่า “ปกติ”

เนื่องด้วยกระบวนการวิเคราะห์และคัดแยกคนที่เกิดขึ้นจากการปฏิรูปที่ดิน พ.ศ. 2553 อาจสรุปอย่างลดทอนรายละเอียดได้ว่า ผู้ใช้สนามหลวงที่เคยใช้พื้นที่สนามหลวงอยู่ก่อนนั้น ภายหลังการปฏิรูปที่ดินกลับถูกจำแนกคัดแยกออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ ผู้ที่สามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์ที่มีอยู่ในพื้นที่สนามหลวง และผู้ที่มีอาชีพขัดกับการจัดระเบียบใหม่ ดังนั้นขอบเขตการของการศึกษานี้ จึงกำหนดให้ผู้ใช้สนามหลวงสำหรับงานศึกษานี้คือ ผู้ใช้สนามหลวงสองกลุ่มนี้

บทที่ 2

พื้นที่ศึกษากับสนามวิจัย

เมื่อสนามหลวงเป็นสนามของหลวง: การศึกษาพื้นที่สนามหลวงหลังการปฏิรูปทัศน์ พ.ศ.2553 เป็นการศึกษาผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในทางกายภาพ วิธีการจัดการพื้นที่ และปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สนามหลวงด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่เกิดขึ้นจากการปฏิรูปทัศน์ พ.ศ. 2553 ที่มีต่อผู้ใช้สนามหลวง คือผู้ที่สามารถใช้สนามหลวงได้โดยที่เป็นไปตามเกณฑ์ และผู้ที่มีอาชีพขัดกับการจัดระเบียบใหม่ โดยมีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

2.1 พื้นที่การศึกษา

การศึกษานี้ พื้นที่สาธารณะที่ผู้ศึกษาเลือกศึกษาคือ สนามหลวง

2.1.1 ลักษณะพื้นที่ทางกายภาพของสนามหลวง

ด้านพื้นที่ สนามหลวงอยู่ภายใต้การปกครองของเขตพระนคร กำกับดูแลโดยกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ด้านหน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ระหว่างพระบรมมหาราชวังกับพระราชวังบวรสถานมงคล มีเนื้อที่ 74 ไร่ 63 ตารางวา และอยู่ในสถานะโบราณสถานตามที่กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2520

ด้านอาณาเขตติดต่อ สนามหลวงมีอาณาเขตทางทิศเหนือติดต่อกับถนนราชินี ตั้งแต่สะพานผ่านพิภพลีลา ถึงโรงละครแห่งชาติ มีสถานที่สำคัญคือ อนุสาวรีย์ทหารอาสาครั้งที่ 1 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ทิศตะวันออกติดกับถนนราชดำเนินในทั้งหมด มีสถานที่สำคัญคือ ศาลหลักเมืองกรุงเทพมหานคร สำนักอัยการสูงสุด ศาลแขวงดุสิต ศาลฎีกา กระทรวงยุติธรรม อนุสาวรีย์พระแม่ธรณีบีบมวยผม ส่วนทิศตะวันตกจรดกับถนนหน้าพระธาตุทั้งหมด มีสถานที่สำคัญคือ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรมศิลปากร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และทางทิศใต้จรดกับพระบรมมหาราชวัง ถนนหน้าพระลาน ตั้งแต่ราวประตูวิเศษไชยศรี ไปจนถึงป้อมเผด็จดัสกร มีสถานที่สำคัญคือ พระบรมมหาราชวัง และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นอกจากนี้ สนามหลวงยังเป็นจุดเชื่อมต่อผู้คนในฐานะที่เป็นที่ตั้งของท่ารถประจำทางสาย 59 และป้ายรถโดยสารประจำทางจำนวน 7 จุดคือ 1.ป้ายตรงข้ามพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 2.ป้ายตรงข้ามมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 3.ป้ายตรงข้ามซอยพระจันทร์ 4.ป้ายท่ารถสาย 59 5.ป้ายตรงข้ามกรมศิลปากร 6.ป้ายตรงข้ามศาลฎีกา1 7.ป้ายตรงข้ามศาลฎีกา2

นิ ว ส น า ม ห ล ว ง เ ปิ ด แ ล้ ว...

ด้วยความล่าช้ากว่าร้อยวัน ภายหลังการปฏิรูปทัศน์แล้วเสร็จ กำแพงสังกะสีที่ใช้กันระหว่างการปฏิรูปทัศน์ได้ถูกรื้อถอนออกไป จากเดิมคาดว่าจะแล้วเสร็จประมาณสิ้นเดือนพฤศจิกายน 2553 แต่กลับเสร็จจริงในเดือนเมษายน 2554 ก็ได้ฤกษ์เปิดใช้สนามหลวงอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2554 (กรุงเทพมหานคร, 2554)

ข้อความส่วนหนึ่งจากหนังสือเรื่องรองท้องสนามหลวงเขียนไว้ว่า

วันนี้การปฏิรูปทัศน์ท้องสนามหลวงครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ได้สำเร็จลุล่วง พื้นดินสู่ความสวยงาม กลับมาโลดแล่นมีชีวิตชีวา เป็นศรีสง่าคู่กรุงเทพมหานครอีกครั้ง ท้องสนามหลวงกำลังก้าวสู่ศักราชใหม่และคืนสู่จุดมุ่งหมายเดิมของการสร้าง คือ การเป็น “ท้องสนามหลวง” พื้นที่จัดกิจกรรมสำคัญของพระราชวงศ์ ของชาติ และ “ท้องสนามราษฎร์” จัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของมหาชน หล่อเลี้ยงจิตวิญญาณของกรุงรัตนโกสินทร์และสืบทอดคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมสู่อนุชนรุ่นหลังสืบไป

จุมพล สำเภาพล (2553, น.117)

สำหรับการใช้งานพื้นที่ภายในท้องสนามหลวงหลังการปฏิรูปทัศน์ครั้งนี้ กรุงเทพมหานครกำหนดให้สนามหลวงเป็นพื้นที่ประกอบพระราชพิธีและรัฐพิธี พื้นที่จัดกิจกรรม และพื้นที่สาธารณประโยชน์ (จุมพล สำเภาพล, 2555, น.110-111) โดยแบ่งสัดส่วนให้บริเวณฝั่งทิศใต้ติดกับพระบรมมหาราชวังสงวนไว้จัดงานพระราชพิธี ซึ่งมีการเว้นพื้นที่ว่างสำหรับตั้งพลับพลา และพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญไว้เป็นการเฉพาะ ส่วนบริเวณถนนเส้นกลางจะใช้รองรับการจัดงานประเพณีในโอกาสต่างๆ รวมถึงเป็นทางลาดพระบาท เส้นทางเสด็จพระราชดำเนิน ขณะที่บริเวณด้านทิศเหนือฝั่งสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าเปิดให้เป็นสวนสาธารณะ

ดังนั้น ในแง่นี้จะเห็นได้ว่า สนามหลวงถูกจัดวางในเรื่องประโยชน์ใช้สอยให้รองรับขนานทั้งกษัตริย์ รัฐ และประชาชนทั่วไป โดยกรุงเทพมหานคร ในฐานะผู้มีอำนาจในการบริหารจัดการพื้นที่ สนามหลวงมีการกำหนดลักษณะกิจกรรมที่สามารถกระทำได้ในแต่ละส่วนของพื้นที่ภายในท้องสนามหลวงไว้อย่างชัดเจน เมื่อเป็นเช่นนั้น กิจกรรมบางอย่างจึงถูกจำกัดให้ใช้พื้นที่ได้เฉพาะบางส่วนของพื้นที่เดียวกัน บางกิจกรรมจึงไม่สามารถกระทำได้ในพื้นที่ส่วนที่ไม่ได้รับอนุญาต ในการนี้ เมื่อกิจกรรมถูกตีกรอบเอาไว้ จึงยังผลมาสู่การกำหนดคนที่จะทำกิจกรรมเหล่านั้นในพื้นที่แต่ละส่วนด้วย

อย่างไรก็ตาม หากวิเคราะห์ตามลักษณะทางกายภาพของพื้นที่สนามหลวงหลังการปรับปรุงภูมิทัศน์ครั้งนี้แล้ว จะพบว่า มีการติดตั้งรั้วโปร่งสีเขียวล้อมรอบสนามหลวงที่แสดงถึงขอบเขตของพื้นที่ภายในและภายนอกสนามหลวงให้เห็นอย่างชัดเจน โดยในส่วนพื้นที่ภายในท้องสนามหลวงมีลักษณะทางกายภาพ 2 ลักษณะคือ ส่วนบริเวณที่เป็นสนามหญ้า ฝั่งเหนือและฝั่งใต้ และส่วนที่เป็นพื้นที่แข็ง ทั้งที่เป็นพื้นคอนกรีตและพื้นกระเบื้องทางเท้ารอบสนามหลวง ซึ่งในบริเวณพื้นที่แข็งนั้น ได้มีการก่อสร้างอาคารลักษณะเป็นห้องทำงานขนาดใหญ่ 1 ชุม ซึ่งถูกใช้เป็นที่ทำการของศูนย์อำนวยการดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยพื้นที่สนามหลวง กรุงเทพมหานคร และมีชุมอำนวยการขนาดเล็กกระจายอยู่จำนวน 5 ชุม ใช้เป็นจุดสังเกตการณ์ของเจ้าหน้าที่ อีกทั้งมีการติดตั้งเก้าอี้ม้านั่งไฟส่องสว่าง และกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจำนวน 42 ตัว ในบริเวณพื้นที่แข็งโดยรอบสนามหลวง (มธุรสหาญสมสกุล, 2554, น.148-149) (ก่อน 13 ตุลาคม 2559) ทั้งนี้ หากลงในรายละเอียดเรื่องเวลาทำการแล้วนั้น การเข้า-ออกพื้นที่ในเวลาเปิดทำการ ผู้ใช้สนามหลวงต้องใช้ช่องทางที่เปิดรั้วไว้ให้เท่านั้น ส่วนในเวลาปิดทำการ พื้นที่แข็งรอบสนามหลวงและบริเวณสนามหญ้าจะไม่สามารถใช้งานได้ และมีเพียงถนนผ่ากลางที่เปิดให้ผู้ใช้งานสนามหลวงสามารถเดินสัญจรได้ตลอดเวลา

ก่อนหน้าที่สนามหลวงจะถูกใช้เพื่อรองรับกิจกรรมการแสดงความสามารถถวายต่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและจัดสรรพื้นที่ส่วนหนึ่งในการสร้างพระเมรุ นับตั้งแต่วันที่ 13 ตุลาคม 2559 เป็นต้นมา ในทุกวันสนามหลวงจะมีผู้คนมากหน้าหลายตาผลัดเปลี่ยนเวียนมาใช้พื้นที่นี้ด้วยกิจกรรมแตกต่างกันออกไป โดยพื้นที่แข็งรอบสนามหลวงถูกใช้ไปกับการเดิน ริ่ง ปั่นจักรยาน นั่งเล่นที่ม้านั่ง และรอรถโดยสาร ส่วนถนนผ่ากลางถูกใช้เดินสัญจร เล่น Roller และฝึกนก ขณะที่บริเวณสนามหญ้าทั้งฝั่งเหนือและฝั่งใต้ถูกใช้เล่นว่อน นั้ง และนอน แต่ไม่ว่าผู้คนเหล่านั้นจะใช้สนามหลวงเพื่อการใดก็ต้องยุติลงเมื่อถึงเวลา 22.00 น.

สี่ทุ่มแล้ว สนามหลวงปิดแล้ว เดินออกทางซอยกลางเลยครับ

(เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยบริเวณท้องสนามหลวง, 7 ตุลาคม 2559)

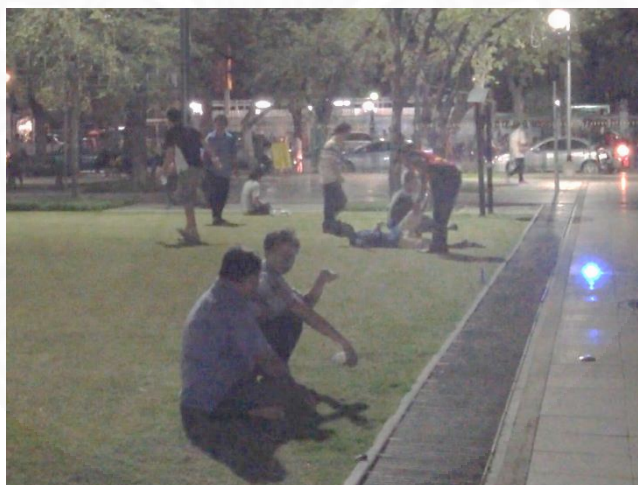
แม้ว่า 4 ปีต่อมา ระบบการจัดการของสนามหลวงจะต่างไปจากช่วงปีแรกที่เปิดใช้ในรอบนี้ เนื่องจากในขณะนั้นมีการประกาศผ่านเสียงตามสาย

...ตึง ตึง ตึง ตึง... ประกาศ ประกาศจากศูนย์อำนวยการดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยในพื้นที่สนามหลวงกรุงเทพมหานคร ขณะนี้เวลา 22 นาฬิกา เป็นเวลาที่

สนามหลวงทำการปิดทางเข้า และอยู่ หรือทำกิจกรรมในพื้นที่สนามหลวง จึงขอความร่วมมือจากประชาชนที่เข้ามาพักผ่อน และทำกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่สนามหลวง และขอความร่วมมือผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องออกจากพื้นที่สนามหลวงเวลานี้ ยกเว้นที่ถนนกลางสนามหลวง อนุญาตให้ใช้สัญจรไปมาได้เท่านั้น และยุติการทำกิจกรรมทุกอย่างขอขอบคุณครับ

(ประกาศเสียงตามสายในพื้นที่สนามหลวง, 5 เมษายน 2555)

เมื่อถึงเวลาปิดทำการ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยที่ยืนอยู่รอบนอกก็มุ่งเข้าสู่ศูนย์กลางของท้องสนามหลวงเพื่อกวาดต้อนผู้คนที่กระจัดกระจายอยู่ในสนามหญ้าให้ออกจากพื้นที่ ก่อนที่อีกกลุ่มจะขี่รถมอเตอร์ไซด์ รถจักรยาน พลาญเปานกหวีดส่งสัญญาณเสียงจะเข้ามารับหน้าที่ผลักดันผู้ใช้สนามหลวงเหล่านี้ให้ออกจากรั้วของสนามหลวงทั้งหมด แต่ในส่วนของถนนผ่ากลาง ผู้ใช้สนามหลวงยังคงได้รับอนุญาตให้ใช้เพื่อสัญจรไปมาได้

ภาพที่ 2.1 ปฏิบัติการ “กวาดต้อน” ผู้ใช้สนามหลวงให้ออกจากพื้นที่สนามหลวงในเวลาปิดทำการ (ถ่ายโดยผู้ศึกษาเมื่อ 9 พฤษภาคม 2556)

ภาพที่ 2.2 ปฏิบัติการ “กวาดต้อน” ผู้ใช้สนามหลวงให้ออกจากพื้นที่สนามหลวงในเวลาปิดทำการ
(ถ่ายโดยผู้ศึกษาเมื่อ 9 พฤษภาคม 2556)

ภาพชีวิตสนามหลวงหลังการปรับภูมิทัศน์ครั้งนี้ จนถึงวันที่ 13 ตุลาคม 2559 ที่มีการกำหนดให้ช่วงเวลาระหว่าง 05.00 – 22.00 น. เป็นเวลาทำการนั้น จะเห็นว่ามีควมสับสนเกี่ยวกับสนามหลวงเมื่อครั้งมีการออกประกาศขอความร่วมมือตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2544 ในสมัยของนายสมัคร สุนทรเวช เป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ภายหลังการปรับภูมิทัศน์ครั้งที่ 3 ที่ห้ามเข้าไปทำกิจกรรมใดๆ ในบริเวณสนามหลวงระหว่างเวลา 23.00 น. – 05.00 น. ของวันรุ่งขึ้น จากเหตุผลว่าเพื่อเป็นการ “ป้องกันอาชญากรรม หรือกระทำการใดๆ ที่อาจเป็นเหตุแห่งความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนโดยทั่วไป” (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2552, น.6)

นอกจากนี้ ภายหลังการเปิดใช้สนามหลวงอย่างเป็นทางการไม่นาน ได้มีการออกประกาศการใช้พื้นที่สนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป 13 ข้อ ได้แก่

- 1.ห้ามขายหรือจำหน่ายสินค้า
- 2.ห้ามนอน
- 3.ห้ามทิ้งสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอย
- 4.ห้ามถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ
- 5.ห้ามอาบน้ำหรือชะล้างสิ่งใดๆ
- 6.ห้ามชุกตะเภา ขีดเขียน พ่นสี
- 7.ห้ามโค่นต้นไม้ ตัด เติบ หรือกระทำการใดๆ ให้เกิดความเสียหาย
- 8.ห้ามป็นป้าย นั่ง หรือขึ้นไปบนรั้ว หรือต้นไม้
9. ห้ามเล่นฟุตบอล ตะกร้อ หรือจัดการแข่งขันกีฬาทุกชนิด

- 10.ห้ามเล่นการพนันทุกชนิด
- 11.ห้ามดื่มสุรา หรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทุกชนิด
- 12.ห้ามเสพหรือใช้สารเสพติดทุกชนิด
- 13.ห้ามสูบบุหรี่

ภาพที่ 2.3 ประกาศการใช้พื้นที่ท้องสนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป
(ถ่ายโดยผู้ศึกษาเมื่อ 3 เมษายน 2555)

และตามมาด้วยการออกระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยการใช้ การบำรุง และการดูแลรักษาพื้นที่ท้องสนามหลวง พ.ศ.2555 ที่มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2555 เป็นต้นมา ซึ่งแน่นอนว่าด้วยบทกฎหมาย ระเบียบ ประกาศ ข้อบังคับต่างๆ ไม่ได้เป็นแค่ตัวอักษรที่ไม่มีความหมาย หากแต่ตัวอักษรเหล่านั้น เป็นหนึ่งในเครื่องมือของปฏิบัติการทางอำนาจที่กระทำการไปยังตัวบุคคล โดยเข้ามากำหนดสถานภาพบางอย่างให้กับผู้ใช้พื้นที่สาธารณะ และเข้ามากีดกันกิจกรรมบางอย่างทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว รวมถึงมีอำนาจในการลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน

หากพิจารณาตามเนื้อหาของประกาศการใช้พื้นที่สนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป และระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยการใช้ การบำรุง และการดูแลรักษาพื้นที่ท้องสนามหลวง พ.ศ. 2555 จะเห็นว่า กรุงเทพมหานครได้ออกข้อกำหนดในการห้ามใช้พื้นที่ท้องสนามหลวง ซึ่งอาจแบ่งเป็นการใช้สนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป กับการใช้สนามหลวงเพื่อการจัดงาน กล่าวคือ ปัจจุบันสนามหลวงอนุญาตให้ใช้เป็นสถานที่สำหรับจัดงานพระราชพิธี งานรัฐพิธี งานประเพณีสำคัญของชาติโดยหน่วยงานรัฐ และการจัดการแข่งขันกีฬาไทยประจำปี โดยการจัดงานประเพณีสำคัญของ

ชาติโดยหน่วยงานรัฐ และการจัดการแข่งขันกีฬาไทยประจำปีจะต้องขออนุญาตใช้พื้นที่ล่วงหน้าก่อนวันจัดงานไม่น้อยกว่า 30 วัน และมีเรื่องของการวางหลักประกันเข้ามาเกี่ยวข้อง สำหรับประชาชนทั่วไปนั้น ในหมวด 1 การใช้พื้นที่ท้องสนามหลวง ข้อ 6 ระบุว่า

พื้นที่ท้องสนามหลวง เปิดให้ประชาชนทั่วไปใช้เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และการออกกำลังกาย ตามวันเวลาที่เจ้าพนักงานท้องถิ่นกรุงเทพมหานครประกาศกำหนดตามกฎหมายว่าด้วยการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง โดยเจ้าพนักงานท้องถิ่นกรุงเทพมหานครอาจประกาศกำหนดเงื่อนไขการใช้พื้นที่ซึ่งอาจรวมถึงการห้ามเล่นกีฬาบางชนิดหรือบางประเภท การห้ามนำสัตว์หรือสิ่งของบางชนิดหรือบางประเภทเข้ามาในพื้นที่สนามหลวง และการไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่นเกินสมควรตามวิสัยและพฤติการณ์

(ระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยการใช้ การบำรุง และการดูแลรักษาพื้นที่ท้องสนามหลวง พ.ศ.2555, 2555)

ผนวกกับประกาศฯ ที่ระบุชัดเจนในข้อ 1 - 5 คือ ห้ามขายหรือจำหน่ายสินค้า ห้ามนอน ห้ามทิ้งสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอย ห้ามถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ และห้ามอาบน้ำหรือชะล้างสิ่งใดๆ

น่าสนใจว่า กิจกรรมที่ถูกห้ามเหล่านี้ ทำให้เห็นการ “รับลูก” ของปฏิบัติการทางอำนาจที่เข้ามากระทำการคัดเลือกผู้ใช้พื้นที่สนามหลวงอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการ “ส่งออก” ผู้ใช้สนามหลวงทั้งหมดด้วยการปิดล้อมพื้นที่ ถึงกระนั้น การส่งออกนี้ไม่ได้แค่เอาคนออกจากพื้นที่เท่านั้น แต่ยังนำเอาผู้ใช้สนามหลวงทั้งหมดเข้าสู่กระบวนการคัดแยก/คัดเลือก โดยกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการปฏิรูปทัศนครั้งนี้คือ กลุ่มผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะและกลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอยจะถูกส่งต่อไปยังพื้นที่อื่นที่รัฐจัดไว้ให้ และภายหลังการปฏิรูปทัศนเสร็จสิ้น ประกาศการใช้พื้นที่สนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไปและระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยการใช้ การบำรุง และการดูแลรักษาพื้นที่ท้องสนามหลวง พ.ศ.2555 ที่ตามมานี้ จึงเปรียบเสมือนเครื่องจักรขนาดใหญ่ที่ทำหน้าที่คัดเลือกผู้ใช้สนามหลวงอีกครั้ง โดยจำแนกคนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้ที่สามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์ และผู้ที่มีอาชีพขัดกับการจัดระเบียบใหม่ ซึ่งถือเป็นไฟโบลสุดท้ายที่เปิดขึ้นมาเพื่อให้ชีวิตทางสังคมของคนสนามหลวงกลุ่มนี้ตายลงอย่างถาวร

ย้อนมาในประเด็นการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวง หากพิจารณางานศึกษาเรื่อง มาตรการในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมบริเวณพื้นที่สาธารณะในเขตกรุงเทพมหานคร: ศึกษาเฉพาะกรณีสนามหลวง ร้อยตำรวจเอกรุ่งโรจน์ อารุงแคว้น (2548)

(ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง พ.ต.ท. สวป.สน.ชนะสงคราม) ได้เสนอแนวทางการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมบริเวณพื้นที่สนามหลวงไว้ในผลการศึกษาที่น่าสนใจ กล่าวคือ รุ่งโรจน์ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหาอาชญากรรม สาเหตุ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดอาชญากรรมบริเวณสนามหลวง เพื่อหาแนวทางแก้ไขและวางมาตรการในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมบริเวณสนามหลวง ด้วยการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 222 ราย ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ตำรวจ จำนวน 57 นาย เจ้าหน้าที่เทศกิจเขตพระนคร จำนวน 50 นาย ประชาชนบริเวณสนามหลวง จำนวน 100 คน สื่อมวลชน จำนวน 15 คน และใช้แบบสัมภาษณ์กับรองผู้บังคับการตำรวจนครบาล 1 ผู้กำกับการสถานีตำรวจนครบาลชนะสงคราม ผู้บริหารเขตพระนคร และหัวหน้าฝ่ายเทศกิจ โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า สนามหลวงเป็นพื้นที่ที่มีการก่อเหตุอาชญากรรมอยู่ในระดับสูง แม้จะเป็นคดีอาญาที่ไม่มีความสลับซับซ้อนมาก แต่จำเป็นต้องได้รับการป้องกันและปราบปรามให้หมดไป ข้อเสนอหนึ่งที่น่าสนใจคือ ผู้ตอบแบบสอบถาม เห็นด้วยอย่างยิ่งกับมาตรการการล้อมรั้วที่มั่นคงถาวรบริเวณสนามหลวง และกำหนดให้มีเวลาเปิด-ปิดอย่างเป็นทางการ โดยมองว่าจะช่วยให้อาชญากรรมลดน้อยลง อีกทั้ง รุ่งโรจน์ ได้เสนอให้มีการวางมาตรการรักษาความปลอดภัยด้วยการกำหนดให้พื้นที่สนามหลวงเป็นพื้นที่ปลอดภัยหรือ Safety Zone โดยให้มีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สนามหลวงและบริเวณใกล้เคียง พร้อมทั้งติดตั้งลำโพง เครื่องขยายเสียงที่สามารถควบคุมและสั่งการได้จากห้องวิทยุของสถานีตำรวจนครบาลชนะสงคราม นอกจากนี้หากย้อนกลับไปในกรณีที่เกิดเหตุการณ์ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่ย้ายไปขายยัง ถ.อัษฎางค์และ ถ.ราชินี ถูกผู้มีอิทธิพลรื้อไล่ เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2553 ซึ่งนายธีระชน รองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในขณะนั้น ได้เสนอว่าจะติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงด้วยวัตถุประสงค์ของการป้องกันการรื้อไล่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าชุดความคิดของผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย ทั้งในด้านของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกันที่เชื่อว่า สนามหลวงเป็นพื้นที่ที่ไม่ปลอดภัยและเป็นพื้นที่ที่มีการก่อเหตุอาชญากรรมจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องมีมาตรการที่เข้ามาจัดการกับปัญหานี้ให้หมดไปจากสนามหลวง อีกทั้งยังมีความเห็นที่สอดคล้องกันในเรื่องที่ว่า กล้องโทรทัศน์วงจรปิดเป็นเครื่องมือที่สามารถป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมได้ และสนามหลวงเป็นพื้นที่ที่จำเป็นต้องมีการติดตั้งและใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิด

อย่างไรก็ดี สัญญาณแนวคิดติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงที่ถูกส่งออกมา ก่อนหน้านี้นี้ก็ได้ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ติดตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ข้างโดยรอบสนามหลวง จำนวน 42 ตัว (มธุรส หาญสมสกุล, 2554, น.152) ภายหลังการเปิดใช้สนามหลวงหลังการปฏิวัติตามโครงการปฏิวัติสภาพแวดล้อมและปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล

ภาพที่ 2.4 กล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่ห้องสนามหลวง
(ถ่ายโดยผู้ศึกษาเมื่อ 7 กันยายน 2555)

2.1.2 มาตรการรักษาความปลอดภัยพื้นที่สนามหลวง

มาตรการรักษาความปลอดภัยและการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่สนามหลวงนั้น อยู่ภายใต้การดูแลของ สน.ชนะสงคราม และหากมีกิจกรรมสำคัญๆ ในพื้นที่สนามหลวงจะมีการสนธิกำลังร่วมกันกับสถานีตำรวจใกล้เคียง 3 สน. ได้แก่ สน.นางเลิ้ง สน.พระราชวัง และ สน.สำราญราษฎร์ นอกจากนี้ ยังมีการดูแลรักษาความปลอดภัยโดยเทศกิจ ภายใต้การดูแลของสำนักเทศกิจ เขตพระนคร ซึ่งมีการคัดบุคลากรเทศกิจสำหรับดูแลสนามหลวง 50 อัตรา และมีการจ้างเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเพิ่มเติมอีก 68 คน ทั้งนี้ ได้มีการตั้งศูนย์อำนวยการดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยพื้นที่สนามหลวง และมีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจำนวน 42 ตัว (มรุรส หาญสมสกุล, 2554, น.151-153) กระจายอยู่ในพื้นที่ซึ่งโดยรอบสนามหลวง

2.2 สนามหลวงในความทรงจำของผู้ศึกษา

“สนามหลวง” ที่ผู้ศึกษารู้จัก...

ช่วงชีวิตที่ผ่านมาของผู้ศึกษาได้มีโอกาสใช้สนามหลวงในหลายยุค และมีภาพจำที่แตกต่างกันไป แม้มีอาจจะออกตัวได้ว่าเป็นผู้ใช้สนามหลวงมา “โดยตลอด” แต่อาจใช้คำว่า “หลายช่วง” ที่มีโอกาสได้ใช้

ในช่วงมัธยมศึกษาตอนปลาย เมื่อปี 2549 ผู้ศึกษาได้มีโอกาสรับงานถ่ายภาพการปราศรัยหาเสียงของพรรคการเมืองหนึ่ง ซึ่งจัดขึ้นที่สนามหลวง ขณะนั้นสนามหลวงยังเป็นลานดินที่ไม่ราบเรียบ มีหญ้าขึ้นเป็นหย่อมๆ การปราศรัยในช่วงนั้นทำให้ท้องสนามหลวงคลาคล่ำไปด้วยผู้มาฟังปราศรัยหาเสียง มีเวทีขนาดใหญ่ตั้งอยู่บริเวณสนามหลวงฝั่งเหนือ มีจอโปรเจกเตอร์และเครื่องขยายเสียงตั้งอยู่หลายจุดเพื่อให้ผู้มาร่วมฟังการปราศรัยสามารถรับชมการปราศรัยได้ทั่วอาณาบริเวณ มีแม่ค้าแผงลอยค้าขายอยู่ในสนามหลวงฝั่งตรงข้ามมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาทิ ร้านขายขนมจีน น้ำยา ขนมเบื้อง น้ำดื่มต่างๆ แผงขายพระ และมีผู้ค้าหาบเร่เดินขายของ อาทิ แผ่นพลาสติก มะม่วง ขนม ลูกอม ถั่วลิสง ภาพสนามหลวงในช่วงนั้นจึงต่างออกไปจากที่ผู้ศึกษาเคยรู้จักในวัยเด็กที่แม่พาผู้ศึกษาไปร่วมแสดงความอาลัยในวันถวายพระเพลิงพระบรมศพ ‘สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี) และพาไปเล่นว่าวอยู่บ่อยครั้ง

ประมาณ 1 ปีหลังจากนั้น เป็นอีกช่วงหนึ่งที่ผู้ศึกษาได้กลับไปใช้สนามหลวงจากการที่สอบติดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เริ่มตั้งแต่วันที่ 11 พฤษภาคม 2550 วันนั้นเป็นวันแรกพบที่แต่ละคณะจัดขึ้นเพื่อให้เด็กที่กำลังจะเข้าสูการเป็นนักศึกษาปีที่ 1 ได้มีโอกาสทำความรู้จักคณะ มหาวิทยาลัย รุ่นพี่ และเพื่อนร่วมรุ่น วันนั้นคือครั้งแรกที่ผู้ศึกษาได้เดินทางไป-กลับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ท่าพระจันทร์ด้วยตนเอง ผู้ศึกษาจำได้ว่า การเดินทางกลับบ้านด้วยรถเมล์สาย 511 ในช่วงหัวค่ำไม่ง่ายเลย ต้องเดินข้ามถนนจากประตูมหาวิทยาลัยไปยังสนามหลวง แล้วเดินอ้อมเพื่อข้ามถนนไปยังศาลฎีกา ผ่านศาลพระแม่ธรณีบีบมวยผม (อุทกทาน) โรงแรมรัตนโกสินทร์ แล้วข้ามถนนไปรอรถเมล์ที่ป้ายหน้ากองสลาก ซึ่งการเดินทางผ่านสนามหลวงช่วงเวลานั้นที่มีคนไร้บ้านนอนอยู่หลายจุดเป็นสิ่งที่ค่อนข้างน่ากลัวสำหรับผู้ศึกษา นอกจากนี้ผู้ศึกษายังไปเพื่อซื้อเครื่องแบบนักศึกษา ถ่ายรูปนักศึกษาที่ร้านค้าแถวท่าพระจันทร์ แต่เนื่องด้วยหลักสูตรปริญญาตรี คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาทำการเรียนการสอนที่ศูนย์รังสิต ดังนั้นจึงไม่บ่อยนักที่จะมีโอกาสได้แวะเวียนไปที่ มธ.ท่าพระจันทร์

ต่อมา ผู้ศึกษาได้มีโอกาสกลับมาที่สนามหลวงอีกช่วงหนึ่ง ในฐานะผู้ชุมนุมทางการเมือง ครั้งนั้นเป็นการชุมนุมช่วงปี 2550 ตรงจุดนี้ผู้ศึกษายืนยันได้ว่า บรรยากาศในช่วงการชุมนุมทาง

การเมืองปี 2550 กับตอนที่มาฟังปราศรัยหาเสียงปี 2549 ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน โดยมีเวทีขนาดใหญ่ตั้งอยู่บริเวณสนามหลวงฝั่งเหนือ มีจอโปรเจคเตอร์ มีเครื่องขยายเสียง มีแม่ค้าหาบแร่แผงลอย และมีผู้ชุมนุมเต็มพื้นที่ และกลับมาสนามหลวงอีกครั้งกับการเข้าร่วมการชุมนุมทางการเมืองในช่วงปี 2553 ในฐานะนักศึกษาปริญญาตรีที่ไปเก็บข้อมูลเพื่อทำรายงานก่อนจบการศึกษา เรื่อง “สารทางการเมืองจากสื่อกระแสรองกับสารจากมุมมองของชาวบ้าน ศึกษากรณี: เหตุการณ์การชุมนุมทางการเมืองช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม 2553 การชุมนุมครั้งนั้น เวทีตั้งอยู่หน้าป้อมมหากาฬเชิงสะพานผ่านฟ้าลีลาศ ซึ่งบริเวณการชุมนุม เริ่มตั้งแต่สะพานผ่านฟ้าลีลาศ ผ่านอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ยาวไปจนถึงสนามหลวง แม้ว่าครั้งหลังนี้พื้นที่หลักจะไม่ใช้สนามหลวง แต่ก็มีผู้ชุมนุมจำนวนหนึ่งที่เข้ามาปักหลักชุมนุมในพื้นที่สนามหลวง และสนามหลวงถูกตั้งเป็นเต็นท์อำนวยความสะดวก รวมถึงจัดอาหารสดที่ผู้ชุมนุมเดินทางมาจะมารับไปเพื่อประกอบอาหารเพื่อรับประทานกันเองภายในกลุ่ม รวมถึงแจกจ่ายให้กับผู้ร่วมชุมนุมคนอื่นๆ ก่อนที่จะมีการสลายการชุมนุมครั้งแรกเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2553 บริเวณสะพานผ่านฟ้าลีลาศ และอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งผู้ศึกษาก็เป็นหนึ่งในผู้ที่โดนแก๊สน้ำตาในวันนั้น และการสลายการชุมนุมอีกครั้งที่แยกราชประสงค์ เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2553

ช่วงปลายปี 2553 เป็นช่วงของการแจ้งจบการศึกษาภาคการเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553 ผู้ศึกษาได้มีโอกาสได้เดินทาง มธ.ทำพระจันทร์หลายครั้งอีกช่วงหนึ่ง ทั้งถ่ายรูปสวมชุดครูที่ร้านแถวทำพระจันทร์ ไปติดต่อสำนักทะเบียน ไปขอหนังสือคาดว่าจะจบการศึกษา ในช่วงนั้นจำได้ว่า พอลงรถเมล์สาย 47 ตรงป้ายหน้าศาลฎีกาแล้ว ต้องเดินลงถนนอ้อมรั้วสังกะสีเพื่อที่จะไปทำพระจันทร์ การล้อมรั้วสังกะสีสูงที่ขึงป้ายประกาศรอบสนามหลวง ทำให้ผู้ศึกษาและผู้สัญจรไปมาละแวกนั้นต้องเดินบนถนน และผู้ศึกษาได้ตั้งคำถามกับตนเองว่าเกิดอะไรขึ้นกับสนามหลวง

ต่อมาเมื่อผู้ศึกษาสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีและตัดสินใจศึกษาต่อระดับปริญญาโท ที่คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาการวิจัยทางสังคมซึ่งทำการเรียนการสอนที่ทำพระจันทร์ จึงได้กลับมาสนามหลวงอีกครั้งหนึ่งและต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน

ในช่วงของการแรก เป็นการช่วงของการสอบเพื่อเข้าศึกษา ผู้ศึกษายังคงต้องเดินลงถนนอ้อมรั้วสังกะสีที่ยังคงปิดล้อมสนามหลวงอยู่ ก่อนที่จะเอารั้วออกตอนช่วงที่เรียนอยู่ภาคการเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2554 ภายหลังการปรับภูมิทัศน์แล้วเสร็จ การเปิดใช้งานสนามหลวงครั้งนี้ทำให้ผู้ศึกษารู้สึกประหลาดใจกับสนามหลวงโฉมใหม่ที่ได้พบเห็น ผู้ศึกษาพบเห็นรั้วโปร่งสีเขียวสวยงามล้อมอยู่โดยรอบ เห็นห้องขนาดเล็กอยู่หลายจุดและห้องขนาดใหญ่ตรงข้ามมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หนึ่งจุด ซึ่งหากจะเดินเข้า-ออกสนามหลวง จะต้องเข้า-ออกในช่องทางที่รั้วเปิดเท่านั้น และผู้ศึกษาได้พบเห็นกล้องโทรทัศน์วงจรปิดและเสาไฟขนาดเล็กกระจายอยู่โดยรอบ นอกจากนี้ ผู้ศึกษาได้พบเห็นคน

กวาดถนน เจ้าหน้าที่เทศกิจ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยในเครื่องแบบของทหารผ่านศึกอาสาสมัคร พลเอก รบ. และได้เห็นป้ายประกาศการใช้พื้นที่ท้องสนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป 13 ข้อ และเนื่องจากหลักสูตรปริญญาโทสาขาการวิจัยทางสังคมของคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาทำการเรียนการสอนที่ มธ.ท่าพระจันทร์ ผู้ศึกษาจึงได้มีโอกาสสัญจรไปมา ได้เข้าไปนั่งเล่นที่สนามหลวงเพื่อรอเวลาเข้าเรียน และรอโดยสารรถเมล์สาย 2 ที่ป้ายตรงข้ามศาลฎีกา เพื่อกลับบ้านอยู่บ่อยครั้ง

ในช่วงแรกๆ ของการเปิดใช้สนามหลวงหลังปฏิวัติครั้งนี้ ยังไม่ค่อยมีผู้มาใช้สนามหลวงมากนัก ส่วนใหญ่เป็นผู้คนสัญจรผ่านไปมาและรถเมล์ ในช่วงเย็นๆจนถึงหัวค่ำได้พบเห็นคนไร้บ้านจำนวนหนึ่ง บ้างใช้สนามหลวงนั่งเล่นที่ม้านั่ง บ้างนอนเล่นอยู่ในสนามหญ้า บ้างเดินเก็บขยะไปเอาขาย นอกจากนี้ ในช่วงค่ำๆ จะพบเห็นรถเข็นขายน้ำอยู่บนถนนติดขอบบาทวิถีของสนามหลวง บริเวณหน้าศาลฎีกา และช่วงเวลาประมาณสามทุ่มเป็นต้นไป จะเริ่มเห็นหญิงขายบริการยืนใต้ต้นมะขามนอกรั้วสนามหลวง บริเวณตรงข้ามวัดมหาธาตุและมหาวิทยาลัยศิลปากร ต่อมาจนถึงช่วงก่อนวันที่ 13 ตุลาคม 2559 เริ่มมีจำนวนผู้ใช้สนามหลวงมากขึ้น โดยในช่วงบ่ายสามโมงเป็นต้นไป จะเริ่มเห็นคนมาออกกำลังกายและทำกิจกรรมนันทนาการในพื้นที่สนามหลวง ซึ่งได้พบเห็นคนใช้พื้นที่แข็งสำหรับวิ่ง ปั่นจักรยาน นั่งพักผ่อนที่ม้านั่ง เล่นสเก็ตบอร์ด ส่วนในบริเวณสนามหญ้า จะมีคนมานอนเล่นบ้าง นั่งเล่นบ้าง และบางช่วงจะมีคนมาเล่นว้าว เล่นตะกร้อ เล่นวอลเลย์บอล ส่วนถนนผ่ากลาง จะมีคนมาปล่อยนกบินอิสระ เล่นโรลเลอร์สเก็ตสี่ล้อคู่ และส่วนรอบนอกของสนามหลวง บริเวณอนุสาวรีย์ทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ 1 จะพบเห็นกลุ่มผู้ให้บริการนวด และดูดวง บริเวณตรอกสาเก ตั้งแต่ศาลพระแม่ธรณีบีบมวยผม ข้างโรงแรมรัตนโกสินทร์ ริมคลองหลอดจะเป็นตลาดขายของมือสองและอาหาร ซึ่งจะคึกคักมาก โดยเฉพาะในคืนวันศุกร์ถึงคืนวันอาทิตย์

อย่างไรก็ดี พอถึงในช่วงพัฒนาโครงสร้างวิทยานิพนธ์จนนำมาสู่หัวข้อการวิจัยนี้ ผู้ศึกษาได้ลงสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผู้มาใช้สนามหลวง และได้เข้าสังเกตการณ์กับกลุ่มผู้ชุมนุม “มือบสนามหลวง” ที่ใช้สนามหลวงในการชุมนุมทางการเมือง โดยเรียกร้องประเด็นทางคืนแผ่นดินบริเวณเขาพระวิหาร ในห้วงเวลา 7 พฤษภาคม – 12 กรกฎาคม 2556 ในขณะนั้นผู้ศึกษาได้พบเห็นกลุ่มผู้ชุมนุมที่มาปักหลักและพักค้างคืนในสนามหลวงฝั่งใต้ บริเวณตรงข้ามศาลหลักเมือง และมีการตั้งเวทีใหญ่บริเวณในสนามหลวง ตรงข้ามพระบรมมหาราชวัง โดยทางกลุ่มผู้ชุมนุมได้มีการใช้สนามหลวงเป็นที่หลบนอน อาบน้ำ ตากผ้า และใช้ชีวิตกันในสนามหลวง ขณะเดียวกันเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2556 ผู้ศึกษาได้ไปสังเกตการณ์การยื่นหนังสือถึงประธานรัฐสภา เรื่อง “ทวงคืนความเป็นไทยให้สนามหลวง” ของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยประชาชน (นปป.) ที่บริเวณหน้ารัฐสภา โดยเรียกร้องให้มือบสนามหลวงออกจากพื้นที่สนามหลวง

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น คือภาพสนามหลวงที่ผู้ศึกษารู้จักและรับรู้ตลอดมา เนื่องจากผู้ศึกษาเป็นบุคคลทั่วไปที่ไม่ได้มีอำนาจในการสั่งการ บริหารจัดการ หรือควบคุมดูแลพื้นที่สนามหลวงแต่อย่างใด ดังนั้น บทบาทของผู้ศึกษาจึงยืนอยู่ในฐานะ “คนใน” แบบผิวเผินของงานศึกษานี้ ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้ศึกษาก็เป็นหนึ่งในผู้ใช้พื้นที่สนามหลวง โดยหากวิเคราะห์ตามสถานะของการใช้พื้นที่ การเป็นผู้สัญจรไปมาและใช้สนามหลวงเพื่อรอโดยสารรถเมล์อย่างเคย ก็สามารถใช้พื้นที่ได้ตามปกติ หากแต่ไม่ได้อยู่ในฐานะของผู้ที่เคยร่วมรับฟังการปราศรัยหาเสียงและผู้ร่วมชุมนุมทางการเมือง ทั้งนี้ เมื่อผู้ศึกษาเข้าไปยังพื้นที่สนามหลวง ก็มีอาจที่จะออกจากการอยู่ภายใต้ปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดเช่นเดียวกันกับผู้ถูกศึกษาเมื่อใช้พื้นที่สนามหลวง

2.3 การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

งานศึกษา “เมื่อสนามหลวงเป็นสนามของหลวง: การศึกษาพื้นที่สนามหลวงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553” นี้ ผู้ศึกษานำเอาวงศาวิทยาหรือการศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแหรก (Genealogy) มาใช้เป็นวิธีวิทยาในการศึกษา ดังนั้น การได้มาซึ่งข้อมูลจึงเป็นการผสมผสานระหว่างการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interviews) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure) กล่าวคือเป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้ศึกษาดำเนินการไว้ล่วงหน้า แต่คำถามอาจเพิ่มขึ้นเมื่อลงสู่สนาม เนื่องจากเป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้ศึกษาไม่สามารถคาดการณ์เหตุการณ์เฉพาะหน้าที่อาจเกิดขึ้นได้ จึงอาจนำไปสู่คำถามที่ไม่ได้ตั้งไว้ โดยทำการเก็บข้อมูลตั้งแต่ปี 2555 – 2560

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ ผู้ศึกษาเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ โดยจะนำมาสรุปประเด็นความสัมพันธ์เพื่อให้ได้มาซึ่งผลการศึกษาที่มีวิธีการรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสารอ้างอิงมารองรับ

2.4 ผู้ถูกศึกษาและวิถีที่พวกเขาสัมพันธ์กับสนามหลวง

“ใครๆ ก็ใช้สนามหลวงได้”

ประโยคนี้อาจเป็นจริงเกือบทั้งหมด หากกล่าวถึงสนามหลวงในบางช่วงเวลาก่อนการปฏิวัติ พ.ศ.2553 แต่ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553 การจะกล่าวถึงประโยคดังกล่าว อาจ

จำเป็นที่จะต้องคำนึงว่า “ใคร?” ในที่นี้คือใคร และยังต้องถามต่อไปอีกว่า “ใช้ทำอะไร?” เพื่อที่จะบอกได้ว่า ใช้ได้ หรือ ไม่ได้

ภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553 กระบวนการคัดแยกผู้ใช้พื้นที่สนามหลวง ยังผลให้เกิดผู้ใช้สนามหลวง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่สามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์ กับอีกกลุ่มคือ ผู้ที่มีอาชีพขัดกับการจัดระเบียบใหม่ คำถามคือ เมื่อใครๆ ก็เคยใช้สนามหลวง แล้วผู้ใช้สนามหลวงสองกลุ่มนี้ในงานศึกษานี้คือใคร และมีความสัมพันธ์กับสนามหลวงอย่างไร

ในส่วนนี้ ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงภูมิหลังคร่าวๆ ของแต่ละคน พร้อมทั้งวิถีที่พวกเขาปฏิบัติสัมพันธ์กับสนามหลวง เมื่อครั้งสนามหลวงยังมีชีวิต ก่อนที่พื้นที่นี้จะปิดตัวลงเพื่อป้องกันการติดโรคจากคนในสังคม และจุดเริ่มต้นของการมาเป็นผู้ให้ข้อมูลสำหรับงานศึกษานี้

ป๋ายอ นักกายภาพบำบัด

“นวดมัย นวดมัย” เสียงตะโกนเรียกผู้สัญจรเดินผ่านไปมาให้ใช้บริการนวดตั้งขึ้นจากหมอนวดที่ยังไม่มีคนใช้บริการ เมื่อผู้ศึกษาเดินผ่านเข้าถึงช่วงกลางซอยของตรอกสาเกตตอนพลบค่ำ “นวดมัย นั่งเลย ชั่วโมงละ 150 นวดมัยหนู” พรางเงยหน้ามองมาที่ผู้ศึกษาด้วยสีหน้าเชื่อเชิญให้ใช้บริการ บรรยากาศช่วงพลบค่ำของตรอกสาเกตในช่วงที่สนามหลวงเป็นพื้นที่ของการแสดงความสามารถต่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช คึกคักไปด้วยผู้คนที่เดินผ่านสัญจรไปมา ไม่เปลี่ยน นึกกลัวอย่างแต่ก่อน เสื้อหนึ่งผืน หมอนหนึ่งใบ ผ้าหนึ่งผืน พัดลมหนึ่งตัว ต่อผู้ให้บริการนวดหนึ่งคน ถูกปูและวางอยู่บนบาทวิถีทั้งซ้ายและขวา เป็นช่วงๆ ตั้งแต่กลางซอยตรอกสาเกตเข้ามา

ป๋ายอเป็นคนรูปร่างท้วม แลดูมีอายุ ผิวขาว แต่งหน้าแต่งตาทาปากแดง รวบผมเรียบร้อย แต่งตัวสะอาดสะอ้านด้วยเสื้อกล้ามสีส้มและกางเกงขาสั้นสีขาวหม่น ท่ามกลางหมอนวดที่รอให้บริการอยู่แถวนั้น ประกอบกับจังหวะที่เรียกผู้ศึกษาด้วยอาภักปกริยายิ้มแย้ม ต้อนรับ ดูเป็นกันเอง ผู้ศึกษาจึงเริ่มบทสนทนากับป๋ายอด้วยการสอบถามถึงรายละเอียดการให้บริการและค่าบริการ “ก็มีนวดคอ ปา ไหล่ นวดเท้า นวดทั้งตัว หนูอยากจะนวดอะไรละ มา นั่งเลย” (ป๋ายอ, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2560)

จากนั้นป๋ายอก็เริ่มนวดให้กับผู้ศึกษา พร้อมกับบอกเล่าเรื่องราวชีวิตถึงจุดเริ่มต้นที่มาใช้สนามหลวงประกอบอาชีพหมอนวด ซึ่งป๋ายอย้ำกับผู้ศึกษาว่าเป็น “นักกายภาพบำบัด” ให้ฟังว่า

ป้าเป็นนักกายภาพบำบัด นวดรักษาโรค ตอนแรกทำนวดแผนไทยอยู่ที่ร้านแถวๆ แบงก์ชาติ ลูกค้าแนะนำให้มานวดที่สนามหลวง ลูกค้าตั้งใจพาป้ามาเลยนะ เขา

บอกว่า ที่สนามหลวงมีเสือ เราอายุจะตาย ครั้งแรก อายุคน ไม่เคยนวดที่โล่งๆ นวดมาตั้งแต่ปี 28 ตอนนี้อยู่สิบกว่าปีแล้ว ตอนนั้นค่านวดชั่วโมง 50 - 60 บาท แต่ก่อนมันถูก ก่อนจะขึ้นมาถึง 150 ก่อนหน้านี้นวดอยู่ 100 บาท

ป้ายอ (สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2560)

ลุงนะ นักพยากรณ์ดวงชะตา

ลุงนะ ประกอบอาชีพที่สนามหลวงมากกว่า 30 ปี โดยเริ่มจากการเป็นหมอนวด อยู่ในสนามหลวง ก่อนที่จะเริ่มไปเรียนโหราศาสตร์ และเริ่มอาชีพหมอดูเมื่อตอนปี 2545 ลุงนะ เล่าให้ถึงเรื่องราวที่จะมาเป็นหมอนวดและหมอดูที่สนามหลวงให้ผู้ศึกษาฟังว่า

ผมเป็นคนสระบุรี บ้านอยู่สระบุรี มาทำงานทำในกรุงเทพฯ แต่ก่อน ผมเป็นยามอยู่ในกระทรวงการคลัง เป็นอยู่ 2 ปี 7 เดือน แล้วก็มาสอบเป็นพนักงานระดับล่างของครุสภา ผมไม่มีความรู้ เงินเดือนน้อย อยู่ไม่ไหว เลยลาออกมา ผมก็ไปเรียนนวด ฝึกงานตามโรงพยาบาล อย่างที่ผมนวด คำเรียกว่า นวดราชสำนัก เซลยศักดิ์ คือการใช้มืออย่างเดียวในการนวด จริงๆ ผมเรียนดูดวงมาก่อนเรียนนวดนะ ผมเรียนกับสมาคมโหรนานาชาติแห่งประเทศไทย แต่ดวงผมปิด เลยเริ่มดูดวงช้ากว่านวด อีกอย่างการจะตั้งเรื่องดูดวง ต้องใช้เวลากว่าจะสั่งสมชื่อเสียงได้

ลุงนะ (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

ลุงนะ เล่าต่อว่า “แต่ก่อนผมนวดกับดูดวงอยู่กลางสนามหลวงเลย ขอบๆข้างในตรงพื้นที่ที่เค้าขายของเบ็ดเตล็ด มีดินๆ โคนต้นมะขาม เช่าเสือเค้า” (ลุงนะ, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

ป่านวล ขายนํ้า

ป่านวล เป็นคนชัยภูมิ เข้ามากรุงเทพฯ เพื่อประกอบอาชีพตั้งแต่ปี 2525 เริ่มต้นด้วยการเป็นแม่ค้าตลาดนัดอยู่ที่วัดมหาธาตุ ขายกล้วยเดี่ยว มันต้ม ถั่วต้ม และเริ่มขายนํ้าที่สนามหลวงอีก 13 ปีต่อมา “พอตลาดนัดยุบไปเมื่อปี 2535 ป่าก็ร่อนไปเรื่อย พอปี 2538 ป่าไปเจอคนบ้านเดียวกัน เค้าไปจะบวช เค้ายึดเยียรรถเข็นมาให้ป่า ให้มาขายที่สนามหลวง ป่าไม่ได้อยากขาย ป่าถูกยึดเยียร” (ป่านวล, สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560)

ในตอนแรกป่านวลเลือกเป็นแม่ค้าขายน้ำช่วงเวลากลางคืน โดยจะไปรับน้ำมาขายจากร้านขายส่งในซอยรามบุตรี จากนั้นจะเข็นขึ้นไปขายในสนามหลวงฝั่งธรรมศาสตร์ ป่านวลเล่าว่า “สมัยก่อนพอสองทุ่มก็เข็นขึ้นไป หกคะเมน ตีลังกา ปูเสื่อ นอนอยู่ในนั้นแหละ ขายถึงตีสาม บางวันตีห้า ขายเสร็จก็กลับบ้านนอน ไม่ได้อยู่ทั้งคืน” (ป่านวล, สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560)

ป่านวลเล่าถึงสาเหตุที่เปลี่ยนจากการเป็นแม่ค้ากลางคืนมาขายกลางวันให้ฟังว่า หลังจากออกรายการทีวีไปตอนปี 47 ผู้กำกับมาแหวว่า ดั่งแล้ว ต้องช่วยเหลือตัวเองนะ ป้าก็ไม่อยู่ มาพูดแบบนั้น เลยมาลงเป็นแม่ค้ากลางวัน ตีห้าป้าก็มาแล้ว มาไชรลเซ็น จัดร้าน เตรียมขาย ขายถึงสองทุ่มก็กลับ

ป่านวล (สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560)

ลุงป้อ คนขายพระ

ลุงป้อ ชายวัยกลางคน แต่งตัวสะอาดสะอ้าน บุคลิกท่าทางสุภาพ อ่อนน้อมกำลังเดินไปมาในศูนย์คนไร้บ้านสุวิทย์ วัดหนู ผู้ดูแลศูนย์สุวิทย์กล่าวกับผู้ศึกษาว่า “ลุงป้อมาจากสนามหลวง ตอนนี่ก็เป็นหัวเรี่ยวหัวแรง ช่วยดูแลคนไร้บ้านที่มาอยู่ที่นี่” (ลุงป้อ, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ลุงป้อเป็นคนกรุงเทพฯ ไม่มีงานทำเป็นหลักแหล่ง ใช้ชีวิตแบบหาเช้ากินค่ำ มีปัญหาครอบครัวจึงออกมาใช้ชีวิตในที่สาธารณะ และตัดสินใจมาใช้ชีวิตอยู่ในสนามหลวงก่อนที่จะย้ายมาอยู่ที่ศูนย์สุวิทย์ฯ ลุงป้อเล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า

ไม่มีงานประจำทำ ก็รับจ้างเค้าทั่วไป พอพ่อแม่เสียชีวิตหมด บ้านก็แตกสาแหรกขาด บ้านที่อยู่ก็ขายทิ้งไป เงินที่ได้ก็แบ่งกัน แล้วก็จบกันไป เลยกลายเป็นคนไม่มีบ้าน ไม่มีญาติ จริงๆก็มีญาตินะ แต่เค้าไม่ยุ่ง พูดแบบนี้ดีกว่า เลยมาอยู่สนามหลวง

ลุงป้อ (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ป้าหมอน นักปล่อยของ

ป้าหมอน เป็นคนนครปฐม มีปัญหาครอบครัวแยกกันอยู่ ภายหลังจากประสบอุบัติเหตุโดนรถชน ขาหัก ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ไม่มีค่าเช่าบ้าน ก็ไปอาศัยอยู่บ้านเพื่อน แต่พอมีปัญหาหนักกับเพื่อน จึงตัดสินใจมากรุงเทพฯ ด้วยความหวังในการเริ่มต้นชีวิตใหม่

ไปไปทำงานที่วัดสวนแก้ว กวาดใบไม้ ฉีกเปลือกมะพร้าวใส่ถุง แล้วก็ไปทำก่อสร้าง
หิ้วปูนสร้างคอนโดหมา พระพยอมเค้าปลูกตึกไว้เลี้ยงหมาจรจัด เค้าจ้างเราวันละ
175 บาท พอออกจากวัดสวนแก้วมา ก็มาขายอาหารอยู่ที่โรงเรียนมัธยมแถวนั้น
ป่าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

หลังจากประสบปัญหาครอบครัวอีกครั้ง ป่าหมอนจึงตัดสินใจมาใช้ชีวิตที่
สนามหลวง “ตอนนั้น มีคนให้เสื้อผ้ามา เค้าให้มาขายที่สนามหลวง ป่าเลยมา แล้วก็มาใช้ชีวิตที่นั่น
เลย” (ป่าหมอน, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

การประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ที่สนามหลวงไม่ยากลำบากมากนัก กับผู้ที่
เริ่มต้นค้าขาย “ที่สนามหลวง อะไรก็ขายได้ ตอนแรกป่าขายเสื้อผ้า ตุ๊กตา กระchonซ้อนปลา อันละ 5
บาท 10 บาท ก่อนที่จะมาขายพระ แฟนคนเก่าเค้าสอน” (ป่าหมอน, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน
2560)

ลุงอ๊อด คนเคยไร่บ้าน

ลุงอ๊อด มีปัญหาครอบครัว เนื่องจากหลังจากพ่อแม่เสียชีวิตหมดแล้ว พี่สาวมี
ครอบครัวของตนเองแล้วได้รับการดูแลน้อยลง จึงน้อยใจและตัดสินใจออกมาใช้ชีวิตในที่สาธารณะคน
เดียว

ลุงอ๊อดเริ่มต้นการใช้ชีวิตในที่สาธารณะที่สถานีขนส่งหมอชิตด้วยการเก็บขยะขาย
ความเป็นอยู่ที่เหมาะสมในขณะนั้นเอื้อให้การใช้ชีวิตสาธารณะสำหรับผู้เริ่มต้นเป็นไปได้ มีสิ่งอำนวยความสะดวกซึ่ง
เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตครบครัน แม้จะไม่สะดวกสบายเหมือนอยู่บ้าน ลุงอ๊อดเล่า
ว่า “ตอนนั้น ที่อยู่หมอชิต มันเก็บขยะได้ตลอด 24 ชั่วโมง ยังไม่มีใครห้าม เราอาบน้ำในขนส่ง นอน
ในห้องแอร์ได้เลย แต่ตอนหลังเค้าห้าม ห้ามอยู่ เค้าว่ามีขโมยเยอะ แล้วก็ห้ามเก็บขยะ เลยต้อง
ออกมา” (ลุงอ๊อด, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ลุงอ๊อดจึงเริ่มหันมาหาของไปขายที่ตลาด กม.11 ตั้งอยู่ใกล้กับสถานีขนส่งหมอชิต
ลุงอ๊อดเล่าว่า “การค้าขาย ไม่ได้กลัวว่าของจะขายไม่ได้ แต่กลัวไม่มีสินค้าจะขาย” (ลุงอ๊อด,
สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ลุงอ๊อดไปสนามหลวงเพื่อหาของมาขาย ต่อมาจึงขายอยู่ที่สนามหลวง

พอไปสนามหลวงก็ไปทั่วเลยนะ ศาลหลักเมือง คลองหลอด ท่าพระจันทร์ วังหลัง
พอไปซื้อของ ก็เริ่มเกิดไอเดีย ไปเก็บทองเปลวที่ปลิวออกมาจากศาลหลักเมือง

เก็บมาใส่สมุดไว้ แล้วไปซื้อลูกนิมิตพลาสติกเล็กๆ มา แล้วเอามาปิดทอง ปรากฏว่าขายได้ และขายได้ดีด้วย ก็เลยทำของ หาของขายแถวนั้นมาเรื่อย

ลุงอ้อต (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ยายพลอย คนวังหลัง

ในวันซ่อมริ้วขบวนพระบรมราชอิสริยยศงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร (วันซ่อมใหญ่เสมือนจริง) เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2560 ผู้คนต่างพากันมายังท้องสนามหลวงเพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งที่จะได้รับชมความงามของการซ่อมริ้วขบวนพระราชอิสริยยศฯ อย่างใกล้ชิด ในวันนั้นผู้ศึกษาได้มีโอกาสพบกับยายพลอย

ยายพลอย หญิงสูงอายุวัย 77 ปี แต่งกายไว้ทุกข์ด้วยเสื้อลูกไม้ สวมผ้าถุงสีดำ เดินมานั่งข้างผู้ศึกษาบริเวณป้ายรถเมล์ที่ทำช่าง จึงมีโอกาสดำเนินคุยกัน ยายพลอยเป็นคนกรุงเทพฯ มาตั้งแต่กำเนิด บ้านอยู่วังหลัง ทุกวันพระจะนั่งเรือข้ามฟากมาทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมที่วัดโพธิ์ ถ้าไม่ติดไปทำบุญปฏิบัติธรรมที่วัดต่างจังหวัด ในช่วงงานพระราชพิธีตั้งแต่วันที่ 13 ตุลาคม 2559 เป็นต้นมา ยายพลอยจะเดินทางมาออกแรงช่วยทำโรงทานที่วัดโพธิ์เกือบทุกวัน บางวันก็มาเข้าแถวเพื่อเข้าสักการะพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ยายพลอยเล่าให้ฟังว่า “ยายมาแถวนี้ตลอด หลังจากที่ถูกของยายเสียชีวิต ก็ทำบุญตามวัดต่างๆ ยายเข้าสักการะพระบรมศพในหลวง 23 ครั้ง” (ยายพลอย, สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2560)

ป้าไม้ อดีตนักศึกษาวิทยาลัยครู

ในวันเดียวกันกับผู้ศึกษาได้พูดคุยกับยายพลอย ระหว่างรอเรือข้ามฟากทำช่างเปิดให้บริการ ผู้ศึกษาได้มีโอกาสพูดคุยกับป้าไม้ ป้าไม้หันมาคุยกับผู้ศึกษาว่า “ดินะ เรานั่งอยู่ตรงนี้ กล้องวงจรปิดเพียบเลย ปลอดภัยดี” ผู้ศึกษาจึงพูดคุยโดยการตั้งข้อสังเกตถึงการใช้งานได้จริงของกล้องฯ “ใช้ได้ดี ใช้ไม่ได้เค้าจะเอามาติดทำไม” ป้าไม้ดูเป็นคนที่สนใจในการมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ติดอยู่ในที่สาธารณะ

ป้าไม้ เล่าให้ฟังว่า “แต่ก่อน สมัยเรียนที่วิทยาลัยครู ป้ามาสนามหลวงแทบทุกวันเลย มาเดินเล่น มาดูของ มาพักผ่อน สมัยก่อน สนามหลวงมีทุกอย่าง มีลานเปียร์ด้วย” (ป้าไม้, สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2560) นั่นคือสนามหลวงสมัยที่ป้าไม้กำลังศึกษาอยู่

ป้าไม้เล่าถึงสนามหลวงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553 ให้ฟังว่า

พอตอนหลัง มาอบรมครูที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตกใจ สนามหลวงเปลี่ยนไปมาก มันสวยมาก สะอาดตา ให้น้ำนี้เขียวไปหมด ดูโล่งมาก มียาม มีอะไร ตอนนั้นอบรมเป็นเดือน มานั่งเล่น พอมานั่งเล่นก็คิดถึงเมื่อก่อนเหมือนกัน ตอนนั้นมาที่ไรก็ให้อาหารนก

ป่าไม้ (สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2560)

ลุงสัก คนรักชาติ

“ตรงนี้ เหม็นไปหมด กทม. ต้องเอากล้องมาติด พวกมันจะได้ไม่กล้าฉี่ ดูอย่างสนามหลวงสิ แต่ก่อนยังมีส้วมสแตนเลสอย่างดีให้ใช้เลย” เสียงตะโกนดังลั่นในรถเมล์สาย 53 ที่ผู้ศึกษานั่งอยู่ระหว่างรอรถออกจากอู่ที่ตลาดเทเวศร์ ผู้ศึกษาจึงหันไปคุยกับลุงคนนั้น

ลุงสักกล่าวว่า “อาทิตย์ก่อนโทรไป กทม. ให้มาทำความสะอาดตรงนี้ ผมแจ้งเลยให้เอากล้องมาติด มักร่างกันนัก เอาภาพจากกล้องไปจับปรับให้หมด” (ลุงสัก, สัมภาษณ์, 23 พฤศจิกายน 2560)

แต่ด้วยการพบกันบนรถเมล์ จึงทำให้ไม่สะดวกที่จะพูดคุยอย่างต่อเนื่อง ผู้ศึกษาจึงแนะนำตัวว่าผู้ศึกษาเป็นนักศึกษาและขอโอกาสที่จะพบกับลุงอีกครั้ง ซึ่งลุงสักยินดีและเต็มใจ

ลุงสัก ชายผมสีดอกเลา ใบหน้าตกรกระ ผิวหนังเหี่ยวย่น ท่าทางกระฉับกระฉ่ง อายุ 70 กว่าปี ลุงสักเป็นคนกรุงเทพฯ มาแต่กำเนิด เกิดและโตที่สามเสน ก่อนจะย้ายมาลงหลักปักฐานที่เทเวศร์ ลุงสักเป็นผู้หนึ่งที่เคยใช้สนามหลวง ครั้งสนามหลวงเป็นที่จัดตลาดนัดในสถานะผู้ซื้อ/ลูกค้า ไม่ใช่ผู้ค้า ลุงสักเล่าว่า

ลุงไปสนามหลวงตั้งแต่ยุคที่เป็นตลาดนัด มันจะมีวันเสาร์กับอาทิตย์ ไปซื้อของ หาของกิน ตอนนั้นสนามหลวงยังเป็นดินๆ ไม่เรียบ มีของทุกอย่าง อยากได้อะไรก็ไปดูเอา นั่งรถเมล์ไป ก่อนหน้านี้ลุงไปชุมนุมมือบสุเทพมาด้วย ไปสนามหลวงทุกวัน ในมือจะมีข้าวกิน ช่วยเกณฑ์คนไปเข้าร่วม รู้มั้ยลุงพูดว่าอะไร ลุงพูดว่า พวกเราคือใคร พวกเราคือคนรักชาติ

ลุงสัก (สัมภาษณ์, 1 ธันวาคม 2560)

ป้าโชน คนกวาดถนน

“สวัสดิ์ค่ะ ป้าเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาฯ ของเขตพระนครรีปาวคะ” คำทักทายที่ผู้ศึกษากล่าวกับผู้หญิง วัยกลางคน ผู้หนึ่ง ที่แต่งตัวด้วยเครื่องแบบเจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาฯของเขตพระนคร ป้าตอบรับว่า “ใช่ค่ะ” หลังจากนั้น ผู้ศึกษาจึงแนะนำตัว และเริ่มการสัมภาษณ์

ป่าโชน เป็นเจ้าหน้าที่รักษาฯ ของเขตพระนครมา 15 ปี รับหน้าที่รักษาความสะอาดให้กับสนามหลวงมาโดยตลอด ป่าโชนเล่าให้ฟังว่า “เมื่อก่อนอยู่งานบริษัท เขตพระนครเปิดสอบ เลยมารสมัครดู ปรากฏว่าได้ ก็เลยทำ” ป่าโชนเล่าต่อว่า

ตรงนี้ เค้าเรียกว่า โชน 4 คือพื้นที่ของสนามหลวงทั้งหมด...หน้าที่ของเราคือ ถอนหญ้า แคะท่อระบายน้ำ เวลาฝนตก มันจะมีใบไม้หรือเศษอะไรอัดอยู่ในท่อ น้ำเราก็ต้องแคะเพื่อไม่ให้น้ำท่วม แล้วก็ต้องเก็บกวาดขยะตามข้อต้นไม้ เพื่อความสวยงาม

ป่าโชน (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

พีรวิทย์ คนดูกล้องฯ

พีรวิทย์ เป็นเจ้าหน้าที่รัฐที่ทำงานเกี่ยวกับการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิด และใช้ภาพจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ผู้ศึกษาได้มีโอกาสพูดคุยเพื่อขอข้อมูลเกี่ยวกับการใช้งานและการทำงานของกล้องโทรทัศน์ที่ติดตั้งในที่สาธารณะและในพื้นที่ท้องสนามหลวง พีรวิทย์เล่าว่า

กล้องที่สนามหลวงมี 2 แบบ มีทั้งแบบที่ส่งภาพไปยังศูนย์ควบคุม และกล้องที่มีหน่วยความจำในตัวกล้อง ส่วนใหญ่แล้ว ถึงจะกล้องที่มีอนิเตอร์พื้นที่ แต่ยังขาดแคลนเจ้าหน้าที่ ในการทำงานเจ้าหน้าที่ไม่สามารถดูกล้องทุกตัวในเวลาเดียวกันได้ ถ้าเกิดเหตุที่สนามหลวง ก็ต้องดูว่าเหตุเกิดบริเวณไหน กล้องตัวไหนน่าจะสามารถจับภาพได้ ก็ดูหมายเลขกล้อง เพื่อดึงภาพ ถ้ากล้องเป็นแบบออนไลน์ก็ดึงมาได้เลย แต่ถ้าเป็นแบบ Stand Alone ก็ต้องไปสนามหลวงเพื่อโหลดภาพที่ดูมา

พีรวิทย์ (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

พีชัช ช่างภาพอิสระ

พีชัช เป็นช่างภาพอิสระที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสทำความรู้จักในตอนทีพีชัชจัดงานนิทรรศการแสดงผลภาพถ่ายขึ้นที่หอศิลป์เจ้าฟ้า เมื่อปี 2556 ในตอนนั้นพีชัชพูดคุยกับผู้ศึกษาถึงการปรับภูมิทัศน์ของสนามหลวงว่า “หลังจากการล้อมรั้ว สนามหลวงมันหมดเสน่ห์ ไม่น่าดึงดูด มันแบนๆ” (พีชัช, สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2556) ผู้ศึกษาจึงนัดพบกับพีชัชอีกครั้ง เพื่อขอข้อมูลในประเด็นที่ผู้ศึกษาสนใจศึกษา พีชัชเล่าถึงบรรยากาศและจุดเริ่มต้นของการมาถ่ายภาพที่สนามหลวงเมื่อ 30 ปีก่อนว่า

ในตอนนั้น พี่ไม่ได้นึกว่าจะต้องทำอะไรเพื่อสิ่งไหน หรือเพื่ออะไร พี่เป็นแค่เด็กวัยรุ่นคนหนึ่งที่ชอบการถ่ายรูป แล้วก็สนใจในวิถีชีวิตของผู้คน ช่วงชีวิตตอนนั้นจะนั่งรถเมล์ เรียนเสร็จก็จะนั่งรถเมล์ข้ามไปผ่านสนามหลวง แล้วก็ข้ามฝั่งธน ไปกับกล้องตัวนี้ พี่รู้สึกว่ามันที่สนามหลวงเป็นศูนย์กลางของคนทุกคนที่จะมาตั้งต้น แม้แต่คนต่างจังหวัดก็ต้องมาที่สนามหลวง เวลาที่พี่จะไปหาหนังสืออ่าน พี่ก็ต้องไปสนามหลวง ตอนนั้นสะสมแสตมป์ ก็ต้องไปสนามหลวง มีร้านแสตมป์ มีร้านขายหนังสือ

พี่ซัช (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

พี่ซัชเล่าถึงความสำคัญของพื้นที่สนามหลวงและประสบการณ์งานวัดในสนามหลวงที่พี่ซัชเคยเข้าร่วมให้ฟังว่า

พอเวลามีเหตุการณ์สำคัญของประเทศ หรือว่าวันสำคัญของกษัตริย์ หรือราชวงศ์ สนามหลวงจะเป็นเหมือนงานวัดใหญ่ๆ มีจอทีวี มีคนหลายแบบ มีคนมานอนมานั่ง มีหนังฉาย มีมอเตอร์ไซค์ได้ถึง มีลิเก มันยิ่งกว่างานวัดอีก แล้วพี่เป็นคนชอบเดินงานวัดอยู่แล้ว สนุก

พี่ซัช (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

หวานและต้อล คนปล่อยนกบินอิสระ

“สนามหลวงเป็นของทุกคน ใครๆก็ใช้ได้ แต่ต้องช่วยกันรักษา” ต้อลกล่าวกับผู้ศึกษาระหว่างการสัมภาษณ์

หวานและต้อล เป็นกลุ่มปล่อยนกบินอิสระที่มาใช้สนามหลวงหลังการปฏิวัติศ.พ.ศ.2553 โดยจะใช้พื้นที่บริเวณถนนผ่ากลางในการทำกิจกรรมปล่อยนกบิน หวานเล่าให้ฟังถึงสาเหตุการมาใช้สนามหลวงเพื่อปล่อยนกบินอิสระว่า “สนามหลวงเป็นที่กว้าง เวลานกบินขึ้นไป นกจะมองเห็นเรา ไม่มีตึกหรืออะไรมาบัง” (หวาน, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2560) ส่วนต้อลบอกเล่าถึงเรื่องราวการเริ่มมาใช้สนามหลวงเพื่อปล่อยนกบินอิสระให้ฟังว่า “เริ่มต้นจากการทำหนังสือขออนุญาตใช้พื้นที่สนามหลวงก่อน ตอนนั้นทำหนังสือในนามกลุ่ม” (ต้อล, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560) ซึ่งการมาปล่อยนกบินอิสระที่สนามหลวงต้อลและหวานต้องเจอกับการถูกตั้งคำถามทั้งด้านบวกและด้านลบ หวานเล่าให้ฟังว่า “เคยเจอทั้งตำรวจถาม และก็มีใครไม่รู้ถามว่า นกผิดกฎหมายมั้ย เอามาขายมั้ย แค่นี้ไม่ให้ขายของข้างใน” (หวาน, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2560)

พื๋ออัน คนถนนพระอาทิตย์ นักช้อปของมือสอง

“เมื่อก่อนพื๋อไปเล่นนกที่สนามหลวงมา นกสวยๆ เพียบเลย” คำบอกเล่าที่ทักทายเมื่อพื๋ออันเจอกันผู้ศึกษาเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2559 พื๋ออันบอกเล่าเรื่องที่เคยไปเที่ยวสนามหลวงมาด้วยสีหน้าที่เต็มไปด้วยรอยยิ้ม พร้อมกับเปิดรูปที่ถ่ายมาให้ผู้ศึกษาดู

พื๋ออันคือคนที่ผู้ศึกษารู้จัก และทราบว่าผู้ศึกษากำลังศึกษาเกี่ยวกับสนามหลวง เราคุยกันเรื่องเกี่ยวกับสนามหลวงอยู่บ่อยครั้ง พื๋ออันจึงเป็นหนึ่งในผู้ให้ข้อมูลในงานศึกษานี้ พื๋ออันเล่าถึงเรื่องราวความสัมพันธ์ของสนามหลวงให้ฟังว่า

พื๋อไปสนามหลวงบ่อย ไปตลอด ตั้งแต่เกิด ก็ที่เกิดที่โรงพยาบาลศิริราช แม่เปิดร้านอาหารอยู่ที่ถนนพระอาทิตย์ ตอนแรกขายข้าวแกง ขายตั้งแต่เช้า บ่ายๆก็หมดแล้ว แต่ตอนหลังปรับเป็นร้านอาหาร ขายตั้งแต่เช้าจนถึงห้าทุ่ม ร้านนี้คือบ้านเลย แต่ไม่ได้อยู่อาศัย สมัยก่อนร้านอาหารในกรุงเทพฯ มีไม่เยอะ ยิ่งโซนแถวนี้ มีน้อยมาก ในร้านมีโซนห้องแอร์ มีโซนโปะ เป็นเรือร้านอาหารลำแรกที่ล่องแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ขายเรือไปตอนปิดร้าน ประมาณตอนพื๋ออยู่ ป.4

พื๋ออัน (สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

ตอนเด็กๆ พื๋อไปเล่นว่าว ไปดูหนังกลางแปลงรอบแม่ปัดร้าน ตอนนั้นสนามหลวงยังเป็นดินแดงอยู่เลย พอโตมาก็เริ่มเที่ยวเอง มาเดินหาของเก่า มาเดินเล่น แต่ก่อนขี่มอเตอร์ไซด์เข้าไปในสนามหลวงได้เลยนะ ชีดูของ มีอะไรเตะตาก็จอดดู ชอบร้านไหนก็จอดรถแล้วเดินต่อ

พื๋ออัน (สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

พื๋ออันบอกเล่าเรื่องราวในวัยเด็กที่ใช้ชีวิตอยู่ที่ร้านอาหารของแม่ย่านถนนพระอาทิตย์ และมีสนามหลวงเป็นสนามเด็กเล่นของเค้าในวัยเด็ก พอโตขึ้น สนามหลวงก็กลายเป็นตลาดของเก่าให้พื๋ออันได้เลือกซื้อของ (พื๋ออัน, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

พื๋อแสง ผู้โดยสารรถเมล์

พื๋อแสงเป็นผู้ให้ข้อมูลที่รู้จักกับผู้ศึกษาอยู่ก่อนแล้วและทราบว่าผู้ศึกษาสนใจศึกษาเรื่องราวของสนามหลวง พื๋อแสงเป็นหนึ่งในนักศึกษาระดับมัธยมศึกษา ปีการศึกษา 2548 ในสมัยนั้นการ

เรียนที่ธรรมศาสตร์ ชั้นปริญญาตรี จะทำการเรียนการสอนที่ศูนย์รังสิต 2 ปีแรก และ 2 ปีหลังจะต้องมาเรียนที่ศูนย์ท่าพระจันทร์ พี่แสงเล่าให้ฟังว่า

พี่เป็นเด็กสวนกุหลาบ สมัยก่อนที่บ้านต้องมาสักการะพระแม่ธรณีบีบมวยผมทุกปี เป็นความศรัทธาของที่บ้าน พอจบมัธยมฯ ก็เรียน ป.ตรี ตอนนั้นปี 3 ต้องมาเรียนที่ท่าพระจันทร์ พี่ขึ้นและลงรถเมล์สาย 80 ที่ป้ายสนามหลวงตรงข้ามธรรมศาสตร์ ทุกวันที่มาเรียน พอเรียนจบ ป.ตรี ก็ต่อ ป.โท ก็ธรรมศาสตร์อีก พอทำงาน ก็ทำงานแถวนี้ ก็มารอรถเมล์ ลงรถเมล์ที่นี่ตลอด

พี่แสง (สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560)

น้องอ้ม เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้คุ้นเคยกับการใช้กล้องโทรทัศน์วงจรปิดในการสืบสวน

น้องอ้ม เป็นเจ้าหน้าที่รัฐที่ทำงานด้านการสืบสวน ซึ่งรู้จักกันกับนักศึกษา น้องอ้มเล่าให้ฟังว่า “แต่ก่อน ตอนผมเรียนมหาวิทยาลัย ผมก็จะมานั่งเล่นสนามหลวงตลอดนะ แล้วพอตอนทำงาน วันนั้นมันมีเคสแถวสนามหลวง เลยต้องใช้ภาพจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ติดตั้งที่สนามหลวงในการทำงาน” (น้องอ้ม, สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560)

พี่รอง นักปั่นจักรยาน

“แต่ก่อนพี่ไปเดินเล่นที่สนามหลวง ไปเดินเที่ยว ไปผ่านๆ ไม่ได้อะไรมากมาย มากมายเอาตอนไปปั่นจักรยาน สมัยนายกอภิสิทธิ์” คำบอกเล่าเริ่มเรื่องของพี่รองที่เล่าให้นักศึกษาฟัง พี่รอง เป็นอีกหนึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ที่รู้จักกับนักศึกษา พี่รองเป็นคนที่ชื่นชอบการออกกำลังกาย และรักการปั่นจักรยาน

พี่รองเล่าต่อว่า “พี่ชอบปั่นจักรยานออกกำลังกาย บ้านพี่อยู่ย่านหอนาค พี่ก็จะปั่นวนไปจากถนนหลานหลวง เข้าราชดำเนินกลาง ราชดำเนินใน แล้วไปปั่นวนในสนามหลวง” (พี่รอง, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

พี่รองเล่าถึงการเป็นสถานที่นัดพบของเหล่าผู้ที่คลั่งไคล้ในการปั่นจักรยานให้ฟังว่า

สนามหลวง เป็นจุดที่แค่นัดเจอกัน มีหลายกลุ่ม บางกลุ่มก็นัดเจอกันที่สะพานพระราม 8 แต่ส่วนใหญ่ที่นัดเจอกันที่สนามหลวง แค่ว่าจะปั่นกันไปไกลๆ ปั่นไปพุทธรณทล นครปฐม แล้วก็กลับมาที่จุดสนามหลวง ค่อยแยกย้ายกลับบ้าน พี่ก็มาร่วมกับเค้า

พี่รอง (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

พิกาย คนเสื้อแดง

ผู้ศึกษาได้มีโอกาสรู้จักพิกาย ครั้งผู้ศึกษากำลังศึกษาปริญญาตรี ชั้นปีที่ 4 สมัยนั้นพิกายเป็นแกนนำคนเสื้อแดงระดับเขต ผู้ศึกษาจึงนัดพิกายเพื่อพูดคุยสนทนาเรื่องราวของการไปใช้สนามหลวงในฐานะของผู้ชุมนุมทางการเมืองอีกครั้งเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2560 พิกายเล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า “เมื่อปี 50 พี่มาชุมนุมเสื้อแดงที่สนามหลวง ตอนนั้นไล่ คมช. ตอนอยู่มือบ ในสนามหลวงมีของขายตลอด ไม่อด หิวก็ซื้อกิน บางทีก็มีคนทำมาแจก สนุกไปอีกแบบ ” (พิกาย, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2560)

พิกาย อายุ 34 ปี เป็นผู้ที่ติดตามเรื่องราวทางการเมืองมาโดยตลอด พิกายเล่าว่า “จริงๆ เป็นเพราะความศรัทธาในพรรคการเมืองที่เราชอบ แคंबอกให้ออกมาชุมนุม เราก็ไปชุมนุมที่มาเป็นแกนนำพาคนไปชุมนุมได้ เพราะพี่ใกล้ชิดกับ ส.ส.ในเขต แคंबให้เกณฑ์คนในพื้นที่ไป เวลาทำอะไร เราก็เฮไหนเฮนั่น ” (พิกาย, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2560)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ผู้ใช้สนามหลวงที่เป็นให้ข้อมูลในงานศึกษานี้ มีทั้งหมด 18 คน โดยเป็นผู้ที่ผู้ศึกษารู้จักอยู่ก่อนแล้วจำนวน 5 คน และผู้ที่ไม่เคยรู้จักกับผู้ศึกษามาก่อนจำนวน 13 คน สำหรับการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลรู้จักกับผู้ศึกษาอยู่แล้วนั้น ผู้ศึกษาจึงไม่จำเป็นต้องแนะนำตัว แต่ผู้ศึกษาบอกถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา แต่ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลไม่รู้จักกับผู้ศึกษามาก่อน การเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลดำเนินไปใน 2 ลักษณะคือ หากเป็นในกรณีที่ระหว่างการพูดคุย ผู้ให้ข้อมูลมีท่าทีหวาดระแวงหรือเคลือบแคลงสงสัยในการขอข้อมูล ผู้ศึกษาจะทำการแนะนำตัวให้ผู้ให้ข้อมูลรู้จักและบอกถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา รวมถึง “รับปาก” ว่าผู้ศึกษาจะปกปิดข้อมูลที่อาจกระทบต่อผู้ให้ข้อมูล เพื่อลดความระแวงในการให้ข้อมูลลง และในกรณีที่การพูดคุยสามารถดำเนินไปได้โดยไม่มีคำแนะนำตัว ผู้ศึกษาจึงจำเป็นต้องสงวนสถานะนักศึกษานี้ไว้ เพื่อให้ได้รับฟังข้อมูล โดยไม่เกิดการคำนึงว่าข้อมูลนี้จะถูกนำไปใช้ประโยชน์ด้านการศึกษา นอกจากนี้ ในงานศึกษานี้ผู้ศึกษาใช้นามสมมติทั้งหมดในการอ้างอิงถึงผู้ให้ข้อมูลเพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูลจากงานศึกษาชิ้นนี้ ซึ่งจากจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 18 คน การจัดระเบียบสนามหลวงโดยการปรับภูมิทัศน์ภายใต้โครงการปรับภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมและปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑลทำให้สามารถจำแนกออกเป็นกลุ่มผู้ที่สามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์ จำนวน 12 คน และผู้ที่มีอาชีพขัดกับการจัดระเบียบใหม่ จำนวน 6 คน

2.5 แนวคำถามในการสัมภาษณ์

ในการสร้างชุดคำถามเพื่อเป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้ศึกษาตั้งต้นประเด็นจากคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย และแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาออกแบบเป็นชุดคำถาม ทั้งนี้ผู้ศึกษาเลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างจึงจำเป็นต้องกำหนดประเด็นเบื้องต้นสำหรับการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยแบ่งเป็น 2 หมวด คือ

หมวดที่ 1 : การใช้พื้นที่พื้นที่สนามหลวง จินตนาการต่อพื้นที่สนามหลวง และการรับรู้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสนามหลวงหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553

คำถามในหมวดนี้จะแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้สนามหลวงกับพื้นที่สนามหลวง โดยสอบถามถึงการใช้พื้นที่สนามหลวงและพื้นที่รอบสนามหลวงของผู้ให้ข้อมูล ทั้งก่อนและหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553 และการรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสนามหลวง ยกตัวอย่างเช่น กิจกรรมที่ใช้สนามหลวง สาเหตุที่มาใช้สนามหลวง ความถี่ของการมาใช้สนามหลวง ช่วงเวลาที่มาสนามหลวง การมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย การมีรั้ว การมีเวลาเปิดทำการ การมีกล้องโทรทัศน์วงจรปิด การบังคับใช้ระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยการใช้ การบำรุง และการดูแลรักษาพื้นที่ท้องสนามหลวง พ.ศ.2555 การบังคับใช้ประกาศการใช้พื้นที่ท้องสนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป การเตรียมตัวก่อนเข้าพื้นที่สนามหลวง การควบคุมพฤติกรรมการแสดงออกเมื่ออยู่ในพื้นที่สนามหลวง

หมวดที่ 2 : ปฏิบัติการจ้องมองในพื้นที่สนามหลวงกับผู้ใช้สนามหลวง

คำถามในหมวดนี้จะแสดงถึงการรับรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงของผู้ใช้สนามหลวง รวมถึงตระหนักถึงกล้องโทรทัศน์วงจรปิดเพื่อตอบโจทยความรู้สึกจ้องมองที่เกิดขึ้นกับผู้ใช้สนามหลวง ยกตัวอย่างเช่น ความกังวลต่อสถานการณ์ของชีวิต ความตระหนักรู้เกี่ยวกับกล้องโทรทัศน์วงจรปิด การรับรู้การมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ความสามารถในการระบุจุดตำแหน่งที่ติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิด การสร้างความรู้สึกปลอดภัยจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ความคาดหวังต่อการทำงานของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน และการแลกเปลี่ยนสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัวเพื่อประโยชน์สาธารณะ

ข้อคำถามในข้างต้นถูกยกมาเพื่อเป็นตัวอย่างนั้น เป็นประเด็นคำถามหลักในการได้มาซึ่งการตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของศึกษา พร้อมทั้งใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ ซึ่งลำดับของคำถามจะไม่แน่นอน และประเด็นอาจมีเพิ่มเติมได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ณ ขณะนั้น ทั้งนี้การสัมภาษณ์จะต้องดำเนินไปด้วยบรรยากาศของความเป็นอิสระทั้งตัวของผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ระหว่างการสนทนา

บทที่ 3

การเปลี่ยนผ่านของสนามหลวง

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่า 150 ปี สนามหลวงได้ผ่านจุดเปลี่ยนผ่านทางนโยบาย ซึ่งแปรสภาพสนามหลวงไปตามการใช้งานเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของรัฐ ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจรัฐในการควบคุมประชาชนในระดับชีวิตประจำวัน ผ่านพื้นที่ อีกทั้งยังพยายามที่จะช่วงชิงความหมายโดยเบียดขับความเป็นสาธารณะออกจากพื้นที่สนามหลวง ในบทนี้จะกล่าวถึงจุดเปลี่ยนผ่าน 4 ครั้งที่เกิดขึ้นกับสนามหลวง ได้แก่ การทวงคืนพื้นที่สนามหลวงจากการเป็นตลาดนัดเมื่อปี 2522 การทวงคืนพื้นที่สนามหลวงจากการเป็นตลาดนัดอีกครั้งเมื่อปี 2542 การจัดระเบียบพื้นที่สนามหลวงและกำหนดกิจกรรมในการใช้พื้นที่สนามหลวงเมื่อปี 2544 และการปิดสนามหลวงจากการปรับภูมิทัศน์ ภายใต้โครงการปรับภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมและปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑลเมื่อปี 2553 ดังนี้

เมื่อแรกสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ พื้นที่ว่างขนาดใหญ่สัณฐานคล้ายรูปสี่เหลี่ยมคางหมู บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ระหว่างพระบรมมหาราชวัง (วังหลวง) กับพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้เป็นสถานที่ประกอบพระราชพิธีออกพระเมรุตามโบราณราชประเพณี เมื่อมีงานพระบรมศพและงานพระศพ พื้นที่แห่งนี้จึงถูกใช้เป็นที่ตั้งพระเมรุมาศถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ตามแบบอย่างเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา ด้วยบทบาทการเป็นอาลัยสถาน คนทั่วไปจึงมักเรียกพื้นที่แห่งนี้ว่า “ทุ่งพระเมรุ” (จุมพล สำเภาพล, 2555, น.18-22) อย่างไรก็ดี เมื่อปี 2390 ครั้งสงครามอานามสยามยุทธ ระหว่างสยามกับญวน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้วิดน้ำเข้าทุ่งพระเมรุ หว่านไถ ทำนาหลวง เพื่อแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองที่พร้อมไปด้วยธัญญาหาร ประกาศความเกรียงไกรที่ไม่เกรงต่ออริราชศัตรู (จุมพล สำเภาพล, 2555, น.34-36) ในแง่หนึ่งอาจสรุปได้ว่า ทุ่งพระเมรุยุคแรกเริ่ม คือในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ.2325-2393) ถูกใช้เป็นที่จัดงานพระราชพิธีพระเมรุมาศของกษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง และถูกใช้เป็นที่ทำนาหลวง ดังนั้นการใช้พื้นที่นี้จึงจำกัดไว้เพียงชนชั้นกษัตริย์ และยังไม่ปรากฏการอนุญาตให้ประชาชนทั่วไปใช้งานในกิจกรรมสาธารณประโยชน์

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ทรงเปลี่ยนชื่อมาเป็น “ท้องสนามหลวง” (ป้ายของกรุงเทพมหานคร, 2554) เมื่อปีเถาะ สัปดาห์ที่ 2398 ดังปรากฏความตอนหนึ่งในประกาศว่า

“...มีพระบรมราชโองการ...ให้ประกาศ...ที่ท้องนาหน้าวัดมหาธาตุนั้น คนอ้างการซึ่งนานๆ มีครั้งหนึ่งแลเป็นการอวมงคล มาเรียกเป็นชื่อตำบลว่าทุ่งพระเมรุ นั้นหาชอบไม่ ตั้งแต่นี้สืบไป ที่ท้องนาหน้าวัดมหาธาตุนี้ให้เรียกว่าท้องสนามหลวง...” (จุฬพล สำเภาพล, 2555, น.39)

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีอันศักดิ์สิทธิ์และเป็นมหามงคลยิ่งแก่บ้านเมือง อาทิ พระราชพิธีพืชมงคลและพระราชพิธีพืชรุกขาสถ์ และเสด็จออก ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาทให้ราษฎรเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระองค์ด้วยตนเองได้ทุกวันโกน คือ ในวันขึ้น 7 ค่ำ วันแรม 7 ค่ำ วันขึ้น 13 ค่ำ และวันแรม 13 ค่ำ สนามหลวงจึงมีบทบาทเพิ่มขึ้น ในฐานะของการเป็นท้องพระโรงกลางแจ้ง (จุฬพล สำเภาพล, 2555, น.40)

ในรัชสมัยต่อมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้พื้นที่สนามหลวงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นสถานที่จัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 100 ปี เมื่อปี 2425 พร้อมกับมีพระบรมราชโองการประกาศให้จัดงานนาเชอนนัล เอกชยิเบียนขึ้นบริเวณท้องสนามไชยและท้องสนามหลวง เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร และสร้างความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของชาติสยาม โดยจัดแสดงให้พระบรมวงศ์ ข้าราชการ ราษฎรชาวสยาม และชาวต่างประเทศเข้าชมเป็นเวลากว่า 3 เดือน (จุฬพล สำเภาพล, 2555, น.42-44, 169)

ครั้นปี 2428 เมื่อกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญทิวงคต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปลี่ยนประเพณีการสืบราชสันตติวงศ์ตามแบบอย่างจากยุโรป ยุบตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) โดยสถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งเมื่อวังหน้าหมดหน้าที่ลง เป็นผลให้พระราชวังบวรสถานมงคลทรุดโทรม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชกระแสรับสั่งว่า “...สถานที่ต่างๆ ในวังหน้าที่ไม่เป็นสิ่งสำคัญ จะลงทุนบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใด ควรรักษาไว้แต่เป็นสิ่งสำคัญ...” (จุฬพล สำเภาพล, 2555, น.44) จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อป้อมเขื่อนเพชรด้านตะวันออกของพระราชวังบวรสถานมงคลถึงบริเวณเขตพระราชฐานชั้นกลาง ปรับพื้นที่สนามม้าวังหน้าไปรวมเข้ากับพื้นที่ท้องสนามหลวง แต่ถึงกระนั้น

เนื่องด้วยการปรับปรุงเป็นไปอย่างล่าช้า ทำให้สนามหลวงช่วงเวลานั้น มีรูปลักษณะคล้ายผีเสื้อ เป็นเวลานานกว่า 10 ปี

จากนั้น ภายหลังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับจากประพาสยุโรปครั้งที่ 1 เมื่อปี 2440 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปรับปรุงพระนครครั้งใหญ่ ทรงให้ตัดถนนราชดำเนิน และปรับปรุงพื้นที่สนามหลวงที่ค้างอยู่ให้แล้วเสร็จ เพื่อให้สนามหลวงสง่างามสมฐานะการเป็นสนามหน้าพระบรมมหาราชวัง โดยในการนี้ ทางทิศเหนือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อพระราชวังบวรสถานมงคลเพิ่มเติมไปจนถึงพระที่นั่งศิวโมกซ์พิมาน ด้านทิศตะวันออกได้ผนวกพื้นที่ถนนจักรวรรดิวังหน้าไปจรดถนนราชดำเนินใน ยังผลให้ลักษณะที่คล้ายผีเสื้อของสนามหลวง กลายเป็นวงรี โค้งมน สมมาตรกันทั้ง 4 ด้าน (จุฬพล สำเภาพล, 2555, น.47-48) ทั้งนี้ ภายหลังการจัดงานฉลองพระนครครบ 100 ปี เมื่อปี 2425 สนามหลวงได้ถูกใช้เป็นที่ในการจัดการสวนสนามของทหารและแสดงแสนยานุภาพในงานพระราชพิธีรัชดาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในพระบรมราชาโรกาสที่ทรงครองราชสมบัติครบ 25 ปี เมื่อปี 2436 (กองประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม, 2557, น.68-70) สนามหลวงได้ถูกใช้จัดงานเลี้ยงต้อนรับเสด็จกลับจากต่างประเทศของรัชกาลที่ 5 เมื่อปี 2440 งานเลี้ยงต้อนรับเสด็จกลับจากต่างประเทศของเสด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เมื่อปี 2443 งานวันเฉลิมพระชนมพรรษา 50 พรรษาของรัชกาลที่ 5 เมื่อปี 2446 (นิรันดร์ เรื่องกิตติยคุณ, 2540, น.69-71) และยังถูกใช้เป็นสนามกีฬา โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชานุญาต เช่น สนามแข่งขันฟุตบอลเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2443 สนามกอล์ฟ สนามแข่งม้า สนามแข่งว้าวพนัน และการจัดแสดงละครสัตว์จากต่างประเทศ (จุฬพล สำเภาพล, 2555, น.182-185, 188-189, 195, 204-206) จึงทำให้สนามหลวงเริ่มมีกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้นกว่าการเป็นสถานที่ประกอบพระราชพิธีพระบรมศพ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานเฉลิมฉลองทหารที่กลับจากราชการสงครามโลกครั้งที่ 1 เมื่อปี 2461 และจัดการแข่งรถยนต์ โดยเริ่มต้นที่สนามหลวงแล้วสิ้นสุดที่ลานพระบรมรูปทรงม้า (จุฬพล สำเภาพล, 2555, น.190) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง คือ รัชสมัยของรัชกาลที่ 4 เรื่อยมาก่อนเกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนามหลวงได้ทำหน้าที่รองรับกิจกรรมที่หลากหลายขึ้น รวมถึงเปิดให้ประชาชนสามารถเข้าใช้พื้นที่นี้ได้ในบางโอกาส แต่โดยหลักแล้วยังคงสงวนพื้นที่นี้ไว้เฉพาะงานพระราชพิธี

แต่ภายหลัง การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของคณะราษฎร มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่รัฐเริ่มเข้ามามีบทบาทในการใช้พื้นที่สนามหลวง ทำให้การใช้พื้นที่กับผู้ใช้เป็นเจ้าของกิจกรรมเปลี่ยนแปลงไป (นิรันดร์ เรื่องกิตติยศยิ่ง, 2540, น.92) ดังจะเห็นได้จาก การเผาศพทหารที่ตายในคราวกบฏบวรเดช เมื่อวันที่ 17-18 กุมภาพันธ์ 2476 โดยการเกิดขึ้นของเมรุกลางเมืองนี้ แสดงนัยยะให้เห็นว่าในช่วงนั้นรัฐพยายามแย่งชิงความหมายและบ้นทอนพระราชอำนาจของสถาบันกษัตริย์ ซึ่งถูกเรียกว่ายุค “เกลียดเจ้า” (นิรันดร์ เรื่องกิตติยศยิ่ง, 2540, น.93) และมีการจัดงานพระราชทานเพลิงศพทหารที่เสียชีวิตในสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2490

อย่างไรก็ดี ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยได้รับความเสียหาย ทั้งในแง่การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ในขณะนั้น จึงมีนโยบายให้ทุกจังหวัดจัดตลาดนัดขึ้น และเลือกจัดตลาดนัดที่สนามหลวง เมื่อปี 2491 ก่อนที่จะย้ายตลาดนัดไปจัดที่พระราชอุทยานสราญรมย์และบริเวณสนามไชยในอีก 1 ปี ต่อมา (2492) (ยุภาพร ต๊ะรังสี, 2555, น.87-88)

ต่อมา ในปี 2498 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้อนุญาตให้มีการ “ไฮด์ปาร์ค” ขึ้นที่สนามหลวง เหมือนกับประเทศอังกฤษ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นประชาธิปไตยของประเทศ (นิรันดร์ เรื่องกิตติยศยิ่ง, 2540, น.94) และมีการไฮด์ปาร์คขึ้นครั้งแรกที่สนามหลวง เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2498 จากนั้นจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีนโยบายจัดตลาดนัดที่สนามหลวงอีกครั้ง เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2501 (ยุภาพร ต๊ะรังสี, 2555, น.87-88) จึงถือเป็นการเปิดโอกาสให้สนามหลวงมีบทบาทของการเป็นพื้นที่สาธารณะที่เ้ารองรับสาธารณชน ดังนั้นในแง่นี้จะเห็นได้ว่า สนามหลวงเริ่มมีบทบาทด้านการเมืองและเศรษฐกิจเพิ่มเข้ามา ทำให้ความเป็น “พื้นที่สาธารณะ” เริ่มซ้อนทับกับ “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์”

ท่ามกลางความสั่นคลอนของสถานการณ์การเรียกร้องประชาธิปไตย ห้วงเวลานับตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลา 16 ซึ่งภายหลังมีการจัดงานศพวีรชนจากเหตุการณ์ 14 ตุลา 16 และพระราชทานเพลิงศพที่สนามหลวง เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2517 ต่อเนื่องมาถึงเหตุการณ์ 6 ตุลา 19 ที่มีการใช้พื้นที่สนามหลวงชุมนุมเรียกร้องทางการเมือง กรมศิลปากรได้กลายเป็นหน่วยงานที่ใช้อำนาจในการดึงสนามหลวงกลับเข้าสู่การเป็นสนามของหลวง โดยการประกาศขึ้นทะเบียนให้สนามหลวง บนเนื้อที่ 74 ไร่ 63 ตารางวา เป็นโบราณสถานในพระราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 94 ตอนที่ 126 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2520 (ราชกิจจานุเบกษา, 2520) จากนั้นเป็นต้นมา สนามหลวงจึงถูกขังให้มีศักดิ์และสิทธิในฐานะของความเป็นโบราณสถาน อันมี พ.ร.บ.โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และ

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 (และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535) เป็นฐานรองรับที่จะคอยให้ความคุ้มครองแก่รัฐในการดำเนินการอันเกี่ยวเนื่องกับพื้นที่นี้

แต่สนามหลวงยังคงถูกใช้เป็นพื้นที่จัดตลาดนัดมาอย่างต่อเนื่อง ด้วยระยะเวลา ยาวนาน ทำให้การนิยามสนามหลวงด้วยการเป็นตลาดนัดมีความเด่นชัดมากกว่าการเป็นโบราณสถาน ตามประกาศในพระราชกฤษฎีกาเบกษา ซึ่งคนทั่วไปยังคงกล่าวถึงและรับรู้ว่าสนามหลวงเคยเป็นตลาดนัด ดังจะเห็นได้จาก ลุงสั๊ก หนึ่งในผู้ให้ข้อมูลของงานศึกษานี้ ผู้ที่เคยใช้สนามหลวงในบทบาทของการเป็นตลาดนัดในยุคนั้น เล่าถึงบรรยากาศของสนามหลวงในยุคนั้นให้ผู้ศึกษาฟังว่า

ร้านต่างๆ จะเป็นซุ้มๆ ซึงผ้าใบกันฝน พ่อค้าแม่ค้าก็วางของขายกันบนพื้น เหมือนตลาดสมัยก่อน จะตั้งขายอยู่รอบสนามหลวง มีทุกอย่าง สากกระเป๋ายันเรือบบ เครื่องมือช่าง เครื่องใช้ไฟฟ้า หอมแดง กระเทียม ผัก มันก็คือตลาดสดดีดี่นี้แหละ ของปายังมีเลย

ลุงสั๊ก (สัมภาษณ์, 1 ธันวาคม 2560)

และนอกจากความเป็นสาธารณะของสนามหลวงจะสะท้อนผ่านการเป็นตลาดนัดสนามหลวงแล้ว อีกบทบาทหนึ่งของสนามหลวงในยุคนั้นที่เด่นชัด คือการเป็นสวนสาธารณะ ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของลุงสั๊ก ถึงการมีใช้บริการเช่าจักรยานในพื้นที่สนามหลวงในยุคนั้นให้ฟังว่า “สมัยเด็กๆ ผมไปปั่นจักรยานกับเพื่อนที่สนามหลวง ตอนนั้นสนามหลวงมีจักรยานให้เช่าด้วย ปั่นกันตรงกลางสนามหลวงเลย ฝุ่นตลบไปหมด” (ลุงสั๊ก, สัมภาษณ์, 1 ธันวาคม 2560)

เช่นเดียวกับยายพลอย หนึ่งในผู้ให้ข้อมูลในงานศึกษานี้ ซึ่งใช้สนามหลวงเป็นเสมือนสนามเด็กเล่นขนาดใหญ่ในวัยเด็กที่มาเล่นว้าวและเป็นลานบุญที่มาตักบาตรในตอนเช้า

ตอนเด็กๆ ยายก็มาเล่นที่สนามหลวง มาเล่นว้าว ก็เล่นตรงกลางสนามหลวงเลย เล่นริมๆไม่ได้ ติดต้นไม้ซี้ และส่วนใหญ่ยายจะมาแถวสนามหลวงตอนเช้า ช้ามเรือมาตักบาตร ที่สนามหลวงจะมีพระมายืนบิณฑบาตรอยู่ พระท่านยืนอยู่รอบนอก

ยายพลอย (สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2560)

ต่อมา ในปี 2522 พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายปรับปรุงท้องสนามหลวงเพื่อให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับประชาชน เป็นสวนสาธารณะใจกลางเมือง

เป็นสถานที่จัดงานพระราชพิธี งานรัฐพิธี และเตรียมความพร้อมสำหรับการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี จึงนำมาสู่การจุดเปลี่ยนของสนามหลวงครั้งที่ 1

จุดเปลี่ยนที่เกิดกับสนามหลวงครั้งที่ 1 นี้ สอดคล้องกับความพยายามแก้ปัญหาผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่สนามหลวง โดยต้องการที่จะผลักดันกลุ่มผู้ค้าที่เคยขายในสนามหลวง ให้ย้ายไปขายที่ “ตลาดนัดย่านพหลโยธิน” บนที่ดินของการรถไฟแห่งประเทศไทยย่านพหลโยธิน ที่ต่อมาภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น “ตลาดนัดสวนจตุจักร” (ยุภาพร ต๊ะรังสี, 2555, น.87-88) ซึ่งรัฐให้เหตุผลว่า การใช้สนามหลวงเป็นตลาดนัด ก่อให้เกิดความสกปรกและความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ทำลายทัศนียภาพที่สวยงาม เนื่องจากสนามหลวงอยู่ใกล้สถานที่สำคัญต่างๆ และการเป็นตลาดนัดมีกลุ่มผู้ค้าที่ได้รับประโยชน์ อีกทั้ง สนามหลวงเป็นสถานที่ที่เหมาะสมจะปรับปรุงให้เป็นสถานที่พักผ่อนของประชาชนส่วนใหญ่ (สารประชาชน 2525: 8, 34-5 อ้างถึงใน นิรุช เรืองกิตติยศยิ่ง, 2540, น.100) ขณะที่ด้านผู้ค้าฯ แย้งว่า หากรัฐบาลต้องการใช้สถานที่จัดพิธี ก็สามารถสั่งตลาดชั่วคราวได้ ส่วนเรื่องความสกปรกนั้น ผู้ค้าฯ มองว่าเป็นเรื่องธรรมดาของตลาดที่จะต้องมีความสกปรก แต่การที่กลุ่มผู้ค้าฯ จ่ายค่ารักษาความสะอาดให้แก่ กทม. แล้วนั้น จึงเป็นหน้าที่ของ กทม. ที่จะต้องทำความสะอาด ส่วนการที่สนามหลวงอยู่ใจกลางเมือง มีความจอแจของผู้คน รวมถึงการทำให้เป็นสวนสาธารณะต้องใช้งบประมาณมาก กลุ่มผู้ค้าฯ จึงมองว่า สนามหลวงไม่เหมาะที่จะเป็นสวนสาธารณะ (นิรุช เรืองกิตติยศยิ่ง, 2540, น.100 - 101) ซึ่งความขัดแย้งทางความคิดดังกล่าวระหว่างรัฐกับผู้ใช้นามหลวงเพื่อประกอบอาชีพ ทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเด็ดขาด ฝ่ายรัฐจึงใช้อำนาจมติ ครม. ให้เลิกใช้สนามหลวงเป็นตลาดนัดและย้ายไปสวนจตุจักร เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2525 ในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี

ดังนั้นตรงจุดนี้จึงเห็นได้ว่า รัฐต้องการให้สนามหลวงที่ว่างเว้นจากการจัดงานพระราชพิธีและรัฐพิธีเป็นโบราณสถานที่เป็นสวนสาธารณะ ไม่ใช่ตลาดนัด จึงพยายามเบียดขับความเป็นตลาดนัดให้ออกจากพื้นที่สนามหลวง อย่างไรก็ตาม ข้อมูลหนึ่งที่ชี้ให้เห็นได้ชัดว่า ปฏิบัติการของรัฐที่ให้สนามหลวงเป็นโบราณสถานและมติ ครม. ที่ไม่ให้สนามหลวงเป็นตลาดนัด ไม่ได้ทำให้ความเป็นพื้นที่เศรษฐกิจของสนามหลวงหายไป และยังคงมีการค้าขายในพื้นที่ในรูปแบบที่รัฐไม่ให้การยอมรับและไม่ถูกพูดถึง ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของป้าอู ผู้ประกอบอาชีพหมอนวดในสนามหลวง หนึ่งในผู้ให้ข้อมูลของงานศึกษานี้ ซึ่งป้าอู เริ่มมาเป็นหมอนวดที่สนามหลวงเมื่อปี 2528 จากคำแนะนำกึ่งบังคับของลูกค้า ด้วยต้นทุนที่ถูกต่ำกว่าการนวดอยู่ที่ร้านและโอกาสที่คนจะใช้บริการมีมากกว่านั่งรอลูกค้าอยู่ร้าน สนามหลวงจึงเป็นที่ทำมาหากินของป้าอู

สนามหลวงคนเยอะมาก คนเดินผ่านไปผ่านมา ขวักไขว่ พอคนเยอะ ลูกค้าก็เยอะ ถ้าอยู่ที่ร้าน คือเค้าต้องตั้งใจมานวด แต่ที่สนามหลวง บางคนเค้าเดินๆ นึกเมื่อไหร่ เค้าก็มานวดเลย ค่าเช่าเสื่อมันถูกกว่าค่าเช่าร้าน เงินมันผิตกัน

ป้ายอ (สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2560)

เช่นเดียวกับ ป่านวล แม่ค้าขายน้ำ หนึ่งในผู้ให้ข้อมูลในงานศึกษานี้ ป่านวล เริ่มเป็นแม่ค้าขายน้ำเมื่อปี 2538 โดยป่านวลเลือกเป็นแม่ค้าขายน้ำช่วงเวลากลางคืน ซึ่งจะปรับน้ำมาขายจากร้านขายส่งในซอยรามบุตรี จากนั้นจะเข็นขึ้นไปขายในสนามหลวงฝั่งธรรมศาสตร์ ป่านวลเล่าว่า “สมัยก่อนพอสองทุ่มก็เข็นขึ้นไป หกคะเมน ตีลังกา ปูเสื่อ นอนอยู่ในนั้นแหละ ขายถึงตีสาม บางวันตีห้า ขายเสร็จก็กลับบ้านนอน ไม่ได้อยู่ทั้งคืน” (ป่านวล, สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560)

ดังนั้นข้อมูลจากป้ายอและป่านวล สะท้อนให้เห็นว่า มีการประกอบอาชีพในพื้นที่สนามหลวงภายหลังการมีมติ ครม. ไม่ให้ใช้สนามหลวงเป็นตลาดนัด โดยให้ย้ายไปค้าขายที่ตลาดนัดจตุจักร อีกทั้ง มติ ครม. ดังกล่าว และการประกาศให้สนามหลวงเป็นโบราณสถานนั้น ไม่สามารถทำให้สนามหลวงลดความเป็นสาธารณะลงได้ และยังคงเป็นพื้นที่ที่ผู้ใช้สนามหลวงจำนวนหนึ่งมาใช้เพื่อประกอบอาชีพ

ต่อมาในปี 2540 ประเทศไทยและหลายประเทศในทวีปเอเชียประสบกับปัญหาเศรษฐกิจครั้งใหญ่ที่เรียกกันว่า วิกฤตการณ์ต้มยำกุ้ง จึงมีการอนุญาตให้สนามหลวงกลับมาเป็นตลาดนัดวันเสาร์ - อาทิตย์ อีกครั้ง (มธุรส หาญสมสกุล, 2554, น.44-46) ในสมัยนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี และมีนายพิจิตต์ รัตตกุล เป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร

ซึ่งการเว้นช่วงของการเป็นตลาดนัดสนามหลวงไปกว่า 15 ปี ภายหลังมติ ครม. ที่ให้ยกเลิกไปและกลับมาใช้สนามหลวงเป็นตลาดนัดอีกครั้ง ไม่ได้ทำให้ชุดความรู้ของรัฐที่พยายามจะให้สนามหลวงเป็นโบราณสถานที่เป็นสวนสาธารณะมีความชัดเจนไปกว่าการเป็นพื้นที่เศรษฐกิจของการเป็นตลาดนัด ซึ่งคนทั่วไปยังคงกล่าวถึงและรับรู้ว่าสนามหลวงเคยเป็นตลาดนัดจากการไปใช้สนามหลวงตอนที่เป็นตลาดนัด ดังจะเห็นได้จาก พี่อ้น หนึ่งในผู้ให้ข้อมูลของงานศึกษานี้ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่เคยใช้สนามหลวงในยุคนี้ เล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า

แต่ก่อนสนามหลวงรอบๆ จะมีของขายเหมือนคลองหลอดทุกวันนี้ จะมีลุงแก่ๆมาขายพระ ของส่วนใหญ่จะเป็นของเก่า ขโมยมาบ้าง เก็บบ้างขยี้มาบ้าง ของดีก็มีนะ แต่น้อย มีมือถือ เครื่องหนัง เสื้อผ้าเก่าๆ ขาย

พี่อ้น (สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

พื๋ออันเล่าถึงบรรยากาศของสนามหลวงตอนที่เป็นตลาดนัดให้ฟังว่า

ตลาดสนามหลวงตอนนั้น ตั้งแต่ฟ้าเริ่มเปิด พ่อค้าแม่ค้าก็เริ่มมาตั้งของกันแล้ว ตลาดจะขายกันถึงประมาณเที่ยงคืนหนึ่งก็จะเริ่มเก็บ แต่บางแผงอยู่ยันเช้าก็มี เวลามาซื้อของก็ต้องพกไฟฉายมา มาดูของ มันจะมีดๆ มีไฟทาบ้าง แต่ไม่ได้เป็นไฟที่ไวขายของจริงจัง แต่ละร้านก็จะส่องไฟขายของของร้านตัวเอง แต่ตอนกลางวันไม่มี กลางวันจะเป็นพวกคนไม่มีบ้าน คนเร่ร่อนมานอน มาเยี้ยว มาซี้ เหม็นไปหมด

พื๋ออัน (สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

พื๋ออันเล่าต่อว่า

ของจะขายอยู่รอบสนามหลวง รอบแบบครบวงเลย ตอนแรกๆ ประมาณครึ่งวงก่อน แล้วก็ค่อยๆ ขยายกันมาจนเต็มรอบ แต่ก็อยู่ได้ไม่นานนะ แล้วก็โดนสั่งออก ที่นี้ร้านก็กระจัดกระจาย แล้วก็กลับมาขายกันอีก กลับมาก็ขายที่เดิมแถวๆ ศาลฎีกา เหมือนก่อนที่จะย้ายเข้าไปขายในสนามหลวง ตรงถนนผ่ากลางส่วนใหญ่จะเป็นของกิน มีร้านกาแฟ ก๋วยเตี๋ยว ขนมจีน เยอะแยะไปหมด ร้านข้าวต้มยังมี แต่ของกินสมัยก่อน ไม่ค่อยเวิร์คเท่าไร

พื๋ออัน (สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

เช่นเดียวกับ พื๊อซซ์ หนึ่งในผู้ให้ข้อมูลในงานศึกษานี้ ที่บอกเล่าถึงการไปตลาดนัดสนามหลวงในยุคนี้ว่าเป็นแหล่งรวมหนังสือ และแสตมป์

ตอนนั้นเมื่อ 20 ปีที่แล้ว เวลาพื๊อซซ์จะไปหาหนังสืออ่าน พื๊อซซ์ก็ต้องไปสนามหลวง แล้วพื๊อซซ์เป็นคนสะสมแสตมป์ พื๊อซซ์ก็ไปเดินหาแสตมป์สนามหลวง สนามหลวงมีร้านหนังสืออยู่หลายร้าน และก็มีร้านแสตมป์เจ๋งๆ

พื๊อซซ์ (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

แต่แล้วอีก 2 ปีต่อมา (2542) ภายหลังการเปิดให้สนามหลวงเป็นตลาดนัดอีกครั้ง นายพิจิตต์ รัตตกุล ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในขณะนั้น ได้กำหนดรูปแบบการใช้งานพื้นที่ท้อง

สนามหลวงเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม และมีการจัดสรรให้พื้นที่ท้องสนามหลวงเป็นสัดส่วนอย่างชัดเจน จึงนำมาสู่การแบ่งพื้นที่สนามหลวงออกเป็นโซนพื้นที่สีเขียวและโซนพื้นที่ว่างเพื่อทำกิจกรรมพักผ่อนและออกกำลังกาย นอกจากนี้ ยังมีการปูพื้นสนามด้วยบล็อกหญ้า จัดทางเดินเท้าใหม่ และเคลื่อนย้ายนกพิราบออกจากพื้นที่ (จุมล สำเภาพล, 2555, น.75)

แม้ว่า**จุดเปลี่ยนครั้งที่ 2** ที่เกิดขึ้นกับสนามหลวงนี้จะไม่มีการอ้างถึงกิจกรรมโอกาสพิเศษต่างๆ ที่จะต้องใช้สนามหลวงเป็นพื้นที่จัดกิจกรรมเหมือนครั้งแรก แต่จุดเปลี่ยนครั้งที่ 2 นี้ จะเห็นได้ว่า กรุงเทพมหานครได้เข้ามาใช้อำนาจในการแบ่งสัดส่วนของพื้นที่สนามหลวงให้มีพื้นที่สีเขียว และกำหนดกิจกรรมที่ให้ใช้สนามหลวงไปตามนิยามของความเป็นสวนสาธารณะ คือการพักผ่อนและออกกำลังกาย มีความเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของจุดเปลี่ยนที่เกิดขึ้นกับสนามหลวงครั้งที่ 1 ที่รัฐพยายามทำให้สนามหลวงเป็นโบราณสถานที่เป็นสวนสาธารณะ อีกทั้ง นโยบายที่ออกมาจากผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครครั้งนี้ จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่แสดงให้เห็นนัยยะหนึ่งที่สำคัญว่า จากนั้นสนามหลวงเป็นพื้นที่ภายใต้การดูแลของกรุงเทพมหานคร

จากนั้นภายหลังการดำเนินนโยบายดังกล่าว กรุงเทพมหานครได้ออกระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการขอใช้พื้นที่สนามหลวงเพื่อการจัดกิจกรรม พ.ศ.2543 ที่กำหนดให้พื้นที่ท้องสนามหลวงใช้ได้เฉพาะงานพระราชพิธี รัฐพิธี และกิจกรรมสาธารณประโยชน์ อีกทั้ง หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรเอกชน หรือภาคเอกชน ที่ประสงค์จะขออนุญาตเข้าใช้พื้นที่ท้องสนามหลวงเพื่อทำกิจกรรม ต้องยื่นคำขออย่างเป็นทางการต่อสำนักสวัสดิการสังคมล่วงหน้าก่อนจัดงานไม่น้อยกว่า 30 วัน รวมถึงมอบหมายให้สำนักสวัสดิการสังคมดำเนินการตรวจสอบความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมตามที่ได้รับอนุญาต (จุมล สำเภาพล, 2555, น.76)

ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่า ระเบียบที่ออกโดยกรุงเทพมหานครฉบับนี้ ได้เข้ามากำหนดกรอบการใช้พื้นที่สนามหลวงให้รองรับงานพระราชพิธีและรัฐพิธีไว้เป็นการเฉพาะ ขณะที่ในส่วนของการทำกิจกรรมของประชาชนจะต้องดำเนินไปเพื่อประโยชน์สาธารณะ

อย่างไรก็ดี บรรทัดฐานดังกล่าว กลับไม่ได้ทำให้สนามหลวงเป็นไปอย่างที่รัฐต้องการ และสนามหลวงยังคงเป็นดินแดนแห่งความหวังของผู้ที่ต้องการใช้สนามหลวงเพื่อประกอบอาชีพ ดังจะเห็นได้จากลุงอ๊อด หนึ่งในผู้ให้ข้อมูลในงานศึกษานี้ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่มาใช้ชีวิตที่สนามหลวงเมื่อประมาณปี 2542 แม้ว่าในตอนแรกจะมาสานามหลวงเพื่อหาของไปขายที่ตลาด กม.11 แต่พอได้มาซื้อขายของที่สนามหลวงและเห็นว่าตลาดขายของที่สนามหลวงสามารถขายของได้ง่ายกว่า ทำเงินได้มากกว่า และไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมากนัก จึงเลือกสนามหลวงเป็นที่ทำของขาย หาของขายเป็นที่ขายของ และตัดสินใจมาใช้ชีวิตที่สนามหลวงในที่สุด

สนามหลวงมันขายง่าย พอซื้อของมา ก็ขายตรงนั้นเลย ไม่ต้องเหนื่อยเดินทาง อีกอย่าง สนามหลวงนอนได้ ก็ใช้ชีวิตอยู่ตรงนั้นเลย เราไม่ต้องไปๆมาๆ ง่วงก็นอน เช้าตื่น ผืนละ 20 นอนกัน 3 คนต่อผืน เจ้าของเสื่อก็มองว่าอะไร ก็จะอยู่กันตรงนั้นถึงเช้าเลย มีคนมาซื้อก็ขาย

ลุงอ้อด (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ต่อมาเมื่อปี 2544 นายสมัคร สุนทรเวช ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ได้ออกนโยบาย จัดระเบียบสนามหลวงครั้งใหญ่อีกครั้ง เพื่อความสวยงาม และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของ บ้านเมือง รองรับการเป็นเจ้าภาพจัดงานประชุมสุดยอดผู้นำเอเชีย - แปซิฟิก (เอเปก) ซึ่งนโยบายนี้ได้ ทำให้สนามหลวงเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง นับได้ว่าเป็น **จุดเปลี่ยนครั้งที่ 3** ของสนามหลวง และได้มีการ ออกประกาศโดยสำนักงานเขตพระนคร ห้ามคนไร้บ้าน คนเร่ร่อนเข้าไปใช้พื้นที่ท้องสนามหลวงตั้งแต่ เวลา 23.00 - 05.00 น. อีกด้วย (ยุภาพร ต๊ะรังษี, 2555, น.105-106)

อย่างไรก็ตาม ในห้วงระหว่างปี 2547 - 2550 เป็นห้วงเวลาที่พื้นที่สนามหลวงได้รับ บทบาทให้มีชีวิตทางการเมืองอย่างต่อเนื่องอีกครั้ง โดยเริ่มจากกลุ่มประชาชนเพื่อชาติและบัลลังก์จัด ชุมนุมทางการเมือง เมื่อ 25 กันยายน 2547 ต่อด้วยการชุมนุมทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตร ประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) เมื่อปี 2548 และตามมาด้วยการชุมนุมของกลุ่มแนวร่วม ประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) เมื่อปี 2549 - 2551 และการชุมนุมของกลุ่ม พธม. ที่ ชุมนุมปักหลักที่สนามหลวงเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ 2549 แล้วย้ายมาชุมนุมที่สะพานม้ฆวาน เมื่อ 14 มีนาคม 2549 (วิกิพีเดีย, ม.ป.ป.) ก่อนที่กรุงเทพมหานคร ในสมัยนายอภิรักษ์ โกษะโยธิน เป็นผู้ว่า ราชการกรุงเทพมหานคร จะประกาศใช้ระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการขอใช้ พื้นที่สนามหลวงเพื่อจัดกิจกรรม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2550 ให้มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2550 นำสนใจว่าสาระสำคัญของระเบียบนี้คือให้อำนาจแก่กรุงเทพมหานครในการระงับการอนุญาตใช้พื้นที่ที่ ได้รับอนุญาตไปแล้วได้ทันที หากมีกรณีจำเป็นต้องใช้พื้นที่ท้องสนามหลวงเพื่อจัดกิจกรรมตามข้อ 4 คือพระราชพิธี รัฐพิธี งานประเพณีสำคัญของชาติ หรือกิจกรรมสำคัญของรัฐบาลตามที่หน่วยงานขอ ความร่วมมือมาไม่อยู่ภายใต้บังคับแห่งระเบียบนี้ โดยผู้ถูกระงับการอนุญาตไม่สามารถเรียกร้อง ค่าเสียหายใดๆ กับกรุงเทพมหานครได้ นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนหน่วยงานดำเนินการตรวจสอบ ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรม รวมถึงการบูรณะทรัพย์สินที่เสียหาย จากเดิมคือ สำนักสวัสดิการสังคม เป็น สำนักสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น สำหรับจุดเปลี่ยนของสนามหลวงครั้งที่ 1 - 3 จะเห็นได้ว่า นโยบายของการเปลี่ยนผ่านที่รัฐนำมาใช้กับสนามหลวงนั้น ชี้ให้เห็นถึงปฏิบัติการทวงคืนพื้นที่สนามหลวงให้เป็นไปตามแบบที่รัฐอยากให้สนามหลวงเป็น โดยอ้างถึงการเตรียมสถานที่ให้พร้อมสำหรับการจัดงานของชาติ คือ งานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี และงานประชุมสุดยอดผู้นำเอเชีย - แปซิฟิก (เอเปก) ซึ่งจุดเปลี่ยนครั้งที่ 1 มีเพียงการเคลื่อนย้ายคนที่มาใช้สนามหลวงเป็นที่ทำกินให้ไปใช้พื้นที่อื่น โดยรัฐมีการจัดเตรียมพื้นที่รองรับไว้ให้ ซึ่งเป็นการดำเนินการภายใต้นโยบายของนายกรัฐมนตรีและปิดบทบาทการใช้พื้นที่สนามหลวงเป็นตลาดนัดด้วยมติ ครม. ขณะที่ภายหลัง จุดเปลี่ยนครั้งที่ 2 นี้ ได้มีการกำหนดกิจกรรมที่สามารถจัดขึ้นในสนามหลวงผ่านรูปแบบของระเบียบกรุงเทพมหานคร และมีการกำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบ กรณีการใช้สนามหลวงจัดกิจกรรม รวมถึงมีการแบ่งพื้นที่ภายในสนามหลวงให้รองรับกิจกรรมที่แตกต่างกัน แต่จะเห็นได้ว่า จุดเปลี่ยนครั้งที่ 2 นี้ เริ่มมีการดำเนินการกำจัดสัตว์ คือ นกพิราบ ที่ผู้มีอำนาจไม่ต้องการให้อยู่ในพื้นที่สนามหลวง สำหรับจุดเปลี่ยนครั้งที่ 3 ได้มีการใช้มาตรการกำหนดเวลาใช้งานเข้ามาเพิ่มเติม และท่ามกลางบริบททางสังคมที่มีการชุมนุมเรียกร้องทางการเมืองบ่อยครั้งขึ้นจึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบกรุงเทพมหานครฉบับก่อนหน้า และเปลี่ยนหน่วยงานที่รับผิดชอบเมื่อสนามหลวงมีการจัดกิจกรรม ทั้งนี้ นอกจากจะเห็นถึงลำดับขั้นของการเข้ามากำหนดรายละเอียดการใช้พื้นที่สนามหลวงเพื่อจัดกิจกรรมแล้วนั้น อาจกล่าวได้ว่า การกำหนดเวลาทำการของสนามหลวง ภายหลังจุดเปลี่ยนครั้งที่ 3 คือรูปธรรมที่ถูกแสดงออกมาให้เห็นถึงความพยายามที่จะผลักดันให้สนามหลวงออกห่างความเป็นพื้นที่สาธารณะด้วยมาตรการการกำหนดเวลาเปิดทำการ อีกทั้ง มาตรการดังกล่าวยังเลือกปฏิบัติกับคนไร้บ้าน คนเร่ร่อนที่มาใช้พื้นที่สนามหลวง โดยชัดเจนว่าเป็นการจัดกลุ่ม แบ่งประเภท และคัดแยกผู้ใช้สนามหลวง จึงเป็นสิ่งบ่งชี้สำคัญที่นำสนามหลวงไปสู่การเป็นพื้นที่ที่ไม่มีลักษณะเป็นสาธารณะทั่วไป

การปรับภูมิทัศน์พื้นที่สนามหลวง พ.ศ.2553 ...

ท่ามกลางสถานการณ์การชุมนุมทางการเมืองของกลุ่ม นปช. ที่เริ่มขึ้นอีกครั้งเมื่อ 25 มีนาคม 2552 จากนั้นตั้งแต่เดือนกันยายน 2552 เป็นต้นมา กรุงเทพมหานคร ซึ่งในขณะนั้น มี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นนายกรัฐมนตรี และมี ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร เป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ได้เริ่มวางแผนและดำเนินปรับภูมิทัศน์ซึ่งนำมาสู่**จุดเปลี่ยนครั้งที่ 4** ภายใต้โครงการ “ปรับภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อมและปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล” ด้วยงบประมาณจากโครงการไทยเข้มแข็ง 181 ล้านบาท (ขวัญชัย ดำรงขวัญ, 2554) เพื่อฟื้นฟูให้สนามหลวงสวยงาม

พร้อมสำหรับการจัดงานพระราชพิธีเนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา 84 พรรษา ในวันที่ 5 ธันวาคม 2554

กรุงเทพมหานครตระหนักถึงความเป็นสมบัติน้ำค่าของแผ่นดิน กอปรกับ ใน พ.ศ. 2554 เป็นปีมหามงคลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา 7 รอบ จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะปรับปรุงและฟื้นฟูท้องสนามหลวงครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ (jumpl ส้าเกพล, 2555, น.6)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การตระหนักถึงความเป็นสมบัติของชาติและโอกาสสำคัญยิ่ง ที่ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นวัตถุประสงค์หลักของการปฏิรูปครั้งนี้ มีห้วงเวลาที่สอดคล้องกันอย่างมาก กับสถานการณ์ทางการเมืองที่กำลังมีการเคลื่อนไหวครั้งสำคัญในช่วงเวลานั้นที่ทำให้รัฐบาลขาดเสถียรภาพ และการอ้างถึงการจัดงานพระราชพิธีนี้ จึงทำให้วัตถุประสงค์หลักในการปฏิรูปท้องสนามหลวงครั้งที่ 4 แตกต่างไปจากครั้งที่ 1 และ 3 ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการจัดงานรัฐพิธี คือ งานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี และงานประชุมสุดยอดผู้นำเอเชีย - แปซิฟิก (เอเปก)

การพัฒนาจะมีการปฏิรูปทัศน์โดยรอบ จัดระบบสาธารณูปโภคลงใต้ดิน เพื่อความปลอดภัยและสวยงาม โดยมีความจำเป็นต้องจัดระเบียบผู้ค้า รถเข็น และคนจรจัด ซึ่งเข้ามาอาศัยเป็นที่ทำกิน โดยกรุงเทพมหานครแก้ปัญหา ด้วยการจัดหาสถานที่ค้าขายให้ใหม่จัดหาที่อยู่ที่เหมาะสมให้ นอกจากนี้กรุงเทพมหานครได้ดำเนินการย้ายนกพิราบ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากออกไปจากพื้นที่ด้วย (เน้นตัวเอียงโดยผู้ศึกษา) (กรุงเทพมหานคร, 2553, น.6)

โดยในการดำเนินการ กรุงเทพมหานครได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานตามโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อม และปัญหาทางสังคมในพื้นที่สนามหลวงและบริเวณพล จำนวน 9 ชุด (กองประชาสัมพันธ์ กทม., 2552) ประกอบด้วย

- 1) ด้านการจัดให้มีบัตรประจำตัวประชาชน
- 2) ด้านดูแลผู้ค้าหาบเร่แผงลอย
- 3) ด้านดูแลผู้เร่ร่อนที่มีปัญหาด้านสุขภาพ
- 4) ด้านการแก้ปัญหานกพิราบ
- 5) ด้านการส่งเสริมอาชีพและเพิ่มรายได้

- 6) ด้านเฝ้าระวังผู้กระทำความผิดคดีอาญา
- 7) ด้านดูแลครอบครัวเร่ร่อน เด็กเร่ร่อน คนไร้บ้าน
- 8) ด้านกายภาพ
- 9) ด้านการประชาสัมพันธ์

ในแง่จึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่า แนวทางในการปฏิรูปทัศนท้องสนามหลวงครั้งนี้ของ กรุงเทพมหานครเป็นการดำเนินการที่มุ่งไปยัง 2 สิ่งคือ สิ่งมีชีวิตในสนามหลวง และสิ่งของที่อยู่ในสนามหลวง สำหรับสิ่งมีชีวิตในสนามหลวงนั้น มีการคำนึงถึงกลุ่มคนเร่ร่อน/คนไร้บ้าน กลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอย นักพิราบ ควบคู่ไปกับการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อรองรับผู้ได้รับผลกระทบ ขณะที่การปรับปรุงลักษณะทางกายภาพ คำนึงถึงความสวยงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ประโยชน์ใช้สอยพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อรองรับกิจกรรมต่างๆ ได้ในทุกโอกาส และคงคุณค่าทัศนียภาพของการเป็นโบราณสถาน ซึ่งภายใต้การวางแผนเพื่อนำมาดำเนินโครงการของคณะทำงานดังกล่าว ได้นำมาสู่การดำเนินการในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมนับตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2553 เริ่มจากการจัดการกับรถที่เข้ามาจอดในพื้นที่สนามหลวง โดยการห้ามรถทุกชนิดเข้ามาจอดในพื้นที่ และเริ่มจัดการจับนักพิราบ โดยการจับออกจากพื้นที่แล้วจากนั้นก็เริ่มดำเนินการกับคน คือผู้ใช้พื้นที่สนามหลวง

เมื่อ “ผู้อำนวยการ/ผู้กำหนดนโยบาย” มองว่าสิ่งมีชีวิตที่เป็นปัญหากับพื้นที่สนามหลวงและต้องการกำจัดไปในการปฏิรูปทัศนครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มคนผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะ (คนเร่ร่อน/คนไร้บ้าน) นักพิราบ และผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในสนามหลวง ชุดความคิดนี้จึงได้นำมาสู่วิธีการจัดการกับผู้ที่ได้รับกระทบ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้ใช้ชีวิตสาธารณะ สำหรับกลุ่มผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะ (คนไร้บ้าน/คนเร่ร่อน) ในการนี้ กรุงเทพมหานครได้ดำเนินการสร้างที่พักถาวรที่เขตสายไหมรองรับได้ 300 ราย อาคารที่พักอาศัยคนไร้บ้านเขตบางกอกน้อย และบ้านอุ่นใจ สำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร ทั้งยังได้ประสานความร่วมมือกับ 4 หน่วยงานเพื่อขอใช้พื้นที่เพิ่มเติม ได้แก่ การทางพิเศษแห่งประเทศไทย สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ กรมธนารักษ์ และการรถไฟแห่งประเทศไทย นอกจากนี้ กรุงเทพมหานคร ได้ร่วมมือกับกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อแก้ไขปัญหาคนเร่ร่อน ส่วนปัญหาผู้ค้าประเวณีและขายบริการทางเพศนั้น กรุงเทพมหานครได้ดำเนินการร่วมกับกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (กองประชาสัมพันธ์ กทม., 2553)

กลุ่มที่ 2 นักพิราบ สำหรับปัญหานักพิราบนั้น กรุงเทพมหานครได้เริ่มดำเนินการให้นักพิราบออกจากพื้นที่สนามหลวงเมื่อ 1 ก.พ. 2553 โดยตั้งวางกรงและให้อาหารนกเพื่อให้เกิด

ความคุ้นเคยเป็นประจำทุกวัน ตั้งแต่เวลา 12.00-15.00 น. ซึ่งอาหารที่ให้ ได้แก่ เมล็ดทานตะวัน รัสเซีย, เมล็ดคานาวิสซานติว่า ที่นำเข้าจากต่างประเทศและเมล็ดข้าวโพด ต่อมาในวันที่ 16 ก.พ. 2553 กรุงเทพมหานครร่วมกับสมาคมกพิราบหลายสมาคม อาทิ นายกสมาคมมิตรภาพกีฬาแข่งนก เริ่มจับนกพิราบ โดยทำการตรวจโรค และฆ่าพยาธิ ไร ก่อนกักนกพิราบไว้ตรวจโรครวมขั้นตอน ทั้งหมด 1 เดือน จากนั้นจะขออนุญาตกรมปศุสัตว์เคลื่อนย้ายก่อนส่งนกให้เกษตรกรเลี้ยงเพื่อ จำหน่ายไขนกพิราบ และส่งต่อไปยังพื้นที่เลี้ยงในจ.ปราจีนบุรี และ จ.ราชบุรีต่อไป (Sertphoto, 2553)

กลุ่มที่ 3 ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย สำหรับปัญหาผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในสนามหลวงนั้น คณะกรรมการปรับปรุงภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อมและปัญหาทางสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล ได้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ผู้ค้ารอบรั้วศาลฎีกา ผู้ค้าที่อยู่บริเวณรอบสนามหลวง และผู้ค้าที่อยู่ บริเวณรอบพระบรมมหาราชวัง ซึ่งกำหนดกรอบเวลาให้ผู้ค้าทั้ง 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มผู้ค้ารอบรั้วศาลฎีกา ประมาณ 200 ราย ให้ย้ายไปอยู่บริเวณตรอกสาเก ภายในวันที่ 18 ก.พ.2553 กลุ่มผู้ค้าที่อยู่บริเวณ รอบสนามหลวง รวม 996 ราย ให้ย้ายไปอยู่ริมคลองคูเมืองเดิม ภายในวันที่ 1 มี.ค.2553 กลุ่มผู้ค้า ที่อยู่บริเวณรอบพระบรมมหาราชวัง รวม 300 ราย ให้ย้ายไปอยู่ริมคลองคูเมืองเดิม ภายในวันที่ 16 มี.ค.2553 (กองประชาสัมพันธ์ กทม., 2553)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากรุงเทพมหานครจะอยู่ในฐานะผู้มีอำนาจเต็มในการดำเนินการ แต่ ระยะแรกของการปรับปรุงภูมิทัศน์ก่อนที่สำนักการโยธา กรุงเทพมหานคร จะสามารถติดตั้งรั้วล้อมสังกะสี รอบบริเวณท้องสนามหลวงและส่งมอบพื้นที่ให้กับกองพลพัฒนาที่ 1 กองทัพภาคที่ 1 ได้สำเร็จนั้น กลับเป็นไปอย่างชุลกชลัก เนื่องจากผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการปรับปรุงภูมิทัศน์ครั้งนี้ คือ กลุ่ม ผู้ค้า และกลุ่มผู้ใช้ชีวิตสาธารณะ มีการต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐ “ผู้มีอำนาจ” จัดการ ในรูปแบบต่างๆ ดังจะเห็นได้จากการรวมตัวกันของผู้ค้าสนามหลวงกว่า 200 คน ที่หน้าศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร เมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2553 ภายหลังทราบมติที่ประชุมคณะกรรมการปรับปรุงภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมและ แก้ปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑลว่าให้ย้ายผู้ค้าสนามหลวงออกจากพื้นที่ 2 วันก่อนส่ง มอบพื้นที่ให้ทหารเข้าปรับปรุง (ไทยรัฐ, 2553)

ขณะที่ในส่วนของการร่วมมือในการดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์ระหว่างหน่วยงานรัฐ ด้วยกันนั้น เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2553 กรมกิจการพลเรือนทหารบกได้แสดงเจตจำนงให้การ สนับสนุนงานปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ท้องสนามหลวง โดยมอบหมายให้กองพลพัฒนาที่ 1 เป็น หน่วยงานรับผิดชอบ ต่อมาในวันที่ 21 เมษายน 2553 กรุงเทพมหานครได้มีหนังสือขอหารือไปยัง กรมศิลปากรถึงแนวทางการปรับปรุงท้องสนามหลวงให้ถูกต้องตาม พ.ร.บ.โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535 ซึ่งเมื่อกรมศิลปากร

เห็นชอบในหลักการและอนุญาตให้กรุงเทพมหานครดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ท้องสนามหลวง กรุงเทพมหานครจึงเริ่มดำเนินการปรับปรุงด้านกายภาพ (จุมล สำเภาพล, 2555, น.90) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความเป็นโบราณสถานของสนามหลวง อันนำซึ่งการได้รับความคุ้มครองในสถานะดังกล่าว การที่จะกระทำการใดๆ ในพื้นที่นี้ แม้จะเป็นการดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อที่จะรองรับงานพระราชพิธีก็ตาม จำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบจากกรมศิลปากร ซึ่งในแง่นี้จึงชี้ให้เห็นถึงปฏิบัติการทางอำนาจของความเป็นโบราณสถานอย่างชัดเจน

ในที่สุดสำนักการโยธา กรุงเทพมหานคร ก็สามารถดำเนินการติดตั้งรั้วสังกะสีสูงกว่า 2 เมตร ที่มีความยาวกว่า 1,400 เมตร รอบสนามหลวงจนแล้วเสร็จ และส่งต่อพื้นที่สนามหลวงให้กับ การปรับปรุงภูมิทัศน์เต็มรูปแบบ โดยเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2553 กรุงเทพมหานครกับกองทัพภาคที่ 1 ได้ร่วมลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือดำเนินการงานปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ท้องสนามหลวงให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม พื้นที่จิตวิญญาณท้องสนามหลวงให้คงความสง่างามสมศักดิ์ศรี พร้อมสำหรับพระราชพิธีเนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา 84 พรรษา ในวันที่ 5 ธันวาคม 2554 (อ้างแล้ว, 2555, น.90) และในวันที่ 1 กรกฎาคม 2553 กองพลพัฒนาที่ 1 กองทัพภาคที่ 1 ได้รับมอบพื้นที่จากกรุงเทพมหานครและเคลื่อนย้ายกำลังพล ยานพาหนะ รวมถึงเครื่องมือช่างเข้าประจำการ โดยกองพลพัฒนาที่ 1 รับหน้าที่ในการเตรียมพื้นที่สำหรับการก่อสร้างเริ่มตั้งแต่การเข้ารื้อพื้นที่กระเบื้องทางเท้า รื้อบล็อกปูหญ้าในสนามทางด้านทิศเหนือ รื้อถอนสาธารณูปโภคต่างๆ ทั้งระบบไฟฟ้า ระบบประปา รางระบายน้ำ ตู้โทรศัพท์ บ่อพักรอบท้องสนามหลวงเดิม พร้อมขนย้ายออกจากพื้นที่เพื่อดำเนินงานในด้านต่างๆ ต่อไป ซึ่งจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่และก่อสร้างอาคารถาวรใดๆ ทั้งสิ้น ภายในบริเวณท้องสนามหลวงจะมีเพียงการปรับปรุงเฉพาะพื้นผิวด้านบนคือ การวางท่อระบายน้ำป้องกันน้ำท่วมขัง การเทคอนกรีต การปูกระเบื้อง และปูหญ้า เท่านั้น (อ้างแล้ว, 2555, น.96)

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด จะเห็นได้ว่า การปิดสนามหลวงเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ในครั้งนี้ ภายใต้โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมและปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐหลายภาคส่วน โดยเฉพาะกองทัพบกที่เข้ามารับหน้าที่ในการปรับปรุงภูมิทัศน์ด้านกายภาพ และกรมศิลปากร ในฐานะที่กำกับดูแลโบราณสถาน ขณะที่กรุงเทพมหานคร ในฐานะผู้ดูแลพื้นที่ รับหน้าที่เก็บกวาดปัญหาสังคมทั้งหมด รวมไปถึงการจัดการกับ “คนสนามหลวง” ที่ชี้ได้ชัดเจนว่า ถูกนับรวมว่าเป็นปัญหาสังคม และนกพิราบ เป็นสัตว์ที่ถูกจัดว่าสร้างปัญหาด้านสภาพแวดล้อม

อย่างไรก็ดี ในช่วงแรกภายหลังการล้อมรั้วเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ กลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่ย้ายไปขายของในพื้นที่ที่กรุงเทพมหานครจัดไว้รองรับได้ออกมาร้องเรียนถึงปัญหาผู้มีอิทธิพลในพื้นที่

กล่าวคือ เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2553 หลังจากที่กรุงเทพมหานครได้กำหนดให้ผู้ค้าสนามหลวงมาขายของได้ที่ ถ.อัษฎางค์และ ถ.ราชินี ได้มีผู้มาร้องเรียนถึงการเรียกเก็บเงินค่าแผงและค่าคุ้มครองจากผู้ค้า โดยแอบอ้างว่าเป็นเจ้าหน้าที่เทศกิจหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจมาเรียกเก็บค่าแผง ซึ่งหากผู้ค้าไม่จ่ายเงินดังกล่าว จะไม่ให้ค้าขายต่อ โดยนายธีระชน มโนมัยพิบูลย์ รองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ในขณะนั้น แสดงความเห็นว่าเป็น “จากการตรวจสอบพบว่าเป็นผู้มีอิทธิพลเดิมที่เคยรีดไถจากผู้ค้าสนามหลวง และจากกรณีนี้ ทางกรุงเทพมหานครจะเร่งติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดและไฟฟาส่องสว่างให้ครอบคลุม เพื่อป้องกันการรีดไถอีกทางหนึ่ง” (ตัวเอียงเน้นโดยผู้ศึกษา) (โพสต์ทูเดย์, 2553) ในแง่นี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มผู้ค้ารายเร่แผงลอย ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการปรับภูมิทัศน์ครั้งนี้ นอกจากต้องปะทะกับเจ้าหน้าที่รัฐแล้ว ยังต้องเผชิญหน้ากับ “ผู้มีอิทธิพล” อีกด้วย และนี่เป็นส่วนหนึ่งที่อาจยืนยันได้ว่า สนามหลวงมี “ผู้มีอิทธิพล” อยู่จริง อีกทั้งคำสัมภาษณ์ดังกล่าว เป็นการส่งสัญญาณจากภาครัฐออกมาอย่างชัดเจนว่า สนามหลวงหลังการปรับภูมิทัศน์ พ.ศ.2553 นี้ จะมีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่ และการติดตั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจ้องมองและจับตาดูพฤติกรรมของผู้ที่มาใช้สนามหลวง

บทที่ 4

เมื่อสนามหลวงกลายเป็นสนามของหลวง

ดังที่กล่าวมาในบทก่อนหน้านี้ จะเห็นได้ว่า สนามหลวงที่ผ่านมาแต่ละยุคแต่ละสมัยมีความสลับเปลี่ยน ไม่เคยเป็นสนามหลวงที่หยุดนิ่ง มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา และไม่ได้มีความเป็นสาธารณะมาตั้งแต่แรก แต่ด้วย “ความเป็นสนามหลวง” บ่อยครั้งที่พื้นที่สนามหลวงนี้ถูกเลือกใช้ในหลายบทบาท ซึ่งการปรับภูมิทัศน์สนามหลวงภายใต้โครงการปรับภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมและปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑลได้เริ่มขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมนับตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2553 เป็นต้นมา โดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง นำโดยกรุงเทพมหานคร ได้ทำการทวงคืนพื้นที่ให้สนามหลวงกลับมาเป็นสนามของหลวง และนำเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาใช้กับพื้นที่สนามหลวง มีผลกระทบอย่างไร กำลังจะกล่าวถึงในบทนี้

4.1 เมื่อหลวงทวงคืนพื้นที่

สนามหลวงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการเคลื่อนไหวของผู้ใช้งานและกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ แรกเริ่มนั้น สนามหลวงจำกัดให้ใช้ได้เฉพาะพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศ์ โดยสำหรับประกอบพระราชพิธีเท่านั้น ต่อมารัฐได้เข้ามามีบทบาทและได้เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าใช้ รวมถึงขยายกิจกรรมที่สามารถใช้งานได้ ตามที่ผู้กำหนดนโยบายอนุญาตและบริบทของสังคมในช่วงเวลานั้นๆ โดยสนามหลวงในสถานการณ์ปกติที่ช่วงหนึ่งเวลาหนึ่งได้ขยับเข้าใกล้ความเป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดให้กับคนทุกกลุ่มทุกชนชั้นมาแสวงประโยชน์จากการเข้าใช้พื้นที่ แต่อีกช่วงหนึ่งเวลาหนึ่ง หน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจในการตัดสินใจด้านนโยบายกลับดึงสนามหลวงให้ออกห่างจากความเป็นพื้นที่สาธารณะด้วยการปรับภูมิทัศน์ ซึ่งการปรับภูมิทัศน์ พ.ศ.2553 นี้ การดำเนินการของทางกรุงเทพมหานครได้ทำให้เกิดกระบวนการคัดแยกผู้ใช้สนามหลวงออกเป็น 2 กลุ่มหลักๆ คือ 1) กลุ่มผู้ใช้สนามหลวงก่อนการปรับภูมิทัศน์ที่ไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการปิดสนามหลวง กับ 2) กลุ่มผู้ใช้สนามหลวงก่อนการปรับภูมิทัศน์ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการปิดพื้นที่สนามหลวงเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ ขณะที่กลุ่มผู้ใช้สนามหลวงที่หน่วยงานภาครัฐตัดสินใจว่าเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงนี้ ได้ถูกจำแนกออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะ (คนไร้บ้าน/คนเร่ร่อน) กับกลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ซึ่งได้ส่งผลไปยังผู้ใช้สนามหลวงทั้งหมด ดังนี้

4.1.1 “ผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องห้ามเข้า”

การปิดล้อมพื้นที่ด้วยรั้วสังกะสีสูงราว 2 เมตร ที่ล้อมรอบสนามหลวงยาวกว่า 1,400 เมตร โดยสำนักการโยธา กรุงเทพมหานครก็สำเร็จ เพื่อส่งต่อพื้นที่สนามหลวงให้กับกองพลพัฒนาที่ 1 กองทัพภาคที่ 1 ดำเนินการปรับปรุงทัศนียภาพเต็มรูปแบบ แม้ว่ากลุ่มผู้ใช้ชีวิตสาธารณะ และกลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอยจะเป็นเพียงผู้ใช้สนามหลวง 2 กลุ่มที่กรุงเทพมหานครมีมาตรการมารองรับ แต่การปิดล้อมพื้นที่สนามหลวงด้วยรั้วสังกะสี พร้อมกับการออกกฎหมายไม่ให้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องเข้าไปในพื้นที่ ทำให้ผู้ใช้สนามหลวงทั้งหมดที่เคยใช้สนามหลวงก่อนปรับปรุงทัศนียภาพไม่สามารถเข้าไปพื้นที่สนามหลวงได้ ซึ่งไม่เพียงแต่ผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย แม้แต่เจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาความสะอาดที่มีหน้าที่รับผิดชอบพื้นที่สนามหลวงก็ไม่สามารถเข้าทำงานที่สนามหลวงได้ หรือแม้กระทั่งผู้ใช้สนามหลวงเพื่อรอโดยสารรถเมล์ก็ต้องลงมาใช้พื้นที่ถนนในการรอรถโดยสาร ก่อนที่จะมีการย้ายป้ายรถเมล์ไปยังจุดชั่วคราว ดังจะเห็นได้จาก ปาโชน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาความสะอาดของเขตพระนครที่ดูแลรับผิดชอบความสะอาดของพื้นที่สนามหลวงก็ได้รับการยกเว้นให้เข้าไปในพื้นที่ เนื่องจากไม่ใช่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการปรับปรุงทัศนียภาพ

ปาโชน เล่าถึงการทำงานในห้วงที่สนามหลวงปรับปรุงทัศนียภาพให้ผู้ศึกษาฟังว่า

ช่วงที่สนามหลวงยังสร้างไม่เสร็จ เราก็จะทำความสะอาดแค่ออกนอก คือนอกรั้วสังกะสี แล้วก็เก็บกวาดพื้นที่อื่นในโซนที่เรารับผิดชอบตามปกติ เค้าจะไม่ให้เราเข้าไป แต่หากตรงจุดไหนที่เสร็จ เค้าก็จะให้ไปล้างจุดนั้นจุดนี้ เวลาเข้าไปทำที่หนึ่งก็จะลงทำงานกันทั้งทีม

ปาโชน (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

และสำหรับพีแสง ที่จำเป็นต้องโดยสารรถเมล์และขึ้นลงรถเมล์ที่ป้ายรถเมล์ตรงข้ามมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น เล่าว่า

โห ตอนที่สนามหลวงล้อมรั้วสังกะสีนะ วุ่นวายไปหมด ไหนจะคนเดินอ้อมรั้ว ไหนจะคนขึ้นรถเมล์ บางวันยืนกันบนถนนเลยก็มี ก่อนที่เค้าจะย้ายป้ายรถเมล์ไปชั่วคราว

พีแสง (สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560)

อย่างไรก็ตาม เมื่อการดำเนินการปฏิรูปทัศน์แล้วเสร็จ ผู้ใช้สนามหลวงที่สามารถใช้พื้นที่ได้ตามเกณฑ์ที่มีอยู่ในสนามหลวง ก็กลับเข้าใช้พื้นที่สนามหลวง ซึ่งมีทั้งเข้าใช้สนามหลวงด้วยกิจกรรมเดิมที่เคยทำก่อนปฏิรูปทัศน์ และกิจกรรมใหม่ คือ การปล่อยนกบินอิสระ

สำหรับพื๋ออัน ยังคงใช้สนามหลวงหลังปฏิรูปทัศน์อย่างต่อเนื่อง โดยสามารถใช้ได้ตามเกณฑ์ที่สนามหลวงใหม่กำหนดไว้ เล่าถึงการใช้งานสนามหลวงหลังการปฏิรูปทัศน์ด้วยกิจกรรมที่สนามหลวงใหม่นิยมให้เกิดขึ้นให้ฟังว่า

พี่จะชอบไปเดินเล่น ถ่ายรูปตอนเช้าๆ เพราะพี่นั่งเรือจากบ้านมาทำงาน ก็จะมาขึ้นที่ท่าช้าง ช่วงปี 55-56 ตอนนั้นฮิตปั่นจักรยาน ขึ้นเรือก็ปั่นจักรยานต่อไปที่ทำงาน ตอนเช้าจะมีพระมาบิณฑบาต สมัยก่อนอยู่ข้างใน แล้วพระจะเดินตรงกลาง แต่สมัยหลังมานี้ พระจะบิณฑบาตอยู่แถวหน้าพระลาน พระเดินมาจากท่าช้าง ท่ามหาราช เป็นพระจากวัดมหาธาตุ

พื๋ออัน (สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

ซึ่งแม้ว่ากิจกรรมที่เข้าใช้พื้นที่สนามหลวงจะได้รับอนุญาต แต่มีการปรับเปลี่ยนวิถีเดิมไปบ้าง โดยสนามหลวงหลังการปฏิรูปทัศน์นั้น ทำให้พื๋ออันไม่สามารถเข้าไปจอดรถมอเตอร์ไซด์ได้เหมือนตอนก่อนที่ยังไม่ปฏิรูปทัศน์ “สมัยก่อน พี่จอดรถมอเตอร์ไซด์ข้างในสนามหลวงได้เลย เข้าไปจอดก็ได้ ขี่เข้าไปในสนามหลวงยังได้เลย แต่พอล้อมรั้วแล้ว จอดไม่ได้” (พื๋ออัน, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

สำหรับกิจกรรมปล่อยนกบินอิสระ ถือเป็นกิจกรรมใหม่ที่สนามหลวงยังไม่เคยถูกใช้มาก่อน โดยต้อลและหวาน เลือกที่มาใช้สนามหลวงเพื่อปล่อยนกบินอิสระ หวานกล่าวถึงสาเหตุที่เลือกมาใช้พื้นที่สนามหลวง บริเวณถนนกลาง ในช่วงเย็นก่อนท้องฟ้าจะมีมืด เพื่อปล่อยนกบินอิสระ

เราเลือกใช้พื้นที่ตรงกลาง เพราะจะได้มองเห็นนกโดยรอบ นกยิ่งตัวใหญ่ ก็จะมีบินกว้าง ปกติก็จะมาปล่อยนกบินช่วง 4-5 โมงเย็น แล้วก็เลิกตอนฟ้ามืด ช่วงประมาณ 6 โมง ถึงทุ่มนี่

หวาน (สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2560)

แต่เนื่องจากการปล่อยนกบินอิสระ เป็นกิจกรรมใหม่ ผู้มาใช้พื้นที่เพื่อปล่อยนกบินนั้น ได้ดำเนินการทำหนังสือชี้แจงกับผู้อำนวยการสำนักงานเขตพระนคร เพื่อขอใช้พื้นที่ โดยอธิบายถึง

ลักษณะชมรมและจุดประสงค์ของการใช้ ดังนั้นตรงนี้จึงเห็นได้ว่า ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้ถึงกฎระเบียบที่อยู่ในพื้นที่และการทำหนังสือชี้แจงเพื่อขออนุญาตนี้ แสดงให้เห็นถึงภาวะไม่แน่ใจของผู้ใช้สนามหลวง ในการทำกิจกรรมดังกล่าว ดังนั้น ภาวะไม่แน่ใจดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นถึงความไม่เป็นสาธารณะ และความต้องการที่จะได้รับอนุญาต ก็เพื่อยืมเอาอำนาจจากรัฐมาการันตีว่าสามารถใช้พื้นที่นี้ได้

ต่อมองว่า การใช้พื้นที่สนามหลวงด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าว เป็นเรื่องของการใช้ประโยชน์ร่วมกันในฐานะของความเป็นพื้นที่สาธารณะของสนามหลวง

การที่ผมมาปล่อยนกบิน อยากให้มองเรื่องการใช้ประโยชน์ร่วมกันของพื้นที่สนามหลวง เพราะสนามหลวงเป็นของทุกคน ใครๆ ก็สามารถใช้ได้ แต่ต้องช่วยกันดูแลรักษา ปกติพื้นที่สนามหลวงไม่อนุญาตให้สัตว์เลี้ยงเข้ามา เพราะกลัวมีปัญหาเรื่องขยะและสิ่งปฏิกูล แต่กลุ่มผมได้ทำหนังสือชี้แจงกับ ผอ.เขตพระนคร ขอใช้พื้นที่ อธิบายถึงลักษณะชมรมและจุดประสงค์ ก็ได้รับอนุญาต ตอนแรกๆ เจ้าหน้าที่ในพื้นที่ก็ยุ่งๆ แต่พอชี้แจงจนเค้ารู้เรื่องแล้วก็ไม่มีปัญหา คือตอนนั้นเค้านึกว่าเรามาถ่ายทำ หรือจัดแสดงอะไร เพราะทุกคนที่จะใช้พื้นที่ต้องขออนุญาต หมายถึง ใช้พื้นที่เพื่อถ่ายรายการทีวี จัดบูธ พอตอนหลังมา ก็ไม่มีเจ้าหน้าที่มายุ่ง ปกติจะมีเทศกิจนั่งอยู่ในตู้คอยดูแล

ต่อล (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

ซึ่งสำหรับหวนมองว่า การมาปล่อยนกบินอิสระที่สนามหลวง เป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง ในวงการของผู้เลี้ยงนก ซึ่งหวนอยากให้ผู้ที่เลี้ยงนก ต้องดูแลเอาใจใส่และพานกออกมามีบิน

ขณะเดียวกัน พบว่า ผู้ที่เคยใช้สนามหลวงเพื่อประกอบอาชีพมีการรับรู้ถึงกฎเกณฑ์การใช้พื้นที่ที่เปลี่ยนไป และพวกเขาคือกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการคัดเลือกที่เกิดขึ้นกับสนามหลวงจากการปรับภูมิทัศน์ โดยส่งผลให้การใช้สนามหลวงในลักษณะของการประกอบอาชีพกลายเป็นสิ่งต้องห้ามในพื้นที่สนามหลวง ซึ่งทำให้พวกเขาปรับเปลี่ยนกิจกรรมที่เข้าใช้สนามหลวงในช่วงเวลาหนึ่งและความสำคัญกับการแต่งกายให้คล้ายกับคนปกติ เพื่อไม่ให้ถูกตรวจสอบว่าเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่สนามหลวงไม่ต้องการ เมื่อกลับเข้ามาใช้พื้นที่สนามหลวงหลังการปรับภูมิทัศน์

ลุงอืดเล่าถึงการกลับเข้ามาใช้สนามหลวงหลังการปฏิวัติด้วยวิธีใหม่ที่เป็นไปตามเกณฑ์ของสนามหลวงให้ผู้ศึกษาฟังว่า

พอสนามหลวงล้อมรั้วแล้ว ก็กลับไป ไปเที่ยว ไปเยี่ยมพี่น้อง ไปลงพื้นที่ เรานัดคุยกันกลางสนามหลวงเลย หลายกลุ่ม นัดมาแลกเปลี่ยนกัน เช่นว่า วันนี้ต้องไปวัดนี้นะ ไปวันเกิดเจ้าอาวาส มีแจกข้าวสาร มีงานอะไร เทศกาล ... แล้วก็คุยกันเรื่องสุขภาพ ความต้องการของพี่น้องคนไร่บ้าน

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

โดยลุงอืดจะมีการเตรียมตัวเรื่องการแต่งกายที่จะต้องไม่ทำตัวให้ดูคล้ายผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะที่หารายได้โดยการเก็บของเก่าขาย

เข้าได้เลย แต่เวลาจะเข้าไปในสนามหลวง ต้องพยายามอย่าให้รู้ว่าเป็นคนไร่บ้าน จะไปสะพายถุงแบบแซนต้าคอส เก็บขวดเก็บอะไรไปด้วย พวกนี้มันหนีไม่พ้นอยู่แล้ว ทำไม่ได้

ลุงอืด (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ด้านลุงนะ เป็นอีกผู้หนึ่งที่กลับเข้ามาใช้สนามหลวงหลังการปฏิวัติด้วยวิธีใหม่ แต่วิธีใหม่นี้ ไม่ใช่ความจำเป็นของการดำรงชีวิตสำหรับลุงนะเหมือนสมัยก่อนปฏิวัติ จึงเลือกที่จะใช้สนามหลวงไม่บ่อยครั้งนัก

ก่อนหน้านี้ก็เข้าไปนั่งเล่น นอนเล่นได้ เดินได้ถึงเคา์ปัดอะ สี่ทุ่มมั้ง ถ้าเส้นกลาง เดินได้ทั้งคืน แต่ห้ามพัก ห้ามนอน ถ้าจะเข้าไปนอน ไปดูหมอ ไม่ได้ เพราะว่าสนามหลวงเคา์ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากรไปแล้ว เป็นโบราณสถาน รายละเอียดลุงไม่รู้ลึก เพราะไม่ได้เรียนมาทางนั้น ทุกวันนี้ ผมใช้แค่เดินผ่าน ผมไม่ค่อยมีเวลา กลางวันผมก็นอน

ลุงนะ (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

และเมื่อผู้ศึกษาสอบถามถึงความคาดหวังของลุงนะถึงการกลับเข้ามาใช้สนามหลวงเพื่อประกอบอาชีพอีกครั้ง ลุงนะกลับแสดงสีหน้าถอดใจและไม่คิดหวังว่าจะมีโอกาสในการใช้พื้นที่สนามหลวงเพื่อประกอบอาชีพอีกต่อไป โดยกล่าวกับผู้ศึกษาสั้นๆว่า “อ้อ เข้าไม่ได้แล้ว” (ลุงนะ, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

4.1.2 มาตรการ “เยียวยา” ผู้ใช้ชีวิตในสนามหลวง

ในการดำเนินกับผู้ในพื้นที่สนามหลวงที่กรุงเทพมหานครจัดประเภทให้ว่าเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการปิดสนามหลวงเพื่อปรับภูมิทัศน์นั้น จะพบว่ากรุงเทพมหานครได้มีการวางแผนทางแก้ไขปัญหาคือเป็นมาตรการในการรองรับผู้ได้รับผลกระทบ โดยจำแนกและตัดสินว่ามี 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มผู้ใช้ชีวิตสาธารณะ และผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ดังนี้

สำหรับกลุ่มที่กรุงเทพมหานครตัดสินว่าเป็นผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะ กรุงเทพมหานครได้ทำการสำรวจและขึ้นทะเบียน เพื่อแจ้งให้คนกลุ่มนี้เข้าพักอาศัยในสถานที่ที่กรุงเทพมหานครจัดไว้ให้ ซึ่งเป็นการดีใจที่เห็นว่าคนกลุ่มนี้ต้องการเพียงแค่ว่าที่หลบนอน โดยดำเนินการสร้างที่พักถาวร คือ ที่พักถาวรเขตสายไหม อาคารที่พักอาศัยคนไร้บ้านเขตบางกอกน้อย และบ้านอ้อมใจ รวมถึงการขอรับการสนับสนุนพื้นที่จากหน่วยงานอื่นๆ ได้แก่ พื้นที่ใต้ทางด่วนของการทางพิเศษแห่งประเทศไทย พื้นที่บริเวณสะพานขาวของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ กรมธนารักษ์ และการรถไฟแห่งประเทศไทยนั้น ตรงนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า กรุงเทพมหานครและคณะทำงานโครงการนี้ดีใจที่ความต้องการของกลุ่มคนที่มาใช้ชีวิตสาธารณะในสนามหลวง (คนไร้บ้าน/คนเร่ร่อน) เป็นผู้ที่ต้องการที่อยู่อาศัยที่ใช้ในการหลบนอนช่วงเวลากลางคืน

ป้าหมอน หนึ่งในผู้ให้ข้อมูลในงานศึกษานี้ ซึ่งตัดสินใจเข้าไปพักอาศัยอยู่ในบ้านอ้อมใจที่ทางกรุงเทพมหานครเตรียมไว้รองรับผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการปิดสนามหลวงเพื่อปรับภูมิทัศน์ พ.ศ.2553 ป้าหมอนเล่าถึงการใช้ชีวิตในบ้านอ้อมใจให้ผู้ศึกษาฟังว่า

ตอนไปอยู่บ้านอ้อมใจนี่คือเข้าไปนอน พอ 7 โมงเช้า ตีห้านี้ออกได้แล้ว 9 โมงคือสิ้นสุดการอยู่นั้น เพราะว่าแม่บ้านเค้าจะทำความสะอาด ที่อ้อมใจมีแม่บ้านทำความสะอาด ปูที่บ้าน ทำห้องน้ำให้เราทุกวัน เช้ามีข้าวมาส่ง เย็นก็มีข้าวให้กิน วันละ 2 มื้อ กลางวันต้องหากินเอง ... พอเราออกจากบ้านอ้อมใจ เราก็ไปขายของ ตอนที่ล้อมั่วรังกะสีแล้ว หน้าธรรมศาสตร์ยังขายของได้ ก็ไปขายตรงนั้น แต่เค้าไม่มีเสื้อให้เขานอนเหมือนแต่ก่อนแล้ว ก็เลยไม่ได้เขานอน

ป้าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ป้าหมอนเล่าถึงระเบียบของการเข้าพักในบ้านอ้อมใจให้ฟังว่า

บ้านอ้อมใจเค้าให้เข้าประมาณสามโมงเย็น อยู่ได้เต็มที่ถึง 9 โมงเช้า พอตอนออก เค้าจะมีพนักงานมาตรวจ เป็นของทหารผ่านศึก ตรวจค้นของ ว่าลัก ขโมยของอะไรใครไปไหม มียาบ้า มีอะไรไหม มีมิดมีอาวุธไหม ในนั้นเค้าไม่ให้มีอาวุธติดตัว เข้าไปเพราะว่าเดียวเกิดทำร้ายกัน ถ้าเป็นของส่วนราชการมันจะดูไง เค้าเข้มงวด

ป้าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ซึ่งการเข้าพักที่บ้านอ้อมใจนั้นจะถูกขึ้นทะเบียนประวัติ และติดบัตรระบุ “รุ่น” เพื่อแสดงถึงปีที่เข้ามาอยู่

ตอนอยู่บ้านอ้อมใจ มันมี 4-5 รุ่น มันมีบัตรสีขาว บัตรสีเหลือง สีชมพู สีเขียว แยกตามปี พ.ศ. ที่เข้าไปอยู่ คือรุ่นไหน รุ่นไหน มันจะมีรุ่นเก่ากว่าเราอีก เราไปอยู่รุ่นสีเขียว เราเพิ่งมา เค้าบอก รุ่นเก่ากว่าแกมันยังมีอีก มันออกกันไปแล้ว เด๋วมันก็เข้ามาใหม่ เวลามันไปไม่รอด

ป้าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

และมีผู้ดูแลบ้านอ้อมใจที่คอยสอดส่องดูแลเพื่อให้ความเป็นอยู่ของผู้ที่เข้าพักอาศัยในบ้านอ้อมใจเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่มีการทะเลาะวิวาท ซึ่งผู้ดูแลดังกล่าว ทำหน้าที่เป็นเสมือนผู้คุมกฎ ที่จะมีการบันทึกและจัดทำรายงาน ทั้งนี้ หากผู้ที่เข้าพักแล้วก่อเหตุทะเลาะวิวาทจะเป็นเหตุให้ต้องออกจากการพักอาศัยบ้านอ้อมใจอย่างถาวร และไม่อนุญาตให้กลับเข้ามาพักได้อีก

ตอนป้าอยู่บ้านอ้อมใจ ไม่มีช้อมกันนะ มีแต่ด่ากัน จะใส่กันอย่างเดียว ถ้ามีคนลงไปฟ้อง เจ้าหน้าที่ก็จะวิ่งขึ้นมา พวกมันก็จะแยกกันไป เพราะว่ากลัวโดนไล่ออก มีบางคนโดนสั่งพักเหมือนกัน แต่บางคนก็ถูกไล่ออกไม่ให้กลับมาอยู่เลย เจ้าหน้าที่เค้าจะลงบันทึกไว้

ป้าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าพักในบ้านอิมใจกลับพบว่า บ้านอิมใจไม่สามารถตอบสนองการใช้ชีวิตของพวกเขาได้ เนื่องจากการใช้ชีวิตในที่สาธารณะของพวกเขาไม่ใช่แค่การหลับนอน แต่มีการประกอบอาชีพด้วย การมีที่เก็บสัมภาระจึงเป็นสิ่งสำคัญ

ป้าหมอนพักอาศัยอยู่ในบ้านอิมใจอยู่ประมาณ 6-7 เดือนจึงตัดสินใจออกมาเช่าบ้านกับเพื่อน ป้าหมอนเล่าถึงสาเหตุที่ออกมาจากบ้านอิมใจว่า

อยู่กินนอนที่บ้านอิมใจได้ 6-7 เดือนแล้ว ไปดีกว่า พี่เค้าชวนไปเช่าบ้าน หุ่นกันคนละ 800 เราก็เลยไป ออกมาจากบ้านอิมใจก็ไม่คิดกลับเข้าไปอีกแล้ว เพราะว่าที่อิมใจ ต้องแบกของกลับแบกของเข้า ป้าขายของ บางวันของเยอะก็แบกไม่ไหว ต้องมีที่ให้เก็บของ แต่ที่อิมใจเค้าไม่มีที่ให้เก็บของให้เรานะ ไม่เหมือนเราเช่าบ้านอยู่จริงๆ แต่ก่อนเค้าก็มีที่ให้เก็บของให้ แต่มันมีคนทำเสีย เอายาบ้ามาซุก เค้าเลยไม่ให้เอาของไว้เลย

ป้าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สำหรับป้าหมอนที่เคยใช้ชีวิตในที่สาธารณะที่ตัดสินใจเข้าพักอาศัยบ้านอิมใจ แม้ว่าจะมีอาหารและที่นอนให้ แต่การมีระบบ ระเบียบ ผู้คุมพื้นที่ที่เข้มงวด รวมถึงการไม่มีพื้นที่ส่วนตัวให้เก็บของ ทำให้ไม่สามารถตอบสนองวิถีการใช้ชีวิตของผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะได้ และนำไปทำให้ป้าหมอนออกจากระบบของมาตรการที่กรุงเทพมหานครมีมารองรับ

ด้านลุงอ้อด ผู้ให้ข้อมูลหนึ่งที่เคยใช้ชีวิตในที่สาธารณะมองถึงมาตรการบ้านอิมใจที่กรุงเทพมหานครออกมาเพื่อรองรับผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะให้ผู้ศึกษาฟังว่า

ไม่สมควรเอาไปขังตามสถานบำบัด สถานกักกัน เค้าไม่ใช่นักโทษยาเสพติด เอาไปปนกันคนบ้าคนบอไปปนกันหมด คนดีก็กลายเป็นคนบ้า แล้วถามว่าทำไมต้องใช้ระบบดี ระบบอะไร มันก็มีอยู่

ลุงอ้อด (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ซึ่งในส่วนนี้จะเห็นได้ว่า แนวทางของการกักกัน กวาดต้อน ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะต้องการ กระบวนการคัดแยกที่นำไปสู่การหลอมรวมระหว่างผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะที่มีอาชีพและไม่มีอาการทางจิต กับผู้ที่ใช้ชีวิตในที่สาธารณะที่มีอาการทางจิตเป็นสิ่งที่ผู้ใช้ชีวิตในที่

สาธารณะไม่เห็นด้วยกับมาตรการนี้ และสิ่งที่ลุงอ้อพยายามเรียกร้องคือกลไกของคัดแยกที่เมื่อพิสูจน์ทราบแล้วว่าไม่มีอาการทางจิต และเป็นผู้ที่ใช้ชีวิตในที่สาธารณะเท่านั้น จะต้องไม่เอาพวกเขาไปรวมกัน นอกจากนี้ ลุงอ้อชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ดำรงตำแหน่งในฐานะของผู้กำหนดนโยบายนั้น เป็นบุคคลสำคัญที่กำหนดทิศทางและขับเคลื่อนกลไกของการแก้ปัญหา

4.1.3 มาตรการการขึ้นทะเบียน “ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย”

สำหรับมาตรการการขึ้นทะเบียนผู้ค้าหาบเร่แผงลอย จะเห็นได้ว่ากรุงเทพมหานครได้ดำเนินการโดยเปิดให้ผู้ค้าที่เคยค้าขายอยู่ในสนามหลวงและบริเวณโดยรอบ คือบริเวณรอบสนามหลวง รอบรั้วศาลฎีกา และรอบพระบรมมหาราชวัง มาทำการขึ้นทะเบียนกับทางกรุงเทพมหานคร โดยผู้ค้าที่ได้ทำการขึ้นทะเบียนจากกรุงเทพมหานครเท่านั้น จึงจะมีสิทธิได้รับล๊อคแผงขายของในบริเวณตรอกสาเกและริมคลองคูเมืองเดิมที่กรุงเทพมหานครจัดไว้รองรับ ดังนั้นผู้ค้าที่มาขึ้นทะเบียนจึงไหลมายังตรอกสาเกและริมคลองคูเมืองเดิมตามที่กรุงเทพมหานครจัดสรรพื้นที่ไว้รองรับ แต่ไม่ใช่ทั้งหมดของผู้ใช้พื้นที่สนามหลวงและบริเวณโดยรอบในการประกอบอาชีพที่จะได้รับสิทธิในการขึ้นทะเบียนนี้และมีโอกาสเข้าถึงพื้นที่ที่ทางกรุงเทพมหานครจัดสรรไว้ เนื่องจากมาตรการดังกล่าวรองรับสำหรับกลุ่มผู้ใช้พื้นที่สนามหลวงและบริเวณโดยรอบในที่ประกอบอาชีพค้าขายประเภทหาบเร่แผงลอย ทำให้มีผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงที่ประกอบอาชีพประเภทขายบริการและประเภทอื่นๆ ไม่ได้รับสิทธิในการเข้าถึงมาตรการนี้

บ้านวลเป็นผู้หนึ่งที่ประกอบอาชีพค้าขาย ที่แต่เดิมเป็นแบบแผงลอย มีรถเข็นและมีจุดจอดขายประจำที่ เมื่อถึงเวลา 20.00 น. บ้านวลก็จะเข็นรถเข็นเพื่อขึ้นไปขายน้ำบริเวณสนามหลวงฝั่งตรงข้ามธรรมศาสตร์ ก่อนจะผันมาขายแบบหาบเร่ โดยเข็นเวียนไปเรื่อยๆ รอบสนามหลวง และจะเข็นขึ้นไปบนสนามหลวงถ้ามีโอกาสพิเศษที่ขึ้นไปขายได้ แล้วกลับมาขายแบบแผงลอยอีกครั้งบริเวณหน้ารั้วโรงละครแห่งชาติแต่ขายในช่วงเวลากลางวัน บ้านวลเล่าถึงสาเหตุที่ไม่ไปขึ้นทะเบียนกับกรุงเทพมหานครให้ฟังว่า

ป้ามีที่ขายแล้ว ไม่ได้เดือดร้อนอะไร ขายได้ก็ขาย ขายไม่ได้ก็นั่งอยู่อย่างนี้ ส่วนใหญ่ป้าขายนักท่องเที่ยว ป้าทำกินกับพวกรถตุ๋น รถทัวร์ที่เค้ามาจอดรถกันตรงนี้ พวกแม่ค้าข้างบนไม่ใช่แม่ค้าถาวร เป็นแม่ค้าที่มาเสียรายวัน ทุกวันนี้ พวกนั้นย้ายไปอยู่แถวตรอกสาเก

บ้านวล (สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560)

ด้านป้ายอ หนึ่งในผู้ที่ประกอบอาชีพหมอนวดในสนามหลวงเล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า

ตอนปิดสนามหลวง เค้าไม่ให้ทำ ไม่ให้หวด เค้าปิดเลย แต่เค้าไม่ได้มาบอกป่าเองนะ เค้าบอกกับเจ้าของเสื้อ พอล้อมรั้ว ก็ไม่มีที่ให้หวด ก็พากันไปประท้วงที่ กทม. ประท้วง สุขุมพันธ์ ไปประท้วงกับเค้า ไปตากแดด เดินลุยกันไปเสาชิงช้า ตอนนั้นไปกันเยอะมาก พ่อค้าแม่ค้าไปกันหมด หมอนวดก็ไป

ป้ายอ (สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2560)

เมื่อถามถึงเหตุผลของการไปชุมนุมที่ศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร ป้ายอเล่าว่า

ก็ไปประท้วง จะมาปิดกันได้ยังไง ทำมาหากินกันที่สนามหลวงมาตั้งกี่ปี แล้วมาปิดแบบนี้ จะไปทำที่ไหน มันตัดช่องทางทำมาหากินกัน... แต่เค้าก็ไม่ยอมอยู่ดี ทำไปแล้วก็ไม่ได้ผลอะไร

ป้ายอ (สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2560)

เมื่อถามถึงเหตุผลที่ไม่ได้ไปขึ้นทะเบียนกับทางกรุงเทพมหานครเพื่อรับการจัดสรรพื้นที่ในการประกอบอาชีพ ป้ายอตอบเพียงว่า “เราเป็นใคร เราจะไปขึ้นทะเบียนนั้นได้ยังไง” (ป้ายอ, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2560)

ดังนั้นจากข้อมูลที่ได้ จะเห็นว่า การใช้พื้นที่สนามหลวงก่อนการปรับภูมิทัศน์ พ.ศ.2553 เพื่อประกอบอาชีพ ทั้งประเภทขายสินค้า และขายบริการนั้น มีด้วยกัน 2 ลักษณะคือ ผู้ค้าที่ใช้บริการเช่าเสื้อกับผู้ค้าที่ไม่เช่าเสื้อ โดย “เจ้าของเสื้อ” จะคอยดูแลการใช้พื้นที่สนามหลวงของผู้เช่า การจ่ายเงินเพื่อเช่าเสื้อจึงไม่ต่างไปจากการเช่าพื้นที่ที่มีผู้ดูแลเรื่องสถานที่ในการประกอบอาชีพให้สำหรับความกังวลต่อสถานการณ์เมื่อมีการปิดพื้นที่สนามหลวง พบว่า ผู้ใช้พื้นที่สนามหลวงเพื่อประกอบอาชีพมีความกังวลเรื่องสถานที่ประกอบอาชีพเหมือนกัน

4.1.4 เบียดขับออกไปรอบนอก ให้ไป “บุกรุก” พื้นที่ราชการอื่นๆ

เมื่อสนามหลวงปิดพื้นที่เพื่อปรับภูมิทัศน์ ได้ทำให้ผู้ที่เคยใช้ชีวิตอยู่ในสนามหลวงต้องออกไปยังพื้นที่อื่น ซึ่งพบว่าการออกไปของคนกลุ่มนี้กลับทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ราชการอื่นๆ อย่าง

โรงพยาบาล หากพิจารณาถึงเงื่อนไขที่ทำให้ผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะที่เคยใช้สนามหลวงแล้วเลือกมาใช้ที่โรงพยาบาล จะพบว่า มีความเชื่อมโยงการรับรู้ในมิติของเวลา กล่าวคือ แม้ว่าโรงพยาบาลจะเป็นบริเวณสถานที่ที่ไม่มีลักษณะเป็นที่สาธารณะทั่วไป แต่การรับรู้ว่าโรงพยาบาลเป็นสถานที่ที่เปิดให้บริการ 24 ชั่วโมง จึงเป็นพื้นที่อันดับต้นๆ ที่ถูกเลือกใช้ แต่ความ 24 ชั่วโมง (24/7) ของโรงพยาบาล ไม่ใช่การเปิดให้บริการทุกพื้นที่ ทำให้การอยู่ในพื้นที่ที่ไม่ได้เปิดให้บริการ 24 ชั่วโมงของโรงพยาบาล จำเป็นต้องมีเหตุผลที่มีน้ำหนักมากพอให้สามารถอยู่ในพื้นที่นั้นๆ ในเวลาที่ไม่ควรอยู่ได้

พอสนามหลวงปิด ตอนแรกไม่ได้นอนบ้านอัมใจ ป้าไปนอนที่โรงพยาบาลศิริราช เพราะว่าโรงพยาบาลมันเปิดตลอดเวลา และป้าก็มีบัตรคนไข้ศิริราชอยู่แล้ว ป้าไปนอนเก้าอี้หน้าห้องยา เราก็อำเหมือนเรามาจากต่างจังหวัด มารอหาหมอตอนเช้า บางทีก็บอกว่าญาติคนไข้ พี่สาวมานอน เราก็มารอเฝ้า

ป้าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ทั้งยังต้องมีการเตรียมตัวที่ดีมากพอ เช่น การแต่งกาย เพื่อจะช่วยให้สามารถอยู่ในพื้นที่นั้นไม่อย่างปลอดภัย ไม่ถูกรุกรานจากเจ้าหน้าที่ และเพื่อไม่ให้ถูกผู้ดูแลพื้นที่ตรวจสอบได้ว่าเหตุผลนั้นเป็นเพียงข้ออ้างที่คนกลุ่มนี้หยิบยกขึ้นมาใช้เพื่ออยู่ในบริเวณนั้นได้ นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า ผู้ใช้พื้นที่สาธารณะมีการตระหนักถึงสถานการณ์ว่าจะต้องมีการตรวจสอบของเวรยามตามรอบเวลา ซึ่งสำหรับป้าหมอนได้เลือกที่จะหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยและเลือกที่จะให้เจ้าหน้าที่พบเจอน้อยที่สุด เพื่อให้เจ้าหน้าที่จดจำใบหน้าและแบบแผนพฤติกรรมได้ช้าที่สุด ซึ่งจะช่วยให้ระยะเวลาให้การบุกรุกพื้นที่โรงพยาบาลพักอาศัยสามารถทำได้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้ อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่า ผู้ใช้พื้นที่สาธารณะมีการรับรู้ได้ว่า การเป็นผู้บุกรุกของตนนั้น มีระยะเวลาที่ปลอดภัยแค่ไหน ถึงจุดไหนแล้วต้องออกจากพื้นที่เพื่อไม่ให้ถูกจับได้

ที่ศิริราชเค้ามีพนักงานเช็ก ที่นี้เราก็ต้องเอาตัวให้รอด โอ้หนานี้มาทุกวัน ไม่ได้เว้ย ต้องหลบก่อน พอเค้าเช็กไปแล้ว เราค่อยกลับเข้ามานอน เค้าเช็กเป็นเวลา บางทีก็สี่ทุ่ม แต่ก่อนเช็กใหม่ๆ ก็สามทุ่ม พอตอนหลังเค้ารู้ โอ้พวกนี้มันฉลาด ก็ไปเช็กเอาตอนห้าทุ่ม คนมาเช็กเป็น รูป. ของทหารอากาศผ่านศึก ชุดสีน้ำเงินๆ บางคนถ้าแต่งตัวไม่สะอาด มันดูรู้ง่าย ถ้าแต่งตัวดีแล้วรู้ยาก แต่ถ้าเจอทุกวัน พนักงานโรงพยาบาลเค้าก็จำหน้าได้ โอ้หนามาอีกแล้ว นานวันเค้า เค้าจำได้ เลยไปนอนบ้านอัมใจของ กทม.

ป้าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

อย่างไรก็ตาม การบุกรุกนี้ก็กลับเป็นผลให้ต้องไปนอนที่บ้านอิมใจอยู่ดี แต่เมื่อบ้านอิมใจไม่สามารถตอบสนองการใช้ชีวิตของพวกเขา จึงทำให้ตัดสินใจย้ายไปอยู่ที่ศูนย์คนไร้บ้าน สุวิทย์ วัดหนู

ป้าหมอนเล่าถึงความเป็นอยู่ในบ้านสุวิทย์ฯ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ที่เคยใช้ชีวิตในที่สาธารณะได้เป็นอย่างดี ซึ่งต่างจากบ้านอิมใจ ที่กรุงเทพมหานครใช้รองรับพวกเขา และดีกว่าการไปใช้ชีวิตในที่สาธารณะให้ผู้ศึกษาฟังว่า

บ้านนี้เค้ามีข้าวส่วนกลาง มีหมอมาดูแล มีเจ้าของบ้านที่คอยดูแลบ้าน ดีกว่าไปเข้าบ้านอยู่ เข้าบ้านก็แพง อยู่ข้างนอกก็เสี่ยงโดนจับ

ป้าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

นอกจากนี้ ภายหลังการเปิดใช้สนามหลวงอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2554 ผู้ศึกษาเห็นว่า คนกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการปิดพื้นที่สนามหลวงเพื่อปรับภูมิทัศน์ตามการจัดประเภทของกรุงเทพมหานครดังที่กล่าวมาข้างต้น เป็นกลุ่มคนที่ไม่สามารถกลับเข้ามาใช้สนามหลวงเพื่อประกอบอาชีพด้วยวิถีเดิมได้อีกต่อไปตามข้อห้ามในประกาศการใช้พื้นที่ห้องสนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป ที่ระบุว่า “ห้ามขายหรือจำหน่ายสินค้า ห้ามนอน ห้ามทิ้งสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอย ห้ามถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ ห้ามอาบน้ำหรือชะล้างสิ่งใดๆ” ขณะเดียวกันผู้ที่เข้าใช้สนามหลวงหลังการปรับภูมิทัศน์ได้ ต้องเป็นผู้ที่สามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์เท่านั้น

ภายหลังการเปิดใช้สนามหลวงหลังการปรับภูมิทัศน์ พ.ศ.2553 อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2554 ก่อนที่สนามหลวงจะถูกปิดพื้นที่ทั้งหมดเพื่อรองรับงานพระราชพิธี พระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร นับตั้งแต่วันที่ 13 ตุลาคม 2559 เป็นต้นมา ผู้ใช้สนามหลวงที่เคยใช้สนามหลวงในการประกอบอาชีพเริ่มรับรู้ได้ว่า การปิดสนามหลวงเพื่อปรับภูมิทัศน์ที่ผ่านมา ได้กลายเป็นการปิดสนามหลวงอย่างถาวรสำหรับพวกเขา

ป้ายอ เป็นอีกหนึ่งที่ตัดสินใจกลับบ้านที่ต่างจังหวัดเป็นเวลากว่า 2 ปี ก่อนที่จะกลับมาหาที่ทำมาหากินอีกครั้ง ในบริเวณใกล้เคียงสนามหลวงโดยเริ่มจากการตามหาเจ้าของเสื้อที่เคยเช่าเมื่อครั้งสนามหลวงยังไม่ปรับภูมิทัศน์ ป้ายอเล่าให้ฟังว่า

พอล้อมรั้วสังกะสี ป่าไม่มีที่นวด ป่าก็กลับไปอยู่บ้าน 2 ปี แล้วก็ไปนวดอยู่ในสวนหย่อมข้างพระแม่ธรณี แล้วก็มาอยู่ตรงครั้วราชดำเนิน ข้างโรงแรมรัตนโกสินทร์ แล้วก็ไปอยู่เจดีย์ขาว พอย้ายมาตรงเจดีย์ขาว ก็มาเช่าเสื้อของตา ตาแก็บเป็นเจ้าของเสื้อ แต่ก่อนแก็บก็ปล่อยเสื้ออยู่ในสนามหลวงนะ ป่าก็เช่าของแก็บ ตอนป่าอยู่ในสนามหลวง

ป่าอ (สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2560)

ป่าอเล่าถึงการประกอบอาชีพ ซึ่งแต่เดิมเคยทำอยู่ในพื้นที่สนามหลวง แต่ปัจจุบันต้องมาอยู่นอกพื้นที่สนามหลวงให้ฟังว่า

ค่าเช่าที่ดินนี้ (ตรอกสาเก) วันละ 100 บาท ถ้ามีร่มด้วยก็ 110 บาท ส่วนของต้องเอาของมาเอง มีกางเกงมาให้ลูกค้าเปลี่ยน ครีมนวดเท่านั้นที่ผสมยาหม่องเรียบร้อยแล้ว มาเช่าที่เค้าอย่างเดียว ก็มีแต่หมอนวดกะหมอนวดแค่นั้นที่เหลื่ออยู่ ลูกค้าที่เคยนวดตอนอยู่ในสนามหลวง เค้าก็ตามมา

ป่าอ (สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2560)

เช่นเดียวกับลุงนะ แม้ว่าจะไม่ได้กลับไปใช้ชีวิตที่บ้านจังหวัดสระบุรี เหมือนป่าอที่กลับไปอยู่บ้านที่จังหวัดอุดรธานี แต่ลุงนะ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่เคยใช้สนามหลวงในการประกอบอาชีพก็ไม่สามารถกลับไปใช้สนามหลวงโดยเลือกที่จะใช้พื้นที่โดยรอบสนามหลวงเท่าที่เจ้าหน้าที่จะไม่มารบกวนการดูหมอมของลุง และต่อมาก็กลับไปใช้บริการเช่าเสื้อเพื่อดูหมอมที่เจดีย์ขาว

และสำหรับลุงป้อ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่เคยใช้ชีวิตในที่สาธารณะ แม้ว่าจะออกมาจากสนามหลวงในยุคที่ศูนย์วิทยฯ เปิดแรกๆ ประมาณ ปี 2544 แต่ลุงป้อยังคงไปขายของที่สนามหลวงจนถึงตอนที่สนามหลวงปรับภูมิทัศน์ และภายหลังสนามหลวงล้อมรั้วเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ ลุงป้อก็ย้ายมาขายแถวศาลอาญา จนถึงช่วงพระราชพิธีพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

อย่างที่ศาลอาญาผมก็ไปขาย เค้าไม่ให้ขายในสนามหลวงก็ไปขายกันตรงป้ายรถเมล์หน้าศาลอาญา แต่พอพ่อ (รัชกาลที่ 9) เสีย เค้าไม่ให้ขาย ก็ไปขายที่อื่น เค้าให้ขายตรงไหนก็ได้ ที่ไม่ใช่เขตงาน เราก็ลงไปทั่วกรุงเทพฯ ที่เค้ามีขายพระกัน ไปหมด เวลาผม

ไปขาย ผมไปคนเดียว ไม่อยู่กับใคร ผมไม่ได้ไปเป็นกลุ่มเหมือนคนอื่น ขายได้ เสร็จ ผมก็กลับ

ลุงป้อ (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

จากข้อมูล ทั้งที่เป็นคำบอกเล่าถึงสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูลและสิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลพบเห็น ทั้งหมดข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นว่า สนามหลวงในห้วงเวลาของการดำเนินการปฏิรูปที่ดิน พ.ศ.2553 ผู้ใช้สนามหลวงทุกคนถูกบังคับให้ออกจากพื้นที่ทั้งหมด และไม่มีผู้ใดได้รับการอนุญาตให้เข้าพื้นที่ นอกจากเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานปฏิรูปที่ดินเท่านั้น ซึ่งในกระบวนการนี้ได้ชี้ชวนให้ผู้ศึกษานึกถึงเรื่องมาตรการที่ต้องดำเนินการเมื่อมีโรคระบาด จากคำสั่งที่มีการเผยแพร่ในตอนปลายของศตวรรษที่ 17 ที่ฟูโกต์กล่าวถึงการปิดล้อมเมืองเมื่อมีโรคระบาด การห้ามคนออกจากเมือง และต้องถูกควบคุมโดยเจ้าหน้าที่ (Foucault, 1975/1984, p.170) จึงไม่ต่างไปจากการเคลื่อนย้ายกลุ่มผู้ใช้สนามหลวงที่ทางกรุงเทพมหานครจัดประเภทว่าเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการปฏิรูปที่ดินครั้งนี้ ทั้งกลุ่มผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ซึ่งการปิดล้อมพื้นที่สนามหลวง นับตั้งแต่เริ่มปิดพื้นที่เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2553 จนถึงการเปิดใช้พื้นที่สนามหลวงหลังการปฏิรูปที่ดินอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2554 นับเป็นเวลากว่า 1 ปี 6 เดือน จึงมีความยาวนานมากพอที่จะทำให้วิถีชีวิตของผู้คนที่เคยใช้สนามหลวงเปลี่ยนไป ผู้ใช้สนามหลวงเป็นกิจวัตรเพื่อการประกอบอาชีพมีการขยับขยายหาพื้นที่ทำกินใหม่ แม้จะห่างกันแค่เพียงข้ามถนนก็ตาม ส่วนผู้ใช้สนามหลวงพักอาศัยก็หาที่อาศัยแห่งใหม่ ซึ่งมีทั้งผู้ที่ไม่ไปและไม่ไปตามสถานที่ที่รัฐจัดไว้ให้ และก็เริ่มปรับตัว ใช้ชีวิตรูปแบบใหม่ที่ไม่ยึดโยงกับพื้นที่สนามหลวงเหมือนแต่ก่อน ดังนั้นจึงถือได้ว่าปฏิบัติการทางอำนาจของภาครัฐ นำโดย กรุงเทพมหานคร ได้ประสบผลสำเร็จในการกำจัดคนออกจากพื้นที่สนามหลวงด้วยการปิดสนามหลวงเพื่อการปรับปรุงพื้นที่ ภายใต้โครงการปฏิรูปที่ดิน สภาพแวดล้อม และปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล

4.2 เทคโนโลยีใหม่กับการกระชับอำนาจเก่า

ภายหลังการปฏิรูปที่ดิน พ.ศ.2553 ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสนามหลวงแตกต่างกันไป ทั้งการเปลี่ยนแปลงในทางกายภาพ กฎการใช้พื้นที่ รวมถึงผู้คน โดยการตระหนักรู้ถึงสิ่งใหม่ที่เพิ่มเติมเข้ามา สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป และสิ่งที่เคยมี เคยเห็น ในสนามหลวง ก่อนปฏิรูปที่ดินแต่หลังการปฏิรูปที่ดินแล้วเสร็จกลับหายไป ได้มีการเปรียบเทียบเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของตนในอดีตกับปัจจุบัน รวมถึงให้ความหมายต่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งเหล่านี้

แตกต่างกัน โดยการรับรู้ถึงการมีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สนามหลวงได้มาพร้อมกับการรับรู้ว่ามีรั้ว ม้านั่ง ไฟส่องสว่าง สนามหญ้า ชุมอำนาจการ และเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่เข้ามาอยู่ในสนามหลวงหลังการปรับภูมิทัศน์ที่ผู้ให้ข้อมูลทุกคนรับรู้และจดจำได้

ในมุมมองผู้ใช้พื้นที่ที่ไม่สามารถเข้าใช้สนามหลวงในวิถีเดิม เนื่องจากมีอาชีพที่ขัดกับการจัดระเบียบใหม่นั้น มีการรับรู้การเปลี่ยนแปลงและความเป็นไปของสิ่งของที่สอดคล้องกับการใช้ชีวิตในที่สาธารณะและประสบการณ์ส่วนตัวที่เคยเผชิญเมื่อครั้งก่อนปรับภูมิทัศน์

ลงนะเล่าถึงสิ่งที่พบเห็นในสนามหลวงใหม่ให้ผู้ศึกษาฟังว่า

ที่ผมเห็นตั้งแต่ตอนพระพินาง ก็มีรั้ว มีไฟติดเพิ่ม มีกล้องวงจรปิด

ลงนะ (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

และเล่าถึงการใช้สปริงเกอร์รดน้ำหญ้าที่มีการนำเข้ามาใช้งานกับสนามหลวงใหม่ โดยเปรียบเทียบกับสนามหลวงก่อนปรับภูมิทัศน์ที่ตนได้รับผลกระทบขณะที่ประกอบอาชีพอยู่ในสนามหลวงให้ฟังว่า

ตอนที่ห่มจะมีฉีดน้ำนะ บางวันก็สองห่ม แล้วแต่เค้าจะฉีด ตอนที่ยังดูดวงอยู่ในสนามหลวง เราก็เก็บเสื้อ พอเค้าฉีดแล้ว เดี๋ยวมันก็แห้ง ก็กลับมาที่เดิม คือ ต้องให้เค้าฉีดน้ำก่อน พอแห้งแล้วค่อยกลับมา มันชอบมาฉีดตอนเราทำงาน ตอนที่ยังไม่รั้ว ก็ฉีดข้างใน แต่พอตอนมีรั้วแล้ว เค้ามีสปริงเกอร์ ก็ใช้อันนั้น

ลงนะ (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

ด้านป้าหมอนได้กล่าวถึงการสร้างสาธารณูปโภคไว้รองรับผู้ใช้พื้นที่สาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับการดำรงชีวิตในที่สาธารณะ คือ ห้องน้ำสาธารณะ และที่ก่อดน้ำดื่มในบริเวณสนามหลวงให้ผู้ศึกษาฟังว่า

ตอนนั้นที่ปรับใหม่ๆ เค้ามีห้องน้ำเป็นสแตนเลสอย่างดีมาสร้างให้ใช้ เก็บถัง 3 บาท แต่ก็มีให้ใช้ไม่นาน ไม่ถึง 2 เดือน ก็รื้อออกหมด มีที่ก่อดน้ำให้กินด้วย

ป้าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ขณะที่ ผู้ใช้สนามหลวงที่สามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์ สำหรับต้อล รับรู้และจดจำได้ว่า ร้ว ม้านั่ง และกล้องวงจรปิด เป็นสิ่งใหม่ที่มาอยู่ในสนามหลวงหลังการปรับ ภูมิทัศน์

พอสนามหลวงเปิดใช้ครั้งนี้ เท้าที่เห็นก็มีร้วใหม่ มีม้านั่ง มีกล้องวงจรปิด

ต้อล (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

ในทำนองเดียวกันกับพีซซ์ที่ให้ความสำคัญกับการติดตั้งร้วรอบสนามหลวง โดยมองว่า ร้วคือสิ่งที่ทำหน้าที่ในการกีดขวางและจัดระเบียบเส้นทางเข้า-ออกของผู้ใช้สนามหลวง ขณะเดียวกัน ก็สังเกตเห็นได้ว่าวิธีการใช้สนามหลวงของผู้ใช้สนามหลวงคนอื่นๆ เปลี่ยนไปจากเดิม และชีวิต สนามหลวงในเวลากลางคืนหายไป

หลังจากเปิดสนามหลวงครั้งนี้มาแล้ว มันล้อมร้วแล้ว คนก็เข้าออกตามช่องที่ร้วเปิดไว้ พี่ ไปเดินดู ตอนเช้าก็มีคนมาออกกำลังกาย พอตกเย็นก็ปั่นจักรยาน วิ่งจ็อกกิ้ง พอ ตอนกลางคืน เค้าร้วปิด ก็ไม่มีอะไร เปิดช่องหลักให้ผ่านได้

พีซซ์ (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

ทั้งนี้ การปิดร้วเมื่อถึงเวลาปิดทำการทำให้ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้ถึงปฏิบัติการ “กวาด ต้อน” ผู้คนให้ออกจากพื้นที่ที่กระทำการโดยเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย ซึ่งทำให้ผู้ใช้สนามหลวง รับรู้ถึงการมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยที่คอยดูแลเรื่องความปลอดภัย และควบคุมให้การใช้พื้นที่ สนามหลวงเป็นไปตามกฎระเบียบที่ถูกลงเอาไว้

ทุกวันนี้ในช่วงก่อน 13 ตุลาคม 2559 สนามหลวงภายหลังการปรับภูมิทัศน์ พ.ศ.2553 จะเปิดให้บริการตั้งแต่เวลา 05.00 น. - 22.00 น. พีรองเล่าถึงวิธีที่เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย ปฏิบัติเมื่อสนามหลวงถึงเวลาปิดทำการให้ผู้ศึกษาฟังว่า

พอตอนใกล้จะปิด เขาก็จะเป่านกหวีด แล้วบอกว่าหมดเวลาแล้วครับ เขาก็บอกหลาย รอบจนกว่าคนจะหมด แต่เราก็ไม่ได้รอถึงขนาดนั้น แค่ว่ามาบอกรอบแรกเราก็ออก แล้ว แล้วจะเดินออกตรงประตูที่อยู่ตรงข้ามกับคลองหลอดที่เขาขายของกัน เพราะเป็น ประตูสุดท้ายที่เจ้าหน้าที่จะมาปิด

พีรอง (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

ด้านล่างนี้อีกหนึ่งในผู้ที่เคยใช้ชีวิตในที่สาธารณะ เล่าถึงการใช้ความรุนแรงที่พบเห็นใน
ปฏิบัติการกวาดต้อนผู้ใช้นามหลวงที่กระทำยังผู้ใช้นามหลวงที่เจ้าหน้าที่ตัดสินว่าเป็นผู้ใช้ชีวิตในที่
สาธารณะให้ผู้ศึกษาฟังว่า

ตอนอีก 10 นาทีจะสี่ทุ่ม เค้าจะเริ่มไล่แล้ว เริ่มเป่านกหวีด คนที่ตื้อดิ่งก็โดนอัด และถ้า
ตื้อนอนก็จะโดนจับ บางคนโดนจับไปส่งเคราะห์เลยก็มี จริงๆแล้ว คนไร่บ้านบางคน
ไม่ได้ตื้อ เขาบอกว่า วันนั้นเขากินยาสดใช้ลูกไม้ไหว แต่โดนอัด โดนเตะมา แต่ส่วนใหญ่
ถ้าเขารู้ว่าเป็นคนไร่บ้าน ก็จะปฏิบัติไม่ตื้ออยู่แล้ว แล้วที่โดนจับไปตามสงเคราะห์ ก็
เทศกิจเป็นคนชี้เป้าทั้งนั้น ทุกวันนี้ก็ยังชี้เป้ากันอยู่

ลุงอ้อด (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

เหมือนกับปายอที่เล่าถึงการถูกกวาดต้อนเมื่อสนามหลวงปิดทำการให้ผู้ศึกษาฟังว่า

หลังจากที่สนามหลวงเปิดใหม่ๆ เข้าไม่ได้เลย มียาม ยามเปิดปิดประตู เข้าเป็นเวลา
เหมือนสวนลุม ถ้าไปเล่นๆ สี่ทุ่มเขาก็ไล่ ออก เป่านกหวีดไล่ แอบเข้าไปนวดก็ไม่ได้ มี
เทศกิจขี่จักรยาน ชีส์สุดเตอร์แบบอื่น ที่นี้เวลาเขาจะปิด เขาจะประกาศว่า ถึงเวลาให้
ออกจากสนามหลวง ออกไปหมด แต่เค้าก็พูดดีดีอะ

ปายอ (สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2560)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างของการรับรู้ถึงสิ่งที่ผู้ใช้นามหลวงถูกกระทำจาก
เจ้าหน้าที่ขณะปฏิบัติการกวาดต้อน ระหว่างผู้ใช้นามหลวงที่สามารถใช้นามหลวงได้โดยเป็นไปตาม
เกณฑ์กับผู้ที่มีอาชีพขัดกับการจัดระเบียบใหม่ กล่าวคือ ประชาชนทั่วไปจะต้องออกจากพื้นที่
สนามหลวงเมื่อถึงเวลาปิดทำการ ขณะที่ผู้ใช้นามหลวง ซึ่งเคยประกอบอาชีพขัดการจัดระเบียบใหม่
เมื่อถึงเวลาที่สนามหลวงปิดทำการ คนกลุ่มนี้จะตกเป็นเป้าหมายของเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย
ซึ่งจะต้องดำเนินการให้คนกลุ่มนี้ออกจากพื้นที่สนามหลวงก่อนกลุ่มอื่น และในบางครั้งเจ้าหน้าที่รักษา
ความปลอดภัยกลับใช้ความรุนแรงในการให้พวกเขาออกจากสนามหลวง อีกทั้งการใช้พื้นที่
สนามหลวงหลังการปรับภูมิทัศน์ของคนกลุ่มนี้ ในบางครั้งการกวาดต้อนไม่ได้ถูกกวาดต้อนให้ออกจาก
พื้นที่เพียงอย่างเดียว แต่กลับมีการดำเนินการจากภาครัฐหน่วยงานอื่นใช้อำนาจในการจับกุมระหว่าง
ที่คนกลุ่มนี้อยู่ในพื้นที่สนามหลวง

ในขณะที่ป่าหมอนบอกเล่าถึงการทำงานของเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยที่อยู่ในพื้นที่สนามหลวงในเวลาที่ย่านสนามหลวงปิดทำการแล้ว ซึ่งเจ้าหน้าที่ยังคงทำหน้าที่ในการดูแลพื้นที่ไม่ให้มีผู้บุกรุกหรือผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบของพื้นที่ให้ผู้ศึกษาฟังว่า

พอล้อมรั้วแล้ว เค้าก็ไม่ให้คนเข้าหลังสี่ทุ่ม แต่ให้ผ่านเส้นกลาง จะมี รปภ. นั่งอยู่ตรงประตูเส้นกลาง คอยดูทุกอย่าง ดูไม่ให้คนเข้าไปใช้บริการข้างในเวลาปิด เดินเข้าถนนเส้นกลางได้เส้นเดียว แล้ว รปภ. ก็จะคอยถามว่า จะไปไหน มาทำอะไรตึกต้น

ป่าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

อย่างไรก็ดี การรับรู้ถึงการมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยประจำอยู่ในสนามหลวงไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะช่วงเวลาที่ปิดทำการเท่านั้น พีชชเล่าให้ผู้ศึกษาฟังถึงประสบการณ์ที่พีชชเคยพบเห็น ซึ่งปรากฏชัดว่า ความปลอดภัยที่เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยกำลังรักษาอยู่นั้น หมายรวมถึงการไม่ให้กลุ่มคนไร้บ้านเข้ามาในพื้นที่สนามหลวง

สนามหลวงมันเปลี่ยนไปเยอะ อยู่ๆก็ไม่ให้คนเข้า คนจรจัดจะถูกเจ้าหน้าที่ รปภ. ลากออกไป หรือเชิญออกไปเลย ซึ่งทำให้พื้นที่นี้ไม่ใช่ของคนพวกนั้นอีกต่อไป เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

พีชช (สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2560)

สำหรับม้านั่ง ซึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่รัฐพยายามทำให้สนามหลวงดูมีความสวยงาม แลดูเหมือนเป็นสวนสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่คนทั่วไปสามารถมาใช้พักผ่อนหย่อนใจ แต่พอมีการมั่วสุมกันก็เลยทำให้คนเข้าใจว่าเป็นแหล่งมั่วสุมกันจริง ซึ่งม้านั่งที่ถูกนำมาติดตั้งเพื่อเสริมสร้างบรรยากาศการเป็นสวนสาธารณะให้กับสนามหลวง และด้วยเก้าอี้ที่มีลักษณะเดียวกันกับที่ผู้คนจะสามารถพบเห็นได้ในสวนสาธารณะ ทำให้ม้านั่งกลายเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้และใช้สนามหลวงเหมือนเป็นสวนสาธารณะ ดังจะเห็นได้จากมุมมองของพีรองที่เล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า “เก้าอี้ที่มีมาใหม่ไม่สามารถเลื่อนได้ เป็นเก้าอี้สีเขียวเหมือนที่สวนสาธารณะ พอมี คนก็สามารถนั่งรับบรรยากาศที่เป็นสวนเขียวๆ ได้” (พีรอง, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560) แต่สำหรับป้าโชน กลับไม่ได้มองว่าม้านั่งเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับผู้มาใช้พื้นที่สนามหลวง แต่ม้านั่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้สนามหลวงกลายเป็นพื้นที่มั่วสุม “เมื่อก่อนมีม้านั่ง พวกก็เข้าไปมั่วสุมกันข้างใน แต่ตอนนี้เค้าให้ยกออกไปช่วงงานพระราชพิธี” (ป้าโชน, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

สำหรับไฟส่องสว่าง ที่ได้มีการติดตั้งด้วยความสูงระดับ 4 เมตร 8 เมตร และ 12 เมตร ได้ทำให้สนามหลวงสว่างไสวในเวลากลางคืน ในแง่หนึ่ง พี่รองมองว่า ความสว่างที่ได้จากแสงไฟเพิ่มเติมเข้ามาเป็นสิ่งที่สามารถช่วยป้องกันอาชญากรรมได้อีกทางหนึ่ง “เสาไฟทำให้สนามหลวงสว่างมากขึ้น มันมีแสงสว่างที่ไม่ได้เป็นไฟสลัวแบบเมื่อก่อน ซึ่งก็จะป้องกันอาชญากรรมได้ในระดับหนึ่ง” (พี่รอง, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

สำหรับชุมอำนวยการที่ให้เจ้าหน้าที่ใช้สำหรับการสังเกตการณ์ที่ตั้งอยู่โดยรอบสนามหลวง ด้านหนึ่งด้วยลักษณะที่คล้ายกับป้อมตำรวจ จึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของการเฝ้าระวังสอดส่องดูแล ตรวจตรา ของเจ้าหน้าที่ ซึ่ง พี่รองมองว่าชุมดังกล่าวเป็นสถานที่ทำงานของเจ้าหน้าที่ โดยเล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า “ตรงข้ามมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จะมีเหมือนเต็นท์ รปภ. เต็นท์ตำรวจ เทศกิจ กทม. อยู่ในพื้นที่” (พี่รอง, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

ขณะที่พี่ซุซ มีการให้ความหมายกับชุมอำนวยการว่าเป็นสิ่งก่อสร้างที่แสดงให้เห็นการรักษาพื้นที่ว่า

เวลาที่เราเห็นป้อม โดยธรรมชาติมันเหมือนป้อมตำรวจที่ไม่เคยมีตำรวจอยู่ ชุมนั้นก็ไม่เคยมีคน สถิติเราจะนึกถึงตำรวจขึ้นมาที แต่สำหรับพี่ มันไม่มีเสน่ห์มากพอให้พี่สนใจ อยู่ตามสายนะป้อม ป้อมไม่ใช่วิถีชีวิต มันไม่โรแมนติกมันเป็นสิ่งก่อสร้างของเมือง เหตุผลในแบบโครงสร้างเชิงนโยบายที่มักจะสวนทาง ความเป็นระเบียบเรียบร้อย รื้อ ป้อม มันอาจจะไม่เหมือนกัน แต่มันคือเรื่องเดียวกัน มันคือการระวัง การรักษา

พี่ซุซ (สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2560)

ในการนี้ การปฏิรูปภูมิทัศน์ พ.ศ.2553 ตามโครงการปฏิรูปภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อม และปัญหาทางสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล มิติด้านความงาม ถูกหยิบยกให้เป็นวัตถุประสงค์หลักของการปฏิรูปภูมิทัศน์ เพื่อใช้เป็นพื้นที่จัดงานพระราชพิธีเนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา 84 พรรษา

หวาน เป็นผู้ที่หนึ่งที่ชื่นชมกับความงามของสนามหลวงหลังการปฏิรูปภูมิทัศน์ที่หวานได้เห็น

ตอนสนามหลวงยังไม่ปรับปรุง จะเป็นพื้นที่ดิน หลุมๆ มีว่าววางขาย แต่สกปรก ยิ่งเวลา ฝนตก จะมีน้ำขัง เดินยาก ซึ่งทำให้ไม่ค่อยอยากไปเท่าไร แต่พอปรับปรุงแล้ว มีสนาม หญ้า ดี สะอาด น่าไป ทุกวันนี้เด็กๆ วิ่งได้ สะอาด ร่มรื่น น่าไป อากาศ บรรยากาศดีขึ้น เยอะ ต้นไม้ก็เยอะ ดูร่มรื่น

หวาน (สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2560)

คล้ายกับฟ็ร็องที่เล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า

เมื่อก่อน ทางรอบสนามหลวงจะเป็นดินลูกรัง สามารถไปวิ่งออกกำลังกายได้ แต่เวลา ฝนตก ก็จะเป็นหลุมเป็นบ่อ ก็จะใช้แบบหลายๆ แต่ตอนนี้ พอ กทม. มาปรับปรุงพื้นที่แล้ว ดีขึ้น มีการปูอิฐบล็อก

ฟ็ร็อง (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

อีกทั้ง มิติด้านความงามได้ถูกวางระบบให้ทำงานควบคู่ไปกับข้อห้ามที่ระบุไว้ในประกาศ การใช้พื้นที่ท้องสนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป กล่าวคือ ความสวยงามของภูมิทัศน์ท้อง สนามหลวงในการรับรู้ของผู้ใช้สนามหลวงได้ผูกโยงเข้ากับเรื่องของความสะอาด ที่ถูกระบุไว้เป็นข้อ ห้ามว่า ห้ามทิ้งสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอย ตามประกาศการใช้พื้นที่ท้องสนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป

ป้าโชน มีการเปรียบเทียบและหยิบยกว่าการทิ้งขยะในสนามหลวงเป็นสิ่งที่ผิดกฎและ นำมาซึ่งการลงโทษ

สนามหลวงสมัยนี้ไม่สกปรกเหมือนก่อน มีรั้วรอบขอบชิด พวกทิ้งขยะไม่เป็นที่ พวกเก็บ ขยะขาย โดนหมด

ป้าโชน (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

เช่นเดียวกับฟ็ร็องที่เล่าให้ผู้ศึกษาฟังถึงการรับรู้กฎข้อนี้ว่า

ห้ามไปทิ้งขยะเรี่ยราด เมื่อก่อน ไม่มีถังขยะ ทิ้งกันละเทะ แต่ตอนนี้มีถังขยะแล้ว แต่ เท่าที่เห็นก็มีไม่เยอะ

ฟ็ร็อง (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

นอกจากนี้ มิติด้านความงามดังกล่าวได้ยังผลมาถึงการกีดกันผู้ใช้สนามหลวงที่เคยใช้สนามหลวงประกอบอาชีพและใช้หลบนอน ซึ่งด้านหนึ่ง สำหรับผู้ใช้สนามหลวงทั่วไปที่ไม่ได้ประกอบอาชีพในสนามหลวง หรือใช้สนามหลวงพักอาศัยนั้น ได้รับรู้ถึงการหายไปของผู้ที่เคยใช้สนามหลวงเป็นที่หลบนอน และไม่ปรากฏแล้วในสนามหลวงหลังการปฏิรูปที่ดิน เนื่องจากเป็นไปตามการห้ามนอนที่ระบุไว้ในประกาศการใช้พื้นที่ท้องสนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป มุมหนึ่งผู้ใช้สนามหลวงกลุ่มที่สามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์เห็นด้วยกับโครงการปฏิรูปที่ดินในครั้งนี้ที่สามารถกำจัดคนที่ใช้ชีวิตในที่สาธารณะโดยอาศัยสนามหลวงเป็นที่หลบนอน ซึ่งทำให้เกิดความกลัวที่จะไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ดังจะเห็นได้จาก หวาน ที่กล่าวกับนักศึกษาว่า “แต่ก่อนสนามหลวงมันดูอันตราย เพราะมีคนไร้บ้านมานอน” (หวาน, สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2560) เช่นเดียวกันกับพีรองที่กล่าวว่า “เมื่อก่อนสนามหลวงยังไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยขนาดนี้ เดิมนี่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น มีการบริหารจัดการที่ดีที่ไม่ให้มีคนจรจัดหรือคนไร้บ้านมานอน” (พีรอง, สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

ในแง่จึงชี้ให้เห็นว่า สาธารณชนทั่วไปมีการถ่ายทอดชุดความคิดที่ว่าคนไร้บ้านที่เข้ามาใช้สนามหลวงก่อนปฏิรูปที่ดินเป็นที่พักอาศัยหลบนอน และประกอบอาชีพ เป็นสิ่งสกปรกที่ควรกำจัดออกไป เพื่อให้สนามหลวงมีความสวยงาม น่าใช้ ซึ่งทำให้อนุมานได้ว่า สาธารณชนจำนวนหนึ่งมีบรรทัดฐานเรื่องระเบียบวินัยที่ตรงกับผู้จัดระเบียบ ส่งผลให้การปฏิรูปที่ดินตามแนวคิดของผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายมีความชอบธรรมและเป็นสิ่งที่ยอมรับได้

ดังนั้น ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดข้างต้น ทำให้อนุมานได้ว่า การรับรู้ “สิ่งใหม่” ที่เข้ามาในสนามหลวงภายหลังการปฏิรูปที่ดิน สำหรับผู้ใช้สนามหลวงที่มีอาชีพขัดกับการจัดระเบียบใหม่ และผู้ใช้สนามหลวงที่สามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์นั้น มีการรับรู้ไปในทิศทางเดียวกัน โดยรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ สิ่งปลูกสร้างที่เกิดขึ้นใหม่ สำหรับรั้วที่ทำการติดตั้งในสนามหลวง ด้านหนึ่ง ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้ว่าร้วถูกนำมาเป็นเครื่องมือบ่งบอกถึงอาณาเขตที่ชัดเจนให้กับสนามหลวง และใช้กำหนดช่องทางเข้า-ออกไปยังพื้นที่ของสนามหลวง รวมถึงเป็นเครื่องมือที่ทำงานให้ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้มิติด้านเวลาที่สัมพันธ์กับกฎระเบียบที่มีอยู่ในพื้นที่ กล่าวคือมาตรการเปิดปิดตามเวลาที่เกิดขึ้นภายหลังการปฏิรูปที่ดิน ทำให้ผู้ใช้สนามหลวงสามารถเข้าถึงพื้นที่สนามหลวงเฉพาะในเวลาที่เปิดทำการเท่านั้น โดยเมื่อถึงเวลาปิดทำการ ผู้ใช้สนามหลวงทั้งหมดจะถูกเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยกวาดต้อนให้อยู่นอกรั้ว และได้รับอนุญาตให้ใช้ถนนผ่ากลางเพื่อสัญจร

ไปมาเท่านั้น แต่กระนั้น การผ่านเข้าออกรั้วของสนามหลวงที่ถนนผ่ากลางในเวลาปิดทำการจะถูกสังเกตการณ์โดยเจ้าหน้าที่ อีกด้านหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่า รั้วถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ในระบบความคิดของผู้ให้ข้อมูล โดยนำเอารั้วมาประกอบเป็นส่วนหนึ่งของภาพจำในการกล่าวถึงและบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสนามหลวงที่เปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังปฏิวัติ สำหรับม้านั่งที่ถูกนำมาติดตั้งในสนามหลวง ผู้ใช้สนามหลวงมองว่าเป็นหนึ่งสิ่งที่เข้ามาสร้างความรู้สึกที่สนามหลวงเป็นสถานที่สาธารณะ เนื่องจากรูปลักษณะของม้านั่งที่มีลักษณะเดียวกันกับม้านั่งที่ถูกติดตั้งในสวนสาธารณะ แต่อีกด้านหนึ่งกลับพบว่า การมีม้านั่งอยู่ในสนามหลวง ทำให้สนามหลวงกลายเป็นพื้นที่ที่ไม่ปลอดภัยสำหรับไฟส่องสว่างที่เข้ามาติดตั้งเพิ่มเติมและทำให้สนามหลวงมีแสงสว่างมากกว่าในอดีต ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้ว่าการมีแสงสว่างในพื้นที่จะช่วยเรื่องกันป้องกันอาชญากรรม สำหรับผู้สังเกตการณ์ที่มีการติดตั้งในพื้นที่สนามหลวงนั้น ทำให้ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้ว่าเป็นพื้นที่ที่คาดว่าเป็นของเจ้าหน้าที่ที่ใช้ในการตรวจตราและรับรู้ถึงการถูกมอง อย่างไรก็ตาม การมีรั้วและการมีผู้คุมสังเกตการณ์ได้เชื่อมโยงไปยังการที่ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้ว่ามีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยที่คอยสอดส่องดูแลไม่ให้มีผู้ใช้สนามหลวงฝ่าฝืนกฎระเบียบของพื้นที่สนามหลวง กล่าวคือ ในแง่หนึ่ง ผู้ใช้สนามหลวงได้รับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยที่ปฏิบัติหน้าที่รักษาความปลอดภัยในสนามหลวง และรับรู้ถึงการถูกมองโดยเจ้าหน้าที่เมื่อผู้ใช้สนามหลวงเข้าไปพื้นที่สนามหลวง แต่ในทางกลับกัน การรักษาความปลอดภัยให้กับพื้นที่สนามหลวง กลับรวบเอา “คน” ที่สนามหลวงไม่ต้องการ เป็นหนึ่งในความไม่ปลอดภัยที่ต้องถูกเอาออกไปจากสนามหลวงอีกด้วย นอกจากนี้ การรับรู้ของผู้ใช้สนามหลวงพบว่ามีความเชื่อมโยงมิติด้านความสวยงามเข้ากับข้อห้ามที่ระบุไว้ในประกาศการใช้พื้นที่ของสนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป กล่าวคือ ความงามของสนามหลวง สำหรับผู้ใช้สนามหลวงประกอบสร้างขึ้นด้วยมิติของความสวยงามที่ต้องสง่างามสมกับการเป็นสนามหลวงหน้าพระบรมมหาราชวัง สนามหญ้าเขียวจี บนลานกว้าง มีทัศนียภาพที่สอดคล้องกับพระบรมมหาราชวังเป็นภาพของความสวยงามของสนามหลวง มิติด้านความสะอาด ซึ่งความสะอาดนี้ กลับเป็นความสะอาดที่ไม่ใช่แค่การไม่มีขยะ สิ่งปฏิกูลต่างๆ ไม่ขายสินค้า ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่เอื้อให้เกิดขยะในพื้นที่ ยังรวมถึง “คน” ที่ถูกมองว่าเป็น “ขยะ” และต้องถูกกำจัดออกจากพื้นที่สนามหลวงอีกด้วย

จากการเก็บข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด ทั้งกลุ่มผู้ที่ใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์ กับผู้ใช้สนามหลวงที่มีอาชีพขัดกับการจัดระเบียบใหม่ รับรู้ว่าการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สนามหลวงภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2553 ซึ่งการรับรู้และการตระหนักถึงการทำงานของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ช่วยสนับสนุนการมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิด และการใช้อำนาจของรัฐ จะถูกกล่าวถึงต่อไป

4.2.1 “เทคโนโลยีป้องกันอันตราย”

กรุงเทพมหานครได้นำเทคโนโลยีจอมองพื้นที่ย่างกล้องโทรทัศน์วงจรปิดมาใช้ในสนามหลวง ซึ่งผู้ใช้สนามหลวงต่างรับรู้โดยทั่วกันว่าในพื้นที่สนามหลวงมีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดติดตั้งอยู่

สำหรับพีซซ์ เล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่าพีซซ์รู้ว่ามีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สนามหลวงหลังจากการปรับภูมิทัศน์จากการมองเห็นของตนเอง

พีเห็นกล้องวงจรปิดตั้งแต่ตอนที่สนามหลวงเปิดใหม่ๆ เพราะพีเป็นช่างภาพ โดยสัญญาตญาณช่างภาพก็ต้องดู ต้องสังเกต พีก็เห็นว่าพื้นที่นี้มีกล้องวงจรปิดแล้ว

พีซซ์ (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

นอกจากการมองเห็นแล้วนำมาสู่การรับรู้ว่ามีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดอยู่ในพื้นที่สนามหลวงแล้วนั้น ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้ว่ามีกล้องโทรทัศน์ทำหน้าที่ในการบันทึกภาพ โดยการรับรู้ว่าการบันทึกภาพนั้น มีการสร้างจินตนาการที่ทำให้เกิดความเชื่อได้ว่ากล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ติดตั้งในพื้นที่สนามหลวงมีความสามารถในการมองเห็นและทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ อย่าง พีภาณุ ที่เชื่อว่ากล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงมีความสามารถในการซูมขยายในระยะไกล “พีเห็นกล้องวงจรปิดตั้งแต่ตอนพระพินาง กล้องเค้านะ ซูมจากเส้นกลางไปถึงวัดพระแก้วเลย” (พีภาณุ, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2560) ด้านปายอ เชื่อว่ากล้องโทรทัศน์วงจรปิดทำหน้าที่ในการบันทึกภาพ ซึ่งจะบอกได้ว่าใคร ทำอะไร อยู่ตรงไหน เวลาเท่าไร “กล้องวงจรปิดนี่เพิ่งมาติดใหม่ แต่ก่อนไม่มี มันมีหลายตัว จับภาพได้หมด ใครทำอะไร อยู่ตรงไหนในสนามหลวงตอนก็โมง” (ปายอ, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2560) เช่นเดียวกับลุงอ๊อดที่เชื่อว่า กล้องโทรทัศน์วงจรปิดมีความสามารถในการมองเห็นและสามารถดึงภาพระยะไกลได้ “กล้องวงจรปิดมันซูมได้หมด ถ้านั่งกลางสนามหลวง มาทำอนาจารย์กันอะไรกัน เคื่อกี่ซูมดึงมาได้” (ลุงอ๊อด, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560) เหมือนกับลุงนะ ที่เชื่อว่า ในกรณีที่ภาพจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงไม่ชัด เจ้าหน้าที่จะมีเครื่องมือเทคโนโลยีพิเศษที่เข้ามาช่วยให้ภาพนั้นมีความชัดเจนมากขึ้น “บางทีเห็นหน้าเบลอะๆ แต่เคื่มาซูมแล้วเห็นนะ ใช้เทคโนโลยีอะไรพิเศษๆ” (ลุงนะ, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

จากข้อมูลข้างต้น ทำให้อนุมานได้ว่า การรับรู้ว่ามีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดนั้นเกิดจากการมองเห็นกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่อยู่ในพื้นที่สนามหลวง โดยมีการสร้างความรู้เกี่ยวกับการทำงานของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ติดตั้งอยู่ในพื้นที่สนามหลวงว่า มีระบบของการบันทึกภาพ และมี

ความสามารถในการมองเห็นความเคลื่อนไหวทุกจุดที่อยู่ในสนามหลวง อีกทั้งยังมีซอฟต์แวร์ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพให้ภาพที่ได้จากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดมีความคมชัดมากยิ่งขึ้น

อีกทั้ง พบว่า มีการรับรู้ว่าการบันทึกภาพของกล้องโทรทัศน์วงจรปิด นอกจากจะทำการบันทึกภาพตลอดเวลาแล้ว ภาพดังกล่าวที่ได้จากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจะสามารถใช้เป็นหลักฐานพยานได้ ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของ ลุงนะ ที่เล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า

กล้องวงจรปิดมันบันทึกภาพตลอดเวลา เวลาเค้าอยู่หรือไม่อยู่ แต่กล้องวงจรปิดมันจะจับตลอดเวลา มีอะไรเกิดขึ้น ก็รู้ได้ มันช่วยได้หลายอย่าง มันเป็นหลักฐาน ได้รู้ว่าใครเป็นขโมย มาทำอะไร มันจับได้หมด เป็นหลักฐานอย่างนี้ ใครก็ปฏิเสธไม่ได้ เพราะว่ามันเห็นหน้ากันจะๆ แต่บางทีเห็นหน้าเบลๆ แต่เค้ามาชุมแล้วเห็นนะ ใช้เทคโนโลยีอะไรพิเศษๆ

ลุงนะ (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

นอกจากนี้ พบว่า ผู้ใช้สนามหลวงเข้าใจว่าปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สนามหลวงด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดนั้น มีเจ้าหน้าที่ควบคุมดูแลตลอดเวลา “กล้องวงจรปิดในสนามหลวงเป็นกล้องที่หมุนไปมาได้ มีการบันทึก และมีคนดูแลตลอด 24 ชม. ในตู้เทคนิคตรงกลางจะมีคนนั่งดูตลอด” (ด้อล, สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

ซึ่งป่าหมอน ผู้ที่เคยใช้ชีวิตในที่สาธารณะรับรู้ว่าการที่กล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่อยู่ในสนามหลวงนั้น มีเจ้าหน้าที่ดูภาพอยู่ตลอดเวลา และเข้าใจไปว่ามีเจ้าหน้าที่คนนั้นทำการวิเคราะห์เหตุการณ์ที่ถูกถ่ายทอดจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดนี้

หน้าจอมันเปิด เวลาเราเดินผ่านตรงนั้น พวก กทม. เค้าเห็น เทศกิจ มันอยู่เขตนั้น มันไม่ไปไหน มันก็เฝ้าเห็น ไอ้เนี่ยชายอยู่นี่ ไอ้เนี่ยเป็นพ่อค้า ไอ้เนี่ยเป็นนักเลง ไอ้เนี่ยนอนข้างถนน อยู่ตรงนี้ ซอกนี้ เค้ามันเดิน พอเค้าเปิดกล้อง เอ้า มานั่งชี้ เค้าเปิดกล้องวงจรปิดไป นั่งชี้เอาแล้วๆ

ป่าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ในแง่จึงชี้ให้เห็นว่า การมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดได้ถูกทำให้เข้าใจว่ามีการทำงานร่วมกันกับเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ในการสอดส่องดูแลพื้นที่สนามหลวง

อีกด้านหนึ่ง แม้ว่าผู้ใช้นามหลวงจะรับรู้ว่าการล่องโพรทศน์วงจรถัดมีการบันทึกภาพตลอดเวลา แต่มองว่าการบันทึกภาพของกล้อง ไม่สามารถช่วยเหลือพวกเขาได้ หากเกิดเหตุฉุกเฉินเสมือนการมีอยู่ของกล้องโพรทศน์วงจรถัดทำให้พวกเขาถูกบันทึกภาพ แต่ไม่ได้รับการช่วยเหลือได้โดยตรง

“กล้องวงจรถัดบันทึกภาพตลอด 24 ชั่วโมง มันก็ช่วยให้เห็น แต่ก็แค่เห็นเฉยๆ มันช่วยอะไรไม่ได้”

บ้านวล (สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560)

ขณะที่ป่าไผ่มองว่า การช่วยเหลือกรณีที่เกิดเหตุฉุกเฉินนั้น คนที่อยู่ร่วมกันจะสามารถช่วยเหลือเมื่อเกิดเหตุร้ายได้มากกว่ากล้องโพรทศน์วงจรถัด

“กล้องไม่มีผลอะไรเลย กล้องช่วยอะไรเราไม่ได้ คนตรงนี้เรารู้จักกันหมด มีอะไรเคื่ก็ช่วยเรา”

ป่าไผ่ (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

อย่างไรก็ดี ผู้ใช้นามหลวงอย่างป่าไผ่ และพี่รองเชื่อว่าการมีกล้องโพรทศน์วงจรถัดติดตั้งในสนามหลวง นอกจากการบอกเล่าเหตุการณ์แล้วที่กล้องโพรทศน์วงจรถัดสามารถทำได้แล้วยังช่วยให้ป่าไผ่ปลอดภัยจากมิจฉาชีพได้

“ถ้าเข้าไปสนามหลวงแล้วสังเกตให้ดี จะเห็นเลยว่ากล้องวงจรถัดมันติดอยู่ที่เสา มันแทงลงไปมุนนั้น มุนนี้ มุนนั้นก็ปลอดภัย”

ป่าไผ่ (สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2560)

เช่นเดียวกับพี่รอง ที่มองว่า แม้ว่าการล่องโพรทศน์วงจรถัดในสนามหลวงจะไม่มีเจ้าหน้าที่คอยดูแลผู้ใช้นามหลวง แต่กล้องโพรทศน์วงจรถัดในสนามหลวงสามารถช่วยป้องปรามผู้ที่คิดจะก่อเหตุได้

กล้องวงจรปิดของสนามหลวงมันมีเยอะนะ พี่ว่าเจ้าหน้าที่เค้าไม่ได้ดู แต่ถึงจะดู ก็คงไม่ได้ตั้งใจมอนิเตอร์ ... สำหรับพี่ คิดว่าแค่ มันมีกล้องอยู่ตรงนี้ สามารถบันทึกลงมาได้ ไม่คิดว่า มีใครมาจ้องดูเราอยู่ หรือคอยดูใจให้เราอยู่ รมักระวังให้เราอยู่ เราแค่สนใจ ว่าโจรน่าจะกลัวในระดับหนึ่ง เพราะมีกล้องอยู่ แล้วเราก็คิดว่า ถ้าเกิดอะไรขึ้น กล้องก็สามารถบันทึกภาพแล้วตามจับโจร เพราะกล้องบันทึกภาพไว้อยู่

พืรง (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

ขณะที่ป้าหมอน มองว่า การทำงานของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงที่มีเจ้าหน้าที่คอยดูอยู่นั้น ทำหน้าที่ในการกำจัตผู้ที่สนามหลวงไม่ต้องการไปสู่กระบวนการเอาผิดทางกฎหมายได้

เดี๋ยวนี้นี้เค้าติดกล้องทุกที่ ผู้หญิงหาเงินเดินอยู่ในสนามหลวง อย่าคิดว่าจะรอด เค้าเจาะหน้าต่างหมด มีประวัติแทบทุกคน สน.ชนะสงครามขึ้นประวัติไว้ พอเอาไปขึ้นประวัติ ปรับ 500 200 ก็ปล่อยออกมา พอปล่อยออกมาก็ไปตรงนั้นอีก วงจรปิดมันก็เปิดอยู่ มานั่งทุกวันเลยคนนี้ พวกนี้ มานั่งทุกวัน เค้าจำได้หมด ตำรวจเค้าจับจนเบื่อแล้ว จับเอาไปก็ออกมาใหม่ ก็แค่เสียค่าปรับ บางคนไม่มีเงินเสียค่าปรับก็ส่งไปปากเกร็ด ไปฝึกอาชีพ เย็บผ้า ทำผม ฝึกอาชีพ แล้วแต่คนถนัด ทำดอกไม้ จนเก่ง จนเป็น ที่ปากเกร็ดมันเป็นสถานกักกัน เค้าก็ฝึกจนกว่าเห็นแว่วว่าจะไม่กลับมาเป็นโสเภณีอีก ถึงจะปล่อย แล้วตอนนี้เค้าติดรอบ ใครจะไปจี้ไปปล้นก็ต้องกลัว กล้องมันมองเห็นหมด

ป้าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การมีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สนามหลวงได้ทำให้ผู้ใช้สนามหลวงเชื่อว่า การใช้พื้นที่สนามหลวงได้ถูกบันทึกภาพด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ซึ่งภาพที่ได้จากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจะถูกใช้เป็นหลักฐานที่นำไปสู่การลงโทษผู้กระทำความผิด

ด้านพี่วิทย์ ผู้ที่สามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์ แต่เนื่องจากพี่วิทย์ เป็นเจ้าหน้าที่รัฐที่ทำงานเกี่ยวกับการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิด และใช้ภาพจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ติดตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะของทางกรุงเทพมหานคร พี่วิทย์ เล่าถึงการทำงานระหว่างกล้องโทรทัศน์วงจรปิดกับเจ้าหน้าที่ให้ผู้ศึกษาฟังว่า

จริงๆ แล้วมีเจ้าหน้าที่นั่งดู แต่ส่วนใหญ่เวลาของเจ้าหน้าที่จะหมดไปกับประชาชนที่มาทำเรื่องคำร้อง ประชาชนมาขอ ดูเรื่องมอเตอร์จึงเป็นไปได้ยาก เนื่องจากเจ้าหน้าที่ตรงนั้นก็ต้องรับคำร้องของประชาชนด้วย มาขอ ดู แล้วก็ขอคัดลอกในส่วนที่ตัวเองต้องการไป เจ้าหน้าที่ที่หน้างานมีไม่เกิน 10 คน เลยมีเจ้าหน้าที่ที่ดูกล้องจริงๆ ประมาณ 5-6 คน

พีวีย์ (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

นอกจากนี้กล้องโทรทัศน์วงจรปิดได้ส่งผลต่อความรู้สึกของผู้ใช้สนามหลวงจากการรับรู้ถึงการมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวง และสร้างจินตนาการถึงการทำงานของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวง

พี่อันรู้สึกดีกับการมีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สนามหลวง เนื่องจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดสามารถช่วยในเรื่องของความปลอดภัย

รู้สึกดี ปลอดภัยขึ้น คือไม่มีมีจลาจล เพราะว่ามันมีกล้องวงจรปิด มีจลาจลก็กลัวมากขึ้น สมัยก่อนไปเดินสนามหลวงก็ต้องระวังว่าจะโดนล้วงกระเป๋า ตอนนั้นกล้องวงจรปิดในสนามหลวงเยอะมาก แต่พี่ก็รู้สึกกดดันอะไรนะ เพราะเราไม่ได้ทำความผิด เลยรู้สึกว่าไม่ต้องกลัวอะไร ดีอีก ที่มี คือสมมติว่าเราถูกขโมยกระเป๋าตั้งในสนามหลวง อันตรายเลย เราต้องขอขอบคุณ เพราะถ้ามันหาใครจับไม่ได้ มันก็มีหลักฐาน

พี่อัน (สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

เช่นเดียวกับ พีวีย์ ดอล พี่รอง พี่แสง น้องอ้ม และ ลุงสัก ที่มองว่า กล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สนามหลวงเป็นอุปกรณ์ที่เข้ามาช่วยเรื่องความปลอดภัย

“กล้อง CCTV เป็นอุปกรณ์ที่เพิ่มเข้ามาให้อยู่ในส่วนของ Security มากกว่า”

พีวีย์ (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

“ไม่กังวลกับการถูกบันทึกภาพด้วยกล้องวงจรปิด รู้สึกปลอดภัยด้วยซ้ำ”

ดอล (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

พี่รองเช่นกัน ที่มองว่ากล้องโทรทัศน์วงจรปิดสามารถทำให้สนามหลวงเป็นพื้นที่ที่มีความปลอดภัยมากขึ้น

กล้องวงจรปิดมันก็ช่วยคนที่เข้าไปใช้บริการรู้สึกให้เราปลอดภัยมากขึ้น อย่างพี่ไปปั่นจักรยาน ไปวิ่ง ไปเดินเล่น ไปเที่ยว พี่ก็รู้สึกอุ่นใจที่มีกล้องอยู่ ถ้าเกิดอะไรขึ้นก็สามารถไปตรวจสอบย้อนหลังได้ แล้วก็สามารถเอาภาพจากกล้องไปจับกุมคนที่ทำผิดได้ มาลงโทษ

พี่รอง (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

และพี่แสง ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีมองถึงประโยชน์ด้านความปลอดภัยของกล้องโทรทัศน์วงจรปิด

กล้องวงจรปิดก็สามารถช่วยได้ในระดับหนึ่ง มันอาจช่วยไม่ได้มาก กทม.มีกล้องเต็มมี คนก็จะคิดว่ามันเป็นกล้องหลอกหรือเปล่า ช่วงมันเถอะอยากจะขโมยก็ขโมย ใครจะมาตรวจได้ทุกกล้องเพราะรอบสนามหลวงก็มีหลายกล้อง แต่การมีกล้อง มันก็ลดการขโมยได้ ถึงจะได้ไม่เยอะ เพราะทำให้คนกลัว ไม่กล้าจะทำอะไรไม่ดี

พี่แสง (สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560)

นอกจากนี้ กล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงได้ถูกมองว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยปราชญ์ที่คิดจะก่อเหตุอาชญากรรมไม่ให้กระทำความผิด เนื่องจากกลัวการถูกบันทึกภาพด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ซึ่งภาพที่ได้จากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจะนำไปสู่การถูกลงโทษดำเนินคดี

สำหรับน้องอัม มองว่า กล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงสามารถช่วยป้องกันอาชญากรรมโดยการปราชญ์อาชญากรได้

ถ้าเปรียบเทียบระหว่างมีกล้องกับไม่มีกล้อง ไม่มีกล้องเหมือนมันจะเกิดอาชญากรรมเล็กๆน้อยๆ มากกว่า โจรจะไปชิงชิงวิ่งราว แอบไปลักกระเป๋าดังค์สักที แค่นี้ก็รู้สึกว่าการมีกล้องขึ้นมานิดนึง อาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ไม่ก่อให้เกิดอาชญากรรม แต่ถ้าแค่ไม่กลัวกล้องมัน ก็ทำให้ก่ออาชญากรรมขึ้นได้ โดยที่ไม่สนใจว่าจะโดนจับ บางทีเค้าก็คงรู้ว่ามียากล้อง แต่ก็ยังขโมย มันก็มี

น้องอัม (สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560)

เหมือนกับลุงสัก

สนามหลวง โจรเยอะ กล้องวงจรปิดช่วยทำให้โจรน้อยลง ปลอดภัยขึ้น พวกเร่ร่อนก็น้อยลง โดนจับไปหมด เอาภาพไปปรับ พวกนั้นจะได้เช็ด

ลุงสัก (สัมภาษณ์, 1 ธันวาคม 2560)

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่า ผู้ใช้สนามหลวงซึ่งสามารถใช้สนามหลวงหลังการปรับปรุงทัศนียภาพตามเกณฑ์รู้สึกปลอดภัยเมื่อรู้ว่ามียุทธศาสตร์วงจรปิดอยู่ในพื้นที่สนามหลวง ดังนั้น กล้องโทรทัศน์วงจรปิดได้ส่งผลดีต่อผู้ใช้พื้นที่สนามหลวง ในด้านการมีส่วนร่วมช่วยสร้างความรู้สึกปลอดภัยให้เกิดขึ้น เมื่อเข้าใช้พื้นที่สนามหลวง และเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยให้สนามหลวงปลอดภัยจากการก่อเหตุอาชญากรรม เนื่องจากผู้คิดจะก่อเหตุกลัวการถูกบันทึกภาพ

4.2.2 การเฝ้ามองที่ควบคุมพฤติกรรม

การรับรู้ถึงการมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวง นำมาสู่การตัดสินใจเลือกพื้นที่สำหรับใช้ทำกิจกรรมภายในพื้นที่สนามหลวงของป้าไม้

ป้าไม้ได้ทำผิดก็ไม่ได้รู้สึกอะไร ป้าก็รู้สึกดีที่มามีกล้องอยู่ใกล้กล้อง อาจจะเลือกไปนั่งที่เก้าอี้ที่มีกล้องอยู่แถวๆ นั้น ป้าจะรู้สึกอุ่นใจ ถ้าเกิดอะไรขึ้น มันก็มีกล้อง ใครจะมาเป็นโจร ลักขโมย หรือกระชากกระเป๋าป้า โจรเห็นกล้อง ก็กลัว

ป้าไม้ (สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2560)

นอกจากนี้ การรับรู้ถึงการทำงานของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวง ได้ทำให้เกิดการระวังตัวเองที่จะแสดงพฤติกรรมออกมาในที่สาธารณะ

สำหรับลุงอ๊อด แม้ว่าลุงอ๊อดจะเห็นดีกับการมีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวง แต่การมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดทำให้เกิดการระวังตัวมากขึ้น

กล้องวงจรปิดมันก็ดีอย่างหนึ่ง เพราะคนจะได้ระมัดระวัง แต่บางคนก็ไม่ได้อายอะไร เพราะมันชินแล้ว บางคนก็จิตเวช ส่วนใหญ่ คนบ๊ากก็ไม่อาย ทีนี้แบบว่าทุกอย่างจะทำอะไรก็ต้องระวัง วงจรปิดมันอยู่กลางสนามหลวง ถ้ามีผู้หญิงจะไปกอดไปจูบอะไร มันดังได้หมดเลย ภาพมันลามึก อนาคต ต้องระวัง เข้าไปอะ

ลุงอ๊อด (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

เช่นเดียวกับ ลุงนะ ที่เตือนตนเองในการทำกิจกรรมต่างๆ เมื่อรู้สึกว่ามีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดอยู่ในพื้นที่

ทำอะไรก็ระวังนะ กล้องวงจรปิดมันอยู่ข้างบนนะโว้ย ผมพูดส่งเดชไปพันนั้น มองเห็นอะไรที่มึ่มๆมา แต่ในสนามหลวงเห็นจะๆเลย ก็ต้องบอกตัวเองว่าทำอะไรต้องระวัง แต่จริงๆเราก็ไม่เคยทำอะไรผิดนะ

ลุงนะ (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

ด้านป้าหมอน นอกจากจะรับรู้ว่ามีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดแล้ว ยังพบว่ามีเจ้าหน้าที่คอยเฝ้าเตือนถึงการมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดอีกด้วย

บางทีเทศกิจมันแซว ยาย!! อย่าเปิดตุตฉีไม่ได้นะ ... มันดีอย่าง ทำให้โจรผู้ร้ายน้อยลง แต่ว่าไอ้พวกแอบนั่งชี้ ระวังให้ตีเถอะ เค้าเปิดมาเห็นตุตฉา แอบนั่งฉี้ อื้อ ปวดฉีห้องน้ำก็ไม่มี กลางคืน สนามหลวงไซ่มะ ภู่งไต้ต้นไม้ ไม่มีคนเห็น ปู๋ ตุตฉาเปิดมันก็เห็นเองอะ กทม.มาเปิดมันก็เห็น

ป้าหมอน (สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2560)

และ พี่กาญ ที่รู้ว่าในสังคมปัจจุบันการแสดงออกซึ่งความคิดทางการเมืองด้วยการชุมนุมประท้วงเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ในช่วงรัฐบาลปัจจุบัน ซึ่งหน่วยงานรัฐได้มีการใช้ภาพจากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดมาใช้ในการดำเนินคดีกับพวกเขาได้เล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า

กล้องวงจรปิดเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยให้เราปลอดภัยมากขึ้น แต่เดี๋ยวจะไปประท้วง ไปเดินขบวนที่ไหนก็ต้องระวัง เวลาเดินผ่านกล้องก็ต้องหลบๆหน่อย ตำรวจมันไปตามดูภาพย้อนหลัง

พี่กาญ (สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2560)

แต่ ป้าไชน ก็ต้องระวังตัวที่จะทำผิดกฎของการเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายรักษาความสะอาดขณะปฏิบัติหน้าที่ภายในสนามหลวง

เวลาเราอยู่ในสนามหลวง เราก็ต้องระวัง ระวังคือว่าทำอะไรผิด อย่างคนงานเค้าก็ห้าม นั่งหลับ ห้ามไปเด็ดดอกไม้เค้า ก็ต้องมีความรับผิดชอบ เพราะว่ามันติดเต็มไปหมด ก็ต้องคอยระวัง เวลาทำอะไร เราก็จะคอยมองกล้อง เพราะว่ากล้องมันเห็น ว่าเราทำอะไร

ปาโชน (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การรับรู้ว่าการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดทำให้ผู้ใช้สนามหลวงมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะแสดงออกขณะใช้พื้นที่สนามหลวง โดยมีการตระหนักว่า การใช้สนามหลวงของตนนั้น จะถูกบันทึกภาพด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ซึ่งการกันตัวเองไม่ให้ถูกตรงโทษจากภาพที่ถูกบันทึกได้จากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดคือการไม่กระทำความผิด และไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของการใช้พื้นที่ โดยกลไกทางอำนาจที่เข้ามาควบคุมนี้เกิดขึ้นตลอดเวลาที่อยู่ในพื้นที่สนามหลวง และพื้นที่อื่นที่รับรู้ได้ว่าการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิด

คุณสมบัติการจ้องมองที่กล้องโทรทัศน์วงจรปิดมีนั้น แตกต่างไปจากสายตาของผู้คุม อย่างเหนือระดับ คือ กล้องโทรทัศน์วงจรปิดไม่เลือกมองและไม่เลือกบันทึกภาพ เพราะกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจะทำการบันทึกทุกสิ่ง ทุกเหตุการณ์ที่กล้องมองเห็น มันทำการบันทึกภาพทุกกิจกรรมและทุกคน ไม่เลือกวัน เวลา ไม่เลือกกว่าเป็นคนที่อยู่ในภาพจะเป็นผู้ใช้พื้นที่หรือผู้คุมพื้นที่ และการที่กล้องโทรทัศน์วงจรปิดใช้ระบบไฟฟ้าในการหล่อเลี้ยงให้ทำงาน ทำให้กล้องโทรทัศน์วงจรปิดสามารถทำงานได้ตลอดเวลา 24 ชั่วโมงโดยไม่ต้องการนอนหรือการพักผ่อนเหมือนกับที่มนุษย์ต้องการ นอกเหนือไปจากความสามารถด้านการบันทึกภาพแล้วนั้น ความสามารถในการบอกเล่าเหตุการณ์จำนวนนับครั้งไม่ถ้วนของกล้องโทรทัศน์วงจรปิด และการมองเห็นของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดยังทำการส่งภาพไปยังจุดรับสัญญาณอย่างน้อยหนึ่งจุด อีกทั้งภาพที่ได้จากกล้องโทรทัศน์ยังสามารถวนซ้ำ คัดลอกได้ไม่รู้จบ นั่นทำให้ผลผลิตที่ได้จากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดแตกต่างไปจากการเห็นด้วยตาของมนุษย์ด้วยตัวเอง เพราะไม่ว่าผู้รับชมภาพจะเป็นใครหรือรับชมช่วงเวลาไหน ภาพที่บอกเล่าโดยกล้องจะเหมือนเดิมทุกครั้งโดยไม่มีปัจจัยอื่นมาลดทอนรายละเอียดลงไป และสิ่งที่กล้องโทรทัศน์วงจรปิดสร้างให้กับสนามหลวง นอกเหนือไปจากการผลิตภาพแล้ว กล้องโทรทัศน์วงจรปิดยังได้สร้างความรู้สึกถูกจ้องมอง ซึ่งเป็นการจ้องมองที่ผู้ถูกมองสามารถรับรู้ได้แค่ถูกจับภาพด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด หากแต่ไม่สามารถรับรู้ได้เลยว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสายตากล้องนั้น จะมีใครเห็นมันอีกบ้าง ให้เกิดขึ้นกับผู้พื้นที่สนามหลวง อย่างไรก็ตาม ยังได้ทำให้ผู้ใช้สนามหลวงตั้งคำถามถึงความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์วงจรปิดอยู่ในพื้นที่สนามหลวง

4.2.3 “การละเมิดความเป็นส่วนตัวที่ไม่สำคัญ”

การละเมิดความเป็นส่วนตัว เป็นประเด็นที่มักถูกหยิบยกขึ้นมา เมื่อมีการกล่าวถึงการใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในที่สาธารณะ โดยชุดความคิดหลักของผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบายจะชี้ว่า ความเป็นส่วนตัวย่อมสำคัญน้อยกว่าประโยชน์สาธารณะ อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดกลับไม่พบการตระหนักถึงการถูกละเมิดความเป็นส่วนตัวจากการถูกบันทึกภาพด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่อยู่ติดตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะ ถึงแม้ว่าผู้ใช้สนามหลวงจะมีการตั้งคำถามถึงการมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงก็ตาม

การใช้งานกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สนามหลวง ได้ถูกตั้งคำถามถึงสาเหตุที่ต้องมีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงและประสิทธิภาพของกล้องโทรทัศน์วงจรปิด รวมถึงการตั้งข้อสังเกตว่า ไม่ใช่กล้องโทรทัศน์วงจรปิดของจริง

สำหรับพีช กลับตั้งคำถามถึงสาเหตุที่ต้องมีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวง

ยกตัวอย่าง ถ้าพี่เคยใช้บริการของผิขุน พี่ก็จะรู้สึกอึดอัดแน่นอน แต่พี่ไม่ได้ใช้ พี่ก็มาเดิน พี่รู้สึกว่า มันมีคนดูเราอยู่ การมีกล้องแสดงว่ามีคนดูเราอยู่อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งเราไม่รู้ว่าเป็นใคร แต่ก็ไม่ได้รู้สึกกดดัน แต่หาเหตุผลให้กับสิ่งที่มองเห็นมากกว่าว่า พื้นที่นี้มันควรจะมีกล้องวงจรปิดเพราะมันคงมีอาชญากรรม ชกชิงวิ่งราว มีมีฉาชีพ ก็เลยควรจะมีกล้อง หรือเป็นความปลอดภัยของเมืองใหญ่ที่ควรจะต้องอำนวยความสะดวก

พีช (สัมภาษณ์, 27 พฤศจิกายน 2560)

และสำหรับหวาน แม้ว่าจะชอบการมีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดอยู่ในสนามหลวง แต่หวาน ก็ตั้งคำถามกับการใช้งานได้จริงของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่อยู่ในสนามหลวง

ชอบที่มีกล้องวงจรปิด รู้สึกปลอดภัยมากขึ้น ซึ่งถ้ากล้องเห็นทุกมุมในสนามหลวง ถือว่าโอเคเลย ไม่ได้รู้สึกกังวลกับมีกล้องวงจรปิดในพื้นที่ เชื่อว่าเป็นกล้องจริงๆ แต่แค่สงสัยว่า มันเปิดไหม มันทำงานอยู่ไหม

หวาน (สัมภาษณ์, 26 พฤศจิกายน 2560)

ขณะที่ปาโชน ก็ตั้งคำถามถึงการใช้งานได้จริงของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงเช่นเดียวกันกับหวาน

กล้องวงจรปิดบางตัวใช้ไม่ได้ มันก็ติดอยู่อย่างนั้น มันติดของปลอม เคยได้ยินไหม ตรง
 ป้อมตำรวจ ตรงพระแม่ธรณี อันนั้นก็ของปลอม มันใช้ไม่ได้ ติดแล้วมันใช้ไม่ได้เลยสัก
 ตัวนึง คืออะไร มันคืออะไร ทำไมถึงใช้ไม่ได้ ที่รู้ว่าใช้ไม่ได้ คือเวลาเกิดเรื่องขึ้น เคื่ก็ไป
 ดู มันก็ใช้ไม่ได้ เวลาเกิดเหตุอุบัติเหตุ รถชนกันมั่ง อะไรมั่ง เคื่ก็จะมีพวกคดีอะไรกันอยู่
 สรุปคือมันก็ไม่ได้ เป็นบางตัว ส่วนมากจะดูไม่ค่อยได้

ปาโชน (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2560)

นอกจากนี้ ความรู้สึกของการถูกจ้องมองที่เกิดขึ้นจากการมีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดอยู่ใน
 พื้นที่สนามหลวง ทำให้ปายอรู้สึกไม่พอใจ “ไม่ชอบเลย มันไม่ดีหรอก มันเหมือนโดนมอง เราไม่ชอบ
 เหมือนว่าจะมาจ้องมองอะไร ไม่รู้จะมามาดีทำไม” (ปายอ, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2560)
 เช่นเดียวกับยายพลอย “ยายไม่ชอบ มันแปลกๆ เกร็งๆ ที่ต้องรู้สึกว่ามีคนดูอยู่” (ยายพลอย,
 สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2560) แต่สำหรับป่านวล ป่านวลไม่ให้ค่าและไม่ให้ความหมายต่อการมีอยู่
 ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิด โดยบอกแค่เพียงแค่ว่า “เราไม่ได้ใส่ใจ เพราะเราไม่ได้ทำอะไรผิด” (ป่านวล,
 สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2560) เช่นเดียวกับลุงป้อ “ผมไม่รู้สึกอะไร เพราะว่าเราไม่ได้ทำ
 อะไรผิด แต่ถ้าผมทำอะไรผิดสิ มันน่ากลัว เพราะมันมีหลักฐาน” (ลุงป้อ, สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน
 2560)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม้ว่าการมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวงจะถูกตั้ง
 คำถามโดยผู้ใช้สนามหลวง ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ที่ถูกจ้องมองด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดเมื่อเข้าใช้พื้นที่
 สนามหลวง แต่คำถามเหล่านี้ กลับไม่สามารถไม่เปลี่ยนแปลงการมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดได้
 หรือแม้กระทั่งจะเป็นประเด็นในสังคม

กล่าวโดยสรุป เมื่อสนามหลวงกลับกลายเป็นพื้นที่ของหลวง จากการทวงคืนพื้นที่
 สนามหลวงด้วยการปรับภูมิทัศน์ภายใต้โครงการ “ปรับภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมและปัญหาสังคมใน
 พื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล” ได้ทำให้การใช้พื้นที่สนามหลวงในยุคนี้อันเปลี่ยนไป สำหรับการ
 ดำเนินการนั้น กรุงเทพมหานครได้ทำการออกมาตรการมารองรับผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง โดยทำ
 การแบ่งแยกระหว่างผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ซึ่งการแบ่งประเภทดังกล่าว ได้
 นำมาซึ่งมาตรการและวิธีการจัดการที่แตกต่างกัน อีกทั้ง ปฏิบัติการดังกล่าว ได้ทำการเบียดขับพวก
 เขาให้ออกไปอยู่ที่อื่น ขณะเดียวกัน ด้านหนึ่งเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่างๆ ที่นำมาใช้กับพื้นที่สนามหลวง
 ใหม่ นี้ ไม่ว่าจะเป็น กล้องโทรทัศน์วงจรปิด ร้ว ม้านั่ง ไฟส่องสว่าง และซุ้มอำนวยความสะดวก เห็นได้ชัดว่า

เป็นเครื่องมือในการควบคุมผู้คน แต่ด้านหนึ่ง แม้ว่าผู้ใช้สนามหลวงจะรับรู้ได้ถึง การเปลี่ยนแปลง แต่กลับไม่ตระหนักถึงการเป็นผู้ถูกใช้อำนาจผ่านพื้นที่สนามหลวงแห่งนี้

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

จุดเริ่มต้นของวิทยานิพนธ์เรื่อง “เมื่อสนามหลวงเป็นสนามของหลวง: การศึกษาพื้นที่สนามหลวงหลังการปฏิรูปที่ดิน พ.ศ.2553” มาจากความสงสัยของผู้ศึกษาที่มีต่อการปฏิรูปที่ดินที่สนามหลวง เมื่อ พ.ศ.2553 กล่าวคือ การปฏิรูปที่ดินครั้งนี้เกิดขึ้นภายใต้โครงการปฏิรูปที่ดินสภาพแวดล้อม และปัญหาทางสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล เพื่อให้สนามหลวงสวยงามโดยห้วงเวลาระหว่างการปฏิรูปที่ดิน สนามหลวงได้ถูกล้อมรอบด้วยรั้วสังกะสีสูงกว่า 2 เมตร ซึ่งระหว่างนั้น ทุกคนจะไม่สามารถเข้าใช้พื้นที่สนามหลวงได้ ทำให้ผู้ที่ต้องเดินสัญจรผ่านสนามหลวงรวมถึงตัวผู้ศึกษาเองต้องเดินบนถนน นอกจากนี้ในบริเวณรอบสนามหลวง ทั้งหน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถนนพระจันทร์ หน้าศาลอาญา และตรอกสาเกณีนั่นเต็มไปด้วยพ่อค้าแม่ค้า “แบกะดิน” ที่มาตั้งวางของขาย และเมื่อสนามหลวงเปิดใช้งานอีกครั้งภายหลังการปฏิรูปที่ดิน สนามหลวงได้ถูกล้อมรอบด้วยรั้วโปร่งสีเขียวที่ออกแบบมาอย่างสวยงาม แต่ความสวยงามนั้นกลับบ่งบอกถึงอาณาเขตที่ชัดเจน จากเดิมก่อนปฏิรูปที่ดิน ผู้คนสามารถเดินเข้าออกสนามหลวงได้จากทุกมุมอย่างสะดวก แต่ภายหลังการปฏิรูปที่ดิน รั้วได้มากำหนดให้ผู้ใช้งานสนามหลวงต้องเข้าออกในช่องทางที่เปิดไว้เท่านั้น อีกทั้งสนามหลวงหลังการปฏิรูปที่ดินมีการกำหนดเวลาเปิดทำการทำให้ผู้ใช้งานสนามหลวงสามารถเข้าใช้ได้เฉพาะช่วงเวลา 05.00 – 22.00 น. และช่วงเวลาประมาณ 22.00 น. ของทุกวัน จะเป็นช่วงเวลาของปฏิบัติการ “กวาดต้อน” ผู้ใช้งานสนามหลวงทุกคนให้ออกจากรั้ว โดยมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเป็นผู้กระทำการ ภาวะที่ผู้ใช้งานสนามหลวงถูกกระทำด้วยการเป่านกหวีดส่งสัญญาณ พร้อมเสียงตะโกน รวมถึงการเข้าประชิดตัวผู้ที่กำลังใช้สนามหลวงอยู่ในเวลานั้นให้ออกจากพื้นที่ สำหรับผู้ศึกษา ภาพที่เห็นกลายเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความรุนแรงที่ผู้มีอำนาจกระทำต่อผู้ใช้พื้นที่สาธารณะ ซึ่งสิ่งนี้ได้ลดทอนความสวยงามของสนามหญ้าที่ปูในสนามหลวงไปจดหมด แต่การปิดทำการพื้นที่สนามหลวงกลับไม่ได้ทำให้ผู้ใช้งานสนามหลวงที่คาดเดาได้ไม่ยากกว่าเป็นผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะหายไป ยังคงมีผู้คนล้นบนถนนอยู่และขับถ่ายตามโคนต้นไม้ ขยะกระจายอยู่หลายจุด นอกรั้ว โดยรอบสนามหลวง อีกทั้ง ภายหลังการปิดสนามหลวงในเวลา 22.00 น. ห้วงเวลาประมาณ 23.00 – 00.00 น. บ่อยครั้งที่ผู้ศึกษาได้พบเห็นรถฉีดน้ำของกรุงเทพมหานครมาฉีดน้ำบริเวณโคนต้นไม้ ขยะเปียกแฉะและได้ยินเสียงคำทอจากผู้ที่กำลังนอนบนบาทวิถีสนามหลวงถึงการกระทำดังกล่าว และไม่ได้ทำให้ผู้ที่เคยประกอบอาชีพค้าขายสินค้าและบริการไป “ที่อื่น” พวกเขาเหล่านั้นยังคงอยู่ในบริเวณใกล้เคียงสนามหลวง รวมถึงการมองเห็นกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจำนวนมากในพื้นที่ ซึ่งการรับรู้ รับเห็น ภาพเหล่านี้ รวมถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับตัวผู้ศึกษาเองในฐานะผู้ใช้

สนามหลวงในขณะนั้น ทำให้มีความสนใจที่จะศึกษาผลจากการปฏิรูปทัศนสนามหลวงครั้งนี้ และผลที่เกิดจากปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สนามหลวงด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่มีต่อผู้ใช้สนามหลวง ซึ่งการประยุกต์ใช้เทคนิคการสร้างระเบียบวินัย คือ การสังเกต การสร้างบรรทัดฐานของวิจารณ์ญาณ และการทดสอบ ของฟูโกต์อย่างชัดเจน รวมถึงแนวคิด Panopticism ของฟูโกต์ได้ชี้ชวนให้ตระหนักถึงปฏิบัติการที่กระทำต่อผู้คนเพื่อให้ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่เป็นร่างกายที่มีระเบียบวินัย ถูกควบคุมให้อยู่ในบรรทัดฐาน เพื่อให้ไม่ให้เกิดปกติ อันจะนำไปสู่การถูกลงโทษได้ ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพคือ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล สำหรับผลการศึกษา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

การใช้พื้นที่สนามหลวงก่อนปฏิรูปทัศนภายใต้โครงการปฏิรูปทัศนสภาพแวดล้อม และปัญหาทางสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล หากพิจารณาตามวัตถุประสงค์ของใช้งาน กิจกรรมที่ใช้ ความจำเป็นในการใช้งาน รวมถึงความถี่ในการใช้พื้นที่สนามหลวง ผลการศึกษาพบว่า สนามหลวงก่อนปฏิรูปทัศน ผู้ใช้พื้นที่สนามหลวงได้มีการบอกเล่าถึงการใช้งานสนามหลวงใน 5 บทบาทด้วยกันคือ การเป็นที่ทำมาหากิน การเป็นแหล่งจำหน่ายซื้อของ การเป็นลานเล่นกีฬา การเป็นพื้นที่เรียกช่องทางจราจร และการเป็นจุดเชื่อมต่อรถโดยสาร และพบว่าการใช้งานสนามหลวง 2 รูปแบบคือ การใช้งานสนามหลวงเป็นกิจวัตร เพื่อประกอบอาชีพ ซึ่งจะอยู่ในสถานะของการมีความจำเป็นต้องใช้สนามหลวงเพื่อตอบสนองปัจจัยในการดำรงชีพ 2.การใช้งานสนามหลวงตามสถานการณ์ คือ รูปแบบของการใช้พื้นที่ที่กิจกรรมที่ทำในพื้นที่จะมีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ สถานการณ์ และฤดูกาล ซึ่งความยืดหยุ่นกับพื้นที่สนามหลวงจะน้อยกว่าการใช้งานในรูปแบบแบบแรก

สำหรับความหมายของสนามหลวงก่อนปฏิรูปทัศน พ.ศ.2553 ที่มีต่อผู้ใช้สนามหลวง เรื่องราวของสนามหลวงในมุมมองของผู้ใช้สนามหลวง ทั้งผู้ใช้สนามหลวงเป็นกิจวัตรเพื่อประกอบอาชีพ และผู้ใช้สนามหลวงตามสถานการณ์ พบว่า สนามหลวงถูกมองว่าเป็นแหล่งรวมอาชญากรรมและมิจฉาชีพ และเป็นพื้นที่ที่ผู้มีอำนาจรัฐกับผู้ที่ถูกอำนาจรัฐควบคุมมีการสร้างเครือข่ายระหว่างกัน

ต่อมาเมื่อสนามหลวงอยู่ระหว่างการปฏิรูปทัศน ตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2553 สนามหลวงถูกปิดล้อมพื้นที่ไม่ให้ผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าไป ผู้ที่เคยใช้สนามหลวงซึ่งไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิรูปทัศนจึงไม่มีสิทธิเข้าไปใช้พื้นที่ในทุกกิจกรรมและทุกช่วงเวลา ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ขั้นตอนวิธีการที่ดำเนินการกับผู้คนที่ต้องถูกควบคุมจากการปิดพื้นที่สนามหลวงภายหลังการปิด

ล้อมพื้นที่ กรุงเทพมหานครได้ออกมาตรการมาเพื่อรองรับผู้ใช้สนามหลวงที่ต้องออกจากพื้นที่ โดยมุ่งเน้นไปที่ผู้ได้รับผลกระทบ 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้ใช้ชีวิตสาธารณะ และผู้ค้าหาบเร่แผงลอย โดยสำหรับผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะ ได้มีการสำรวจ นับจำนวน และทำการลงบันทึกเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะ และมีมาตรการรองรับโดยให้ผู้ใช้ชีวิตสาธารณะและผู้ที่ใช้สนามหลวงพักอาศัยให้ย้ายไปพักในสถานที่ที่ทางกรุงเทพมหานครจัดไว้ อาทิ บ้านอ้อมใจ ขณะเดียวกันสำหรับผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ทางกรุงเทพมหานครได้มีการเปิดให้ผู้ค้ามาทำการขึ้นทะเบียนเพื่อรับสิทธิในการเช่าแผงขายในบริเวณตรอกสาเกและริมคลองคูเมืองเดิมที่จัดไว้ให้ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ใช้สนามหลวงเป็นกิจวัตรเพื่อประกอบอาชีพนั้น มีการย้ายพื้นที่ทำกินไปในบริเวณใกล้เคียงสนามหลวงโดยไม่คำนึงถึงมาตรการที่กรุงเทพมหานครออกมารองรับ และไม่เข้าร่วมลงทะเบียนกับทางกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ เนื่องด้วยระบบการลงทะเบียนดังกล่าว มีลักษณะของการปิดกั้นผู้ประกอบการอาชีพอื่นที่ไม่ใช่การค้าขายสินค้า อาทิ อาชีพขายบริการ จึงทำให้ผู้ให้ข้อมูลประกอบอาชีพนี้ไม่ได้รับสิทธิในการขึ้นทะเบียนดังกล่าว และผู้ประกอบการค้าขายที่ “ไม่มีสังกัด” สามารถหาพื้นที่ขายได้เองจึงไม่สนใจที่จะใช้พื้นที่นั้น สำหรับผู้ใช้สนามหลวงที่เป็นผู้ใช้ชีวิตสาธารณะ พบว่า หนึ่งในผู้ให้ข้อมูลมีการเข้าร่วมพักอาศัยในบ้านพักที่ทางกรุงเทพมหานครจัดไว้ให้ แต่ถึงกระนั้น บ้านพักดังกล่าวของหน่วยงานรัฐ กลับไม่ตอบสนองปัจจัยพื้นฐานที่ผู้ให้ข้อมูลต้องการได้ ทำให้ผู้ให้ข้อมูลตัดสินใจหาที่พักอาศัยใหม่ และต่อมาได้เลือกเข้าไปอาศัยอยู่ที่ศูนย์คนไร้บ้าน สุวิทย์ วัฒนุ ซึ่งเป็นบ้านพักที่ดูแลโดยภาคเอกชน

สำหรับการใช้พื้นที่สนามหลวงหลังการปรับภูมิทัศน์ พบว่า สามารถจำแนกผู้ใช้สนามหลวงออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1.ผู้ที่สามารถใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์ และ 2.ผู้ที่มีอาชีพขัดกับการจัดระเบียบใหม่ กล่าวคือ ภายหลังการเปิดใช้สนามหลวงหลังการปรับภูมิทัศน์อย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2554 พบว่า การเปิดใช้สนามหลวงครั้งนี้ ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของสนามหลวง คือ สนามหลวงมีความสวยงาม สะอาด มี шум สักเกตการณ์ มีกล้องโทรทัศน์วงจรปิด มีรั้วที่ต้องเข้าออกในช่องทางที่เปิดรั้วไว้ให้เท่านั้น มีไฟส่องสว่าง และมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยทำงานตลอดเวลา และผู้ใช้สนามหลวงรับรู้กฎเกณฑ์ในการใช้พื้นที่ คือ สนามหลวงหลังการปรับภูมิทัศน์ จะเปิดทำการในเวลา 05.00 – 22.00 น. โดยในเวลาที่ไม่สามารถปิดทำการ สามารถใช้พื้นที่ถนนกลางในการเดินสัญจรผ่านไปมาได้ ห้ามค้าขายในสนามหลวง ห้ามขับถ่าย และห้ามทิ้งขยะ อีกทั้ง ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้ว่าการปรับภูมิทัศน์ครั้งนี้ได้ทำให้ผู้ใช้สนามหลวงต้องมีวิธีการใช้พื้นที่สนามหลวงเปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งการรับรู้การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้นำมาสู่การเตรียมตัวก่อนเข้าพื้นที่ของผู้ให้ข้อมูล ดังจะเห็นได้จากการเตรียมตัวเข้าพื้นที่ด้วย

การแต่งกายให้เหมาะสม เพื่อให้กลมกลืนกับคนทั่วไป และทำกิจกรรมตามเกณฑ์ที่สนามหลวงอนุญาตให้ใช้ได้

นอกจากนี้ การปรับภูมิทัศน์สนามหลวงภายใต้โครงการปรับภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมและปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล ยังผลให้สนามหลวงเป็นพื้นที่ที่มีรั้วบ่งบอกอาณาเขตชัดเจน มีการกำหนดช่องทางเข้าออก มีการวางมาตรการรักษาความปลอดภัยด้วยกำลังคน ทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่เทศกิจ และเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย อีกทั้งมีการติดตั้งเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีของการจ้องมองพื้นที่อย่างกล้องโทรทัศน์วงจรปิดและไฟส่องสว่าง และมีมาตรการกำหนดเวลาเปิดทำการที่เข้ามากำหนดให้การเข้าใช้สนามหลวงในสถานการณ์ปกติสามารถทำได้เฉพาะช่วงเวลาที่เปิดให้เข้าใช้เท่านั้น รวมถึงมี พ.ร.บ.โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535 ประกาศการใช้พื้นที่สนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป และระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยการใช้ การบำรุง และการดูแลรักษาพื้นที่ท้องสนามหลวง พ.ศ.2555 ได้นำมาสู่การสร้างบรรทัดฐานของวิจักษณ์ญาณให้กับผู้ใช้สนามหลวง ทั้งผู้ใช้ที่เป็นประชาชนทั่วไป และผู้ใช้สนามหลวงในการจัดงาน รวมถึงผู้คุมกฎ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย และเจ้าหน้าที่เทศกิจที่อยู่ในพื้นที่ก็ต้องนำบรรทัดฐานใหม่นี้ประกอบการพิจารณาเพื่อตัดสินผู้ใช้สนามหลวง ดังจะเห็นได้จาก ประกาศการใช้พื้นที่สนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไปที่กำหนดห้ามขายหรือจำหน่ายสินค้า ห้ามนอน ห้ามทิ้งสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอย ห้ามถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ ห้ามอาบน้ำหรือชะล้างสิ่งใดๆ ห้ามซูด กะเทาะ ขีดเขียน พ่นสี ห้ามโค่นต้นไม้ ตัด เติต หรือกระทำการใดๆ ให้เกิดความเสียหาย ห้ามป็นปาย นั่ง หรือขึ้นไปบนรั้ว หรือต้นไม้ ห้ามเล่นฟุตบอล ตะกร้อ หรือจัดการแข่งขันกีฬาทุกชนิด ห้ามเล่นการพนันทุกชนิด ห้ามดื่มสุรา หรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ทุกชนิด ห้ามเสพหรือใช้สารเสพติดทุกชนิด และห้ามสูบบุหรี่ ซึ่งการประกาศห้ามทำกิจกรรมที่ลงรายละเอียดมากขนาดนี้ ด้านหนึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้ถูกนำมาควบคุมผู้ใช้สนามหลวงหลังการปรับภูมิทัศน์ให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ในพื้นที่ อีกด้านหนึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้ได้สร้างบรรทัดฐานให้กับผู้คุมพื้นที่ในการพิจารณาคุณสมบัติของผู้ใช้สนามหลวงผ่านกิจกรรมต้องห้าม ทำให้ผู้ที่ทำกิจกรรมเหล่านี้ในพื้นที่ท้องสนามหลวง ถือเป็นการฝ่าฝืนประกาศอย่างชัดเจน ซึ่งผู้ที่ฝ่าฝืนก็จะถูกลงโทษ ด้านหนึ่งในขั้นต้น ผู้คุมกฎที่เป็นเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย เจ้าหน้าที่เทศกิจ และเจ้าหน้าที่ตำรวจ อาจจะเป็นการว่ากล่าวตักเตือนให้หยุดการกระทำนั้นเสีย หรือผลักดันออกจากพื้นที่หากไม่หยุดการกระทำ หรือรุนแรงถึงขั้นดำเนินคดีตามกฎหมาย เนื่องจากสนามหลวงได้รับความคุ้มครองในฐานะที่เป็นโบราณสถาน อีกด้านของผู้ใช้พื้นที่ก็ต้องรับทราบบรรทัดฐานนี้ และสร้างการรับรู้กับตนเองว่า กิจกรรมเหล่านี้เป็นความผิด หากต้องการใช้พื้นที่สนามหลวง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะไม่ฝ่าฝืนข้อห้ามเหล่านี้ เพื่อไม่ให้ถูกว่ากล่าวตักเตือน หรือถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย ซึ่งพบว่า

ภายหลังการปรับภูมิทัศน์สนามหลวง ผู้ใช้สนามหลวงตามสถานการณ์กลับมาใช้สนามหลวงได้โดยเป็นไปตามเกณฑ์ที่มีการวางไว้ในพื้นที่ ขณะที่ผู้ใช้สนามหลวงเป็นกิจวัตรเพื่อประกอบอาชีพนั้น มีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมที่เข้ามาใช้พื้นที่ โดยจะทำกิจกรรมเท่าที่สนามหลวงอนุญาตให้ทำได้ และไม่ทำกิจกรรมที่กฎของสนามหลวงห้ามไว้ เนื่องจากตระหนักถึงบทลงโทษ หากฝ่าฝืนกฎ ในทางกลับกัน ผู้ใช้สนามหลวงเป็นกิจวัตรที่ยังคงการประกอบอาชีพนั้น จะเลือกใช้พื้นที่บริเวณนอกรั้วสนามหลวงและบริเวณใกล้เคียงในการประกอบอาชีพเดิมเหมือนกับช่วงก่อนและหลังการปรับภูมิทัศน์ โดยไม่กลับเข้าไปในพื้นที่สนามหลวงอีก เนื่องด้วยมองว่าไม่มีความจำเป็นต้องเข้ามาใช้

สำหรับสนามหลวงที่ถูกจ้องมองด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ด้านการทำงานของกล้องโทรทัศน์วงจรปิด พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด ในฐานะของผู้ใช้สนามหลวง รับรู้ถึงการมีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดติดตั้งอยู่ในพื้นที่สนามหลวง โดยผู้ให้ข้อมูลรับรู้ว่ากล้องโทรทัศน์วงจรปิดทำหน้าที่ในการบันทึกภาพตลอด 24 ชั่วโมง และมีการเชื่อมต่อไปยังห้องควบคุม ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเชื่อว่าภาพที่ได้จากกล้องโทรทัศน์วงจรปิดจะถูกใช้ในการเป็นหลักฐาน และนำไปสู่การลงโทษผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลไม่เชื่อมั่นต่อประสิทธิภาพของกล้องโทรทัศน์ที่มีอยู่ในพื้นที่สนามหลวง โดยมองว่า ไม่มีประสิทธิภาพ และบางตัวใช้งานไม่ได้ และในการดำเนินการให้ความหมายนั้น พบว่า การมีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดอยู่ในพื้นที่สนามหลวงได้สร้างความรู้สึกลูกอมองให้เกิดขึ้นผู้ใช้สนามหลวง โดยยังผลให้เกิดความรู้สึกลอดภัยของผู้ใช้สนามหลวงจากการรับรู้ถึงการมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิด และมีการสร้างจินตนาการว่ากล้องโทรทัศน์วงจรปิดกำลังทำงานอยู่ ขณะเดียวกับความรู้สึกลูกอมองดังกล่าวกลับทำให้ผู้ใช้สนามหลวงกลับมาควบคุมพฤติกรรมการแสดงออก รวมถึงกิจกรรมที่ทำในพื้นที่สนามหลวง นอกจากนี้ พบว่า การติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สนามหลวงได้ถูกคำถามถึงสาเหตุที่ต้องมีการติดตั้งในสนามหลวง ซึ่งทำให้ผู้ให้ข้อมูลเข้าใจไปว่า เพราะพื้นที่สนามหลวงไม่ปลอดภัยจึงต้องมีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิด

5.2 ข้อค้นพบจากผลการศึกษา

ประเด็นที่หนึ่ง : ความฟ่ายแพ้ของการช่วงชิงความหมายการเป็นพื้นที่สาธารณะของสนามหลวง

แม้ว่าตำแหน่งทางกายภาพของสนามหลวงจะยังคงตั้งอยู่ในพิกัดเดิมที่เปลี่ยนแปลงรูปร่างจากสัณฐานคล้ายสี่เหลี่ยมคางหมู คล้ายผีเสื้อ จนมีรูปลักษณะเป็นวงรีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และคงอยู่รูปร่างนั้นจนถึงปัจจุบัน แต่ที่ผ่านมามองเห็นได้ว่า สนามหลวงไม่เคยเป็นสนามหลวงที่หยุดนิ่ง และมีความพยายามที่จะสร้างนิยามและช่วงชิงความหมายผ่านการใช้พื้นที่สนามหลวงตลอดมา เป็นจริง

ที่ว่าสนามหลวงไม่ได้มีความเป็นสาธารณะมาตั้งแต่แรก เนื่องจากแต่เดิมถูกสงวนไว้ให้กับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศ์ แต่หลังจากที่รัฐเริ่มเข้ามามีอำนาจในการบริหารจัดการสนามหลวง ทำให้สนามหลวงเริ่มมีบทบาทการเป็นสถานที่จัดงานรัฐพิธี บทบาทในการเป็นพื้นที่เศรษฐกิจจากการเป็นตลาดนัด และมีบทบาทด้านการเมืองจากการเป็นที่ไฮด์ปาร์คและการชุมนุมเรียกร้องทางการเมือง อีกทั้งเมื่อสนามหลวงว่างเว้นจากงานพระราชพิธี รัฐพิธี และประชาพิธี การเปิดพื้นที่สนามหลวงให้กับคนทุกกลุ่มทุกชนชั้นได้ใช้ทำกิจกรรมต่างๆ ยังผลให้สนามหลวงกลายเป็นพื้นที่ที่เปิดและรับเอาความหมายของการเป็นพื้นที่สาธารณะมาซ้อนทับกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และต่อมาแม้ว่าสนามหลวงจะถูกยุติบทบาทด้านการเป็นตลาดนัด และบทบาททางการเมือง แต่การใช้สนามหลวงเป็นที่ทำกินค้าขาย หลับนอน และบ่อยครั้งที่มีเหตุอาชญากรรมในสนามหลวง ทำให้ว่าทกรรมของอาชญากรรม ความสกปรก ความไม่เรียบร้อยเด่นชัดขึ้นมา โดยที่ชุดความคิดดังกล่าว ไม่ได้ปรากฏอยู่ในมุมมองของเจ้าหน้าที่รัฐ และผู้มีอำนาจรัฐเท่านั้น แต่ยังปรากฏอยู่ในความคิดของผู้ใช้สนามหลวงด้วยตนเอง ทำให้การตัดสินใจว่าสนามหลวงไม่มีระเบียบ ไม่สวยงาม และไม่ปลอดภัย ของกรุงเทพมหานคร ในฐานะผู้มีอำนาจในการบริหารจัดการที่นำมาสู่การจัดระเบียบสนามหลวงภายใต้โครงการปรับภูมิทัศน์สภาพแวดล้อม และปัญหาสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑลมีความชอบธรรม และเป็นสิ่งที่สาธารณชนส่วนใหญ่ยินดีกับการปรับภูมิทัศน์ครั้งนี้ อีกด้านหนึ่งการดึงเอานิยามเก่าที่ซึ่งเคยปรากฏอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ว่า “สมกับเป็นสนามหน้าพระบรมมหาราชวัง” ของกรุงเทพมหานครในการปรับภูมิทัศน์ครั้งนี้ ปรากฏชัดเจนว่า ปฏิบัติการดังกล่าวเป็นความพยายามในการรื้อถอนความเป็นพื้นที่สาธารณะออกจากสนามหลวง และสถาปนาให้สนามหลวงเป็นเพียงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สวยงามไว้ในหน้าประวัติศาสตร์ของสนามหลวง

ประเด็นที่สอง : ความสำเร็จของการเบียดขับคนออกจากพื้นที่สนามหลวงด้วยการปรับภูมิทัศน์

ภายหลังการปิดล้อมพื้นที่สนามหลวงและมาตรการรองรับของทางกรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาเห็นว่า การปิดล้อมพื้นที่เพื่อการปรับภูมิทัศน์สนามหลวง ภายใต้โครงการปรับภูมิทัศน์สภาพแวดล้อม และปัญหาทางสังคมในพื้นที่สนามหลวงและปริมณฑล และมาตรการที่กรุงเทพออกมารองรับนี้ มีหลักการไม่ต่างไปจากมาตรการคำสั่งที่มีการเผยแพร่ในตอนปลายของศตวรรษที่ 17 เรื่องมาตรการที่ต้องดำเนินการเมื่อมีโรคระบาด ที่ฟูโกต์กล่าวถึงใน Discipline and Punish: The Birth of Prison (1975) (Foucault, 1975/1984, pp.195-198) โดยเมืองที่มีโรคระบาดเกิดขึ้นจะมีการแบ่งพื้นที่โดยการปิดล้อมเมือง ห้ามคนออกจากเมือง ห้ามคนออกจากบ้าน และต้องถูกสอดส่องดูแลโดยเจ้าหน้าที่ ฟูโกต์กล่าวถึงขั้นตอนของวิธีการจัดการ โดยระบุถึงการควบคุมที่มีผู้คุมทำหน้าที่

ในการตรวจสอบความเป็นอยู่ของผู้คน จดบันทึก และนำบันทึกไปรายงานแก่ศาลากลางจังหวัด ซึ่งหลักการเดียวกันนี้ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับผู้ใช้สนามหลวงที่ต้องออกจากพื้นที่สนามหลวง ทั้งผู้ใช้ชีวิตสาธารณะและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย กล่าวคือ ผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะ หากการหลับนอนที่สนามหลวงคือโจทย์สำคัญของพวกเขา สิ่งที่ใช้สนามหลวงกลุ่มนี้ต้องดำเนินการคือ เข้าสู่ระบบการลงทะเบียนไปส่งต่อไปยังบ้านพักที่ทางกรุงเทพมหานครจัดเตรียมไว้ให้สำหรับผู้ที่ต้องการที่พักอาศัยที่ใช้หลับนอน ขณะที่ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่ใช้สนามหลวงในการประกอบอาชีพนั้น ก็ต้องทำงานขึ้นทะเบียนเพื่อเข้าใช้สิทธิในการค้าขายในพื้นที่บริเวณตรอกสาเกและริมคลองคูเมืองเดิมที่กรุงเทพมหานครจัดเตรียมไว้ให้เช่นกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการปิดล้อมพื้นที่ โดยอ้างถึงการปรับปรุงทัศนียภาพเพื่อรองรับการจัดงานเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่ทำให้ผู้ที่เคยใช้พื้นที่สนามหลวงก่อนการปรับปรุงทัศนียภาพทุกคนต้องออกจากพื้นที่ แต่การออกจากพื้นที่ดังกล่าว ได้ทำให้ผู้ใช้ชีวิตในที่สาธารณะและผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่ต้องการเข้าสู่มาตรการนี้ถูกส่งต่อไปพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งการจะเข้าไปใช้พื้นที่ที่กรุงเทพมหานครจัดไว้ให้ นั้น ต้องมีคุณสมบัติและยินดีเข้าสู่ระบบการจัดการของหน่วยงานรัฐ

อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากความสำเร็จของการควบคุมโดยรัฐแล้ว กลับพบว่าการที่สาธารณชนมีชุดความคิดที่มองว่า คนไร้บ้าน/คนเร่ร่อน เป็นสิ่งสกปรกที่ต้องกำจัดออกจากสนามหลวง และยินดีที่รัฐสามารถนำคนเหล่านี้ออกจากพื้นที่ได้สำเร็จ แต่ระบುವ่ายยังสามารถพบเห็นได้อย่างประปรายในสนามหลวงหลังการปรับปรุงทัศนียภาพช่วงเวลาเปิดทำการ สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ที่ยอมรับในวาทกรรมนี้ ได้นำเอามาตรฐานต่างๆ ที่วาทกรรมนี้สร้างขึ้นไปใช้สอดส่องตรวจตราและตัดสินผู้ใช้สนามหลวงด้วยตนเอง

ประเด็นที่สาม : การสร้างและการรักษาระเบียบใหม่ในสนามหลวง

ตั้งแต่ พ.ศ.2521 เป็นต้นมา หลังจากที่ดินสนามหลวงได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากรให้เป็นโบราณสถาน ทำให้สนามหลวงได้รับการดูแลด้วย พ.ร.บ.โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ทำให้ผู้ฝ่าฝืนหรือบุกรุกพื้นที่สนามหลวง มีโทษจำคุก 10 ปี หรือปรับ 1 ล้านบาท และภายหลังการเปิดใช้งานของสนามหลวงหลังปรับปรุงทัศนียภาพพร้อมกับการประกาศใช้ประกาศการใช้พื้นที่สนามหลวงสำหรับประชาชนทั่วไป และระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วยการใช้ การบำรุง และการดูแลรักษาท้องสนามหลวง พ.ศ.2555 ซึ่งให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการลงโทษในระบอบการปกครองแบบอำนาจแบบทางวินัย กล่าวคือ ประกาศดังกล่าว รวมถึงระเบียบกรุงเทพมหานครที่ประกาศใช้เพื่อดูแลพื้นที่สนามหลวงหลังการปรับปรุงทัศนียภาพได้ลงรายละเอียดของกิจกรรมที่ผู้ใช้สนามหลวงในสถานการณ์ปกติต้องปฏิบัติ อาทิ ห้ามขายหรือจำหน่ายสินค้า ห้ามนอน

ซึ่งจำเป็นต้องกระทำตามทั้งหมดเหมือนกันโดยไม่มีการยกเว้น ซึ่งฟูโกต์เรียกสิ่งนี้ว่า “สถานะปกติ” (Foucault, 1975/1984, p.183) และการเหมารวมให้ผู้ที่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานนี้ได้เป็นผู้ที่อยู่ในเกณฑ์ปกติ อีกด้านหนึ่งบรรทัดฐานนี้ได้สร้างให้ผู้คุมใช้วิจารณ์ในการตัดสินผู้ที่ผิดแปลกไปจากนี้ อยู่ในความไม่ปกติ

อีกทั้ง ผู้ศึกษาเห็นว่า มีการสร้างบรรทัดฐานความปกติและความไม่ปกติให้เกิดขึ้นกับสนามหลวงที่นำมาสู่การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยในปฏิบัติการกวาดต้อนผู้ใช้สนามหลวงออกจากพื้นที่เมื่อถึงเวลาปิดทำการกับผู้ใช้สนามหลวงอย่างไม่เท่าเทียม กล่าวคือ การที่เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเลือกประชิดตัวและกวาดต้อนผู้ที่ถูกตัดสินด้วยการคาดเดาว่าเป็นผู้ที่ใกล้เคียงกับผู้ใช้ชีวิตสาธารณะก่อนเป็นกลุ่มแรก การพุ่งเป้าลักษณะดังกล่าวเสมือนเป็นการลงโทษขั้นพื้นฐานที่ผู้คนกลุ่มนี้อยู่ในสถานะกลุ่มที่ถูกเฝ้าระวังว่าจะไม่ทำตามกฎของสนามหลวงที่จะต้องถูกขับไล่ให้ออกจากพื้นที่สนามหลวงก่อนกลุ่มอื่น และการกระทำดังกล่าวยังแสดงถึงการปฏิบัติที่การจัดกลุ่มเป็นลำดับ แม้ว่าทุกคนจะต้องออกจากพื้นที่อีกด้วย

นอกจากนี้ การที่ผู้ใช้สนามหลวงได้นำเอาบรรทัดฐานดังกล่าวมาเพื่อบอกกับตนเองว่า อะไรคือสิ่งที่ทำได้หรือทำไม่ได้เมื่ออยู่ในพื้นที่ จึงแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในวาทกรรมเข้าสู่ความคิด แล้วแสดงออกผ่านร่างกายของผู้ใช้สนามหลวง ดังจะเห็นได้จากการพยายามแต่งตัวสะอาด และไม่สพายถึงลักษณะคล้ายคนที่เข้ามาเก็บขยะเข้าไปในพื้นที่สนามหลวง เพื่อให้ตนเองได้รับอนุญาตให้อยู่ในพื้นที่และได้รับการจัดกลุ่มให้อยู่ในกลุ่มปกติ

อย่างไรก็ดี จากการที่ผู้ใช้สนามหลวงรับรู้โดยทั่วกันว่าสนามหลวงเป็นพื้นที่ที่ไม่ปลอดภัยที่เกิดเหตุอาชญากรรมอยู่บ่อยครั้ง ทำให้การนำกล้องโทรทัศน์วงจรปิดมาใช้ในพื้นที่สาธารณะมีส่วนช่วยให้ผู้ใช้พื้นที่สาธารณะส่วนใหญ่รู้สึกปลอดภัยมากขึ้นจากการรับรู้ว่ามีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดติดตั้งอยู่ในพื้นที่ จึงยังผลให้การจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดมีความชอบธรรมมากพอที่ผู้ใช้พื้นที่สาธารณะยอมแลกเปลี่ยนความเป็นส่วนตัวกับการถูกบันทึกภาพด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดเมื่อใช้พื้นที่สาธารณะ

ประเด็นที่สี่ : ความสำเร็จของปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สนามหลวงด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิด

ฟูโกต์กล่าวถึง Panopticon ที่ถูกออกแบบโดย Bentham ว่าเป็นหลักการของการถูกมองเห็นที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ ซึ่ง Panopticon เปรียบเสมือนเครื่องจักรขนาดใหญ่ที่เข้ามาแยกการมองเห็นและการถูกมองเห็น โดยผู้มองเห็นจะสามารถมองเห็นได้ทุกอย่าง และปราศจากการถูกมองเห็น ขณะที่ผู้ที่ถูกมองเห็นจะรับรู้ถึงการถูกมองเห็น โดยไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ความรู้สึกถูกมองเห็น

ดังกล่าว มีผู้มองอยู่จริงหรือไม่ แต่กลับคิดไปว่ามีคนคอยดูอยู่ (Foucault, 1975/1984, pp.200-208) เช่นเดียวกันกับการมีอยู่ของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวง ซึ่งผู้ใช้สนามหลวงทุกคนต่างอยู่ในสนามของการถูกมองเห็น โดยที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าความรู้สึกในจินตนาการดังกล่าว นั้น มีผู้จ้องมองอยู่จริงหรือไม่ โดยผลการศึกษาสามารถอนุมานได้ว่า ความรู้สึกดังกล่าวที่ผู้ใช้สนามหลวงรับมานั้น กลับทำให้ผู้ใช้สนามหลวงรู้สึกว่าการตนปลอดภัย รู้สึกว่าถูกบันทึกภาพ และรู้สึกว่าต้องไม่แสดงพฤติกรรมที่ผิดปกติดอกมา เมื่อเป็นเช่นนั้น นี่คือการประสบความสำเร็จของการประยุกต์ใช้หลักการนี้ที่ทำให้เกิดการใช้อำนาจที่สมบูรณ์แบบ โดยลดจำนวนผู้ใช้อำนาจ แต่แผ่ขยายจำนวนผู้ถูกใช้อำนาจได้อย่างแยบยล และสำหรับสนามหลวง เมื่อพิจารณาจากจำนวนกล้องโทรทัศน์วงจรปิดกับขนาดของพื้นที่ความสำเร็จของปฏิบัติการทางอำนาจนี้ จึงไม่ได้อยู่ที่จำนวนของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดที่ติดตั้งอยู่ในพื้นที่ ไม่ได้อยู่ที่ความเชื่อมั่นต่อประสิทธิภาพของกล้องโทรทัศน์วงจรปิด ไม่ได้อยู่ที่การทำงานของตัวกล้องโทรทัศน์วงจรปิด หรือเครือข่ายของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดทั้งแบบที่ทำการเชื่อมโยงไปยังจุดรับสัญญาณของทางกรุงเทพมหานครและบันทึกภาพไว้ในตัวกล้องโทรทัศน์วงจรปิดเอง แต่ปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สนามหลวงด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดได้เสร็จสิ้นภารกิจเพียงแค่การรับรู้ของผู้ใช้สนามหลวงว่ามีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดอยู่ในพื้นที่ นอกจากนี้ความสำเร็จของปฏิบัติการนี้ ไม่ได้มีเพียงแค่ว่าในพื้นที่สนามหลวงเท่านั้น แต่ยังผลต่อเนื่องไปในพื้นที่อื่น ที่ผู้ใช้พื้นที่รับรู้ว่ามีกล้องโทรทัศน์วงจรปิดอีกด้วย และอีกด้านหนึ่ง การมองเห็นกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในสนามหลวง ได้เป็นการยืนยันแล้วว่า สนามหลวงถูกสอดส่องดูแลโดยรัฐและทำให้สนามหลวงสิ้นสภาพความเป็นสาธารณะลง

ประเด็นที่ห้า : การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่กับการควบคุมแบบเก่า

สิ่งที่ฟูโกต์กล่าวถึงในเรื่องของ Surveillance และ Normalization ในหนังสือ Discipline and Punish: The Birth of the Prison (1975) เป็นการอธิบายผ่านโครงสร้างที่ทำให้คนมีผลผลิตในเชิงบวก แต่รัฐไทยได้ใช้ปฏิบัติการของวาทกรรมนี้เข้าไปควบคุม ซึ่งเป็นการควบคุมโดยอำนาจรัฐที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ของชีวิต กล่าวคือ รัฐไทยใช้อำนาจแบบฟูโกต์ไปใช้จัดการภายใต้พื้นที่ผ่านการมีกฎระเบียบ รั้ว กล้องโทรทัศน์วงจรปิด ชุมสังเกตุการณ์ ความโปร่งใสของพื้นที่ หรือแม้กระทั่งในแง่ของกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่สนามหลวง ซึ่งกลไกต่างๆ เหล่านี้ เป็นการทำงานของอำนาจเหนือชีวิต (over life) ที่ปฏิบัติการของมันมีลักษณะละมุนและแยบยล ทำให้ผู้ใช้สนามหลวงไม่รู้สึกว่าถูกบังคับ แต่สยบยอมผ่านเทคโนโลยีของอำนาจ โดยเฉพาะกล้องโทรทัศน์วงจรปิดและรั้วที่แบ่งแยกและกีดกันการใช้พื้นที่สนามหลวง

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

กัตติง, แกรี. (2558). *ฟูโกต์: ความรู้แบบพหุ (สายพิน ศุพุทธมงคล, ผู้แปล)*. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์สพับลิชชิง เฮาส์. (ต้นฉบับพิมพ์ปี 2005).

กองประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขานุการสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม. (2557). *127 ปี กระทรวงกลาโหมก้าวไปข้างหน้าเพื่อพิทักษ์รักษาเอกราชและความมั่นคง*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.

คณะกรรมการการการวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การสื่อสาร และโทรคมนาคม วุฒิสภา. (2553). *รายงานการสัมมนาระดมสมอง เรื่อง “โทรทัศน์วงจรปิด (CCTV) ช่วยลดอาชญากรรมได้อย่างไร”*. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักเลขาธิการวุฒิสภา.

จุมพล สำเภาพล. (2555). *เรื่องรองท้องสนามหลวง*. กรุงเทพฯ : สำนักการโยธา กรุงเทพมหานคร.

ธงชัย วินิจจะกุล. (2558). การศึกษาประวัติศาสตร์แบบสาแทรก. ใน อนุสรณ์ อุณโณ จันทน์ เจริญศรี และสลิสา ยุกตะนันท์ (บรรณาธิการ). *อ่านวิพากษ์ มิเชล ฟูโกต์ (น.127-178)*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2552). *โลกของคนไร้บ้าน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

สำนักกรรมการ 2 สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2555). *รายงานของคณะกรรมการวิสามัญตรวจสอบข้อเท็จจริงการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิด สภาผู้แทนราษฎร*. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555) *คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมของอัตบุคคล ถึงจุดเปลี่ยนของอดีต*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ออร์เวลล์, จี. (2557). *หนึ่ง-เก้า-แปด-สี่ (รัศมี เผ่าเหลืองทอง และอานวยชัย ปฏิพันธ์แปล)*. กรุงเทพฯ: สมมติ. (ต้นฉบับพิมพ์ปี 1949).

ออสบอร์น, ริชาร์ด. (2554). *Introducing เส้นทางสังคมวิทยา* (ปกรณ เลิศเสถียรชัย และ พลภัทร จิตติวุฒิกุล, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก. (ต้นฉบับพิมพ์ปี 1999).

วิทยานิพนธ์

นิรันดร์ เรื่องกิตติยศยิ่ง. (2540). รูปแบบชีวิตเมืองหลวง: ศึกษาจากสนามหลวงในฐานะที่เป็นพื้นที่สาธารณะของเมือง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, สาขามานุษยวิทยา.

มธุรส หาญสมสกุล. (2554). การบริหารจัดการปัญหาหาบเร่แผงลอยในเขตกรุงเทพฯ: ศึกษาเฉพาะกรณีพื้นที่สนามหลวง เขตพระนคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ.

ยุภาพร ต๊ะรังษี. (2555). การเมืองของ “ความงาม” กับการจัดการพื้นที่: สุนทรียศาสตร์และการใช้พื้นที่สาธารณะ ศึกษากรณีสนามหลวง (ปี พ.ศ.2548 – 2554). (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, สาขาการปกครอง.

รุ่งโรจน์ อารุงแคว้น. (2548). มาตรการในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมบริเวณพื้นที่สาธารณะในเขตกรุงเทพมหานคร: ศึกษาเฉพาะกรณีสนามหลวง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, สาขาการบริหารงานยุติธรรม.

รายงานการวิจัย

อุนิษา เลิศโตมรสกุล และชาญคณิต กฤตยา สุริยะมณี. (2553). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ประสิทธิภาพของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรุงเทพมหานคร. (2553). พัฒนาพื้นที่สนามหลวงคืนโบราณสถานสำคัญให้คนกรุงเทพฯ. วารสารสำนักเทศกิจ “กรุงเทพยิ้ม”, 1 (ไตรมาสที่ 1 ประจำเดือนพฤษภาคม - กรกฎาคม 2553), 6. สืบค้นจาก http://203.155.220.230/info/bma_k/data/fragmentary/royal_plaza;sanam_Luang.htm

กรุงเทพมหานคร. (2554). *บันทึกข้อความเรื่อง ประมวลปัญหาการดำเนินงานพิธีเปิดใช้งานสนามหลวง*.

สืบค้นจาก http://circular.bangkok.go.th/easinetimage/inetdoc?id=show_BMA.C00000003.7248_1_FCS_1_pdf

กองประชาสัมพันธ์ กทม. (2552). *กทม. ประชุมติดตามงานแก้ปัญหาคนเร่ร่อนสนามหลวง*. สืบค้นจาก

<http://www.ryt9.com/s/prg/749526>

กองประชาสัมพันธ์ กทม. (2553). *ผู้ว่าฯสุชมพันธุ์สั่งเดินหน้าแก้ปัญหาสนามหลวงทุกด้าน*. สืบค้นจาก

<http://www.ryt9.com/s/prg/791862>

ขวัญชัย ดำรงขวัญ. (2554). “สนามหลวง” โฉมใหม่ ยัง “สาธารณะ” อยู่ไหม ?. สืบค้นจาก

<http://www.web.greenworld.or.th/greenworld/local/1397>

ข่าวสด. (2561). ‘บิ๊กป้อม’สั่งทุกหน่วยงานเร่งซ่อมวงจรปิดทั่วประเทศ-เตรียมเชื่อมโยง 74 จังหวัดดูแล

ความปลอดภัย-ลดอาชญากรรม. สืบค้นจาก https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_704001

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2553). *ความคิดเห็นของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ*

กรณีการติดตั้งกล้องโทรทัศน์วงจรปิด (CCTV) ภายในพื้นที่ควบคุม. สืบค้นจาก <http://www.nhrc.or.th/getattachment/9ff272bc-1871-4cee-97ce-2e83f8160b6a.aspx>

จิตรา วาริช. (2558). อังกฤษ – สังคมที่ถูกส่องตลอด 24 ชั่วโมง. สืบค้นจาก https://www.isranews.org/isranews-article/40896-eng-cctv_40896.html

จอมเดช ตรีเมฆ. (2556). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและอาชญากรรมกับการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการ*

รักษาความปลอดภัย : การเข้ามามีบทบาทของกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในการรักษาความปลอดภัย และการควบคุมอาชญากรรม. สืบค้นจาก www.ncjad.go.th/index.php/files/download/6ac5aaf025b5b87

ฐิติกร สังข์แก้ว และอรรถสิทธิ์ พานแก้ว. (ม.ป.ป.). *มือบนกหวีด*. สืบค้นจาก

<http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=%E0%B8%A1%E0%B9%87%E0%B8%AD%E0%B8%9A%E0%B8%99%E0%B8%81%E0%B8%AB%E0%B8%A7%E0%B8%B5%E0%B8%94>

ไทยรัฐออนไลน์. (2553). *หวิดตะลุมบอน!แม่ค้าปะทะเทศกิจ ค้านปิดสนามหลวง*. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/content/65233>

นิติพันธุ์ สุขอรุณ. (2560). *"ครึ่งแสนตัว" กล้องวงจรปิดกทม. ใช้งานได้จริง ยกระดับความปลอดภัยทั่วกรุง*. สืบค้นจาก https://www.posttoday.com/local/scoop_bkk/498083

พงศ์พิพัฒน์ บัญชานนท์. (2556). *ย้อนรอย “บันทึกสุดท้าย” ม็อบการเมือง สมัย รบ. ยิ่งลักษณ์*. สืบค้นจาก https://www.isranews.org/isranews-scoop/25118-mob_25118.html

พงศ์พิพัฒน์ บัญชานนท์. (2560). *วงจรปิด “ตึกๆตึกๆ” นับครั้งคลี่คลายคดี*. สืบค้นจาก <http://www.bbc.com/thai/thailand-40040681>

โพสต์ทูเดย์. (2553). *เร่งจัดการมาเฟียสนามหลวงรีดไถผู้ค้า*. สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/social/local/37582>

โพสต์ทูเดย์. (2560). *ไม่มีด้านแต่ไม่ไร้ใบสั่ง! เปิดระบบกล้องใหม่ตำรวจเมืองกรุง จับคนผิดกฏส่งภาพแจ้งปรับถึงบ้าน*. สืบค้นจาก <https://www.posttoday.com/politic/report/526470>

ราชกิจจานุเบกษา. (2520). *ประกาศกรมศิลปากร เรื่องขึ้นทะเบียนโบราณสถาน*. สืบค้นจาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2520/D/126/5036.PDF>

วิกิพีเดีย. (ม.ป.ป.). *วิกฤตการณ์การเมืองไทย พ.ศ.2548 – 2553*. สืบค้นจาก https://th.wikipedia.org/wiki/วิกฤตการณ์การเมืองไทย_พ.ศ._2548-2553 #การชุมนุมต่อต้านและสนับสนุนทักษิณ

วอยซ์ทีวี. (2560). *รายการ Tonight Thailand ออกอากาศเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2560*. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=YXTEGAyZBWQ>

สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง 7. (2561). สืบค้นจาก <http://news.ch7.com/detail/278010>

Sertphoto. (2553). *จับนกพิราบกลางสนามหลวง 2553*. สืบค้นจาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/sertphoto/2010/02/01/entry-1>

The matter. (2561). *เราจะจับตาคุณ เพื่อตัวพวกคุณเอง ลิงคโปรเตรียมติดกล้องสอดแนมไว้บนเสาไฟฟ้า 110,000 ต้น ทั่วทั้งเกาะ*. สืบค้นจาก <http://www.facebook.com/thematterco/photos/a.1735876059961122.1073741831.1721313428084052/2030685523813506/?type=3&theater>

สัมภาษณ์

ป๋ายอ. (24 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.
 ป้าหมอน. (25 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.
 หวาน. (26 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.
 ต้อล. (27 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.
 พี่ซี้. (26 พฤษภาคม 2556 และ 27 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.
 ลุงนะ. (27 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.
 พี่รอง. (29 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.
 พี่วิทย์. (29 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.
 ป้าโซน. (29 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.
 ลุงสัก. (23 พฤศจิกายน 2560 และ 1 ธันวาคม 2560). สัมภาษณ์.
 พี่แสง. (30 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.
 ป้านวล. (30 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.
 ลุงป้อ. (25 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.
 น้องอ้ม. (30 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์.
 พี่อัน. (6 ธันวาคม 2560). สัมภาษณ์.
 ป้าไม้. (21 ตุลาคม 2560). สัมภาษณ์.
 ยายพลอย. (21 ตุลาคม 2560). สัมภาษณ์.
 พี่กาญ. (15 ธันวาคม 2560). สัมภาษณ์.

Book

Foucault, M. (1984). *Discipline and Punish: The Birth of Prison*. (A. Sheridan, Trans.) New York: Vintage Books. (Original work published 1975).

Electronic Media

- Barrett, M. (2013). *One surveillance camera for every 11 people in Britain, says CCTV survey*. Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/technology/10172298/One-surveillance-camera-for-every-11-people-in-Britain-says-CCTV-survey.html>
- Hier, S. P. and Walby, K. (2014). *Policy Mutations, Compliance Myths, and Redeployable Special Event Public Camera Surveillance in Canada*. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/24433271>
- IFSEC Global. (2014). *Role of CCTV Cameras: Public, Privacy, and Protection*. Retrieved from <https://www.ifsecglobal.com/role-cctv-cameras-public-privacy-protection/>
- Kille, L.W. and Maximino, M. (2014). *The effect of CCTV on public safety: Research roundup*. Retrieved from <https://journalistsresource.org/studies/government/criminal-justice/surveillance-cameras-and-crime>
- Lett, D., Hier, S. P., and Walby, K. (2010). *CCTV Surveillance and the Civic Conversation: A Study in Public Sociology*. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/canajsocialcan.35.3.437>
- LI, A. (2017). *Pros and Cons of Surveillance Cameras in Public Places*. Retrieved from <https://reolink.com/pros-cons-of-surveillance-cameras-in-public-places/>
- Müller, C. and Boos, D. (2004). *Zurich Main Railway Station: A Typology of Public CCTV Systems*. Retrieved from <https://ojs.library.queensu.ca/index.php/surveillance-and-society/article/view/3372/3335>
- Oxforddictionaries. (n.d.). *Surveillance*. Retrieved from <https://en.oxforddictionaries.com/definition/surveillance>
- Saetnan, A. R., Lomell, H. M. and Wiecek, C. (2004). *Controlling CCTV in Public Spaces: Is Privacy the (Only) Issue? Reflections on Norwegian and Danish observation*. Retrieved from <https://ojs.library.queensu.ca/index.php/surveillance-and-society/article/view/3385/3348>

- SDM. (2016). *Rise of Surveillance Camera Installed Base Slows*. Retrieved from <https://www.sdmmag.com/articles/92407-rise-of-surveillance-camera-installed-base-slows>
- Temperton, J. (2015). *One nation under CCTV: the future of automated surveillance*. Retrieved from <http://www.wired.co.uk/article/one-nation-under-cctv>
- Vintech. (2011). *Top 5 Cities with the Largest Surveillance Camera Networks*. Retrieved from <http://vintechology.com/2011/05/04/top-5-cities-with-the-largest-surveillance-camera-networks/>
- Wikipedia. (n.d.). *Closed-circuit television*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Closed-circuit_television
- Zurawski, N. (2007). *Video Surveillance and Everyday Life: Assessment of Closed-Circuit Television and the Cartography of Socio-Spatial Imaginations*. Retrieved from <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1057567707311>

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ

นางสาวอันธิกา ธาดาเกตุโกศล

วันเดือนปีเกิด

2532

วุฒิการศึกษา

ปีการศึกษา 2553: สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผลงานทางวิชาการ

อันธิกา ธาดาเกตุโกศล. (2561). ปฏิบัติการจ้องมองพื้นที่สาธารณะด้วยกล้องโทรทัศน์วงจรปิดในพื้นที่สนามหลวงหลังการปฏิรูปภูมิทัศน์ พ.ศ. 2553. ใน มหาวิทยาลัยขอนแก่น, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาครั้งที่ 17 ประจำปีการศึกษา 2560 (น.17-29). ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.